— 369 —

îngîmfată ca barbaţii. Cum n'aşĭ zice aceasta, cînd cel maĭ păcătos di'ntre bărbaţi se crede cu mult superior orĭ-căreĭ di'ntre femeĭ. In naivitatea lor cred că geniul luĭ Darwin, Spencer sau Edison se resfrînge şi asupra lor. Cum să nu simţĭ sîngele clocotind, cînd auzĭ că niște oameni, cari nu sînt sigurĭ că pămîntul se învîrteşte în jurul soareluĭ, se numără între ceĭ maĭ însemnaţĭ oameni?

Să venim la scopul nostru adecă să aretăm că ideile *d-luĭ Teiuleanu* relativ la emanciparea sînt sau greşite sau spuse din rea credinţă.

Noĭ ştim bine că femeea nu se va emancipà prin voturĭ, avem deja destule esemple cu alte fapte analoage. Acesta ar folosì tot atăta chestiuneĭ femeeĭ cît ar folosi o ciubotă nouă unuĭ picior cangrenisit. Chestiunea femeeĭ nu atîrnă de la voturĭ, ci de la ideile ce se pun atît în minţile bărbaţilor, cît şi în ale femeilor. Atunci numaĭ femeea va fi în adevăr emancipată, cînd bărbaţiĭ vor fi educaţĭ aşà feliŭ, că vor privì pe femee ca om, egală lor, putînd avea acelea-şĭ calităţĭ şi acelea-şĭ defecte ca şi ieĭ. Iear femeile educate aşà feliŭ în cît să înţeleagă că rolul lor în societate nu ie pentru a servì capriţiuluĭ bărbătesc, ca maşine de muncă, sau ca ornament, dar că iele ca şi bărbaţiĭ, avînd şi bucurîndu-se de acelea-şĭ drepturĭ, sînt datoare a lucra pentru fericirea întregeĭ societăţĭ, pentru acest înnalt ideal al omenireĭ.

Femeea liberă de prejudiţiile actuale, independentă economic, ieste femeea emancipată.

Iear femeea care crede că a fi emancipată însemnează, a fumà a merge la balurĭ maĭ cu multă libertate de cît acuma, a lua chiar obiceiurile rele ale bărbaţilor, pe cari le ştim că sînt destul de numeroase, în fine a alerga toată ziua uliţele părăsindu-şi casa şi copiĭ, răsipindu-şĭ banii şi sănătatea prin feliŭ de feliŭ de aventurĭ, această femee înpodobită cu votul nu ar fi maĭ puţin ridiculă de cît măgariul din fabulă; dar

— 370 —

„Un petit bout d'oreille échappé par malheur
Découvrit le fourbe et l'erreur"

Repetăm că emanciparea adevărata va fi posibilă numaĭ atuncia, cînd oameniĭ vor iubì maĭ mult dreptatea şi vor fi desbrăcaţĭ de egoismul actual, care înconjoară lumea cu o mantă de oţel. A-zĭ cînd oamenii schimbă „părul, dar năravul ba", emanciparea adevărată ie cu neputinţă.

De aice nu urmează că nu trebuie de lucrat pentru iea, ci de astà în amorţală şi nepasare orientală. Fiecare progres, fie iel cît de mic, omenirea l'a făcut numaĭ luptîndu-se! dacă omenirea ar fi fost aşa de nepăsătoare, atuncĭ de sigur că am locuì şi a-zĭ în pădurĭ şi am rătăcì îmbrăcaţĭ în pieĭ. Trebuì să lucrăm iear nu să zicem „*Ce pot ieu face, în atîtea milioane.*" Aice mă voiŭ mulţămi a citâ poeziea tradusă de prietenul nostru C. Millea,

Atom fără putere din astă lume mare
Putea-voiŭ ieu cu braţu-mĭ s'o mişc după'al meŭ gînd?
Să'ncep' ieu? Aşà zice în lume fie-care
De muncă, de-acţiune, neîncetat fugind.

* * *

Ce ar fi înse atuncia, de mica picătură
De rouă cristalină, ar zice tot aşa?
Ce-i iea faţă cu Oceanul .... ce ieste iea-n natură?
Nemic—de ce pe cîmpurĭ atuncĭ să cază iea?

* * *

Ce ar-fi de fie-care scînteie de lumină,
De fie-care rază din soare, ar zice aşa?
Iea-i mică, iea ie slabă, de ce dar blîndă, lină
Şi fără de putere spre noi să vie ea?

* * *

De roua n'ar fi'n lume, pămîntu ar-fi pustie
Şi raza ne'nsemnată spre noi de n'ar porni
A nopţeĭ neagră mantă, ar fi pe veciniciе.
De omul nu va'ncepe, tot rob pe veci va fi.

Sofica Nădejde.

ROMANIA
BIBLIOTECA
NATIONALA

Scanned with CamScanner

— 367 —

mă; la zile mari femeea sărută mîna bărbatului; nu i zice pe nume, ci bădică; pe drum merge în urma lui, etc. În privinţa intelectuală ieĭ cred pe femei cu mult inferioare lor, după cum şi stăpînii, credeau despre sclavi. Ca exemplu avem zicătoarea: *„plete lungi şi minte scurtă"*. Inse-şi femeile zic *„ce poate o minte de femee"*.!

In clasele mai culte femeea ie trătată mai bine, nu doar din consideraţie că ie om, ci din aceea că o cred slabă şi de minte şi de trup, o fiinţă care are nevoe de protecţie, şi mai cu samă cînd ie vorba de a-i căpăta favoarea. Aice femeea nu numai că nu ie bătută, dar de multe ori ie chiar înzeită, i se spune că ie un înger de bunătate, de frumuseţă, de devotament, i se cade în genunchi, i se aduc flori, i se fac poezii etc. Toate acestea nu pentru că o cred mai superioară lor, ci pentru că o numesc şi o cred copil capriţios. Mai au şi maxima că şi copiii şi femeile se înşală cu jucării. Toate acestea numai pănă cînd sînt faţă cu ele, dar în lipsa femeilor, atunci cînd sînt liberi, după cum zic ieĭ, nici o insultă nu li se pare destul de grea, nici o glumă destul de trivială pentru femeĭ. Ce vroiţi, se zice că sînt profesori de pedagogie cari zic elevilor: „D-le, dar ştiĭ că „eşti aşa de nelogic şi de stupid ca o femee"!.. Un altul care zice de pe catedră: „Că femeea ie un reu, dar un reu „necesar bărbaţilor". Cît cinism nu se cuprinde în această frazăl? Nu ştiu de vom fi capabile de atîta ură cît merită!

Cînd femeea serveşte ca model de necapabilitate, cînd aceasta se întipăreşte de timpuriu în mintea bărbaţilor, trebuie oare să ne mai îndoim de cele zise mai înnainte aşà de pe scurt, dar pe cari ori ce femee ie datoare, să şi le desvolte pentru a simţi mai bine teoriea faptului.

Adevărat în toate ţerile femeea nu se bucură de cea mare consideraţie între bărbaţi; dar la *noi*, la *noi*, zic, ie îngrozitoriŭ. Inchipuiţi-vă numai pănă la ce punct batjocuresc unii din ieĭ pe femeĭ. Ieĭ cred că femeea nu

— 368 —

ie capabilă să puie două rînduri negre pe hărtie albă. Mă costă în adevăr pentru a descrie faptul, dar deja vasul ie aşa de plin, în cît se varsă. Mă simt datoare nu pentru mine, ci pentru insulta ce se aduce sexului mieŭ, de a spune cîte-va cuvinte la adresa acestor nerușinaţi, acestor pigmeĭ cari se cred urieaşi în înteligenţa lor pe lîngă acea a femeilor. De sigur că sînt mulţi pe cari nu-i cunosc, totuşi simţesc o mică mulţumire că ştiu măcar numele a cîtor-va. Ca dovadă voi face o întrebare: D-le N, pentru ce în înnalta D-tale inteligenţă aveai nevoe de protecţiune la examenul de Trigonometrie? Poate ai uitat? Aminteşte-ţi bine de răvaşul Părintelui B. Se vede că uitaseşi atunci că meritul despreţueşte protecţiea. Să venim la fapt, dacă vre o femee îndrăzneşte, să-şi arete ideile pe hîrtie, atunci trebuie negreşit să se aştepte a suferi insulta îngrozitoare, *că ea nu* ie capabilă nici să iscălească articolele, dar că i le scrie sau fratele, dacă îl are, sau bărbatul, sau în fine chiar pe servitorul din casă sînt în stare să-l admită mai degrabă de cît pe această fiinţă stupidă şi nelogică. La rîndul mieu îm voiu permite a-le zice: sînteţi stupizi judecînd în aşa chip şi preferă judecata femeească. Nu vedeţi că prin asemenea presupuneri vă insultaţi singuri, insultaţi sexul din care faceţi parte? Presupunem că noi sîntem aşa de ignorante, în sfărşit sîntem, după judecata D-voastră — niște vite. Atunci cine ie lașul, noi fiinţile stupide s'au D-voastră capo-d'opera inteligenţei, cari scrieţi şi ne şi iscăliţi nu ştiu pentru ce motiv.? Ce ar fi oare vinovat sermanul Azor, dacă stăpînul său ar scrie un articol pentru iel?!

De multe ori vroind a înjosi pe altul, te înjoseşti singur. Ie curios că nu ieu în nici o samă faptul aretat în un alt număr, adecă, *că femeea are creierul mai greu proporţional cu trupul, de cît bărbatul*: pricina cred ieu ie aceea că am fost prea modestă şi nu am luat din acest fapt toate concluziile pe cari le au D-lor, cînd se credea din contra, în asemenea chestiuni trebuie să fie

— 365 —

Dl. Teiuleanu zice: *Femeĭ, lăsaţi luxul, lăsaţi balurile, lăsaţi* **emancipărea** *şi luaţi-vă copilul în braţe..."* Vedem că D-luĭ pune emanciparea pe aceea-şi treaptă cu luxul şi balurile; D-lui, în fantastica-ĭ emancipare, crede că femeile emancipate nu se vor maĭ ocupà de copiĭ. Ce naĭvitate sau ce rea credinţă! D-sa sau se face, sau nu înţelege de loc această chestiune. Noĭ am aretat că tocmaĭ femeile emancipate, adecă femeĭ cu educaţie serioasă vor putea fi adevărate mame, şi prin urmare vor putea da cetăţenĭ cinstiţi, D-sa fără să studieze chestiunea, ci băzîndu-se numaĭ, poate, pe ideile auzite în mahalaua D-sale, luînd ca exemplu cîte-va femeĭ ce a cunoscut se apucă de scris sau maĭ bine de falşificat lucrurile. D-sa face întocmaĭ ca aceĭ cari formulează regule generale de pe două treĭ cazurĭ.

Dacă ĭeŭ aşĭ fi văzut treĭ sau patru bărbaţi cuminţi şi cu judecată dreaptă şi aşĭ zice că toţi bărbaţiĭ sînt înţelepţi şi justi, nu aşĭ fi oare ridiculă? Fiecare din D-voastră ştie că sînt mulţime de bărbaţi proştĭ *ca noaptea*, cum zice Romînul; şi că, pe cît ĭe vorba de dreptate, nu ţin maĭ nicĭ o dată casă împreună.

La noĭ ideea de emancipare s'a născut maĭ cu samă, dacă nu mă înşel, din jurnalul *Femeea Romînă* care trătà chestiunea foarte superficial; în cît în minţile femeilor de modă s'a născut ideea că a fi emancipată însemnează a avea votul. Vorba că trebuĭe să fim libere o au mereŭ pe buze; pentru a fi de modă trebuĭe să repeteze dese orĭ fraza: *il faut, ma chère, que nous soyons emancipées*. Întrebaţi ce înţeleg aceste femeĭ prin emancipare, şi veţi auzì acelea-şĭ lucrurĭ ca şi de la D. Teiuleanu.

Aretînd care-ĭ adevărata emancipare a femeeĭ ni se va strigà poate, că astea sînt utopiĭ, lucrurĭ ce nu pot fi realizate; vom respunde, că dacă pot sau nu, aceasta ĭe de domeniul sociologieĭ şi pentru moment nu ne ocupăm. Noĭ acuma ne vom silì numaĭ a nu lăsà oamenilor ideĭ greşite.

— 366 —

În vĭeaţa practică ca şi în ştiinţă, nu excepţiile alcătuesc regulele, ci generalităţile; tot asemenea şi aice nu trebuĭe să ne oprim luarea a minte numaĭ asupra cîtor-va sute de femeĭ, carĭ sînt cel puţin în aparenţă, ceva maĭ bine trătate, ci trebuie să observăm vĭeaţa milioanelor. Alt-fel facem o crimă, sau maĭ bine sîntem nişte egoiste rafinate, cari ascundem privilegiile ce am dorì sub numele pompos *de emanciparea femeeĭ.*

Ca toate lucrurile în lume starea femeeĭ trece prin un şir de schimbărĭ. Dacă observăm starea femeeĭ la Romînĭ, începînd din timpurĭ, îndepărtate mergînd chiar până la Romanĭ, cari fiind cuceritorĭ, împuneau supuşilor tot-deauna obiceiurile lor, o găsim cum urmează: Femeea la Romanĭ de la naştere până la moarte ĭerà sub tutela tatăluĭ de familie (pater familias), ĭel avea asupra ĭeĭ drept de vĭeaţă şi de moarte. Cum n'ar fi fost aşa cînd ĭerà cumpărată de la părinţĭ! Acest obiceiŭ se află şi acuma la multe popoare selbatece. D. e. un selbatec la întrebarea unuĭ călătoriŭ de ce şi-a omorît femeea respunde: „Dar ce, n'am cumpărat'o odată pentru tot-deauna?"

Autoritatea tatăluĭ de familie a trecut prin atîtea veacurĭ, s'a maĭ slăbit puţin, dar tot o găsim încă şi a-zĭ sub diferite forme.

La ţeranĭ ĭe încă destul de mare. Ţeranul, ca şi Romanul, crede că asupra copiluluĭ şi asupra femeeĭ are drept de moarte, nu ĭe rar să auzĭ zicîndu-se copiluluĭ *„Ieu te-am făcut, ieu te omor"*. Ieată o idee ce trăeşte de atîtea veacurĭ, sigur că femeeĭ pe care o cumpărà, trebuea să-ĭ zică: *„Ieu te-am cumpărat, ieu te omor"*. „A-zĭ frica legeĭ a pus frîu până la un punct acesteĭ bărbărĭ. Dar să nu o bată nicĭ îşi poate închipui, acest obiceiŭ ĭe crescut în singele şi carnea luĭ. Femeea chiar crede că bărbatul are drept să o bată. Ieată până unde poate fi înjosită demnitatea omenească!

Maĭ în toate obiceiurile poporuluĭ vedem lămurit supunerea femeeĭ. Aşa: la beserică femeile stau în ur-

— 609 —

şi-au pierdut copiii din nefericire e destul de numeros. Şi ar fi timpul ca, ţele cari au gustat această durere să se îngrijască de a lucrà pentru a feri pe copiii lor şi chiar pe dînsele singure pentru viitoriŭ. Pentru acest scop ar trebui să se formeze societăţi, să strîngă fonduri cu cari să plătească oameni de ştiinţă cari să se ocupe numai cu aceasta.

Acuma sîntem în o societate în care banul domneşte, ştiinţa şi învenţiunile atîrnă tot de ţel.

Se pun premii pentru înventarea unui mijloc de a apărà viţa în contra filoxerei; se pun premii pentru diferite învenţiuni de mecanică cari ar scuti fabricanţii de un număr oare cari de braţe! Dar pentru un antidat în contra *tifosului*, în contra *anghinei*, *scarlatinei* mi se pare că nu s'a auzit. Mi se va zice că s'a căutat şi se caută, dar fiţi siguri, că pe asemenea cale, cum se caută vor trece încă cîteva sute de ani şi poate tot nu se va aflà. *)

Pasteur a rezolvit problema pe jumătate, dar nime nu vroeşte a-şi dà osteneală şi a o aplicà mai departe.

Cu părere de reu trebue să învidiem pe boi, căci lor li să dă mai multă îngrijire de cît oamenilor, şi au dreptate ţei produc milioane, pe cînd copiii.....

E de mierat că oameni cu avere au fost victime ale acestor boale îngrozitoare, dar nici unul măcar nu s'a gîndit să sacrifice o parte din acele milioane pentru acest scop; se vede că aurul le-au oţelit inima după cum cărbunele oţeleşte fierul. Toţi sînt cuprinşi de un fatalism turcesc.

Sofiea Nădejde.

*) Dacă localnicii Americani n'ar fi întrebuinţat coaja de chină în contra frigurilor, poate această boală ar bîntui şi acum omenirea.

— 364 —

supra a cîte-va sute de indivizi din *Drosera*, pe jumătate le lăsase să trăească cu hrana ca toate vegetalele, iear altă jumătate le hrănise cu bucăţele foarte mici de carne puse din timp în timp pe frunze. Deosebirile observate ţerau în folosul celor hrănite cu carne: Ierau mai robuste, cu frunzile mai verzi şi mai strălucitoare, produseră mai multe flori, mai multe seminţe şi mai grele*). Ieată deci experienţe cari au ţinut o vară întreagă; cari au fost făcute de un om care ştie ce însamnă a face o experienţă fiziologică şi cari dau o lovitură de moarte duşmanilor carnivorismului. De aceste însă nu-şi bate capul Dl. Pompilian, D-sa răscolind pe la vr'un buchinist, află o broşurică învechită, copiează articolul şi iute la „Romînul" spre publicare! Se înţelege, alt-feliŭ ar fi crezut lumea, că D-sa şede degeaba la Paris şi, Doamne fereşte, să nu fi zis într'un ceas reu, i-ar fi tăiat bursa, care-l face a trăi acoló.

(va urmà) *I. Nădejde*

Emanciparea femeei.

După cele repetate de Dl. Teiuleanu în „Cultura" m'am încredinţat încă mai mult, că închipuirea D-sale despre emanciparea femeei, nu ţe numai un capriţiŭ trecătoriŭ, ci o idee pe atîta de înrădăcinată pe cît şi de falşă. De multe ori ideile greşite sînt cele mai molipsitoare; de aceea cred că ţe bine să dăm oare-cari lămuriri.

*). „Revue scientifique" No. 35 din 1878. Expériencesi sur l'alimentation du „Drosera rotundifolia" par des matères animales déposées sur les feuilles. M. Ch. Martins. Grăunţele produse de Droserele nehrănite cu carne cîntăriră de treĭ ori şi jumătate mai puţin de cît ale celor hrănite; iear numărul grăunţelor lorà de două-ori şi jumătate mai mic, etc . . . .

Articolul „Emanciparea femeii", *Contemporanul. Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, pp. 364 – 370.

Scanned with CamScanner

mit *Napoleon* înnainte de *Waterloo*; şi multe altele aşă de însemnate pentru aceĭ pedanţĭ, călăraĭ aĭ timpului.

Oare nu ar fi mai folositoriŭ, dacă prin desvoltarea naturală a inteligenţeĭ, femeea ar putea să cunoască igiena ca cel mai bun igienist, să cunoască simptomele boalelor copiilor, ca cel mai bun doctor; şi poate de multe orĭ prin aceasta că îşĭ va ferì copilul de multe boale şi prin urmare, îşi va cruţà poate. toate acele durerĭ morale, acele amintiri triste şi grozave cari ne urmăresc ca şi umbra şi încă şi mai sigur, căci ĭele nu ne părăsesc nici în întunerec, nici în somn; ĭele ne urmăresc ca îngerul cel reu al creştinilor şi nu putem gustà plăcere, fără ca un oftat, să ne înăduşe glasul, fără ca o strîngere de inimă să nu ne apese pieptul. Spuneţi-mĭ ce ne folosesc atunci, de am avea toate diplomele din lume; de am avea toate cunoştinţile pedanţilor? E mult maĭ grozav, dacă ştim mult şi nu ştim întocmaĭ aceea ce-ar fi putut să ne scutească de atîtea nenorocirĭ. Putem zice că sîntem ca niştе nebunĭ, cari se uită în sus de frică de a nu-şĭ lovì capul de stele, dar, nefericire, şi-l sparg de vr'un bolovan.

Nu că doar aşĭ fi contra Cosmografieĭ, sau a Matemateceĭ, ci din contra le socot ca cel mai bun exerciţiŭ de memorie, dar toate cu sistemă nu ca acuma; şi lăsînd loc; şi altora cari ĭeu parte mai de aproape la fericirea noastră. Orĭ cine trebue să pue ca scop final fericirea nu numaĭ a luĭ ci a omenireĭ întregĭ. Fiind însă că acuma sîntem aşà de departe de adevăratul ideal al fericireĭ, de aceea privim ca o norocire, cînd măcar înnăuntrul nostru, nu avem vre o pată neagră. O desperare mare de multe orĭ poate să ne dea o energie momentană, dar poate să ne şi slăbească pănă la atîta ca să ne disguste chiar de vieaţă.

Cu atît mai puţin, cochetăriea, danţul, luxul ne vor apărà de aceste nenorocirĭ ale vieţeĭ.

Cu un cuvînt voiŭ zice că acuma scopul principal ĭeste numaĭ cîştigul, nimănuĭ nu-ĭ trece prin cap, că

va veni un timp, cînd ĭel va fi părinte şi tot aurul din lume de multe orĭ nu-ĭ va folosì, cît ĭar fi folosit o cunoştinţă adîncă a igieneĭ sau a educaţieĭ. Cît despre educaţiea actuală voiŭ zice şi ĭeu ca *Spencer*: „dacă peste cîteva sute de anĭ ar desgropà cineva programele noastre, ar zice: acestea ĭerau pentru o societate de călugărĭ, menitĭ a nu avea copiĭ *). Căcĭ nu s'ar putea închipuì o societate de oamenĭ însuraţĭ, cari să îngrijească de toate, afară de aceea de a face părinţĭ adevăraţĭ."

E sigur că nu putem avea doctor la fie ce ceas, dar mama fiind mai necontenit cu copilul, poate cunoaşte maĭ bine îndată ce o schimbare să însîmplă copilului.

O mamă ar trebui să cunoască cu amănunţime simptomele orĭ căreĭ boale; să cunoască igiena, pentru a putea apăra copiiĭ, pe cît e cu putinţă în societatea de azĭ, de orĭ ce boale molipsitoare, şi să-ĭ poată îngriji pentru a fi robuştĭ, ca să poată să sufere mai cu uşurinţă orĭ ce boală. Nu maĭ amintesc cîte cunoştinţĭ trebuesc pentru educaţiea morală

Te înduioşezĭ numaĭ gîndind, că acuma atît educaţiea fizică, cît şi cea morală a copiilor se face numaĭ de slugĭ, cari ĭeĭ ĭele fac parte din membriĭ cei maĭ corupţĭ aĭ societăţeĭ.

Copiiĭ mor cu sutele la ceĭ săracĭ din pricina mizericĭ şi neştiinţeĭ, la ceĭ bogaţĭ din neîngrijirea şi neştiinţa mameĭ. Dar mă mîer ĭeu singură, pentru ce maĭ fac atîtea ieremiade că copiiĭ mor cu miele, pare că nu s'ar şti de cînd lumea, că, *carnea omenească e cea maĭ ef enă*!

Ruşine omenireĭ! Ruşine acelor mame, cari intră în societăţĭ pentru „protejarea animalelor" şi nu se îngrijesc a apărà maĭ întăiŭ pe copiĭ. Numărul mamelor cari

*). Educaţiea intelectuală, fizică şi morală după Herbert Spencer.

noĭ, puține artiste avem); sau de va respunde franțuzește la curtenirile sau maĭ bine gogomăniele DonJuanilor. Nu credețĭ, că sînt contra învățăreĭ limbelor; sînt pentru, dar vreu știința lor întrebuințată la un scop cum se cuvine. La noĭ orĭ ce om cult trebue să știe, dacă nu englezește, nemțește și franțuzește, cel puțin pe aceasta din urmă; pentru a se putea instrui, pentru a se putea ținea în curentul științeĭ, pentru a putea ceti acele cărțĭ fără cunoștința cărora puțin ne deosebim de strămoșiĭ noștri. Căcĭ nu giubeaua sau fracul, orĭ ștergariul sau pălăriea face pe cineva cult. Dar-nicĭ voiŭ zice ca o doamnă din societatea noastră cultă: *„Că la noi țeranii încep deja a fi culțĭ, fiind că nu mai zic* **buna dimineața, ci bon jour.**»

Maĭ pe sus de toate se cere ca femeea să știe a se găti la modă; ne vom face o idee până unde a mers această boală de pe următoriul fapt. O directoară de internat public zice fetelor: *„Ce? sînteți spălătorese de nu vă puneți brasieră»*. Pentru a trece drept femee de spirit trebue să mai știe încă a spune nimicurĭ de cari se vor entuziasmà toțĭ aceĭ, ce au obiceiu să admire orĭ ce fustă. Cîte o dată se cere încă a fi și gospodină.

Cu această educațiune fata reușește a căpătà un bărbat, care să o ție; în adevăr scopul e ajuns; dar atîta-i totul. Va putea ĭea fi fericită, sau nu cu această educațiune? Putea-vă ĭea crește copiĭ cum trebue? Contribui-va ĭea cu o părticică la fericirea acestuĭ mare organism, numit societatea omenească? De toate acestea nicĭ părinții, nicĭ educătoriĭ, nicĭ bărbatul care o ĭea, ba nicĭ chiar ĭea însășĭ nu-șĭ bate capul.

Vorbind drept, o asemenea educațiune tîmpește în ĭea chiar sentimentele cele mai naturale; acele sentimente pe cari, pentru rușinea natureĭ omenești, le găsim, de multe orĭ, mai tari la animale, adecă sentimentele de mamă.

Acuma s'a început a da educațiuneĭ femeeĭ un nou curent, a căruĭ scop însă e tot acela-și. Acuma se crede

că trebue de educat femeea după același sistem ca și bărbatul. N'ar fi nemic de zis dacă acesta ar fi bun și folositoriŭ, dar din nefericire ĭel ĭeste reu pentru bărbațĭ, cu atît maĭ reu pentru femeĭ. Bacalaureatul, iată idealul feteĭ moderne! Cu acest titlu e mai sigură de a vînà un bărbat chiabur, sau de a căpătà vr'o cîteva sute de francĭ pe lună; atunceĭ e liberă. liberă în înțelesul cel mai mișĭav al cuvîntuluĭ. Liberă pe acțiunile ĭeĭ; căcĭ ce-ĭ pasă? Venit sigur, bărbațĭ se găsesc destuĭ ca să o curtenească și alta nicĭ dorește. Trebue de mărturisit, cu toată rușinea, că cele maĭ multe din femeile de moda nouă a educațiuneĭ sînt în această categorie.

Am fi prea pesimiștĭ, dacă am crede că între aceste femeĭ victime al acestuĭ mod de educație nu se află icĭ colea și femeĭ serioase, femeĭ în cari bunul simțn'a putuț fi învins de către curentul educațieĭ. Dar la ce le folosește!

Iată deci fata inteligentă cu diploma la Bacalaureat, și poate și de profesoară în buzunariŭ, devine mamă. Iată lucrul cel maĭ natural la cari nime nu s'a gîndit, să o pregătească; nu numaĭ atîta, dar s'a căutat chiar ca, prin educațiea ce i-a dat a înnăduși chiar și acele sentimente pe cari le găsim la *lupoaică*, *moniță* și chiar la *găină* și de cari copilul de le-ar cunoaște, ar fi de sigur gelos.

Orĭ cît ar fi de tocit în o femee simțimentul de mamă, sînt sigură, că în momentul, cînd își va vedea copilul înnădușit de anghină sau de scarlatină, va blăstămà omenirea întreagă și maĭ cu samă pe aceĭ cari au crezut mai folositoriŭ. pentru o femee a traduce pe Omer sau pe Horațiu, de cît a cunoaște toate simptomele boalelor de cari copilul ĭeĭ poate fi lovit; în contra acelora cari cred că e de ajuns a pune în cap, ca în o magazie toate nimicurile din istorie, adecă de a ști toate resboaele luĭ Alexandru, sau ce a mîncat și cum a dor-

pentru *epuisat*, se poate zice mai întâiŭ că ieste un termin intr în limba comercială, apoĭ are avantajul de-a ne aduce mai vi aminte de ridicula pretenție a acelor autorĭ mediocri, cari înșirîn pe învălitoarea cărțeĭ ce tipăresc o mulțime de opere proprii, pu după fie-care în parentez: epuisat. În orice caz e mai bine deci Driscul *sfârșit*, cum s'a îndreptat.

Ieată întimpinările mele la Respunsul D-lui X. Lăsînd a cum ca Onor. Cetitorĭ să judece, vă rog, D-le Redactor să pri miți mulțămirile mele, pentru că ațĭ dat loc acestui respuns în Revista D-voastre.

Z.

EDUCAȚIUNEA FEMEEĬ.

Educațiunea ce s'a dat până acuma femeeĭ a fost tot o deauna dictată de modă, nicĭ o artă de rațiune, nicĭ o dată nu s'a căutat, dacă educațiunea ceĭ se dădea, sau ce i se dă, îĭ va fi folositoare pentru fericirea ieĭ; altele au fost tot deauna scopurile ce le-a urmărit.

Așa d. ex. moda de educațiune care se obișnuea și încă se obișnuește, ierà următoarea; (vorbim de acele clase în cari se crede că se dă femeeĭ o educațiune): Înainte de toate fata trebue să știe a se face frumoasă și atrăgătoare, pentru aceasta e de nevoe să știe a juca, a cîntà, a gîngîĭ franțuzește; ca și cum aceasta ar fi culmea civilizațieĭ; ca și cum prostiĭ și nemicurĭ spuse românește, sau în franțuzește, fie chiar în chinezește, nu ar fi tot prostiĭ!!

De multe orĭ oameniĭ incultĭ, îmblînd multe țeri vorbesc cîte va limbĭ, însă aceasta nu le rădică de loc gradul de cultură.

Puțin îĭ va folosi femeeĭ în viața practică, de va ști a cîntà, «la prière d'un vièrge» (căcĭ fie zis între

Articolul „Educația femeii", *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr.17, pp. 604-609.

Scanned with CamScanner

a vîna tot ce-i iese înainte? Tot astfel şi fetele, în înţelegere cu părinţii, nu le pasă de e bărbatul însurat au ba, de are copii ori nu, avere numai de are şi de cred că vor reuşi, se pun pe lucru armele cînd celea ce-am spus cu puţină deosebire; în adevăr, asemenea cazuri poate sînt rare, dar de vreme ce sînt, la ce să le lăsăm uitării?

Ar zice unii: „Ei bine, aşa e; dar de ce să mai scormonim relele societăţii, cînd nu se pot îndrepta? Ce voiţi? Femeile trebuie să se mărite ca să poată trăi: unele căsătorii mai nimerite, altele mai nenimerite. Aşa merge lumea şi noi cu dînsa!".

E adevărat că lumea nu se poate îndepta cît ai clipi; dar de aici nu urmează că nu trebuie să cunoaştem glodul în care înotăm şi să ne-nşelăm singuri, numindu-l apă limpede ca cristalul? Societate, ca şi omul, cunoscîndu-şi slăbiciunile, caută a le înfrînge, ba uneori luptă atîta în contra, încît le biruieşte; iar urmaşilor le rămîne o rea moştenire mai puţin.

Toate acestea sînt urmările fatale ale unei societăţi de negustori în care domneşte banul, luxul, apăsarea şi traiul trîndav din munca altora. Dar cu toată silinţa societăţii de azi de a face din căsătorie o treabă comercială, tot se ivesc ici-colea oameni cu sentimentele viitorului, deşi pe aceştia părinţii adesea caută să-i înspăimînte. Unei fete care iubeşte un băiat nu cu venituri mari, nu cu averi, îi zurăvesc mieria în care va trăi cu el, pe cînd, ducîndu-se după unul bogat o aşteaptă luxul etc.

Destul însă că se ivesc ca nişte zori ai viitorului oameni care nu privesc căsătoria ca pe un gheşeft.

Societăţile, ca şi indivizii, merg pe nişte căi care îi doc la propăşire ori la pieire, societatea omenească a perindat o mulţime de forme de căsătorie şi pînă azi cea mai prielnică a fost monogamia. Însă această monogamie a fost întemeiată pe interes; azi nu mai ajunge; societatea a mers prea departe în alte privinţe aşa că nici în aceasta nu mai poate rămîne pe loc; viitorul ne arată o monogamie întemeiată pe dragoste, ne arată că numai astfel de căsătorii pot fi prielnice neamului omenesc, numai în acest fel de

căsătorii poate domni fericirea. Bineînţeles că azi sunt rare, dar e de datoria celor ce înţeleg chestia să lucreze mai întîi asupra lor înşişi şi pe urmă asupra altora. A crede că societate se va chinezi în această formă negustorească de căsătorie, ar fi să nu credem în viitorul omenirii acesteia care, pînă azi a mers mereu înainte, cu alte cuvinte, ar fi să fim pesimişti, fiinţe foarte dăunătoare neamului omenesc.

Putem spune în cîteva cuvinte: căsătoria va fi o negustorie cîtă vreme vor fi nepotrivirile de clase, cîtă vreme femeia sa va putea vinde ca la mezat celui ce va da mai mult. Obiceiul de a se căpătui cu un bărbat cît mai chiabur e grozav de înrădăcinat în caracterul femeiesc, de aceea chiar cele neatîrnate economiceşte tot cată să-şi dea în teapă şi vor căuta cîtă vreme vor putea alege între între un bărbat mai sărac şi altul mai bogat: oamenii, ca şi copii, trebuie să n-aibă prilejul de a greşi şi numai aşa, încet pe încet, se vor îndrepta. Pînă la un punct, sigur că între aceste femei neatîrnate se vor găsi mai degrabă de cele cumsecade; voim însă să spunem că asemenea cazuri rare nu dezleagă chestia femeii şi că numai atunci va domni adevărata căsătorie morală, întemeiată pe dragoste, în locul celei de azi, care este întemeiată pe interes bănesc, cînd nu va mai fi neegalitate de clase, cînd va pieri forma socială negustorească de acuma.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

Alţii, mai îngăduitori, ne-ar zice: „Ei bine, aşa e; dar ce rău e ca o fată sau femeie să caute un bărbat bogat, de ce, în loc să trăiască în sărăcie, să nu caute a ieşi la un trai bun; ba încă adesea face şi un bine că poate ajuta pe ai săi, măritîndu-se cu un bărbat bogat; numiţi-o vînătoare, numiţi-o negustorie, sînt însă lucruri nestricătoare, aşa a fost totdeauna, nu se schimbă datinile de gustul unor descreieraţi utopişti etc.".

Aici avem mult de zis. De la început vom spune că soiul de căsătorie de azi e josnic şi nevrednic de omenire, mai mult, e pricina a o mulţime de nenorociri.

Mai întîi, îndată ce merge treaba pe negoţ, trebuie să te aştepţi a fi înşelat, în comerţ nu prea merge treaba pe cinste, adesea ţi se dă bumbac drept mătase, bronz drept aur sau cel puţin amestecate; ce ar zice cineva de un negustor care nu şi-ar lăuda marfa, nu ar scoate la iveală numai calităţile ei; tot aşa fac şi stărostoaiele, şi părinţii laudă şi înalţă pe fată: iar ele, la rîndul lor, întrebuinţează toată şmecheria negustorească, caută a se da drept ceea ce nu sînt; pentru a părea mai frumoase, aleargă la fată, încorsetări peste seamă etc., toate numai şi numai pentru a înşela; dar acestea toate au un capăt şi cumpărătorul la urmă vede c-a fost înşelat, de aici sfezi necurmate, viaţă rea cu toate urmările obişnuite etc.

Numai atîta n-ar fi nimic. Să presupunem o femeie care se mărită în vederea luxului şi în vederea că bărbatul are s-o răsfeţe; dar roata lumii fiind şugubeaţă, bărbatul, cu toată bunăvoinţa, n-are cu ce-i împlini lux şi capricii; firește, femeia care s-a măritat pentru acestea, văzîndu-se înşelată în aşteptări, va tiraniza pe bărbat, îi va scoate ochii c-a nenorocit-o, pînă ce, într-o bună zi, îl va lăsa pentru altul; ori de e bărbatul mai slab din fire şi de-i închinat spre tîlhării, va fura şi înşela statul, comuna, clienţii pentru liniştea din casă. N-avem decît să privim în societate şi să ne încredinţăm că mizeriile casnice sînt mai grozave decît poate scrie condeiul.

Fiind c-am început vorba, să mergem încaltea pînă la capăt. Vînătorul cînd iese la vînat, se îngrijeşte oare el de alta decît de

foarte rar, în acest veac drămăluit, poți întîlni oameni însuflețiți de adevăratul foc al dragostei: banul și cîntarul au cotropit totul.

Nașterea unei fete rareori aduce veselie pe fața părinților, și ca un fel de răzbunare își îndreaptă ei armele pentru a cuceri un băiat cu avere ori venituri. De are și ea ceva avere, asta nu slujește decît ca o nadă mai mult. După cum am spus, toată educația n-are decît o singură țintă. O fată nu trebuie să vorbească așa ori așa, că nu se mai mărită cît lumea; îmbrăcămintea, mersul, vorba, toate sînt dictate de mai înainte. Știi cu cît omenirea a propășit mai mult din starea de sălbăticie, cu atît mai vădită s-a făcut deosebirea între bărbat și femeie, unul s-a dresat pentru cîștig, iar altul, adică femeia, ca să poată fi părtașă la acel cîștig, făcîndu-și adesea chiar partea leului.

De aici se explică pînă la un punct chiar deosebirea de caracter între bărbat și femeie; bărbatul în lupta pentru trai a trebuit să fie mai hrăpăreț, să atace mai pe față, pe cînd femeii, pentru a cuceri pe bărbat, i-a trebuit un caracter mai pîșin [blînd, rezervat], ea n-a avut nevoie de putere, ci de viclenie și șiretlic, de aceea femeia adesea e mai dibace și mai ageră.

E știut că starea economică are foarte mare înrîurire asupra ființei fizice și morale a unui om, și îndată ce căsătoria a ajuns cariera femeii, a trebuit să se cășuneze oarecare schimbări, fie în bine fie, în rău. Am arătat în alt articol cum s-a întîmplat căderea domniei femeilor, nu mai amintim aici. Știți că mărfurile de obicei se fac după cerința consumatorilor; tot așa e și cu femeile, după cum sînt la modă cutare sau cutare rochii, stofe etc., tot așa este la modă cutare sau cutare fel de creștere. Așa în vremurile strămoșești se cerea ca fetele să fie smerite, rușinoase, molcome, bune gospodine și cinstite – așa și erau. Încetul pe încet s-a adus spoiala educației din occident, boierii își creșteau fetele la Paris; dar nici cei din țară, dacă erau ceva mai cuprinși, nu voiau să fie mai pe jos: dacă fata nu știa franțuzește, nu știa să cînte la clavir [instrument muzical de percuție] și să joace la bar, era o mojică bleagă și nu se putea aștepta la o nenorocire mai mare. De aceea

am și văzut năvală pensioanelor de toată mîna și pentru toate pungile. Și cu bucurie nespusă ascultau părinții pe fete cum gîngureau franțuzește și credeți poate că se bucurau închipuindu-și că fetele vor putea să se hrănească din știința or literatura franțuzească, știind limba? Ți-ai găsit, ei nu privesc asta decît ca un buchet mai mult la ghirlanda de trebuie să împodobească fata și să o ajute a putea vîna un bărbat mai chiabur.

Nu era însă doar să se oprească aici educația femeilor, în firea omenirii e de a se schimba mereu. Educația mai serioasă începe a fi la modă, de aceea și fetele care de care se silesc a arăta că sînt mai deștepte și mai erudite, învață pe de rost chestii de istorie, geografie etc. cu care să poată azvîrli colb în ochii oamenilor, prin saloane. Dar această năzuință de a face paradă de știință are și bunul său; căci între sutele de fete se găsesc și unele care iau știința cu tot dinadinsul, care nu voiesc a o avea ca pe o modă, ci voiesc a se intra cu adevărat; nu pe acelea ne este cugetul să le lovim, departe de noi asemenea gînduri. Din contra, pentru acele femei serioase și cu adevărat iubitoare de știință și instrucție avem toată stima cuvenită, mai repetăm că voim să lovim decît în cele care maimuțăresc știința. Pentru că de la cele serioase se poate aștepta să lucreze pentru înălțarea nivelului moral al societății și îndeosebi al femeii, pe cînd de la celelalte nu se poate aștepta nimic bun. Afară de educația ce o capătă în școli este educația de acasă, ce se întipărește din pruncie în capul fetei: din copilărie în juru-i nu aude decît lucruri menite a-i dezvălui ideea că e crescută pentru măritare. I se laudă sprîncenele, ochii, i se spune că n-are nevoie de zestre și multe altele.

Toată moralitatea fetelor se încheie acolea; să nu iasă din oarecare margini, căci nu se vor mai putea mărita. Și așa se înădușă adesea în femei orice sentiment mai înalt. Așa e de falsă educația, încît fetele au obiceiul de a se arăta totdeauna părerea celui cu care grăiesc, ori se mulțumesc a spune „da", dînd mecanic din cap. Și astfel, o fată bine dresată, adică dibace pentru a căpăta un bărbat, va fi cu vreun conservator, ce mai aprigă lăudătoare a

Scanned with CamScanner

Bineînțeles, așa e în general, sînt însă și excepții. Din fericire se fac și căsătorii din dragoste, căsătorii în care averea, venitul, rangul n-au niciun amestec, sînt însă atît de rare și se ivesc numai pe ici, pe colo, dar sînt. În adevăr te minunezi că în această societate de negustori, în acest nemărginit Tîrgul cucului se mai găsesc oameni care se smulg din lăuntrul vîrtejului. Asemenea oameni sînt într-adevăr anormali pentru societatea din care fac parte, căci sînt în desăvîrșită nepotrivire cu dînsa.

Să analizăm lucrul pas cu pas. După cum lucrătorul vine fățiș în piață și vinde munca sa oricărui cumpărător care are bani și vrea să ia ia, tot astfel femeia vine de se vinde pe sine celui care poate să o țină mai bine și să-i facă toate mulțămirile. Am zis femeia, fiind așa cazul mai general, fie spus în treacăt sunt și bărbați care se vînd. Pricina pentru care, de obicei, femeile se vînd e foarte simplă, de vreme ce ele atîrnă economicește de bărbați și cele mai multe n-au altă carieră decît măritișul.

Parcă auzim zbierările pline de năduf ale aprigilor apărători de datini strămoșești. Cei de bună credință, mai curați cu duhul, striga-vor și nu prea, dar ipocriții, pentru a-și ascunde mai adînc necredința lor, face-vor desigur mai multă larmă. Vor zice că sunt bîrfeli împotriva celor mai sfinte datini, împotriva uneia dintre cele șapte taine. Jale ni-i din suflet de zbuciumul acestor pravoslavnici cetățeni, înțelegem noi că e dureros să se vadă cineva lovit tocmai în fericitul sălaș al vieții casnice; dar adevărul e nemilos.

Și nu doar că n-am avea dreptate, ci pentru că așa e firea omului poznașă; de cîte ori nu caută omul să se înșele singur; și oricît s-ar încerca o cugetare, parcă mai lăuntrică, să-i dezvelească unele adevăruri, omul de pe altă parte caută de-și ține un *logos* întreg, vrea să-și explice lucrurile cum îi plac lui și nu cum sînt; așa, rareori un moșneag va crede că fata merge după dînsul din pricina averii, ci tot se măgulește, tot îi place să creadă că ar putea fi iubit. Sau unui bărbat, oricît îi-i caracterul de negustoresc, tot mai bine îi place să creadă că femeia ține la el și nu la

veniturile lui. Nu-i vorbă, tot e un semn bun, cînd omul caută să-și potolească nemerniciile sale!

După noi, căsătoria nu e decît un negoț în care marfa e femeia; și într-adevăr nu numim noi marfă orice lucru care venind pe piața socială poate fi schimbat pentru un alt lucru, nu zicem numaidecît pe bani, pentru a vorbi mai general. Tocmai astfel de lucru e și căsătoria. În Germania a ajuns chiar desăvîrșită de vreme ce se anunță prin jurnale că se caută o doamnă ori domnișoară cu anume condiții. Mai lipsește încă să se anunțe femeile la bursă și nu știu de ce nu s-ar face, căci nu e mult mai nobilă facerea de căsătorii prin stărostoaie, cum e la noi sau în Franța.

Dacă observăm în linii generale educația femeii, vedem că n-are altă țintă decît ca fata să se poată mărita cît mai bine. După cum bărbatului, de-a puterea fi din pruncie, i se îndreaptă pașii spre cîștig, i se întipărește că trebuie să trăiască din muncă și din gheșefturi, tot astfel fetei îi vîră în cap ideea că n-are alt chip de trai decît măritișul, adică o pun să vîneze un bărbat care să-i dea rang, avere, lux. Cîtimea acestora atîrnă de la noroc și de la dibăcia și istețimea fetelor.

Dar, cum zice proverbul, nimeni nu se naște învățat, de aceea părinții cred a lor datorie de a îndrepta pașii șubrezi ai tinerei fete pe această cale, a o pregăti, ai veni chiar în ajutor, cînd va fi nevoie, va fi și cu orice preț să o scoată biruitoare în lupte ce va încinge cu alte fete, și ca de la o loterie să ia numărul cel mai mare, adică un bărbat chiabur, cu avere ori venituri cît mai mari. Bineînțeles fiecare fată are dorinți uriașe, dar la urmă se mulțumește cu mai puțin. Aceste e idealul mai al tuturor fetelor. Repet că sînt însă și excepții, sînt fete care calcă în picioare sfaturile bătrînilor, nesocotesc vorba „nu se mănîncă dragostea cu lingura“ ori „două traiste goale vor face gospodărie“ și cîte alte sfaturi date de moșnegi care și-au trăit traiul, dar nepotrivite cu spiritul plin de avînt al tinerețelor, și mai pe sus de toate, nedemne pentru sentimente mai înalte. Repetăm însă că rar,

Scanned with CamScanner

alături de cultul german pentru femei, despotismul grec și roman. Nobilul care pleacă genunchii pentru a-și lua răsplata biruinței sale, și tot el cerînd a fi slujit de femeie la masă. Așadar, dacă soarta femeii e azi mai bună, nu o datorăm decît puterii căzute de altă dată. Iar creștinismul și lumea romană ne-au răpit poate multe din dreptrile de care ne-am fi bucurat fără de amestecul lor. Se înțelege că în timpii din urmă, știința și cultura au lucrat mult la ridicarea stării femeii. Însă numai evoluția economică o va emancipa cu desăvîrșire; iar femeia are datoria să nu stea veșnic în pirotealâ.

Sofiea Nădejde

4.4. Azi totul e marfă[1]

Oricît ar părea de ciudată astă vorbă, noi credem că e adevărată, ba chiar cutezăm a ne închipui că și cititorii vor fi de părerea noastră. În societatea de azi totul ni se înfățișează ca niște întinse iarmaroace. În adevăr, ce e un iarmaroc decît o piață în care se aduc tot soiul de mărfuri, unde se întîlnesc negustori și cumpărători, care în adevăratul înțeles nu sunt decît tot negustori; căci în vreme ce unii dau mărfurile ceilalți, dau banii, adică nu altceva decît tot un soi de marfă. Dacă ne uităm la societate, aceeași priveliște ne așteaptă, schimb și schimb, deosebire că numai boi, vaci, mătase, grîu, ni arată ochilor și minții, ci tot, orice voiți, lucruri, ființe, sentimente, fără deosebire, se vînd pe bani. Cîteva exemple ne vor lămuri și mai bine.

Să luăm mai întîi știința, sfînta știință, maica învățăturii, ce sînt apostolii ei decît negustori cămătari care se vînd celor ce dau mai mult? Știința azi nu lucrează decît pentru bani și iar bani, nu folosește decît marilor negustori de bani. Dovadă toate născocirile mecanice, care varsă milioane în pungile bogaților și care, pe

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 188-1886-1887, nr. 4, pp. 465-474.

ni ce merge, ajung mai înspăimîntătoare. Că mîine știința va da banchierilor cheia cu care voi întrebuința fluxul, cascadele, venitul pentru a produce electricitate. Și atunci rămas bun industriei de cărbuni, pieriți de foame voi milioane de lucrători!

Dar igiena, știința medicală, cît de puțin folos dau nevoiașilor! Or arta nu e tot marfă? Chiar pravoslavnica religie e marfă, ba încă marfă falsă!

Politica? Mai rămîne vorbă, o marfă ce s-ar putea asemăna cu spuma de săpun: mare, mare și bătătoare la ochi, nimic de seamă într-însa, dar cu mare preț în piața socială. Deși într-însa nu e cristalizată muncă de om, acel ce care caracterizează mai orice marfă, tot este ceva într-însa; după cum un obiect de artă e scump, nu atîta prin munca vîrîtă în el, ci prin raritate, tot așa în politică nu se vinde muncă, dar cinstea, cugetul curat, în sfîrșit, orice sentiment care deosebește pe om de dobitoc.

Războaiele care se fac în numele patriei, nației etc. etc, nu-s într-adevăr sfinte, dar grozav de mînjite, pentru ce se fac? De obicei vărsările de sînge nu-s pentru apărarea celor slabi, nu pentru patrie, ci în folosul bogaților, pentru a le face colonii unde să-și treacă mărfurile și să stoarcă milioane. Nu vom poposi mai mult la cele spuse, asupra altora, fiindu-ne gîndul.

Noi voim să arătăm că chiar sentimentele cele mai înalte sînt mărfuri. Cine nu știe cît e de falsă iubirea dintre rude cînd sînt banii în joc? Un fin ori nepot ce se gudură și se arată iubitoriu pe lîngă tată-său ori unchiu-său ce face alta decît vinde iubirea pe bani sau, mai bine zicînd, vinde o marfă falsă. Cine n-a auzit vorba: „Cu bani azi găsești și mamă, și frate?“.

Aici însă forma negustorească nu e în toată floarea, au fost, se vede, pricini felurite care nu i-au dat voie. Cu totul altfel însă e dacă analizăm pretinsa iubire și credință între bărbat și femeie, și anume cea din căsătorie, nu mai vorbim de prostituție, concubinaj etc., acolo lucrul e prea pe față, pentru a mai fi pus la îndoială. Așadar, vom dovedi că măritarea nu-i decît treabă negustorească, în care femeia este marfa, iar bărbatul cumpărătorul.

Scanned with CamScanner

mie de bărbaţi, eu am aflat prea mai mulţi buni, dar dintr-o mie de muieri, n-am aflat nici una bună"; încă zice: „Nu aşa cum muierile, pentru că din pînză se face molia şi din muierea cea rea răutatea".

Poate de aceea a avut înţeleptul o mie de femei ca să cerce firea muierească şi să poată adăuga o înţelepciune mai mult la pildele cu care înzestrează lumea? Oricum e destul de nostim pentru Solomon, a urît şi dispreţuit pînă într-atîta femeile şi s-a înconjurat cu mii!? Dacă toate înţelepciunile lui sînt ca mai sus, atunci vai de înţelepciune celor ce l-au mai pus între înţelepţi. „Încă mai bună este răutatea bărbatului decît bunătatea muierii, încă de ar fi fost domnia la dînsa, ar fi fost potrivnică bărbatului ei". Iată unul dintre cele mai mari adevăruri poate din cîte a spus marele înţelept?

Se mai zice încă „Trei lucruri gonesc pe om din casă: fumul, picătura şi muierea rea". Ei poftim, parcă bărbatul rău nu e tot atît de anapoda şi de nesuferit ca şi femeia rea? Ce mai mare blăstăm pe capul femeii decît bărbatul morocănos, zurbagiu, cîrtitor, fădăuş ori bătăuş?

* * *

Nu, religia creştină n-a înălţat starea femeii nici nu i-a îmbunătăţit-o, e drept însă că starea e mai bună decît era la romani, evrei, greci etc. Care să fie oare pricina acestor îmbunătăţiri, căci schimbările sociale nu se întîmplă ca din senin. Noi ştim că numai amestecul cu lumea barbară a făcut toate schimbările, pentru asta vom vorbi ceva despre starea femeii la germani. Cînd germanii au venit în atingere cu lumea romană erau încă pe treapta barbariei; multe fapte dovedesc că domnia femeii, adică puterea femeii în familie nu se desfăcuse demult; aşa că femeile tot se mai bucurau de măreţia trecutului, nu erau încă de tot robite de către bărbaţi. Pe vremea lui Tacit, la Germani era domnia bărbatului, adică puterea tatălui în familie. Copiii moşteneau de la tată şi nu nepoţii lui, ca pe vremea matriarhatului; dacă nu

erau copii, atunci moşteneau fraţii lui şi unchii de pe tată şi de pe mamă. Ceea ce arată că domnia bărbatului era încă nouă. Mult mai mare temei puneau pe rudele de pe mamă. Romanii pînă într-atîta erau de prinşi cu starea josnică a femeii încît nu înţelegeau respectul germanilor pentru dînsele. Cel mai sigur zălog ce se lua de la germani erau fecioarele nobile; nu puteau de fel suferi ei să ştie că femeile lor vor fi prinse şi duse în robie: gîndul acesta îl îmboldea grozav la luptă.

Nu-i cuvînt, că şi femeile îi aţîţau la luptă, amestecîndu-se şi ele singure. Pentru ei, femeile erau ceva sfînt. Sfatul lor era ascultat cu smerenie; Veleda, o preoteasă, a fost pricinuitoare întregii răscoale a Batavilor.

Tot Tacit spune că germanii se îndeletniceau sau cu războiul, sau cu vînatul, lucrarea cîmpului şi îngrijirea turmelor rămînea pe seama femeilor. Se înţelege că în asemenea împrejurări, cînd averea era tot sub cîrmuirea femeii, cînd nu era robită economiceşte, nu putea să-şi piardă cu totul drepturile şi să ajungă ca la greci şi romani. Chiar şi viaţa familială a germanilor părea o minune pe acele vremi. Bărbatul ajuns vîrstnic îşi alegea o fată aproape de vîrsta lui şi se căsătorea. Foarte rar lua două femei şi aceasta se întîmpla mai cu seamă la capi. Tatăl n-avea putere despotică asupra copiilor. La germani femeile votau în adunare. Alte multe obiceiuri arătau că germanii trecuseră nu de mult de la cea din urmă treaptă de sălbăticie: erau chiar rămăşiţe ale societăţii gentilice.

În adevăr numai un element puternic venit de la un popor care se impune a putut aduce oarecare schimbări într-o lume stricată şi înjosită cum era cea romană. La ei, femeia, împreună cu averea, era a bărbatului. Cîtă fală şi mărire nu se vede în zicerea lui Cezar: „Femeia lui Cezar măcar presupusă nu trebuie să fie". E vorba de credinţă, cine însă pretindea bărbaţilor vreo credinţă? Bineînţeles, germanii ca stăpînitori, au reuşit a vîrî în societate multe din obiceiurile lor, dar, la rîndul lor, au primit şi ei multe. Şi poate aceasta e pricina că în vîrsta de mijloc găsim la nobili,

Scanned with CamScanner

asemenea horărîre ar fi fost într-adevăr culmea răutăţii bărbăteşti; căci atunci femeia ar fi fost lucrul bărbatului, acesta putea să o omoare, să o mănînce, treaba lui, cine ce ar fi avut cu lucrul altuia? Drept de viaţă şi de moarte cum aveau strămoşii romani de fericită amintire!

Atît testamentul vechi cît şi cel nou socot pe femeia care naşte spurcată, adică mai spurcată încă decît era înainte şi trebuie rugăciuni pentru sfinţire. La ce tălmăciri nebune poate ajunge judecata omenească, cînd e dusă de gustul stăpînitorului. Acel act care trebuie să înalţe pe femeie, căci îi cere atîtea jertfe şi suferinţe, după creştini, o spurcă.

Pe dînsa care suferă mai mult pentru propăşirea speciei, care nesocoteşte trudele şi aruncînd departe orice egoism, putem zice, se jertfeşte pentru neamul său, ca răsplată, bărbaţii o socot necurată.

Religia creştină pretinde că a moralizat lumea, că a adus pacea şi iubirea între oameni, că a sfărîmat corupţia în care zăcea lumea veche etc... Îi vom spune că nu e adevărat: prostituţia a ros şi roade omenirea; acest aşezămînt recunoscut de o cîrmuire stă neclintit, fără măcar o dată religia să fi ridicat cuvîntul împotrivă-i; pînă mai anii trecuţi stăteau coastă-n coastă cu pravoslavnica Mitropolie şiruri de case de prostituţie: vestita stradă Baston. Religia a găsit de cuviinţă să se amestece în lucruri poate chiar nedăunătoare cum de ex. să nu se facă teatru în săptămîna mare şi alte nimicuri; nu s-a înjosit însă stînd zeci de ani alături cu acele aşezăminte în care se înjoseşte femeia, se sfarmă într-însa cea mai mică scînteie de morală, se ucide şi trupul, şi sufletul, adică fiinţa ei conştientă. Acum ori creştinismul găseşte de bună prostituţia, ori nu poate face nimic faţă cu asemenea rău social. Foarte bine, dar atunci să nu se pretindă c-a adus sarea şi marea pentru femei.

Sf. Augustin zice: „Opriţi prostituţia publică şi puterea patimilor va zgudui din temeliile ei toată societatea". Tot asta hotărăşte şi sinodul de la Milan 1665.

Ei bine, o religie care cuprinde lumea, care se crede că dă reţetile pentru fericirea şi moralizarea omenirii, trebuie să fie cu totul altfel faţă de un rău care înjoseşte atîtea mii şi mii de fiinţe.

La sinodul de la Constanţa, 1414[1], au venit 1.500 de femei prostituate, se vede, pentru slujba sfinţilor părinţi, cărora desigur, după nişte cugetări şi lucrări atît de adînci, le trebuia să-şi mai descordeze mintea! Un lucru încă lovitor la ochi mulţime nenumărată de sfinte au fost mai întîi prostituate; lucrul se explică după ştiinţă, dar nu e deloc prielnic creştinismului; ori poate sfinţii părinţi aveau nevoie de asemenea pepiniere ca să recruteze sfinte? Tot e bine de ştiut; se vede atunci că tot astă menire aveau şi cele din strada Baston, adică de a se face sfinte. Noroc numai că vremea profetilor şi sfinţilor a trecut.

Se poate zice despre creştinism ceea ce a zis Isus despre farisei: „că aşa cum e azi, nu e decît un mormînt văruit, iar înăuntru plin de putregiuni".

Cei bătrîni iubeau zicătorile şi proverbele şi între acestea găsim destule care înjosesc şi nesocotesc femeia. Ce voiţi, pîra veche, stăpînitorii totdeauna au căutat să rîdă de supuşi. Vom spune cîteva ce ne stau mai la îndemînă.

„Măcar de-ar fi şi sărac bărbatul, dar este norocos ca un împărat, fiindu-i muierea lui înţeleaptă şi smerită". Smerenia e nedezlipită; dar ea nu se cerea decît de la robi şi supuşi, femeia e în rîndul acestora.

Solomon înţeleptul înţelepţilor cum îl numesc bătrînii, a zis: „Precum nu este altă răutate mai mare decît aceea a şarpelui, aşa nu este mai multă răutate decît a muierii. Încă ma bine să stai cu leii şi cu balaurii decît să şezi cu muierea rea; încă din muiere a ieşit păcatul cel întîiu şi pentru asta toţi murim". Ce, oare răutatea bărbatului e mai bună? Tot Solomon a zis: „Dintr-o

[1] Între anii 1414 şi 1418, a avut loc o adunare a capilor bisericilor din ţările aflate la acea vreme în conflicte interminabile în oraşul Konstantz, eveniment care a rămas sub numele de „Sinodul de la Constanţa".

Scanned with CamScanner

Toți părinții bisericii sfătuiesc pe bărbați să fugă de femei ca de Satana; un dispreț mai vădit nici nu se poate, decît acela cînd cineva alege fuga, se ascunde în păduri ca să nu zărească față de femeie.

Pavel către Timotei zice: „Femeia să asculte în tăcere, cu cea mai mare smerenie. Nu dăm voie femeii să povățuiască, nici să stăpînească pe bărbat, ci să tacă. Căci Adam a fost făcut mai întîi și pe urmă Eva, și Adam n-a fost momit, dar femeia momită a căzut în ademenire. Totuși va fi mîntuită mulțumită fiului ce are dacă va fi credincioasă, milostivă, cucernică și cumpătată". Vedeți cîte datorii i se cer.

Pavel zice:

> Voiesc să știți că Hristos e cap fiecărui bărbat și cap femeii e bărbatul, iar cap lui Histos e D-zeu... căci bărbatul nu trebuie să-și acopere capul, fiindcă el e chipul și slava lui D-zeu; dar femeia e sclava băbatului, pentru că bărbatul nu e din femeie, dar femeia din bărbat; și iarăși bărbatul n-a fost făcut pentru femeie, dar femeia pentru bărbat. Pentru aceasta femeia din pricina îngerilor, trebuie să aibă pe cap ca un semn că e sub stăpînirea bărbatului. Femei, fiți supuse bărbaților voștri, ca și domnului; căci bărbatul este capul femii după cum Histos este capul bisericii și el este și mîntuitorul trupului ei.

Vedeți dar că necontenit e vorba des supunere. Ce egalitate, ce demnitate poate fi cînd merge lucrul pe veșnică ascultare și supunere; înțelegere nu poate fi între stăpîn și supus, mereu unul voind binele său va fi împotriva celuilalt.

„Bărbații să-și iubească femeile ca pe însuși trupul lor, cel ce-și iubește femeia, pe sine se iubește", zice apostolul. Ce mai vorbă, asemenea idee e prea nostimă de la sine, nici nu mai cere a fi descusută. Idee mai îmbuibată de egoism greu n-am putea găsi alta.

Să luăm cîteva bucăți din cele ce se citesc la cununie:

„Însuți, stăpîne, acela ce din început ai zidit pe om și l-ai pus pre dînsul ca pre un împărat făpturii și ai zis: nu este bine să fie omul singur pe pămînt, să-i facem lui ajutor după dînsul. Și luînd una din coastele lui, i-ai plăsmuit muiere pre care, văzînd-o, Adam au zis: iată acuma os din oasele mele și trup din trupul meu, aceasta se va numi muiere, ca din bărbatul său s-au luat".

„Muieri, plecați-vă bărbaților voștri ca domnului pentru că bărbatul este cap muierii, precum și Hristos cap bisericii și acesta este mîntuitorul trupului. Ci precum se pleacă biserica lui Hristos așa și muierile bărbaților săi întru toate".

„Așa sînt datori bărbații să-și iubească muierile sale ca și trupurile sale: cel ce-și iubește pe muierea sa, pe sine se iubește, că nimic niciodată nu s-au urît trupul, ci-l hrănește și-l încălzește".

„Femeia trebuie să se teamă de bărbat"

Întreaga țesătură a creștinismului cată să înjosească femeia. Ea nu e vrednică de cele sfinte, nu i se dă voie să intre în altar; nu poate fi preot, pentru că e o ființă josnică și spurcată, un paria între bărbați; ei singuri sînt buni și curați pentru că a lor e domnia, a lor e slava și puterea, femeia trebuie să se bucure numai de mărirea și cinstea lor, niciodată se gîndească a-i ajunge. Ei sînt lumina lumii, ei sunt sarea pămîntului.

Poate ați auzit vorbind despre o grădină din locurile sfinte în care țipenie de femeie nu poate intra, că pe loc moare; chiar pasărea de parte femeiască de va fi zburînd măcar pe deasupra, moare. Ei bine, mai mare înjosire pentru femeie care dă nu mai poate născoci mintea omenească; după cum în societățile vechi erau caste și trecerea dintr-o castă în alta era aspru oprită, tot astfel și în religia creștină; femeile formează o castă deosebită, supusă bărbaților. În vechime, ele aveau locul lor deosebit în biserici, în urma bărbaților. Creștinismul cel mult propovăduiește milă pentru femei, niciodată egalitate; iar femeii îi cîntă veșnică înjosire.

Părinții religiei creștine au mers pînă acolo încît stăteau la îndoială dacă femeia are ori nu suflet. Sfinții părinți de la Nicea își puseseră întrebarea dacă femeia e lucru ori persoană. O

Scanned with CamScanner

a fost chestia creierului femeiesc; nu rareori vedeai oameni care măcar ideea n-aveau de greutatea creierului, de funcțiile lui complicate etc și care îți repetau cu atîta îngîmfare că femeia e menită a fi supusă bărbatului și că chiar creierul îi este mai ușor; a fost de ajuns să zică asta cîțiva oameni de știință pentru ca să rămînă un clișeu în gura tuturor profanilor. Tot astfel e ideea că creștinismul a înălțat starea femeii.

E drept că femeile au lucrat mult pentru propovăduirea acestei religii; chiar azi vedem cît temei pun mai cu seamă iezuiții pe puterea ce are femeia de a lucra asupra bărbatului, fiului și fratelui.

Istoria arată multe femei care au dus pe mulți la creștinism. Elena, mama lui Constantin împăratul, Clotilda a creștinat pe Clodvis, regele Francilor, Ghizela pe regele Ungariei etc. Noi nu numai ne îndoim, dar sîntem siguri că între nimic n-a ajutat creștinismul la ridicarea ori îmbunătățirea stării femeii; pentru a insufla cititorilor, dacă nu necredința, cel puțin îndoiala despre aceasta, vom aduce cîteva exemple din religie și din credințele ce se găsesc la cei mai înverșunați creștini; și pe urmă vom arăta adevăratele principii ale îmbunătățirii stării femeii.

Biblia, acest temeinic document al religiei creștine, defăimează și ponegrește femeia chiar de la început. Dovadă: Adam e făptura desăvîrșită a mîinilor unui Dumnezeu, e făcut după chipul și asemănarea atotputernicului; „să facem om după chipul și asemănarea noastră", a zis Iehova. Mai mult, femeia e făcută din o coastă a lui Adam, ea nu e chipul prea înaltului; Dumnezeu nu s-a înjosit să o plăsmuiască cu mîinile lui, ci a luat coasta și a zis să se facă femeia și s-a făcut; chiar nici n-avea cum din coastă să plăsmuiască ca din lut. Nu numai atîta, ea e făcută pentru bărbat: „Și văzu D-zeu că nu e bine să fie omul singur". Atîta însă nu era de-ajuns pentru înjosirea femeii.

Vechiul testament spune: La început bărbatul și femeia trăiau fără păcate, fără griji și nevoi locuind in paradis. Cine însă a săpat prăpastia, cine aruncă neamul omenesc în veșnicul chin, în

negrul păcat? Cine altul decît femeia; este făptura lacomă, lesne crezătoare și ademenitoare: păcătuiește și smomește și pe bărbat la cădere. Cît dispreț răsună în cuvintele: *femeia ce mi-ai dat!* De aici înainte întregul neam omenesc poartă pecetea căderii; și blestemați sînt urmașii să se nască în dureri și în sudoarea frunții să-și cîștige hrana. Chiar morți, nu sînt iertați, decît dacă au fost botezați întru Hristos; numai botezul ne dezleagă de păcatul strămoașei Eva. Acum, judecînd drept și fără de părtinire, mai poate fi oare vorba că religia a ridicat starea femeii? Cu ce ochi poate privi orice pravoslavnic creștin pe femei, cînd ele sînt vina răului în lume? Cine din noi poate privi bine pe cei ce ne-au cășunat mai niște nenorociri trecătoare; dar cînd e vorba de nenorociri veșnice, mai poate fi îndoială? Și dacă nu e o ură vădită, e de pricină că firea lucrurilor nu lasă; destul e disprețul și înjosirea morală. Poate cele ce zicem par banale, însă urmările lor pentru femei nu sînt deloc banale și dovedesc disprețul săpînului pentru supus.

Bossuet zice: „Femeile n-au decît să-și amintască începutul și fără a-și prea lăuda delicatețea, gîndească-se că sînt făcute dintr-un ciolan mai mult, unde nu era altă frumusețe decît a voit să pună D-zeu".

Nenumărate exemple din biblie arată că bărbatul e stăpîn. Iacov își cumpără femei. Patriarhul Avram nu vinde pe Sara ori de cîte ori e vorba să cîștige averi?

Oricît s-ar zice de mult că Histos a înălțat starea femeii, noi vom răspunde că nu e drept. Cu cîtă măreție și îngîmfare vorbește el cu maică-sa: „Femeie, ce este între mine și tine?" Creștinismul care nu-i decît o țesătură din religiile asiatice nu poate fi binevoitor femeii, religiile orientate sînt vestite prin disprețul pentru femeie. Religia creștină a țintit cu îndărătnicie la sfărîmarea familiei, propovăduind ascetismul. Pavel și alți apostoli ziceau: „Ce ce are femeie să fie ca și cum n-ar avea" ori „Cel ce-și mărită fata face bine; cel ce nu o mărită face și mai bine".

Scanned with CamScanner

de aceea şi numărul căsătoriilor se împuţinează şi prin aceasta o mulţime de femei rămîn fără mijloace de trai, căci, azi, măritarea pentru femei e o profesie. Va să zică, se formează o armată de rezervă; parte din ele se vor arunca în prăpăstioasa prostituţie, iar parte vor tăbărî în orice ramură le va fi deschisă: una ca să aibă cu ce trăi şi a doua ca să se poată mărita, lucru uşor neavînd a fi în sarcina bărbaţilor. Vor face concurenţă bărbaţilor la toate funcţiile, cum fac azi muncitoarele, se va forma un proletariat intelectual din ce în e mai mare, compus din bărbaţi şi din femei culte. Şi după cum femeile muncitorilor încep a-şi căpăta din nou drepturile, tot astfel credem că va fi şi cu femeile culte. Proletari, şi unul, şi altul, nu vor avea pentru ce şi cum să-şi întindă stăpînire unul asupra altuia.

La început, bărbatul, prin averea lui, a putut robi pe femeie; dar azi pot fi liniştiţi, nu se vor îmbogăţi nici unul, nici altul, ci amîndoi vor suferi apăsarea capitalului. Iar atunci, dacă această stare de lucruri nu-i va fi îndobitocit prea tare, vor lucra pentru a se mîntui din înfiorătoarea gură a acestui Baal Moloh modern al cărui stomac preface în aur atîta amar de sînge şi de carne de om. Şi din pricina capitalului, îngrozitor alchimist al veacului nostru, femeia va fi adevărata tovarăşă a bărbatului.

Ca încheiere spunem că femeile vor găsi o cale aproape mîntuitoare, se vor dezrobi în parte de prejudecăţile ce le apasă, dar că fatal vor cădea împreună cu bărbaţii sub jugul neîndurat al capitalului. Atunci vor uita certurile zilnice, neîngăduiundu-şi vremea şi îmboldiţi fiind de nevoi.

Vor zice unii: vai de zilele alea cînd femeia va fi numai pe uliţe, bărbatul aşisderea, iar copiii de izbelişte. Dar chestiile economice îşi urmează calea fatală, ele nu au auzit de înduioşare, n-au milă de nimic. Şi parcă azi nu e pînă la un punct acelaşi lucru, copiii tot mai mult la întîmplare cresc, nu mai vorbim de a-i da poporului, care sunt mai aruncaţi pe uliţă.

În cîteva cuvinte vom spune: din pricina organizării producţiei de azi capitalele se grămădesc în mîna cîtorva oameni,

majoritatea caliceşte, din pricina acestei calicii numărul căsătoriilor e din ce în ce mai mic, prin urmare, o mulţime de femei rămîn fără mijloace de trai, aceasta le împinge la fabrici şi nunţii, prin aceasta intră şi ele în şirul proletarilor. Mai puţin, dar cîştigă şi ele şi de aceea bărbatul nu le mai poate stăpîni ca înainte cînd stăteau acasă şi aşteptau să se îndure bărbatul să le dea hrană şi îmbrăcăminte. Stăpînirea bărbatului se şterge încet-încet şi asupra amîndurora se întind cîngile cu mii de gheare ale capitalului, împotriva acestuia siliţi vor fi să lupte împreună.

Pe de o parte, bine e că se va întîmpla aşa, căci altfel nu-i teamă ca femeia ar fi foarte conservatoare. Închisă în cuibul gospodăriei, nevenind în piept cu nevoie, neştiind de aproape ce-i lupta crîncenă pentru trai; iar stăpînirea bărbatului, fiindu-i din ce în ce mai tot mai îndulcită şi mai mascată, femeia n-ar ţinti la nimic şi ar fi cu desăvîrşire conservatoare. Să n-avem grijă însă, chestiile economice străbat pretutindeni ca vîntul cel duşman. Aşa că de ar voi femeile să se ţie din răsputeri să nu li se schimbe felul de viaţă, zadarnică le-ar fi încercarea. Modul de producţiune şi chestiile economice au împins şi vor împinge omenirea pe această cale fatală, dar propăşitoare.

Sofiea Nădejde

4.3. Femeia şi creştinismul[1]

Adesea minciuna şi ideile greşite, cînd sînt mai cu seamă la interesul clasei dominatoare, au mai multă trecere decît adevărul şi pretutindeni se împrăştie ca fumul, ba chiar sînt lipicioase.

În multe chestii sociale, religioase etc. e destul ca unul să dea un raţionament dibace, iar, mai presus de toate, potrivit cu gheşefturile zilnice, pentru ca să-l vezi încuinîndu-se cu trie. Aşa

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 1886-1887, nr. 3, pp. 252-260.

Scanned with CamScanner

virtuoasă trebuie necontenit să-l cinstească ca pe un D-zeu. Femeia n-are nevoie nici de jertfe nici de post şi nici de-o faptă pioasă, ci numai să ţie la bărbatu-su şi să-l cinstească". Sigur că nu e vorbă de altă ţiere, ci numai să-i fie credincioasă. „O femeie ce-şi înşeală bărbatul este însoţită aici pe pămînt, iar după ce moare se întrupează în pîntecele unui şacal, ori e lovită de elefantiazias ori de aprindere de plămîni. Din contra, cea ce nu-şi înşeală bărbatul şi ale căreia gîndiri, vorbe şi trup sînt curate va avea acelaşi sălaş ceresc ca şi bărbatu-său". *Manu* mai zice că femeia necredincioasă să fie aruncată spre mîncarea cîinilor, în faţa lumii. La evrei ştim cu toţii că femeia necredincioasă era ucisă cu pietre în uliţe. Toate acestea, fiţi siguri că nu le făceau bărbaţii mînaţi de o morală înaltă, dovadă avem că mulţi din ei nu pretindeau ca femeia să fi fost de treabă înainte de a o fi luat, ci numai după ce se căsătorea cu cu dînsa; va să zică nu era alta decît că nu voiau ca sămînţa străină să se bucure de averile agonisite de dînşii. Chiar azi sînt nu numai popoare, dar chiar indivizi în faza aceasta. Nu mai departe, chiar la evrei, ucideau pe femeia necredincioasă, dar chiar Avraam găseşte de cuviinţă să precupeţească pe Sara şi cinstiţii patriarhi trăiesc cu roabe, în timp ce de la femei cer credinţă. Grecii şi ei ţineau femeile aproape închise şi păzite; pe femei care în timpul matriarhatului erau pe o potrivă ori chiar superioare bărbaţilor. Dar Romanii, strămoşii noştri de fericită amintire, se purtau parcă mai bine cu femeile? Cîte născociri numai şi numai ca să fie siguri de odrasle! Chiar dacă se bucurau de oarecare cinste mult cîntatele matroane, acestea erau poate oarecare rămăşite din timpul matriarhatului. Chiar religia creştină nu uită să vorbească despre aceasta şi zice: „Femeilor, fiţi credincioase bărbaţilor voştri". Nu mai departe de legea de azi e foarte blajină şi molcomă pentru necredinţa bărbatului, dar aspră şi neîndurată pentru necredinţa femeii.

Stînd şi judecînd drept, lucrul e destul de zbuciumător; nesiguranţa dacă sînt ori nu copiii lui a ros şi roade mereu sufletul mai

fiecărui bărbat; aici el e ca Prometeu, fără putere, sfîşiat de îndoială şi nicio născocire omenească nu-l va mîntui de aceasta pasăre hărpăreaţă, cîtă vreme familia va fi alcătuită pe temeliile de azi.

Schimbarea producţiei, formarea averilor a adus căderea femeii, tot schimbarea acesteia va înălţa-o iarăşi. În familiile de muncitori se vede că chiar azi femeia e cu mult mai egală bărbatului decît în toate treptele burgheziei. Şi într-adevăr aici femeia munceşte avalma cu bărbatul, cîştigă mult puţin pentru dînsa şi pentru ai săi, aşa că nu-i nicio deosebire între dînsa şi între bărbatu-său. Pe cînd în clasele de sus ce este femeia? O jucărie, un giuvaier cît voiţi de frumos, dar neputînd trăi de sine, avînd necontenit nevoie de ocrotirea bărbatului ori a fratelui. Ba chiar mulţi dintre aceştia cred necuviincioase pentru femei alte îndeletniciri decît cele ce au azi. Şi dacă strămoaşele din epoca barbară ar învia, amar ar mai plînge soarta ce au ajuns strănepoatele lor.

Şi după cum capitalul a redus pe muncitor la un automat prin împărţirea muncii şi prin maşini iscusite, aşa că el, muncitorul, care într-o vreme se putea hrăni cu ciocanul, cu sula etc. acasă la el, azi e înlănţuit, e tras la fabrica ca de cel mai puternic magnet şi altfel n-are chip de trăit; tot astfel şi femeile din casele burgheziei azi nu mai pot trăi fără sprijinul bărbaţilor.

După cum însă nevoia trezeşte pe muncitor şi el începe singur a vedea că se apropie de prăpastie, tot astfel va fi şi cu femeile. Iată ce ne sileşte să zicem aceasta: din pricina acumulării capitalului în cîteva mîini, oamenii sînt din ce în ce tot mai săraci, numărul căsătoriilor scade pe zi ce trece; bărbatul stă mult la gînduri pînă să-şi ia pe cap sarcina unei familii; aşa încît căsătoria începe a fi pentru burghezia mică un lux, bărbatul care n-are avere nu se bizuie că va putea ţine cu lefuşoarele lui femeie şi copii, care, după organizarea societăţii de azi, nu pot produce valori de schimb. Şi după cum fabricantul dără material brut, nu poate produce nimic numai cu însăşi maşina, tot aşa şi femeia oricît ar munci în casă are nevoie de material brut pe care trebuie să-l cîştige bărbatul. Dar cîştigul e pe zi ce trece mai puţin,

Scanned with CamScanner

hrană, altfel era vai de dînsul; politică multă nu ştiau femeile şi iute-iute îl îndepărtau cu lalabalîc cu tot. Instrumentele casnice erau alte femei. În astfel de organizare, vedem că femeile nu-s deloc roabe bărbatului, erau stăpîne şi formau o grupă strîns legată prin însuşire care se socotea numai de pe partea mamei. Şi, împreună cu fiii ei, putea oricînd pedepsi pe bărbatul prea semeţ. În acest fel de organizaţie, femeia în adevăr munceşte, dar aici munca nu e ruşinoasă, noblețea nu-i încă socotită de pe albeaţă şi micinea mîinilor; nu se cerea să dovedească o sumedenie de strămoşi ce nu munciseră şi care nu se hrăniseră cu munca mîinilor lor. În această societate munca era pavăza femeii.

Cît timp bărbatul s-a îndeletnicit numai cu pescuitul şi cu vînatul, n-a fost chip să pună ceva deoparte, adică să producă mai mult decît consuma, şi prin urmare să poată strînge averi. Îndată însă e a îmblînzit animale şi a ajuns stăpîn, pe urmă lucrul s-a schimbat. Uşor se poate explica cum a ajuns bărbatul a se îmbogăţi. Cum am zis, femeia, fiind doamnă în ginta ei, era stăpînă peste instrumentele casnice, ea îşi agonisea hrana, strîngînd rădăcini, fructe, culbeci etc., acasă le pregătea, vedea de copii, de haine, oricît ar fi fost de simple; va să zică avea întru cîtva cuibul ei, avea copii de care nu se prea depărta; nu era tot aşa cu bărbatul, el cutreiera pădurile, umblînd după vînat, cu timpul îmblînzi animale; această întîmplare, fericită pentru el şi nenorocită pentru femei a fost temelia pe care îşi clădi domnia asupra femeii.

Turmele îi producea un prisos mult mai mare decît ce-i trebuia lui şi chiar familiei; nu mai era ca în timpul vînatului la bunul plac al întîmplării. Grămădirea averilor, luarea de robi, negoţul, schimbul feliuritelor produse cu alte popoare, acestea au adus căderea femeii şi supunerea ei de către bărbat. Cu un cuvînt, bogăţia bărbatului a înghiţit libertatea femeii. Cititorii *Contemporanului* au văzut cît de deslușit arată Engels cum stăpînirea turmelor pricinui supunerea femeii, căderea matriarhatului şi înlocuirea lui prin patriarhat.

Şi iată cum. În timpul matriarhatului copii moşteneau numai după mamă, averea tatălui trece în ginta din care făcea el parte. Acuma, închipuiţi-vă cîtă ciudă trebuia să simtă bărbatul, ştiind că averea lui va trece la copiii altora, iar ai săi poate nu vor moşteni nimic. Acest sentiment trebuia în acelaşi timp să se nască şi la femeie: copiilor ei să nu le rămâie nimic şi averea tatălui să treacă la nepoţi, adică în ginta din care făcea parte bărbatul, iar ai ei să nu moştenească nimic, dacă fraţii femeii de la care ar fi putut moşteni copiii ei vor fi calici ori nedestoinici a-şi agonisi robi şi tume! Şi deci, înaintea averii, femeia trebuia să plece capul, mai ales că, desigur, nu ştiau femeile ce urmări va aduce aceasta.

Dar bărbatul nu-şi va da averile fără nicio siguranţă şi dacă se dezlipeşte de ginta mamei şi a surorilor în hatîrul copiilor, cere în schimb să fie sigur că sînt copiii lui şi nu ai altuia; voieşte ca nici pic de îndoială să nu-l roadă. Cum să ajungă la această siguranţă? Despre iubire nici nu se auzise pe acele vremuri; nu rămînea altă cale decît puterea, adică să le închidă, să le pedepsească chiar şi cu moartea pe femei dacă le va prinde necredincioase; iată deci, fără ca femeia să fie inferioară bărbatului, s-a putut ca el să o robească. Aceasta e tălmăcirea cea mai firească şi mai adevărată pentru ce găsim femeia supusă bărbatului. De pe studiul lui *Engels* se vede că toate popoarele au trecut prin această fază, la toate a fost într-o vreme domnia femeii şi în urmă, chestiile economice, schimbările mijloacelor de trai au adus căderea ei. Lucrul este de altfel firesc; căci oriunde ar fi fost oamenii, fiind oameni îmbogăţiţi de două lucruri de căpetenie, lupta pentru trai şi propagarea speciei, vrînd nevrînd a trebuit să treacă cu toţii prin aceleaşi faze fundamentale.

O mulţime de fapte ne arată că bărbaţii au căutat să fie cît mai siguri despre odrasla lor. Aşa în legea lui *Manu* se vede limpede cîtă grijă avea legiuitorul ca femeia să fie credincioasă bărbatului. Vom cita cîteva bucăţele luate din teza d-lui *Roseti Ţecanu*. „Oricît de necuviincioasă purtarea bărbatului, măcar că el va avea alte amoruri şi n-ar avea calităţi alese, o femeie

Scanned with CamScanner

încă nu. Să nădăjduim însă că nu veţi fi necontenit uitaţi şi poate în scurt timp ne vom bucura de înfiinţarea unei societăţi.

Lucrul nu ar fi greu, noi am primit aderări pînă acuma de la vreo şaizeci de persoane care zic că iau parte la o asemenea societate. Aşa că ar trebui în fiecare oraş să se formeze cîte un comitet local unde să se înscrie şi să se strîngă banii, iar la finele fiecărei luni, banii din toate părţile şi în numele societăţii întregi să se pună la o casă de economie şi dacă fiecare persoană cu inimă, care simte folosul unei asemenea societăţi, va face ceva sacrificii, va putea da pe lună zece franci. Căci cu cîte nimicuri nu cheltuieşte cineva această sumă. Lucrul cel mai nimerit e să dea fiecare cît poate. Punînd un termen mijlociu că dă fiecare cîte zece franci pe lună pe zece luni fac o sută de franci şi dacă se vor găsi numai cinci sute de persoane în toată ţara, iată suma de 50.000 întruchipată. Minunat lucru şi unirea.

Acesta nu e singurul mijloc pentru a putea strînge bani, se mai pot da reprezentaţii teatrale şi concerte la care fără îndoială că lumea binevoitoare nu va lipsi să vină. Încheiem crezînd că nu vom fi trimişi în deşert.

Sofiea Nădejde.

4.2. Robirea femeii şi emanciparea ei[1]

Adesea în dezbaterile ce am avut, vorbind despre femei, arătînd că ele nu sunt intelectual inferioare bărbaţilor şi că numai deosebirea îndeletnicirilor şi a educaţiei e pricina acestei părute deosebiri, potrivnicii noştri ziceau: „de ce s-a lăsat femeia a fi robită de bărbat, dacă i-a fost egală lui?“ Întrebare la care e greu de răspuns neavînd observaţii sociologice. Noi credem că numai copiii au făcut ca femeia să fie robită de către bărbat. Din studiul

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 1886-1887, nr. 1, pp. 19-25.

lui Engels[1] se vede că nu e tocmai adevărat şi că aceştia au lucrat, dar foarte indirect.

Vom povesti pe scurt căderea femeii, adică înlocuirea întocmirii matriarhatului prin patriarhat.

Un lucru care desigur a lucrat mult la fiinţarea matriarhatului este că femeia ştia care-i sînt copii şi aceştia o cunoşteau de mamă; oricît ar fi fost de slabe sentimentele la mamă şi la copii, tot erau destul de tari ca să fie prielnice femeii.

În felul de căsătorie în care mai mulţi bărbaţi trăiau împreună cu mai multe femei, copiii nu cunoşteai care bărbat anume le e tată, dar cunoşteau pe adevărata lor născătoare; deşi priveau şi pe celelalte femei ca mame, tot mai mult ţineau la însăşi maica lor. De aici urma simpatia între mamă şi fii şi, pînă la un punct, puterea mamei asupra lor; pe cînd bărbatul, prin firea lucrurilor, nu putea să se bucure nici de una nici de alta; el era mai mult sau mai puţin străin în ginta femeii şi a fiilor săi, iar în ginta lui nu putea fi stăpân, fiind acolo stăpîne mama sa şi alte femei. Pe cînd era astfel de familie, femeia nu era roabă şi, împreună cu surorile ori chiar cu alte femei şi cu copiii acestora, formau *ginta*. În asemenea ginţi domnea matriarhatul, moştenirea şi gradul de înrudire se lua de pe mamă; iar bărbaţii acestor femei făceau parte din alte ginţi, anume din ginţile mamelor lor. Ca străini în gintă, n-aveau nicio putere, la cea mai mică greşeală femeile îi puteau izgoni din casă, n-aveau decît să meargă aiurea ori în ginta mamei; nicăieri însă nu puteau se se facă stăpîni. Aşa că stăpînirea bărbatului nu-şi putea avea fiinţă. Femeia cu fiii săi agoniseau cele trebuitoare, iar bărbatul, dacă venea în gintă, nu putea aduce cel folos, ori cea pricopseală, producerea fiind de aşa fel încît individul de-abia agonisea pentru sine, de aceea nici nu i se pretindea, dar trebuia numaidecît să-şi aducă şi el partea lui de

[1] Friedrich Engels (1820-1895), filosof politic german, autor, alături de Karl Marx, a numeroase volume de teorie politică. Coautor al *Manifestului Partidului Comunist* (1848).

Scanned with CamScanner

simte omul cînd ar vrea să se apere şi nu poate? De multe ori cînd deznădăjduirea e mare, cînd n-avem în contra cui să ne răzbunăm, ne trebuie mare curaj ca să nu sfărmăm fiinţa noastră.

Care e părintele care, văzîndu-şi copilul în prada morţii, n-a simţit durerea strîgîndu-i gîtul, înăduşindu-i glasul, strigînd în zădar: „ce să fac... ce să fac..."? Trăsnetul lovind ne nimiceşte simţirea într-o clipă, pe cînd cuvîntarea doctorului „e diferită", ne trăsneşte fără a ne nimici simţirea.

Cînd vezi copilul vioi şi grăsuţ că e condamnat la moarte, cînd îl vezi cum pare că vrea să lupte cu duşmanul, cum întinde mînile, apucîndu-te de gît ca şi cînd ar cere ajutorul, parcă ar zice: „nefericiţi părinţi, mi-aţi dat zile şi acum nu mă mîntuiţi de moarte". Sînt cazuri în care copilul moare cu toată cunoştinţa, de multe ori cu mîncarea în gură. Dar, de ce încerc eu să descriu grozăviile acestei boli, sînt lucruri care sunt descrise chiar de talente mari şi tot rămîn palide pe lîngă realitate. Puţine sînt familiile care n-au fost otrăvite de acest duşman.

Omul, fiinţa cea mai desăvîrşită, să nu poată doborî un blestemat de parazit care îşi alege locuinţă sîngele copiilor noştri? Este o vorbă, cîtă vreme omul rabdă, se vede că merită să rabde şi, într-adevăr, dacă omenirea s-ar fi mulţămit numai cu tînguirea, dacă n-ar fi căutat şi muncit pentru fiecare pas către o stare mai bună, atunci desigur nu am fi unde sîntem. Azi, prin bani, poţi face dacă nu orice, cel puţin foarte mult! „Le mal rouge" bîntuie neamul porcesc dintr-un departament al Franţei, capitaliştii se înspăimîntă, votează 50.000 de lei lui Pasteur şi iată că răul va fi desigur învins. De ce nu avem şi noi 50.000 de lei şi am fi siguri că pe copiii noştri anghina nu ni i-ar înăduşi. Dar oare dacă nu-i avem fiecare în parte, guvernele găsesc milioane pentru fel de fel de lucruri ca: ghiulele, tunuri, manevre decoraţii, încurajări pentru industria naţională cu milioane etc... nu putem noi punînd puţină osteneală să întruchipăm nenorocita sumă de 50.000 lei? Dacă mai marii zilei au un boţ de aur în loc de inimă, să le arătăm noi că nu ne-am dat sufletul banului, că

sîntem în stare să sacrificăm orice pentru a îndeplini un lucru folositor nouă şi altora.

De am socoti banii ca cămătarul cel mai zgîrcit pe care l-am întrebuinţa pentru a forma suma trebuitoare, am vedea că ne iese cîştig, şi nu pagubă. Fiecărui cînd i se va întîmpla o nenorocire, bineînţeles vorbesc de anghină, pe lîngă pierderea şi suferinţa morală, va mai cheltui dacă nu mii, cel puţin sute de franci cu doctorii, dezinfectare şi cîte şi mai cîte de care mi-e groază să-mi amintesc. Oricine are o casă, o vie, este asigurat, îţi asigură roada de pe moşie, magazia, marfa, chiar mobilele sînt de multe ori asigurate şi pentru toate acestea se plătesc sume însemnate. Dar oare pierderea unui copil poate fi asemănată cu pierderea acestora? A-şi întruchipa casa, a-şi cîştiga banii pierduţi, oricine cît e în viaţă nu deznădăjduieşte să şi le facă, dar a-şi învia copilul mort nu poate, şi, fie copiii cît de numeroşi, fiecare îşi are locul său în inima părinţilor. Care părinte s-ar zgîrci să nu dea ceva ca să asigure viaţa copiilor? Închipuiţi-vă cît era de grozav vărsatul înainte de a se fi descoperit hultuiala.

Noi ne-am făcut datoria şi am dat alarmă, dar dacă nimeni nu se va sili să ne ajute, vom rămîne ca paralizaţi în încercarea noastră. Un aşa lucru nu-mi vine a crede, căci atunci ar însemna că naţia noastră e lipsită de orice aspiraţie mai înaltă, că e înăduşită de nimicurile zilnice şi înveninată de un fatalism oriental stînd cu pîntecele la soare zice: „ce va fi să fie, va fi". Aceasta ar dovedi că n-avem nicidecum ceea ce se numeşte energie.

În Anglia ori Germania vezi societăţi felurite care trăiesc şi-şi împlinesc, măcar cît scopul la care ţintesc. Şi noi, care ne numim Belgia Orientului, să nu putem întruchipa o societate a cărei nevoie e destul de simţită. Nu fie de deochi că nu ne prea fălim în societăţi, ba iertaţi că am uitat că lumea noastră cea nervoasă de prin Bucureşti a format o societate pentru protejarea animalelor. Fericite dobitoace, căci pentru voi s-a găsit o coardă simţitoare la inimile cele de aur, dar pentru voi, nenorociţi copii,

Scanned with CamScanner

Capitolul IV

Critica societății capitaliste

4.1. Unirea face puterea.[1]

„Unirea face puterea", iată o zicătoare rostită aşa de des şi cu multă uşurinţă, puţini însă cugetă cît adevăr se cuprinde într-însa, mai cu seamă cînd e vorba de luptat împotriva unui duşman. Să nu credeţi, cititori, că duşmanul de care voiesc să vorbesc e Austria, Turcia ori Rusia; duşmanul nostru nu e aşa de mare, e chiar microscopic; nu-l vezi de unde vine, nici încotro va merge cu pustiirile lui. Iată un prieten vine şi fără să ştie ţi-l aduce, ori scoţi copilul să ia puţin aer şi îl aduci otrăvit gata, cu un cuvînt, e duşmanul cel mai îngrozitor, căci e nevăzut, e un fel de diavol modern. Cel puţin bigoţii pentru dracul aveau o armă cu care credeau că se pot apăra, noi, pentru duşmanul nostru, nu avem încă nimic. Vedeţi singuri că în contra unui asemenea duşman nu se poate lupta cu fierul; dar desigur că am putea lupta şi chiar birui cu aurul.

Aţi ghicit desigur că e vorba de bolile parazitare precum anghină şi scarlatină, care pustiesc satele şi tîrgurile, punînd în pămînt mii de copii. E vorba de un aşa duşman înaintea căruia stai cu mînile încrucişate văzînd cum îţi înăduşeşte copilul iubit şi nu-l poţi lovi. Se poate mai mare chin decît acela pe care-l

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 12, pp. 441-444.

Scanned with CamScanner

ei nici prin inteligenţă, nici prin chipul cum se arată aceasta. Singur d-lui mărturiseşte că tot sînt femei care au făcut cîte ceva atît în ştiinţă, cît şi în filosofie, dar foarte rare! Nu e minune de vreme ce aşa de mic e numărul celor care se îndeletnicesc cu aceste ramuri de ştiinţă. Şi nu doar din vina lor, ci din vină că aşa li se cere.

Tot în acel articol sunt învinuite că le plac culorile bătătoare la ochi, penele, florile, muzica, jocul etc. Cum e de scurtă memoria oamenilor! Oare veacul al optsprezecelea e aşa de uitat? Atunci îmbrăcămintea femeiască mai nu se deosebea de cea bărbătească; şi la una, şi la alta, erau pene, cordele şi un curcubeu de culori. Cît despre joc, nu om zice noi că nu e un gust sălbatic, dar oare femeile joacă singure? Mi se pare că împreună cu bărbaţii, atunci la ce vorbă degeaba?

De rămâne lucrul pe găsit gusturi sălbatice, atunci slavă domnului, găsim noi de ajuns la bărbaţi. Cititorule, aminteşte-ţi de război şi de nu l-ai privit aidoma; gîndeşte măcar la descrierile lui ori la tablourile ce poate ai văzut, cum ni se spune că sînt ale lui Vereschanghin. În aceste scene ce să petrec mai zilnic cînd între unele popoare, cînd între altele, bărbaţii sînt adevărate fiare turbate, sfîşiindu-se între ei cu o ură şi cu o iscusinţă nemaipomenită. În acest vălmăşag de sînge întrec prin cruzime pe tigrii şi pe lei, căci nu se vor fi sfîşiind aceştia mai straşnic.

Cu toată ironia care „chifteşte" în articolul D-rului L., sînt şi cîteva observaţii adevărate, de ex. aceea că trebuie să se dea femeii educaţie mai ştiinţifică, mai bărbătească şi că fetele trebuie măritate mai tîrziu. Aici are dreptate, numai nemăritîndu-se aşa de timpuri, vor putea săvîrşi o educaţie sistematică vor putea învăţa ceva mai serios, nu numai frunzăreală. Vor căpăta gustul culturii şi atunci, chiar măritate, tot vor găsi timp şi pentru îndeletniciri intelectuale, în loc să piardă vremea cu chiţibuşuri. La urmă ajunge tot acolo unde ajung toţi aceia ce scriu despre femei, dacă trebuie să li se dea drepturi civile şi politice ori nu. Atîtea întorsături pentru a ajunge aşa de aproape! E destul de dibaci însă D. Dr. nu zice nici da, nici ba. Ce mai devotament! A scris

un articol numai să arate adevărul! Parcă nu se vede la început în ce ape înoată!

Ce zic acuma acei care strigau că nu trebuie de încredinţat soarta popoarelor în mîna unor fiiţe cu creierul nu destul de greu?! Ori poate tot nu cred? Dar cifrele nu înşeală, le spunem şi noi cum ne spuneau d-lor. De lipsă la cîntar nu pot avea bănuială, fiindcă i-am lăsat să-şi cîntărească singuri creierii, ba chiar şi pe cei ai noştri; n-am făcut alta decît am arătat boscăria ce făceau în rezonămînt; căci nu puteam admite că era greşeală, mai degrabă rea voinţă. Acuma vor găsi altele, vor începe a cînta că menirea femeii e alta. Curat vorba românului: „cel ce vrea să-şi împuşte cîinele, zice că-i turbat". E greu de luptat împotriva relei voinţe!

Scanned with CamScanner

„Toate aceste observaţii sînt superficiale, craniile au multe deosebiri, chiar cele bărbăteşti nu seamănă unele cu altele, au ceea ce numim caractere individuale. Afară de aceste la crani şi la comparaţiile de mărime ori încăpere trebuie de ţinut seama de deosebirile de vîrstă şi de multe altele".

Tot Dr. Manouvrier găseşte că raportul greutăţii craniului la capacitatea craniană i-a dat seria următoare: antropoizi, microcefali, rase inferioare, rase superioare; bărbat, femeie, copil. E tot aceeaşi serie; se capătă prin raportul greutăţii creierului. Va să zică, bărbatul e mai aproape de rasele inferioare decît femeia, prin urmare, mai puţin inteligent decît dînsa. Nu spunem aceasta ca o convingere a noastră, ci numai ca să arătăm cît de uşor se pot scoate concluzii, dacă privim lucrurile numai de deasupra fără să ţinem seama de alţi factori.

Dr. Mavouvrier luînd ca unitate greutatea creierului, craniului, femurului la bărbat, găseşte pentru femeie următoarele măsuri:

Gr. creierului femeiesc 88,9;
a craniuui.....85,8;
a fălcii.....72,6;
a femurului .....62,5.

Şi fiindcă în alt loc găsim greutatea scheletului fără craniu în aceeaşi rasă, variază aproape proporţional cu greutatea femurului; prin urmare aproximativ se poate zice că e acelaşi aport între greutatea creierului şi a scheletului. Şi din tabelul de mai sus iese atunci că femeia are proporţional cu scheletul 26,4 mai mult creier decît bărbatul. Dar cine are un schelet mai mare trebuie să aibă şi muşchi ca să-l poată purta, aşa că şi cu greutatea totală a trupului, tot femeia are mai mult creier.

Cît despre forma generală a craniului iată de zice tot Dr. Manouvirier, mai crednic pentru noi de crezare decît Dr. Wlckler al d-lui Letourneau (*R.E.*, No, 7, 17, Februarie, 1883).

Dr. Manouvrier a căutat dacă se află într-adevăr vreo relaţie între greutate proporţională a encefalului şi forma generală a creierului. D-lui studiind caracterele sexuale ale craniului femeiesc le priveşte pe aceste ca o urmare directă ori indirectă pricinuită de deosebirea cea mare a sistemului osos şi muscular între bărbat şi femeie, căci dezvoltarea acestora are mare înrîurire asupra creierului. Din pricina acestei înrîuriri femeia se deosebeşte de bărbat mai ales prina cele părţi craniene care sînt mai strîns legate cu aparatul de muşcare. Ar fi de *a priori* minunat ca femeia să aibă tipul parietal, dacă e adevărat că zona motrice a creierului e acoperită de către zona parietală a craniului. Dacă din contra zona parietală e mai mică la femeie decît la bărbat atunci urmează că zona frontală şi cea occipitală sunt mai mari.

După nenumărate măsurări ale lui Borca, asupra părţilor craniului, Dr. Mavouvrier ajunge la încheiere că regiunea frontală e tot atît de dezvoltată la un sex, cît şi la altul, relativ la întregul craniu; dar că la bărbat predomină regiunea parietală, iar la femeie regiunea occipitală. Aşadar, craniul bărbătesc e fronto-parietal, iar cel femeiesc fronto-occipital. Putem spune că moştenirea joacă mult mai mare rol decît ne arată Dr. Letourneau; numai, din nenorocire, nu moştenesc numai femeile de la bărbaţi, ci şi bărbaţii de la femei; aşa că dacă pînă azi se mai află încă oarecare echilibru între cugetările şi faptele bărbaţilor şi ale femeilor, în mare parte le datorăm moştenirii; căci educaţia n-a făcut şi nu face încă, în mare parte, decît să deosebească tendinţele şi ideile unui sex şi ale altuia.

Dacă pînă azi femeile nu s-au ocupat decît foarte puţin de ştiinţă, a cui e vina, cînd toată instrucţia lor a fost mai mult în ramura literară. Asta nu dovedeşte însă că sunt mai puţin inteligente decît bărbaţii; oare cine ar cuteza să spună că un doctor e mai puţin inteligent decît un matematician, ori un Balzac decît un Vuvier? Fiecare cu ale sale. Nu se vor găsi doi oameni care să semene între

Scanned with CamScanner

creierilor femeieşti; noi însă tot sîntem datori să amintim şi alcl cît se poate mai pe alrg.

Vom arăta ce zice Dr. Manouvrier, care s-a îndeletnicit ani şi ani cu această chestie. El spune hotărît că greutatea trupului are mare înrîurire asupra greutăţii creierului; şi că dacă greutatea creierului raportată numai la înălţime e mai mică la femeie, asta e din pricină că talia nu arată exact greutatea corpului. Dacă însă comparăm greutatea creierului cu a trupului, găsim că femeia are creierul mai greu, atît în copilărie, şi la maturitate. Tot D. Manouvrier mai spune, şi cu drept cuvînt, că dacă s-ar mai ţine seamă de grăsime, căci aceasta n-ar trebui să figureze la greutatea trupului de vreme ce e ceva inert şi n-are nevoie de parte nervoasă, atunci creierul femeiesc ar fi chiar cu mult mai greu decît cel bărbătesc.

Dr. Letourneacu ia greutatea absolută a creierului după mai mulţi anatomişti şi antropologi moderni, între care sînt şi Huschke, Wagner, Broca. La aceştia, de a avea d-lui oare care bună voinţă, ori de s-ar fi închinat înainte acelei zeiţe de care face atîta paradă, găsea desigur greutatea trupului; apoi, a unui adevărat om de ştiinţă, trebuia să-i vie în minte că n-ar fi rău să cate greutatea relativă a creierului, şi nu cea absolută, căci elefantul ori balena au creierul mult mai greu decît omul, ba chiar sînt sălbatici care, fiind de o statură înaltă, au creierul mai greu decît europenii, mai mult încă, numărul creierilor grei e mai numeros la dînşii, decît la noi, lucruri care prea sar în ochi. Dar ştiţi vorba românului: „pe cine doare, acela leagă".

Şi noi vom lua tot de pe antropologii de mai sus, deosebire numai că vom lua greutăţile creierului la bărbat şi la femeie, cum scoate raportul, luînd pe acesta din urmă ca unitate, tot astfel vom face şi cu greutatea trupului şi, pe urmă, tot numai de pe cifre, dar luat într-un mod raţional, cum scoate concluzii cu totul potrivnice celor ce a spus D-rul Letourneau.

După Wagner 1410 (cr. băr.)/ 1262 (cr. fem) = 1.117, adică 1.12 gre. cr. bărbătesc;

După Huschke 1424 (cr. băr.)/ 1272 (cr. fem.) = 1.119, adică 1.12 pentru gre. cr. bărbătesc;

După Brova1323 (cr. băr.)/ 1210 (cr. fem) = 1,035, adică 1,10 pentru gre. cr. bărbătesc.

Luînd greutăţile trupului şi punînd numai o deosebire de 8 kg, deşi cei mai mulţi admit 11 tot ieşi bine.

Media de la 9157 soldaţi americani
64,4 (gr. tr. băr.)/ 56 (gr. tr. fem.) = 1,141

Media de la 12720 de bavarezi
95,5 (gr. tr. băr.)/ 57,5(gr. tr. fem.) = 1,133

Media 617 englezi
68,8 (gr. tr. băr.)/ 60 (gr. tr. fem.) = 1,131

Vedeţi că în tustrele cîntăririle bărbaţii au prea puţin creier pentru trupul cît au. Cu alte cuvinte, relativ cu trupul, creierul le e mai mic decît al femeilor. Acest aport găsit de noi e destul de modest, vom arăta însă cititorilor ceea ce zice Dr. Manouvrier şi vom vedea că avem mai mult noroc decît ne trebuie.

> Studiul comparativ al craniului la ambele sexe a dat naştere la o mulţime de lucrări mai ales în ceea ce priveşte specia omenească. Deosebirile sexuale ale craniuui sunt de mult numite *caractere sexuale*. Credem că studiu acestor caractere prezintă o însemnătate mare din punct de vedere fiziologic.
>
> Tălmăcirea caracterelor sexuale ale craniului din punctul de vedere al valorii intelectuale, comparate între bărbat şi femeie, i-a fost foarte neprielnică ei. Dar aceste hotărîri sînt cle puţin pripite. Capacitatea mai mică a craniului i-a făcut să hotărască că femeia e ami puţin inteligentă decît bărbatul, dar chestia nu-i aşa de simplă pe cît şi-au închipui-o aceşti autori.

Scanned with CamScanner

Cu un cuvînt e lucru vădit că bărbaţii ar voi să pună beţe în roate, dar degeaba, e prea tîrziu, lucrurile vor urma mersul lor înainte. Ştim că nu le vine la socoteală să se mărească numărul concurenţilor la posturi, dar ce să facem? Greu lucru, dar e aşa! Strigă mereu că femeile nu-s capabile, nu-s capabile! Vă rog, mai stăpîniţi-vă însă, căci se vede prea de departe că-i frica de os, care vă împinge. Presupunem că e cum ziceţi, dar lăsaţi lucrul să se adeverească prin fapte: cine va putea, norocul lui; cine nu, se va duce la furcă cum zice dl. profesor.

Nădejdea greu îl părăseşte pe om, de aceea să nădăjduim şi noi că în scurtă vreme se vor da şi bărbaţii cu ideea, că femeia nu e decît o făptură cu aceleaşi tendinţe, cu aceleaşi calităţi şi defecte ca şi ei, şi, prin urmare, e drept ca şi ea să nu fie mai horopsită decît dînşii, ea nu e *înger cu aripi albe frumoase*, cum zic poeţii, nici bărbaţii draci cu coarne... întotdeauna.

Sofiea Nădejde

3.7. SÎNT FEMEILE INFERIOARE BĂRBAŢILOR?![1]

Nimic nu ucide mai straşnic o idee decît tăcerea care dovedeşte o nepăsare desăvîrşită, aşa este şi cu chestiunea femeilor care trebuie să se puie în discuţie şi la noi. De aceea credem că e datoria tuturor acelora care simt asta, ca de cîte ori li se înfăţişază prilejul să dezbată lucru, fie în scris, fie în vorbă, să aducă oarecare lumină în această privinţă şi a răspunde la toate bîrfele misoginilor.

Citind de curînd articolul D-rului Letourneau, am crezut de cuviinţă să arătăm cititorilor noştri ce zic misoginii cei mai deştepţi; căci cu ce drept cuvînt în acest articol D-rul Letourneau a spus tot ce putea fi zis mai potrivnic femeilor. Deşi, pe cît ştim, Dr. Letourneau nu mai are aceste idei, noi am tradus articolul ca

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul IV, 1884-1886, nr. 22, pp. 869-876.

pe unul ce poate sluji de program tuturor misoginilor, ... cît de înverşunaţi, tot nu se vor putea aduce învinuiri mai grele.

Vom cerca, pe cît putinţă va fi, să arătăm că mai toate argumentele pe care se sprijină D. Dr. sunt false şi scrise poate, *dans un moment de dépit*.

Mărturisim de la început că nu sîntem nici filogini ori misoginі, nici adoratori, nici învinuitori ai femeii, dar că privim chestia din punct de vedere ştiinţific; de aceea nu avem nimic de împărţit cu ceea ce au zis Manu or Sf. Augustin. Noi nu ne înregimentăm în tabăra Elisei Farnham or a mist. Bloom, nu propovăduim domnia nici a femeii, nici a bărbatului. Nu credem nici mai pe sus de fire, dar nici o făptură josnică. În chestiile sociale, ca şi în ştiinţă, nu trebuie să avem sentimente preconcepute, nici idei fixe, adevărul să fie singurul nostru călăuz; din fericire, ştiinţa chiar nici de avocaţi n-are nevoie, acei care încearcă a aduce orări şi ironie acolo unde se cere seriozitate, dovedesc că au spiritul uşor.

Dacă e adevărat că în Franţa se strîng mitinguri ginocratice, că se discută cu foc chestia femeii; aceasta dovedeşte că viaţa inferioară a bărbaţilor e mult mai grea decît a femeilor, caracter ce se observă la maimuţe şi la rasele inferioare? Pentru unul, vom da două, anume: temperatura la bărbaţi e mai ridicată decît la femei şi se aseamănă iarăşi cu maimuţele şi alte animale inferioare. Cît însă despre rămăşiţa unor organe ori caractere simiene, curat vorbă de clacă; de vreme ce ştiut e că rasele omeneşti au moştenit fiecare caractere simiene (*simian – specie de maimuţe*), aşa la european se găsesc unele care la negri lipsesc şi veceversa; asta nu dovedeşte superioritatea ori inferioritatea vreunuia.

Punctul cel mai temeinic pe care se sprijină D. Letourneau e greutatea creierului, pe care o găseşte în raport cu talia mai mică la femeie decît la bărbat. Dar aşa uşor nu ne vom lăsa bătute; e dovedit acuma că *orice cîntărire a creierului trebuie să se facă proporţional cu greutatea trupului*. Cititorii vechi ai *Contemporanului* au văzut în multe rînduri dezbătîndu-se chestia

Scanned with CamScanner

sub diferite forme, ba încă cu un gust şi cu o lăcomie nemaipomenită. De pildă, anecdota cu o femeie doctor care este cam aşa: „Vine cineva noaptea şi cheamă pe doctor, servitorul îi răspunde că nu se poate. Cum, zise el, trebuie, să vină, femeia mea se trudeşte cu copilul! Tocmai şi doctorul face acelaşi lucru". Ei bine, o asemenea anecdotă stupidă, a fost reprodusă de o mulţime de jurnale, pare că descoperiseră piatră filosofală, aşa o înturnau şi o puneau de cu gust. Voind să arate că iată ce se poate întîmpla cu femeile doctore. Naivitate bărbătească sau mai bine copilărească! Se pare că dacă ar fi fost un doctor bărbat şi dacă îi făcea acestuia, ar fi fost în asemenea hal, iar el avea să o lase să se ducă şi nu ar fi zis: „Du-te, D-le, la alt doctor". Apoi D-rul singur nu putea fi bolnav? Jurnalele franceze, ca *Figaro*, nu se sfiesc să spună fel de fel de istorioare în care se încearcă să arate că educaţia ştiinţifică care se dă femeilor stinge în ele orice simţ de pudoare. Patima de a întuneca pe femei îi orbeşte aşa de tare că nu iau în seamă că se fac de rîs, făcînd pe bărbaţi nişte nătărăi, iar pe femei, pedante. O altă anecdotă repetată de mai multe jurnale este una în care se arată vorbirea între un mire şi o mireasă, de unde se vede că mirele e un găgăuţ, iar fata o pedantă care caută să filosofeze cu el despre amor, originea lui şi despre ce zice Schopenhauer despre el. În vreme ce bietul mire ardea ca un poloboc de păcură la picioarele miresei (iertaţi rostirea prea poetică!!), ea, cu sînge rece, îi da felurite tălmăciri, care mai de care mai ştiinţifice. E bine, e adevărat? Se poate întâmpla un asemenea lucru? E cu putinţă ca o fată să se mărite cu un bărbat mai prost decît dînsa, şi chiar dacă am presupune că ar avea slăbiciunea să se mărite după un prost, pe cuvîntul că ar fi bogat, n-ar fi aşa de năroadă să se apuce de făcut filosofie prostului şi să-i sperie somnul cu Schopenhauer.

Dar ce să mai zicem de jurnalele, unde poate nişte băieţoi mai strecurară şi ei cîte ceva cînd redactorul n-are vreme; dacă de pe catedra Universităţii, profesori meniţi să arunce lumina şi să sfărîme prejudiţiile care încleşteze societatea în loc, se silesc să le hrănească şi să le dea materiale noi? Aşa de pildă, se zice că

un profesor de la Universitate, mi se pare cel de literatura greacă, se sileşte necontenit să le dovedească studenţilor că femeilor nu le şade bine să înveţe, mai bine e să meargă la furcă şi la stative decît la şcoală, că femeile oricum ar fi fost, femei rămîn (adevăr netăgăduit de nimeni). „De pildă, zise Dl. Profesor, iată ce se întîmplă cu filosoful Teodoros şi cu Iparhiea, femeia lui Crates[1], renumită ca femeie înţeleaptă. El i-a pus mai multe întrebări la care ea a răspuns foarte bine, atunci şi ea l-a întrebat pe dînsul, iar el, neputînd răspunde, de ciudă s-a repezit să-i ridice poalele". Cititorii trebuie să mă ierte dacă sînt silită să scriu asemenea vorbe vrednice de şedinţele de pe la haznale, dar n-am ce face, adevărul înainte de toate; cu atîta mai mult cu cît mi s-a spus că între auditorii D-lui profesor era şi D-ra Conta. La această ştiinţifică explicare de literatură greacă, inimoasa studenţie a izbucnit într-un hohot de rîs. Poate că datoria studenţilor ar fi fost să se indigneze atât de purtarea filosofului, cît şi de explicarea D-lui profesor, chiar dacă n-ar fi fost o femeie de faţă, cu atît mai mult dacă era. Dar o asemenea purtare din partea studenţilor ar fi fost o minune, şi tocmai domnilor nu le putem cere minuni.

Vor zice poate unii: „Da, Doamnelor, dacă voiţi să învăţaţi, nu aveţi urechile aşa de delicate". Cînd e vorba de ştiinţă ne închinăm, putem asculta şi vedea orice, fără să ne mişcăm cît de puţin. Orice femeie va merge fără să roşească atît în sala de disecţie, cît şi la orice operaţie sau explicaţie; datoria profesorului este numai, ca explicînd, să nu facă aluzii pornografice, ci să explice ca un adevărat om al ştiinţei, căci tonul face cîntecul. Noi credem că un profesor care spune lucruri necuviincioase *îşi înjoseşte demnitatea de profesor*, şi totodată dă şi pilde rele studenţilor, care vor încerca să-l imite. Ori poate cred bărbaţii că prin asemenea purtări le vor îndepărta pe femei de la facultate? Se înşală, pentru că ele sînt mai tari de înger decît cred bărbaţii.

[1] Crates din Teba (365 –285 ÎH), căsătorit cu Ipparhia din Maroneia, filosoafă cinică.

Scanned with CamScanner

bărbat mai cu seamă la acele părți care sînt strîns legate cu mișcarea. „Ar fi dar o minune ca femeia să aibă tipul parietal, dacă e drept că zona mișcătoare a creierului este tocmai acoperită de zona parietală a craniului. Dacă, din contră, regiunea parietală a femeii e mai mică decît a bărbatului atunci regiunea frontală și occipitală trebuie să predomine la femeie".

În scurt, numeroase măsurări făcute asupra diferitelor părți ale craniului și cifrele culese de Broca și Manouvrier aduc la următoarea concluzie: „Regiunea frontală e deopotrivă dezvoltată la un sex ca și la celălalt, relativ cu craniul; dar în cealaltă parte a craniului regiunea parietală predomină la bărbat, și regiunea occipitală la femeie. Așa că craniul bărbătesc are tipul fronto-parietal și craniul femeiesc tipul fronto-occipital".

Mai lămurit putem zice: relativ cu trupul, femeia are creierul mai greu decît bărbatul, și fiindcă, proporțional cu creierul, partea frontală e deopotrivă de dezvoltată, relativ la trup, partea frontală a femei e mai mare decît a bărbatului.

Sofiea Nădejde

3.6. Șicane bărbătești[1]

Azi nu se mai poate îndoi nimeni că educația, chestiunea economică, gradul de moralitate și de demnitate personală a femeii nu stau pe loc. Nu, azi în toată Europa, femeile, pare că lovite de un curent electric, se silesc să-și ridice nivelul intelectual; dovadă avem liceele de fete înființate mai în toate țările, silințele ce își dau ele, jertfind bani, timp, și mai cu seamă, înlocuind în parte petrecerile vechi cu sîrguință la învățătură. La noi, chiar dacă nu sîntem decît niște orientali nemernici, în privința

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 8, pp. 312-315.

științei și dezvoltării intelectuale, femeile au luat un avînt destul de mulțumitor.

Însă, ca tuturor ideilor noi, mulți caută să pună stavilă și acestei năzuințe. Multe sînt piedicile care li se pun, numai și numai, să nu se poată îndulci și femeile din bunurile științei. Bărbații, dacă nu cea mai mare parte, dar destui, se silesc să le descurajeze prin probe ori prin jurnale, scriind felurite anecdote, istorioare ori chiar articole, care mai de care de spirit (bineînțeles după d-lor) pe seama femeilor care învață. Un lucru așa de natural le pare că e o monstruozitate! Ce este mai firesc decît ca femeia să fie la același nivel intelectual cu bărbatul? Mulți cred că femeia, dacă va învăța, nu va mai crește copii, nici nu va mai căta de gospodărie. Se pare că acuma nu sînt femei care nu cresc copii, care cum îi nasc îi dau pe mîna slugilor și a dădacelor! Ce să mai zicem de cele care îi leapădă? Așa că cele care vor avea inimă să nu se îngrijească de copii, fie instruite, fie neinstruite, tot așa vor face cum le e simțul. Femeile au suferit și suferă încă mult din pricina stării lor economice și sociale. Și e foarte la locul ei ținerea femeilor să învețe și prin urmare de a putea fi ele neatîrnate, atît economic, cît și intelectual, în sfîrșit, de a putea și ele gîndi și face cum le va plăcea. Mai cu seamă starea femeilor din clasa de mijloc e foarte grea, adesea ele trebuie să sufere de la bărbați mai mult decît femeia din popor, căci aceasta la nevoie îl lasă cum l-au găsit și merge la slujbă. Departe de noi a crede că aceasta este bine, dar cel puțin are un mijloc de trai; pe cînd cea dintîi, care n-a fost crescută decît pentru măritat, zestre n-are, meșteșug, nu, să meargă la slujbă nu catadicsește, așa că trebuie să rabde toate nedreptățile bărbatului:„Dacă îți place, dacă nu, fă cum vrei", zice el. Aceasta explică întrucîtva silința și năvala fetelor la învățătură. S-a deschis un liceu de fete la Paris și năvala a fost atît de mare că nu au mai încăput, încît s-a propus să fie înființate încă două.

Azi, instrucția femeii e o cerință a veacului pe care nimeni nu o poate împiedica. În zadar ironiile, în zadar șicanele, în zadar pornografiile chiar, pe care bărbații pentru lauda lor le iscodesc

Scanned with CamScanner

încă ne minunam de ce se vorbește de greutatea absolută a creierilor și nu de cea relativă, de ce ținem seamă de aceasta pentru animale și pentru bărbat, iar pentru femeie, nu. Lucrul nu părea curat; toți strigau că femeia are creierii mai mici decît bărbatul, absolut. Vedeam însă că oamenii însemnați ca Spencer, Conta etc. dovedeau că trebuie luat relativ. Iată ce zice Conta în *Teoriea Fatalismului*:

Anatomia comparată arată că pe toată scara animalelor, începînd de la cele mai inferioare pînă la om, puterea inteligenței este în raport constant și crescător mai întîi cu greutatea și pe urmă cu gradul diferențierii creierilor. Animalele cele mai inferioare n-au de obicei decît ganglioni și niște rudimente de creieri. Suindu-ne pe scara animală, se adevereşte că animalele cele mai inteligente sînt tocmai acelea care au un creier mai dezvoltat, atît în privința greutății cît și a diferențierii. De obicei, creierul cel mai greu e și cel mai inteligent. Dacă la prima vedere se pare că se găsesc multe abateri de la această lege, după puțină gîndire numai, se vede că ele nu sînt decît aparente. Așa de ex. o furnică e mai inteligentă decît un pește cu creierul foarte mare. Dar pe lîngă putința unei calități superioare a creierului furnicii, e de observat că acest sistem slujește a imprima mișcare la niște organe deosebite, și, *presupunînd toate celelalte lucruri egale, creierul trebuie să fie cu atît mai mare cu cît corpul animalului e mai greu și mai voluminos* (pag. 25, ed. franceză).

E natural că citind asemenea lucruri trebuie să ne vină în cap ideea de a încerca cum e la femeie creierul relativ cu greutatea corpului. Mai cu seamă lucrul, fiind ușor de vreme ce în fiecare carte de anatomie găsești greutățile medii ale trupului și ale creierului la bărbat și la femeie. Și după cum cred că cititorii *Contemporanului* au găsit un rezultat foarte bun pentru noi, dezmoștenitele societății. Dar știți vorba, cînd norocul ori nefericirea se leagă de om, apoi se țin grapă. Așa e și cu noi; trec cîteva luni de la cele scrise în *Contemporanul* și iată că Dl. Manouvrier vine și dovedește științific și pe larg ceea ce spusesem în treacăt,

și făgăduiește că va reveni asupra chestiunii. Cu ce poftă de canibal așteptam fiecare număr din Revistă pentru a vedea împlinită făgăduința!

Ce voiți, iubirea de sine ne conduce pretutindeni, și mai cu seamă cînd vezi că suferi, cînd te vezi nedreptățit. Cînd gîndești că prejudecățile, mînă în mînă cu egoismul, nenorocesc omenirea. Între ceilalți paria ai societății ne numărăm și noi, femeile, și nouă, ca și acelora, ne e închisă calea de a ne lumina de a duce o viață omenească, de a nu atîrna de nimeni. De ce venirea unei fete pe lume scîrbește de obște pe mame? De ce, mă întrebați de ce? Pentru că simte durere gîndindu-se că aceleași suferințe, aceleași neajunsuri îl așteaptă și pe copilul ei. Cine n-a auzit de sute de ori fraza: „fetele n-au nevoie de atîta carte", trebuia să zică roabele, căci e știut că stăpînii pe ei se cred înțelepți, ei trebuie să aibă cheia științelor, iar robii să știe numai atît cît le va folosi stăpînilor, fără să le poată sluji și robilor spre a se emancipa de jug.

Dar să venim la fapte. În *Revue Scientifique* de la 17 Fevruarie 1883, D-l Manouvrier zice că nu trebuie observat numai în bloc factorii care sînt în legătură cu dezvoltarea creierului, ci că trebuie luat fiecare în parte. Cu scopul acesta, D-l Manouvrier a început cercetări asupra greutății scheletului, asupra diferitelor părți ale acestuia, asupra raportului ce se află între creier și dînsele.

Adresîndu-se chiar la funcțiune, D. M. arată că puterea medie la 65 de bărbați în vîrstă de 25 până la 45 de ani, nefăcînd nici o muncă cu mîinile, s-a ridicat la 56 de kilograme, după dinamometrul lui Mathieu; și puterea mijlocie a 52 de femei în aceleași condiții s-a ridicat la 33 de kilograme.

„Asemenea fapte merită să fie luate în seamă, căci autorul a arătat cît e de fals să fie comparată chiar greutatea creierului cu greutatea corpului."

În alt loc D-l Manouvrier arată că deosebirea care se află între creierul femeii și cel al bărbatului vine de la deosebirea grozavă a sistemului osos și muscular, și anume că la bărbat aceste sînt mult mai dezvoltate. Așa că femeia se deosebește de

Scanned with CamScanner

Da, am avut curajul, fiindcă știu că am dreptate; dovedească-mi cineva că nu am, și voi pleca capul. Tot asemenea și D-voastră de credeți că aveți dreptate grăbiți și trimiteți prețioasele D-voastre cercetări asupra acestei chestiuni atît la Academia de știință, cît și la *Revue scientifique*, și demascați asemenea șarlatani care acum susțin că femeia are creierul mai greu și mîine poate vor îndrăzni a zice că e și mai inteligentă; grăbiți, vă rog în numele adevărului, D-le Teiuleanu, și nu lăsați știința lipsită de prețioasele și logicele D-voastră descoperiri!

Așa, D-l meu, cînd cineva falsifică monedă după legile de azi merită închisoare; dar cel ce falsifică zisele, ideile... ce merită? Eu cred, dispreţul. Mai adăugiți încă un giuvaier:

> Femeile care se pretind învățate, nu știu nimic în fond, ele amestecă și confundă toate obiectele, toate ideile. Incapabile de a fixa mai mult timp atențiunea lor asupra unui lucru oarecare, ele trec foarte răpede de la un subiect la altul, și deci nu le rămîn decît cîteva noțiuni parțiale, incomplecte, care formează in tot-deauna în capul lor combinațiunile cele mai bizare.

Și ziceți că această descriere mi se potrivește mie și mă arată ca o oglindă! Dar ce minune, cînd, aruncîndu-mi ochii, văzui pe Dl. Teiuleanu; păcat numai că unele trăsături nu sînt destul de pronunțate.

Dar să nu uit, ziceți că sînteți sigur că articolul nu va produce nici un efect asupra *Contemporanului*. Într-adevăr, efect n-a produs, dar a dovedit încă o dată, ce slabă instrucție se capătă în școlile prin care a trecut Dl. Teiuleanu, de vreme ce nu e în stare să înțeleagă, nu cuprinsul unui articol, dar nici măcar deosebirea între *greutate absolută* și *greutate relativă*, ori că talie nu e totuna cu greutatea corpului! Cît despre lipsă de logică și contrazicere, articolul D-sale poate sluji ca model.

Sofiea Nădejde

3.5. Dl. Dr. Manouvrier și creierii femeii![1]

Of! Își zice cititorul, iar creierii femeii, iar Manouvrier, iar grame. Se vede că avem de răsplătit păcatele strămoșești de vedem așa de des același lucru, căci deși nu mai gust să-l citesc, totuși titlul de pe copertă mă înădușește de ajuns. Și iată-te, poftim, cînd eram să citesc în liniște *Contemporanul* tocmai atunci ce-mi văzură ochii: Manouvrier, crierii femeii, un lucru așa de uzat, așa de banal că-ți strică pofta de mîncare pe cîteva luni. Trebuie să fii femeie ca să scîrții mereu cu atîta îndărătnicie același lucru.

Nu știu legile gândirii omenești, dar îmi vine să cred că cam acestea vor fi cele dintîi gîndiri ale acelor care văzîndu-se biruiți nu mai au altceva să zică decît că chestiunea creierilor a ajuns nesuferită, că am vorbit atîta despre dînsa încît a ajuns nesuferită, ba vor zice că ține chiar loc de vomitiv.

Nu e de mirare să fie așa; bineînțeles că nu pot avea interes pentru o chestiune prin care li se sfărâmă cea din urmă și cea mai tare baterie. Cu ce aer declamatoriu nu auzeai acum un an și pe cei mai mărginiți la minte: „Ce sînt femeile pe lîngă noi, ele care au creierii așa de ușori; și nu e dovedit că cu cît un animal e mai inferior cu atîta are și creierul mai mic. Noi, bărbații, sîntem stîlpii luminii, unde este între femei un Büchner, un Moleschott etc.; bărbații întrețin focul științei ca vestalele focul sacru". Cu asemenea discuție puteai pierde zile întregi fără să scoți la capăt. Idolul bărbaților era cântarul, și cît le e de răuvoitor acuma! Ce vor face? Sigur de ar avea putere l-ar sfărîma cum fac chinezii cu idolii pe care și-i cred protivnici.

Așa ne amețise de cap, așa ne fermecase că nici nu mai încercam să ne gîndim că poate nu e drept. A trebuit un excitant puternic, ca articolul D-lui Delaunay, în *Revue Scientifique* pentru a ne dezmeți din buimăceala în care ne aflam. De la început

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 16, pp. 612-614.

Scanned with CamScanner

cineva răspuns, cînd este de buna credinţă în discuţie, ţinînd seamă de tot ce zice protivnicul său, iar nu falsificînd toate cum îi vine la socoteală.

În ştiinţă, D-le, nu se începe advocăţie. Să lăsăm faptele să vorbească şi să nu le tragem de păr. Orice om care are oleacă de educaţie ştiinţifică, va scutura dintr-un articol, ca nişte gunoaie, toate frazele întortocheate, tot „spiritul" de mahala.

Iată dovezi de rea credinţă ce am găsit în acel articol:

Mă numiţi *emancipatoare,* desigur cu înţelesul că aş voi ca femeile să aibă drept de a vota etc. În sfîrşit, ca *La citoyenne* pe cînd eu am arătat de atîtea ori că nu cred în asemenea emancipare, fiind sigură că aceasta nu va folosi decît cîtorva sute de femei, pe cînd celelalte vor suferi ca şi acuma. Iată, în unele ţări se află votul universal şi mulţimea tot sufere; prin urmare chiar dacă femeia va avea votul tot va suferi; aşa fiindcă de obicei se numesc emancipatoare acele femei care strigă pentru voi, pe mine mă numiţi pe nedrept cu acest nume.

Eu nu *visez* acest fel de emancipare, ci cred în emanciparea omenirii întregi de mizerie şi neştiinţă. Visez numai cînd dorm, dar se pare că *unii* visază chiar scriind.

Ziceţi că îndrăznesc a spune că femeia are creierul mai greu decît bărbatul relativ cu trupul, cînd chiar *la Cytoyenne*, după Broca, zice că femeia proporţional la talie îl are mai uşor! De aici faceţi deodată un salt mortal şi trageţi singur încheiere că prin urmare femeia are creierul mai uşor şi proporţional cu greutatea corpului! Se vede că ori nu ştiţi că taliea nu este tot una cu greutatea corpului, ori credeţi că ştiinţa e o boscărie şi că trebuie să aibă cineva repeziciune la cuvinte ca boscarul la degete, pentru a înşela norodul. Şi una, şi alta vă aduce puţină laudă.

Cum că cele ce am zis în *Contemporanul* sînt adevărate şi nu visuri, vă puteţi încredinţa (de e cu putinţă) de pe un articol din *Revue scientifique* No. 22, 1882 de L. Manouvrier, căci să mai intru cu D-voastră în discuţie ştiinţifică e de prisos.

Voiţi a dovedi că n-am citit pe Buchner şi pe mulţi alţii şi pentru aceasta falsificaţi iarăşi totul numai ca să ajungeţi la scop. Faceţi aceasta amintind de scrisoarea D-lui A. Bonatu, şi ziceţi că eu îmi atribuie invenţia metodei de a compara greutatea creierului cu a trupului, şi ca dovadă citiţi din revista *La Science politique*. „Cei mai mulţi învăţaţi susţin că valoarea reală a creierului trebuie căutată în dimensiunile sale relative, adică în masa sa comparată cu masa totală a trupului" – Buchner. Ce veţi zice însă cînd vă voi spune că, aducînd această citaţie, v-aţi păcălit rău?

Şi iată pentru ce, mai întîi, că voiţi cum zice proverbul, „enfoncer des portes ouvertes". Căci de atîtea ori am zis, că mă mir cum de se întrebuinţază această metodă la animale, iar la bărbat şi femeie, nu. Ca dovadă că citarea mea din Buchner nu e falsă şi avea de scop a dovedi ceea ce zic, voi mai repeta-o şi aici: Buchner. *Force et matière*, pag 200. „Inferioritatea intelectuală a femeilor, faţă cu bărbaţii este un fapt cunoscut. Peacock a găsit că greutatea mijlocie a creierului la bărbat e de 50 de unţii şi la femeie de 44 (London journal of. Med. 1851)".

Cred că se vede destul de lămurit ceea ce voiam să arăt şi nu voi intra aici din nou într-o chestiune pe care am dovedit-o de falsă, zisului D. Bonatu, căci de ar fi avut cît de puţină dreptate sigur că răspundea. Ceea ce e nostim însă este că aţi avut spiritul aşa de ager, încît nu aţi văzut că prin acea citaţie daţi în cap tuturor acelor ce vorbesc de chestiunea femeii, şi nu eu în seamă raportul greutăţilor. Cum vă sună la ureche „cei mai mulţi învăţaţi"? Dar vedeţi bine că D. Maiorescu nu face aşa, prin urmare, nu e cu majoritatea învăţaţilor, prin urmare, eu am dreptate. Făcînd aşa cum zice Buchner am ajuns la un rezultat mulţumitor pentru noi. A cui e vina? Eu am adus cifre pe care oricine le poate cerceta de sunt adevărate ori nu; pe cînd D-voastră aţi adus palavre şi insulte. Ceea ce eu am zis, pe scurt vine şi Dl. L. Manouvrier, antropologist, şi le arată pe larg în *Revue scientifique* şi făgăduieşte a vorbi încă mai pe larg în un alt articol.

Vă miraţi că am curajul să combat pe Dl. Maiorescu, fiţi sigur că nu sînteţi nici cel dintîi, nici cel de pe urmă cu mirarea.

Scanned with CamScanner

„Însemnătatea masei corpului asupra greutății creierului sare în ochi, cum s-ar zice, cînd privim cifrele în seria vertebratelor; faptul e tot așa de adevărat pentru specia omenească și e de mirat cum de mai mulți naturaliști nu o au luat-o în seamă chiar după ce a fost recunoscută de alții".

„Sînt încă o mulțime de fapte care ne arată înrîurirea taliei asupra creierului. Așa, rasele inferioare cu statura înaltă, nu numai că au media creierului mai mare decît noi, dar chiar numărul creierilor grei e mai mare.

Nu trebuie să-și închipuească cineva, cum au făcut mulți, că inteligența unei rase poate fi măsurată prin numărul creierilor mari ce înfățișează, căci patagonii, polenezienii, indienii din America de Nord întrec pe parizieni, și pe toate rasele Europei, atît prin numărul creierilor mari, cît și prin încăperea mijlocie a cranielor. Ceea ce mai adevereşte încă înrîurirea taliei asupra creierului e că cele mai mici încăperi craniene se găsesc tocmai la rasele omenești cele mai mici, precum la Boschimani, la Adamani, la Pariașii Indiei etc.

Toți acei ce au scris despre chestiunea creierului într-un adevăr științific, au vorbit despre deosebirea lui la amîndouă sexele cu cea mai mare cumpătare; **pe cînd alți scriitori, mai cu seamă în anii din urmă, au tratat-o cu atîta ușurință încît au discreditat în ochii publicului mărimea creierilor.** Dacă între amîndouă sexele se află vreo deosebire intelectuală, atunci aceasta e destul de slabă, de vreme ce psihologii însemnați ca Stuart Mill, au declarat că nu o găsesc. Cît e vorba de talie, de forța musculară, de masa corpului – sunt deosebiri foarte mari așa că au numit pe femei *sexul cel slab*; totuși scriitori care n-au fost în stare să observe aceasta, tocmai ei s-au găsit să trateze chestiunea psihologică care e mult mai grea și mai încurcată, și-au înălțat glasul pentru a-și aduce singuri laude sexului lor!!"

„Cît despre cîntăririle făcute de Broca în cimitirul de la Vest sînt foarte exacte, căci el a făcut aceste măsurări, cînd era încă puțin dibace, după cum ne-a spus-o singur; ceva mai mult încă,

a socotit ca femeiești toate craniile mici și ca bărbătești pe toate cele mari; căci se știe că craniile mari femeiești au toate caracterele celor bărbătești și cele mici bărbătești seamănă cu cele femeiești; așa că aceasta n-a fost decît în paguba femeii".

„Cu un cuvînt, deosebirea sexuală a greutății creierului și a încăperii craniului științific nu pot fi socotite în paguba femeii. Toate dovedesc că această deosebire e din pricina greutății trupului care e mai mică la femei; nimic însă în anatomie nu arată că femeia ar fi inferioară bărbatului în privința facultăților intelectuale, după cum voi dovedi în curînd".

„Raportul greutății crierului către talie e mai mic la sexul sălbatic femeiesc decît la cel bărbătesc, dar aceasta e din pricină că talia nu arată tocmai dezvoltarea sau mai bine greutatea trupului. Căci dacă se compară greutatea creierului, cu a trupului, găsim din contra, adică sexul femeiesc are creierul mai greu, atît la sălbatică vîrsta adultă, cît și la momentul nașterii. Această deosebire e puțin însemnată, dar sigur că ar fi mult mai mare, dacă s-ar lua în seamă grăsimea care se găsește în mult mai mare cantitate la femeie decît la bărbat; căci aceasta nu trebuie să figureze în comparațiunea masei creierului cu a trupului, de vreme ce e ceva mort și n-are nimic a face cu creierul".

Sofiea Nădejde

3.4. Un articol din *Timpul* de la 18 Iunie 1882.[1]

Domnul meu, vă răspund, numai pentru că articolul D-voastră nu știu prin ce minune s-a furișat în ziarul *Timpul*. Altfel fiți sigur, că nu l-aș fi luat în seamă. Numai atunci merită

[1] *Contemporanul. Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 1, pp. 21-25.

Scanned with CamScanner

3.3. Iarăşi despre creierul femeii, după d. L. Manouvrier[1]

(Dedicaţia D-lui Maiorescu)

Cititorii noştri îşi amintesc că în articolul ce am scris în privinţa creierului femeii ziceam că aş dori să ştiu dacă D-sa va găsi cele zise de mine adevărate, ori false. N-avui fericirea de a căpăta vreun răspuns, nu pot şti din ce pricină.

Iată însă că pentru fericirea mea sau mai bine a femeilor, găsesc în No. 22 de la 3 Iunie 1882 (*Revue Scientifique*) că Dl. L. Manouvrier scrie un articol privitor la creierul femeii, destul de pe larg, şi făgăduieşte încă a mai scrie altă dată cu mai multe amănunţimi. Voi face o prescurtare din acest articol; pentru a încredinţa mai mult pe cititorii noştri, că şi de n-am fost aşa de iscusită în această chestie totuşi, nu am făcut o singură greşeală.

Acest antropologist, vorbind despre greutatea creierului în seria Vertebratelor, arată că trei specii mari au creierul absolut mai greu decît omul: Elefantul, Balena şi Delfinul. Se poate vedea încă şi mai limpede ce mare însemnătate are talia asupra greutăţii creierului, cînd punem faţă în faţă, nu elefantul cu şoarecele, ci animale din aceeaşi specie sau din specii foarte apropiate:

	grame
Greutatea creierului la un cal mare	856.00
la un cal mic	496.00
la mîţa sălbatică	72.00
la mîţa de casă (mică)	28.00

(După Broca şi Chudzinski)

Iată un tablou de cei mai grei creieri găsiţi de deosebiţi naturalişti:

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 1, pp. 14-18.

	Bărbaţi
2222 gr.	(Rudolphi)
1925	(Bischoff), lucrător
1900	(James Moris), lucrător care nu ştiea să citească
1830	(Bucknill), epileptic
1778	(Peacock), meşteşugar
1760	(Thurnam), ucigaş epileptic şi maniac
1735	(Broca), uriaş de 2 m 10, slab de duh.

	Femei
1743	(Skaë) avea nebunia măririlor.
1565	(Bischoff) osîndită la moarte.

Cei mai mulţi din aceşti creieri erau de nebuni şi epileptici; nu-i cuvînt, în aceste cazuri ar trebui poate de văzut, dacă această greutate nu era din pricina unei îndesiri a creierului; care lucru s-ar putea afla proporţia obişnuită între încăperea craniului şi greutatea creierului. Oricum ar fi, aceste cifre ne arată că nu trebuie de grăbit cu hotărîrea că cei mai grei creieri şi cele mai mari încăperi craniene au fost ale unor oameni de geniu; dar nici fiind că creierii cei mai mari erau ai unor lucrători să zicem că n-au fost ai unor oameni cu minte sănătoasă, căci cine poate dovedi că n-ar fi fost nişte genii chiar, dacă ar fi fost puşi în alte condiţii.

Dl. Manouvier face un tablou de greutate al creierilor celor însemnaţi bărbaţi – voi lua numai extremele:

G. Cuvier, naturalist, 63 ani, 1829 grame;
Abercombie, doctor, 64 ani, 1785 grame;
Ch. H. E. Bischoff, 79 ani, 1452 grame;
Hassman, mineralogist, 77 ani, 1226 grame;
Ignace Dollinger, anatomist, 71 ani, 1207 grame.

„Dintre toţi oamenii inteligenţi cărora li s-a cântărit creierul numai al lui Cuvier a trecut peste 1800 de grame şi încă să bănuieşte că din pricină că Cuvier fusese *hidrocefal* în copilărie".

Scanned with CamScanner

numai cu cîntariul în mînă?... Oare de am cîntări creierul şi faptele bărbaţilor, nu am găsi pe mulţi nevrednici de a fi emancipaţi? „Abia ajung azi creierii cei mai dezvoltaţi pentru a putea conduce o naţiune pe calea progresului şi a prosperităţei naţionale" – cu toate acestea, vai de naţiunea ce o conduc aceşti creieri aşa de dezvoltaţi şi nu se conduce ea singură, fiindcă de obicei cei mai mulţi lucrează pentru prosperitatea lor materială şi nu pentru a naţiunii. Iată Anglia, care să crede cea mai prosperă şi cu toate acestea naţia e aşa de flămîndă!!! Dar în Rusia s-ar putea petrece lucruri mai îngrozitoare, dacă ar conduce-o femeile, decît acuma cînd o conduc bărbaţii?!

Voi mai repeta încă că, ocupîndu-mă de femeia din popor, nu mă abat nicidecum de la chestiune. Aceasta o fac bazîndu-mă încă şi pe observaţiile lui Iacoby: E ştiut că clasele culte se stîng foarte degrabă, rar se întîmplă de durează două trei generaţii. Şi prin cine sînt ele înlocuite? Prin fiii poporului sau ai acelei mici burghezii, la care luxul şi viaţa trîndavă sau o prea mare muncă intelectuală nu a slăbit cu desăvîrşire pe bărbat sau pe femeie.

Parisul n-a produs un Victor Hugo, el a venit de departe, şi cîţi alţii... Să nu mergem aşa departe şi să privim la noi în ţară, aşa, în oraşele mari mai toţi oamenii inteligenţi nu sînt localnici, nu sînt fii ai acelei clase ce neam de neam a crescut pe catifea şi a mers la Paris cu scop de a învăţa, iar în realitate de a petrece; sînt mai toţi născuţi la ţară, rar ai ţăranului, căci ai acestuia n-au cu ce să se dezvolte, ci a preotului sau ai dascălului, care de multe ori sînt fii ai poporului şi duc viaţă cam ca şi ţăranii.

Un Conta n-a produs Iaşul, nici Bucureştii, ci Ghindăoanii! Din nefericire, puţini din aceşti oameni lasă urmaşi şi dacă lasă, rar au puterea şi inteligenţa părinţilor. Iată, un geniu ca al lui Conta s-a stins. Aşadar de ce să nu ne ocupăm de femeia din popor care, avînd mijloace, ar putea da femei tot atît de capabile ca şi bărbaţii?

Acestea toate sunt adevărate pentru cazul, cînd chiar ar fi dovedit că femeia clasei culte e mai puţin inteligentă. Dar

am arătat că aceasta nu e dovedit de vreme ce cel mai puternic argument adus de Dl. Maiorescu, adică că greutatea mijlocie a creierului bărbatului e mai mare n-are şi de vreme ce am dovedit că greutatea creierului bărbătesc e mai mică ţinînd seama de greutatea trupului.

Dacă femeia cultă de azi are alte ocupaţii, alte idealuri decît cele ce ar trebui şi care ar fi folositoare societăţii, aceasta nu însamnă că nu e inteligentă, ci că educaţia ce i s-a dat a fost rea, şi e prea natural că ceea ce s-a semănat aceea să răsară. Puţini sînt bărbaţii care se ocupă de ştiinţă din plăcere, cei mai mulţi o privesc ca un meşteşug pentru a putea trăi, a cui e vina dacă femeii i s-au dat alt mijloc pentru a trăi?

Că femeia clasei culte e capabilă de dezvoltare şi că nu e mai puţin inteligentă decît bărbatul au dovedit-o în destul fetele rusoaice: multe din ele, pentru a se instrui, au părăsit casa părintească, au părăsit luxul şi au trăit de multe ori în mizerie cu puţinele lecţii ce puteau căpăta şi aşa fel urmau cursul vreunei facultăţi.

Chestiunea creierului e încă o urmă de prejudiţiile vechi. Nu e mult de cînd se credea că femeia n-are suflet. Civilizaţiea indiană, ca şi religia creştină, aducea ca dovadă de inferioritatea femeii faptul că în actul reproducerii femeia n-ar fi alta decît un cîmp unde se aruncă sămînţa, ea era proprietatea bărbatului, menită să facă copii; îndată ce e stearpă e dată afară, ca un lucru netrebuitor. Acuma însă, cînd ştiinţa a arătat falsitatea acestor idei, nimeni nu o mai scoate la iveală.

Sper că tot asemenea va fi şi cu chestiunea creierului, care după mine e dovedită ca falsă, de vreme ce cîntariul ne arată că relativ cu trupul ei femeia are creierul mai greu decît al bărbatului, şi aştept cu nerăbadare răspunsul unui om ca Dl. Maiorescu că am dreptate; iar de nu, dovadă că premisele mele sînt drepte şi, prin urmare, şi concluzia.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

capete şi să aibă o doză oarecare de şiretlic pentru a putea prin acesta de multe ori să se apere de forţa brutală a bărbatului.

Se va zice poate că aceasta e femeia incultă şi că nu e vorba de ea, ci de cea cultă. Dar eu cred că trebuie de vorbit de femeie în general şi nu de acea mică minoritate, din care bărbaţii au făcut o jucărie, şi pe care, după ce şi-au format-o după gustul lor, acuma o defaimă şi o tratează de proastă. Aceşti bărbaţi au căutat să aibă din femeie, o fiinţă care să-i desfăteze în orele libere, cu cochetăriile iei, cu apucăturile ei copilăreşti etc., iar femeile au căutat a forma din bărbaţi nişte producători de bani, care să le poată îndestula toate capriciile. Şi unii şi alţii prin selecţiunea naturală au ajuns la culme.

Într-adevăr, eu găsesc că femeile burgheziei sînt cu totul departe de ceea ce ar trebui să fie. Ele defaimă munca şi o privesc ca înjositoare; a căuta să placă pentru a putea trăi e nobil, a munci e o ruşine. Ele nu găsesc nicidecum înjositoare viaţa ce duc, puţină gîndire numai şi ar înţelege cît se înjosesc singure, căutînd numai a plăcea, a-şi lua mereu aerul copilăresc, a se alinta, cum zice Românul. Privind schemele şi întorsăturile ce fac, te loveşte degust şi totodată jale, gîndind cît de mult e degradată fiinţa omenească!

Niciodată copacii să nu ne ascundă pădurea, niciodată să nu se hotărască de viitorul a jumătate din omenire de pe o mică parte numai.

„Cum am putea într-adevăr să încredinţăm soarta popoarelor pe mîna unor fiinţe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică?“

Oare se va găsi vreo femeie, în care simţul de demnitate omenească n-a fost cu totul tocit, care să nu simtă amărăciune şi jale nespusă, gîndindu-se că aceste sînt ideile ce le are despre dînsa, copilul, fratele, bărbatul ei?

Îmi iau îndrăzneala de a face o întrebare cu toate că nu mă îngrijesc deloc de acel soi de emancipare de care vorbeşte Dl. Maiorescu. Oare popoarele au căpătat emanciparea lor

Scanned with CamScanner

du cours de Zoologie médicale à la faculté de *médecine* de Paris 1882). Va să zică cel mai greu creier care s-a găsit este al unei femei.

Iată ce mai zice acelaşi auditoriu: „După *Dl. Lebon* creierul femeilor pariziene e mai puţin voluminos decît creierul femeilor sălbatece ale Polineziei şi cu toate acestea e de netăgăduit că inteligenţa încîntătoarelor Pariziene este mai mare decît la Polineziene". Unii oameni însemnaţi ca Hasman au avut un creier greu de 1220 gr., va să zică mai mic decît media la femei.

„Toate aceste fapte arată că nu trebuie exagerată importanţa capacităţii craniului, nici greutatea, nici volumul creierului în aprecierea inteligenţei".

Un lucru pe care îl trec cu vederea toţi cîţi vorbesc de greutatea creierului femeiesc este că nimeni nu ia în seamă să-l raporteze la greutatea trupului. Şi nimic mai drept şi mai logic decît aceasta; dovadă că chiar o fac cînd e vorba de animale, căci altfel ar ajunge la nişte rezultate de rîs; aşa creierul unui elefant cîntărea 3000 gr. pe cînd al lui Cuvier, 1861! Cîţiva naturalişti au început a lua chestiunea pe tărîmul acesta: Darwin.

Descendenţa omului şi selecţiunea sexuală Tom II pag. 343 zice: „Creierul bărbatului, vorbind absolut, este mai mare decît al femeii, dar este oare mai mare relativ cu dimensiunile mai mari ale corpului aceluia? Iată un punct asupra cărui după cît cred nu sînt date perfect sigure"

L'Espèce humaine. pag. 298:

> în condiţiuni egale creierul femeii e puţin mai uşor decît al bărbatului. Broca a arătat că e aşa la toate epocele vieţii. Dar această deosebire îmi pare că e cu totul numai din cauza staturei corpului; căci presupunînd taliea medie a femeii 100 a bărbatului va fi 109.43 şi presupunînd greutatea creierului la femeie 100 la bărbat va fi 109.34.

Aşadar, marele Darwin se îndoieşte, iar Quatrefages, luînd în seamă talia, găseşte numai o mică deosebire şi aceasta în folosul nostru, alţii însă ca Topinard o găsesc tot în folosul bărbaţilor dar

neinsemnat de mică (1.8 la sută). De mult stăteam la îndoială asupra acestei chestiuni; îmi puneam întrebarea de nu cumva această deosebire nu vine din pricina greutăţii trupului, care de obicei e mai mare la un bărbat. În sfîrşit, cu ocazia unei întîmpinări, ce am făcut la un articol scris în *Revista ştiinţifică franceză* de Dl. G. Delaunay, am observat că s-ar putea să mă încredinţez singură de adevărul acestei chestiuni. Şi, în adevăr, luînd greutatea medie a femeii şi a bărbatului, şi luînd de asemenea şi greutăţile medii ale creierilor, găsim un rezultat mai bun decît aş fi dorit.

După Wag. 1410 (cr. bărb.) = 1 . 117, adică 1.12 pentru greutatea celui
1262 (cr. fem.) bărbătesc

După Huschke 1424 (cr. bărb.) = 1.119, adică 1.12 pentru greutatea celui
1272 (cr. fem) bărbătesc

După Broca 1323 (cr. bărb.) = 1.095, adică 1.10 pentru greutatea celui
1210 (cr. fem.) bărbătesc.

Compărînd acuma greutăţile medii ale trupului şi luînd ca diferenţă numai 8 kilograme, de şi Guy, citat de Dl. Delaunay, admite 11, ceea ce ne ar veni mai bine nouă, găsim:

După media de la 9157 soldaţi americani (G):
64.4 (gr.trup bărb.) = 1.141
56 (gr. Trup fem).

După media de la 12740 de bavarezi :
65.5 (gr.trup bărb.) = 1.133
57.5 (gr. trup fem)

Scanned with CamScanner

găsește însă în proporție de 45% la unele rase sălbatice din Australia de azi.

Cum că cultura influențează asupra mărimii craniene, aceasta e de netăgăduit: organele se dezvoltă prin exercițiu. Brațul muncitoriului are o musculatură mai dezvoltată și mai puternică decît al oamenilor care nu fac exercițiu corporal; tot astfel oamenii care își exercită mereu cerebrul și care îl hrănesc prin urmare mai bine, prin fluxul de sînge ce cheamă zilnic către creier, își desvoltă capacitatea craniană mai mult decît cei ce nu se îndeletnicesc cu ocupațiuni intelectuale.

Dacă trecem acum la femeie, cată să constatăm mai întîi că nu se cunoaște pînă azi un singur caz, care să fi avut volumul cranian de 1900 cm cubi; în termen de mijloc, capacitatea ei craniană este cu 10 la sută mai mică decît a bărbatului. Din 1000 de căpățîni măsurate a rezultat 1410 grame greutatea mijlocie la bărbat; și numai 1250 la femei.

Cu cît ne coborîm însă pe scara vechimii unui popor, cu atîta deosebirea cerebrală a sexurilor este mai mică; diferența ajunge chiar la 1 la sută. La popoarele sălbatice din Australia găsim de asemenea că diferența e neînsemnată. Aceasta e încă dovadă despre acțiunea culturei asupra masei cerebrale. In starea primitivă, mai că nu există diviziune de travaliu, sau deosebire de ocupațiuni. Acelea-și griji și aceeași ordine de idei e la ambele sexuri. Cu cît înaintăm însă în civilizație, cu atît rolul bărbatului devine mai greu, cu atît el trebuie să-și muncească mai mult creierul ca să poată cuceri un loc în economia socială, și să fie în stare a-și asigura existența și viitorul familiei sale. El trebuie să miște cultura, el să conducă sau să susțină statul, el să facă a înflori artele, el trebuie să lărgească cîmpul ideilor, să înlesnească bunul trai al omenirii prin descoperiri și perfecționări zilnice aduse în sfera practică a vieții; pe cînd femeia e redusă la un rol cu mult mai mărginit în mișcarea societăților culte. De aici, nici îndoială, diferența craniană.

Dacă în treacăt vom deschide aici chestiunea emancipării femeii, noi observăm atît numai, că ideea, cu toată frumusețea ei teoretică, în starea de azi a lucrurilor, este precipitată și ....cam nerealizabilă. Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor pe mîna unor ființe a căror capacitate cranieană e cu 10 la sută mai mică?... Abia ajung astăzi creierii cei mai desvoltați pentru a putea conduce o națiune pe calea progresului și a prosperității materiale.

Individual însă nu putem nega că vom găsi totdeauna o femeie mai cuminte ca noi...

Vedem că Dl. Maiorescu stabilește ca un adevăr absolut raportul dintre greutatea mijlocie a creierului și între inteligență; nouă însă ni se pare că, deși privit în general pare a fi adevărat, totuși privindu-l mai cu amănunțime, vedem că are atîtea excepții că niciodată nu i-am putea da o întindere așa de generală și o însemnătate așa de mare.

D. ex. Craniile din caverna de la Lozère din vîrsta de piatră au după Broca o încăpere de 1606 la bărbați și de 1507 la femei, în timp ce la Parizienii de azi încăperea craniului e de 1558 la bărbați și de 1336 la femei. Iată deci o mișcare în volum destul de însemnată, la care sigur nu corespunde o inteligență mai mică.

E sigur că raportul creierului cu inteligență atîrnă de la cauze mult mai complicate decît greutatea; așa d. ex. Lanessan gr. și tot el a găsit creierul unei femei adulte cu inteligența obișnuită cîntărind 907 gr., va să zică mult mai puțin decît a idiotului.

Iată ce zice încă Dl. Lanessan: „E de netăgăduit că se află o legătură strînsă între organizația creierului și între dezvoltarea inteligenței, dar ne pare că e cu neputință, în starea actuală a științei, a determina în un chip hotărît felul acestor legături".

Dl. Maiorescu zice că creierul cel mai greu e al lui Cuvier, cu toate acestea Wagner a găsit că creierul unei femei cîntărea 1872 gr., pe cînd al lui Cuvier cîntărea numai 1861 (după Dl. Maiorescu, 1830). (Lanessan. *Manuel d'Histoire naturalle médicale par J.L.Lanessan*, Profeseur agrégé d'histoire naturelle, chargé

Scanned with CamScanner

Noi, partizanii chestiunii femeii, lăsând orice la o parte zicem că *societatea e datoare a da tuturor mijloace egale pentru a-şi dezvolta inteligenţa, după cît vor fi capabili, şi că e nedrept şi laş ca sub pretext că femeia e proastă, să o lase în părăsire, în loc de a-i da mijloace de dezvoltare egale cu ale bărbaţilor, după cum ar trebui să facă o societate justă.*

Sofiea Nădejde

3.2. Răspuns D-lui Maiorescu în chestia creierului la femei[1]

Iată ce a zis Dl. Maiorescu[2] în conferinţa ţinută la Ateneu, despre *Darwinismul în progresul intelectual,* după *România Liberă* de la 5 Mai:

> Pentru a pune în evidenţă, în modul cel mai neîndoios, faptul acesta al ridicării treptate a omului sub raportul fizic şi intelectual, să luăm cercetările făcute asupra volumelor craniene, considerate în diferite epoci ale existenţei omeneşti... S-a constatat că unul din creierii cei mai ponderoşi ce s-au observat la om a fost al naturalistului Cuvier, 1830 grame; pe cînd greutatea de rînd sau de mijloc e numai de 1400 grame. Aceasta nu probează încă nimic, în raport cu progresul greutăţii creierului, căci aceeaşi greutate excepţională s-a găsit şi la alienat eliptic în vîrstă de 35 de ani. Se ştie că creierii filosofului şi anatomistului Tiedemann n-au trecut peste 1253 de grame, ceea ce ar însemna că acest om destins era pus intelectualiceşte foarte aproape de idioţi!

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 24, pp. 873-881.

[2] Titu Maiorescu (1840-1917), membru fondator al Academiei Române, om politic, critic literar, personalitate marcantă a secolului al XIX-lea.

Individual luată chestiunea, nu ajungem la nici un rezultat conclusiv. Aceasta a fost şi cauza numeroaselor obiecţiuni ce s-au îndreptat în contra strînsului raport între inteligenţă şi creier.

Măsura volumului sau a greutăţii trebuie făcută pe-o scară foarte întinsă, din care să se ia mijlocia, fiindcă numai cifra astfel găsită poate fi ştiinţific admisă.

Să luăm dar cîteva cazuri de măsurători în mare.

Cînd s-a fondat la Paris noul tribunal, săpîndu-se s-a descoperit un cimitir care data de la 1100 d. Chr. În criptele acelui cimitir s-au găsit 115 căpăţîni bine conservate, pe care celebrul antropologist Broca le-a studiat din punctul de vedere al volumului lor. Capacitatea medie craniană a 115 măsurări a fost de 1426 cm. Cubice. De aici se vedea prin urmare că între secolii XI şi XII, capacitatea craniană a Parisienilor, din clasa mai înaltă a societăţei, care neapărat era cea mai cultă, nu trecea peste 1426 cm cubici. Tot Broca a efectuat măsurarea capacităţei altor 125 căpăţîni din Cimitirul de Vest (1783-1823), peste care trece astăzi un bulevard. De la aceste 125 măsuri a ieşit mediea de 1462 cm. Cubici. Era dar un progres de mărire craniană de 36 centimetre volum în timp de 7 secoli. Progresul e poate neînsemnat ca cifra şi în raport cu timpul, dar o diferenţă cerebrală de 36 cm cubici e sub raportul intelectual, o deosebire foarte pronunţată. Poate că atît ar ajunge în unele cazuri, ca să deosebească o inteligenţă de rînd, de un talent rafaelic sau chiar de un geniu.

S-au făcut multe măsuri de felul acesta. Cifrele au dat toate un rezultat neîndoios:

Cu cît un popor e mai incult, cu atît capacitatea lui medie e mai mică şi cu cît e mai ridicat pe scara culturii, cu atît această capacitate este mai pronunţată.

În timpurile noastre, volumul cel mai dezvoltat e de 1900cm. cubici. Capacitatea de 1200-1300 se găseşte acum numai la maimuţe, nici de cum la căpăţînile europenilor, nici chiar la egiptenii antici, care erau pe cit se ştie, un popor relativ înaintat în cultură. Volumul acesta se

Copilul mic are creierul proporţional cu corpul mai greu decît omul adult.

D. Bergman şi Parchape a găsit la mai mulţi nebuni că creierul cîntărea 1815 şi 1750, aproape aceeaşi greutate ca al lui Cuvier care cîntărea 1,829.

Cu toate că de obicei omul are creierul proporţional cu trupul mai greu decît cele ale altor animale, totuşi sînt cîteva quadrupe, ca Uistiti şi unele păsări care îl au mai greu.

În *Antropologiea* D-lui Topinard găsim următoarea listă de greutatea creierului la deosebite popoare:

105 Englezi şi Scoţieni (Peacock)	1427 gr.
28 Francezi (Parchape)	1337"
40 Germani (Huschke)	1382"
11 (Wagner)	1392"
50 Austriaci (Weisbach)	1342"
1 Hotentot (Wyman)	1417"
1 Negru (Broca)	1520"

Din care listă vedem că francezii au creierul aproape cu o sută de gr. mai uşor decît al englezilor, şi mai uşor decît al germanilor şi al austriacilor. Ar trebui dar să credem şi să hotărîm că francezii sînt mai puţin inteligenţi decît toţi cei citaţi. Ar mai trebui să credem că un hotentot ar putea să fie mai inteligent decît un englez!?

Trebuie deci să recunoaştem, că inteligenţa îşi are pricina şi în alte fapte, mult mai complicate decît greutatea brută a creierului, căci altfel ieşim la nişte concluzii cu totul absurde. Dacă se întîmplă acesta, de la popor la popor, cu cît mai mult nu s-ar putea să existe deosebire între femeie şi bărbat între care şi deosebirea de funcţiuni e mai mare, decît între bărbaţi din popoare deosebite.

Toate acestea ne arată că inteligenţa atîrnă nu numai de la greutatea creierului, ci şi de la alte fapte foarte complicate şi necunoscute, aşa d.e. să ştie că pătura cenuşie anterioară este

organul inteligenţei, dar nu s-a cîntărit, nici nu se ştie exact pînă unde se întinde, adică care e marginea între organele inteligenţei şi ale mişcării.

Iată în scurt şirul demonstraţiunei noastre:

Creierul nu creşte numai cu inteligenţa, ci şi cu tăriea mişcării, precum şi cu varietatea ei; femeile au în mod absolut mai puţin crier decît bărbaţii pentru că nu produc nici atîta cantitate de mişcare cît aceştia, nici aşa variată, în cazul contrar, au ele creierul mai mare; în raport cu greutatea trupului lor femeile au mai mult creier decît bărbaţii; organul inteligenţei nu este nici de ajuns de bine precizat, nici nu s-a făcut comparaţie în privinţa acestuia şi prin urmare greutatea creierului nu poate fi întrebuinţată ca armă în contra acelor ce pretind că femeia e aşa de inteligentă ca şi bărbatul.

Noi declarăm că d. Delaunay şi cu toţii sînt de rea credinţă în chestiunea femeii, deşi oamenii ştiinţei trebuie să fie cei mai dezbrăcaţi de prejudecăţi. Cu toate că nu sînt aceştia de acum, cel dintîi de vreme ce ilustrul naturalist Cuvier a fost în stare să ascundă în pod un schelet de om fosil, numai ca să nu atace prejudecăţile. Zicem că e de rea credinţă bazîndu-ne pe următoarele fapte:

I. Spune că creierul femeii de azi e mai mic decît al acelei din vîrstă de piatră; dar nu spune că şi al bărbatului de azi e mai mic decît al acelui de atunci. Faptă din care se scoate altă concluzie decît aceea ce scoate D-lui.

II. Printre caractere de inferioritate ale femeii, spune că e omoplata stîngă mai mare decît cea dreaptă, dar asemenea caractere se găsesc şi la bărbaţi: ei au falca inferioară mai grea decît la femeie, fapt care se observă la momiţă şi la rasele inferioare. Aşadar cît e vorba despre asemenea lucruri se pot găsi o mulţime şi la unii, şi la alţii.

III. Mai grav decît toate e că, în alte cîntăriri, ia în seamă greutatea trupului, pe cînd la femeie să fereşte de a face aceasta.

Scanned with CamScanner

Iată pentru ce mușchii femeii sînt mai mici, scheletul mai ușor, respirațiunea mai înceată, în sfîrșit, pentru ce toate funcțiunile sînt mai slabe!

Putem deduce că la acele animale unde femeia trebuie ca, îngrijindu-se de copii, să dezvolte o putere mai mare sau mai variată decît a bărbatului, să aibă un creier mai mare. Acolo unde ocupațiile se egalează găsim și un creier egal.

Ca dovadă că e așa vom cita fapte din care se poate trage concluzie pentru ceea ce susținem. Craniile din caverna de la Lozere au o încăpere, după Broca, de 1606 la bărbați, și 1507 la femei, în timp ce la parizienii de azi încăperea craniului e de 1558 la bărbați, și 1336 la femei. Vedem dar că craniele bărbaților din vîrsta de piatră erau mai voluminoase decît ale celor de azi și deosebire între bărbatul și femeia de atunci era numai de 99; între parizianul și pariziana de azi, deosebirea e de 222. Mai la toate popoarele sălbatice de azi deosebirea între bărbat și femeie e mică, de multe ori femeia e superioară bărbatului; deosebirea între țăran și țărancă e mai mică decît între parizian și pariziancă, care într-adevăr se deosebesc foarte mult prin felul ocupațiilor, mai ales în clasele culte despre care se și vorbește.

Ceea ce e mai curios în chestia aceasta este că cel puțin pe cît am putut să mă încredințez, nime n-a căutat să vadă dacă, în adevăr, are femeia mai puțin creier decît bărbatul, ținînd seamă de greutatea trupului. A zice că de aceasta nu trebuie să ținem seama nu se poate, pentru că atunci se cunoaște un creier de elefant care cîntărea peste 3000 de grame, și nu mai relativ la greutatea trupului era mai ușor decît la om.

Întrebuințînd datele din autorii citați și chiar din articolul D. Delaunay, să vedem cum stă lucrul. Dacă luăm greutatea creierului femeiesc ca unitate atunci aflăm următoarele valori pentru greutatea celui bărbătesc,

După Wag. 1410 (cr. bărb.) = 1 . 117, adică 1.12 pentru greutatea celui

1262 (cr. fem.) bărbătesc

După Huschke 1424 (cr. bărb.) = 1.119, adică 1.12 pentru greutatea celui

1272 (cr. fem) bărbătesc

După Broca 1323 (cr. bărb.) = 1.095, adică 1.10 pentru greutatea celui

1210 (cr. fem.) bărbătesc.

Compărînd acuma greutățile medii ale trupului și luînd ca diferență numai 8 chilograme, deși Guy, citat de Dl. Delaunay, admite 11, ceea ce ne-ar veni mai bine nouă, găsim:

După media de la 9157 soldați americani (G):

64.4 (gr.trup bărb.) = 1.141
56 (gr. trup fem).

După media de la 12740 de bavarezi:

65.5 (gr.trup bărb.) = 1.133
57.5 (gr. trup fem)

După media de la 617 anglezi 68.8 (gr.trup bărb.) = 1.131
60.8 (gr. trup fem.)

Prin urmare, bărbații au mai mult corp decît s-ar cuveni după criteriile lor, sau au prea puțin creier după greutatea trupului. Prin urmare ajungem la o încheiere, desigur, neașteptată, adică **că femeile relativ cu greutatea trupului lor au mai mult creier decît bărbații.**

De aici ne ferim a trage concluzii, cum obișnuesc a face adversarii femeilor, din micimea creierului, căci nenumărate fapte ne arată, că inteligența și cu mărimea creierului stau în raporturi foarte curioase, d. ex. oameni foarte inteligenți la care creierul era ca la oamenii ordinari: C. H. Fuchs avea 1499, C. F. Gaus 1492, C. I. Hermun 1356. Lucru și mai caracteristic că unii oameni însemnați au avut un creier mai mic decît media ordinară la femei, d. ex. Hasman 1,226, pe cînd la femei 1,250.

Scanned with CamScanner

atît femeia cade mai jos pe scara intelectuală. D-sa arată însă că femeile din clasa de jos sînt aproape egale cu bărbaţii în inteligenţă şi că la muncitori de multe ori sînt chiar mai cu minţi decît bărbaţii tîmpiţi din pricina muncii nemăsurate şi a beţiei; aduce ca exemplu, că avocaţii în procese recurg mai degrabă la femei pentru a lua lămuriri, ca de la mai inteligente.

Mai spune că la unele popoare sălbatice femeia e mai cuminte şi mai tare decît bărbatul.

* * *

Fiind că argumentul cel mai tare pe care îl aduc toţi în contra femeii este faptul că aceasta ar avea creierul mai mic decît bărbatul. Să vedem cum stă lucrul în adevăr.

Dezvoltarea creierului stă în strînsă legătură cu cantitatea de mişcare ce un animal produce. Acolo unde cantitatea de mişcare e slabă, ca la protozoarii, şi la celenteratele inferioare, nu este sistem nervos; acolo unde începe o activitate mai mare, un sistem nervos e bine dezvoltat. Aşa d. ex. Ascidiile, la care mişcarea se mărgineşte numai la oarecare contracţiuni, nu au decît un ganglion cu puţine ramuri; pe cînd la caracatiţe, animale active, care pot să se repeadă asupra unui peşte şi să-l prindă, se află mase nervoase, care în raport cu masa totală a trupului sînt considerabile. La unele animale sînt deosebiri mari chiar la acelaşi individ, d. ex. la omidă, care face puţine mişcări şi sistemul nervos este mic; în timp ce fluturul cu mişcări vioaie are un sistem nervos relativ mare; şi în starea de crisalidă se observă o creştere iute a sistemului nervos. Această regulă se vede în toată seria animalelor. Aşa marsuinul [o specie de balenă] are un creier mare relativ cu cele alte animale şi aceasta se explică prin cantitatea de mişcare ce animalul dezvoltă. Vrea se zică dezvoltarea sistemului nervos stă în strînsă legătură cu dezvoltarea sistemului muscular.

1. Am consultat *Topinard Antropologie; Vulpian Systeme nerveua; H. Spencer, Psychologie, etc., etc.*

De aici ar urma că la cal, a cărui forţă musculară este mult mai mare decît la om, să fie creier mai mare, pe cînd, din contra, calul îl are mai mic. Aceasta o explica Spencer în chipul următoriu: mărimea creierului nu variază numai după cantitatea de mişcare, ci şi după varietatea mişcării. Aşa un animal, cu toate că ar dezvolta o forţă musculară mică, însă variată, complicată, va avea creierul mai dezvoltat decît al unui animal, care dezvoltă multă forţă musculară, însă foarte uniformă. Un goril d.ex. produce aproape atîta mişcare cît un sălbatec sau cît un ţăran, cu toate acestea creierul său e de două ori mai mic decît al celui din urmă; deci creierul nu creşte numai proporţional cu cantitatea de mişcare, ci şi cu heterogenitatea mişcării. Iată ce zice H. Spencer:

> Pretutindeni unde se produce multă mişcare, se află un sistem nervos relativ mare; pretutindeni unde mişcarea produsă este heterogenă (de multe chipuri), cu toate că în mică cantitate, se găseşte un sistem nervos relativ mare, pretutindenea unde mişcarea produsă este şi heterogenă se găseşte şi un sistem nervos foarte mare.

Vedem deci, că mărimea creierului variază din multe cauze şi nu se poate hotărî aşa uşor că dacă femeia ar avea creierul mai mic, ar fi mai puţin inteligentă decît bărbatul, care mai întotdeauna produce mai mare cantitate de mişcare.

Nu atîrnă numai mărimea creierului de cantitatea de mişcare, ci organismul întreg: d.e. un animal care produce mai multă mişcare decît altul, are nevoie de nişte muşchi puternici, aceştia de nişte oase tari pe care să se razeme, pe urmă de o circulaţiune activă, care să hrănească aceşti muşchi, apoi, şi de un aparat digestiv bine dezvoltat; mai trebuie ca produsele ce rezultă din combustiunea animală să fie cît mai curînd lepădate şi oxigenul să străbată în mare cantitate în sînge, pentru care lucru e nevoie de un aparat respiratoriu bine dezvoltat.

Scanned with CamScanner

Capitolul III

Egalitatea de gen în perspectiva Sofiei Nădejde – problema greutății creierului

3.1. Despre egalitatea și neegalitatea celor două sexuri[1]

Răspuns D-lui M.G. Delaunay

Iată pe scurt ce zice D. Delaunay: dacă observăm femeia, începînd de la animalele cele mai inferioare, o găsim superioară bărbatului mai la toate animalele; la insecte precum albină, viespe, la peşti şi chiar la reptile; la unele mai superioare acestora, o găsim egală, şi la animalele cele superioare, mai la toate, bărbatul întrece prin putere şi prin inteligență pe femeie.

Între dovezile de inferioritatea femeii, aduce Dl. Delaunay următoarele: la bărbat respirațiunea este mai puternică, temperatura mai ridicată, scheletul mai greu, statura întotdeauna mai mare, vocea mai puternică, sistemul musculator, mult mai dezvoltat, craniul mai voluminos, creierul mai greu în raport cu talia decît la femeie etc.

Din tot articol, Dl. Delaunay conchide: că a fost o vreme cînd femeia era superioară bărbatului, pe urmă a ajuns egală, şi acuma e cu totul inferioară şi cu cît civilizațiea înaintează, cu

---

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 8, pp. 295-300.

Scanned with CamScanner

din poveşti, ori astronomul care priveşte profunzimea spaţiului, măsoară planetele parcă le-ar ţine în palmă, sociologul care se sileşte a dezlega, a aduce la un rezultat bun marea chestie a înlănţuirii mizei omeneşti; de altă parte nimicuri pe care mai ţi-l greu să le mai aminteşti. Adesea auzi: că e de bonton aşa sau aşa să te porţi cu o damă, că e de bonton să-i faci curte, că nu trebuie să o contrazici de ar spune orice prostie; ori că d-na cutare a făcut o enormitate punînd o tunică ghivizie în loc de una dracu mai ştie cum, că giuvaerurile cutarei erau împrumutate şi nu ale ei, ori că la cutare bal (vorbind de sine însăşi) ea a avut toaleta cea mai frumoasă, aşteptînd să i se răspundă că ce avea de-a face toaleta, de vreme ce chiar ea era cea mai frumoasă dintre femei.

Ori spun că „femeia trebuie să aibă vocea dulce"; se vede că de aceea le auzi pe multe falsificîndu-şi-o. „Să aibă mers legănat"!? etc.

E o clasă de femei a căror ocupaţie nu e decît luxul, balurile, banalităţile de care am vorbit, nu fac omenirii niciun folos, ci duc o viaţă moleşită. Dantele, peticele, florile şi parfumeria le tîmpeşte spiritul cu desăvîrşire, mai vin bărbaţii cu laudele şi aprobările lor că aşa trebuie să fie adevăratele femei şi opera e desăvîrşită.

Dar trăind într-o societate bolnavă şi încă de o boală aşa de contagioasă ca luxul, trîndăvia şi disprețul pentru adevăr şi ştiinţă, greu poate scăpa să nu se molipsească; aşa au păţit şi bărbaţii, mulţi dinte ei sunt molipsiţi de această boală: luxul şi fanelele etc. le iau mai tot timpul.

Ceea ce e mai jalnic este că aceste lepădături al omenirii în proasta lor îngîmfare îndrăznesc a-şi bate joc de oricine nu e ca ei. Ajung chiar pînă a numi pedanţi nebuni pe oamenii care în adevăr cu munca lor au urnit omenirea din loc şi numai mulţumită cărora se pot făli toţi cu civilizaţia rasei albe, chiar aceia care măcar cu degetul cel mic n-au atins şi nu ating sarcina!

Le place tuturor a gusta din roadele ştiinţei, ale muncii altora; dar în acelaşi timp au neghioba de a critica cele mai mici

abateri de la acel cod de politeţe, evanghelia prostiei. Pricina acestei uşurinţe de spirit şi a acestor moravuri stricate se datorează în mare marte parte eucaţiei false ce se dă copiilor, neîngrijirii că nu se sădeşte în inimile lor iubirea de adevăr şi de ştiinţă.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

și fetelor? Mulțumită acestor măestrii alese reușesc adesea să fugă cu femei chiar din bal. Ei bine, trebuie să faceți o poliție de moravuri și pentru bărbați; mă tem însă că vor fi cam de laolaltă închiși; și-apoi știm noi vorba ceea „corb la corb nu scoate ochii".

Cînd faceți asemenea legi și ziceți că sînteți logici și drepți, că în folosul sănătății trebuie să închideți și să cercetați pe femeile desfrînate; ei bine nu e logic, nu e drept ca și bărbații desfrînați să fie închiși?

Sofiea Nădejde

2.15. Ce mai ideal![1]

În bărbați, ideile ușoare despre femei sînt foarte înrădăcinate. Eu au credință fixă că femeile nu sînt menite pentru altceva decît ca să-i zăbovească în orele pierdute; iar dînșii după îndeletnicirile lor politice ori comerciale au nevoie să mai destindă arcul, au nevoie să petreacă. Cum însă nu mai sînt băieți ca să se joace cu mingea și-au ales de jucărie femeia, și-au dresat-o așa cum le-a plăcut și acum în liniște se bucură și glumesc de această creatură a gustului lor stricat. Ce dovadă alta mai bună ne trebuie despre aceasta decît că nici în jurnalele lor politice nu se pot răbda a nu scrie fel de fel de glume despre femei, bineînțeles glume care nu sunt altceva decît insultele cele mai grosolane. Exemple se găsesc din belșug prin toate jurnalele, noi vom aminti deocamdată de unul ce ne-a căzut sub ochi. E vorba de niște „felurimi" pe care unele din jurnalele noastre le-au reprodus după *La Vie Parisienne*. Pentru ca cititorii să-și facă ideea mai limpede asupra cîtorva bucățele ce vom cita trebuie negreșit să spunem că acest ziar francez e pornografic în toată puterea

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul IV, nr.3, 1884–1886, nr.6-7, pp. 247–249.

cuvîntului. Ajunge numai să spui că cutare bucată e după acel jurnal, pentru ca oricine îl cunoaște să fie încredințat de nemoralitatea ce trebuie să conțină acea bucată.

Iată cîteva din aceste sfaturi: „Aveți privirea asigurată, aerul nepăsător, vorba cît se poate mai dulce".

„Căutați s-aveți spirit ca din întîmplare, răspunsul ca și fără vola dumneavoastră, dar ascultați cu seriozitate".

„Citiți tot și nu citiți nimic, vedeți tot și păreți că nu vedeți nimic; auziți tot și aveți întotdeauna aerul că vă mirați, doriți tot și nu cereți niciodată nimic".

„Resimțiți o lovitură în inimă și păstrați o față ca de marmură".

„Fiți caritabile pentru satisfacerea voastră personală".

„Fiți vesele pentru a rămîne frumoase".

„Mergeți încet, cu capul mai mult aplecat înainte, atingînd pămîntul cu vîrful piciorului".

Din toate acestea se vede că idealul de femeie e ca totul la ea să fie fals și toate prefăcătorii. O educație mai serioasă, o purtare mai energică bazată pe adevăr și pe simțuri bune nu le vine bărbaților la socoteală.

Însă asemenea sfaturi sînt cu totul de prisos, nu e deloc nevoie de ele cîtă vreme fetele de mici chiar capătă o educație falsă, o educație a cărei țintă e de a da societății femei care să se poarte după sfaturile jurnalului parizian. Pentru asemenea femei repetăm că sunt de prisos sfaturile de vreme ce ele le au căpătate și dezvoltate pe larg în capul lor încă de mici. Iar pentru femeile ce nu le au, sînt iar de prisos, căci acestea niciodată nu le vor primi fiind cu totul potrivnice tendințelor și idealului lor.

În lumea civilizată de azi găsim într-adevăr niște contraste grozave, aici știința cu roadele ei minunate ridicînd omul pe o treaptă vrednică de el; și de altă parte, aproape pe față, în față oameni-copii, îndeletnicindu-se cu nimicuri, dînd însemnătate unor păpușării care țin lumea înlănțuită de veacuri. Aici naturalistul care descoperă o lume nouă de ființe microscopice, ca

Scanned with CamScanner

pricina scandalului şi scîrbei de a fi tîrîte şi supuse cercetării doctorului, după e mai întîi au stat împreună cu cele mai înjosite şi mai desfrînate ale societăţii de azi. Femeile fug de aceşti agenţi mai groaznic decît de nişte cîini turbaţi. Ce voiţi, stau pe uliţă ca la vînat şi să reped după gust asupra prăzii. Sînt pilde că femeile urmărite de ei s-au omorît, aruncîndu-se pe fereastră şi cîte alte de soiul acesta.

Ce voiţi, femeia ori fata care în timpul nopţii aleargă poate după un doctor fiindcă tatăl, bărbatul ori copilul îi sînt în primejdie de moarte poate fi prinsă şi închisă pînă ce se cercetează de nu e femeie publică. Chiar ziua mare, femeia vine de la lucru ori din tîrg, agentul o opreşte o tîrîie la poliţie, îndată ce nu-i vine lui la socoteală. Ce voiţi pentru femei nu e libertate personală, femeia nu e persoană, ea încă tîrîie după dînsa lanţul robiei. Va veni vremea să nu putem ieşi din casă fără paznic. Dar ce zic, s-au întîmplat cînd logodnica a fost răpită de lîngă logordnicul său, fiindcă agenţilor li s-a năzărit ceva: răcneşte, strigă, roagă-l să meargă să se încredinţeze, de la martori că presupunerea lui nu e adevărată, el nici nu te aude, spui minciuni. Căci ce le pasă, pare că dacă de va adeveri că nu au avut dreptate are să-i pedepsească cineva, o greşeală mai mult vor zice ce mai mari ce-i făcut. Încaltea, domnilor apărători ai poliţiei de moravuri, odată cu votarea unei asemenea legi, faceţi cel puţin bunătate de reglementaţi ca fiecare femeie să poarte zgardă pe care să fie scrie a cui fiică ori femeie este căci astfel, avînd un fel de granat, să fie scutită de asemenea mişelii. Poate în chipul acesta femeile nevinovate nu se vor supune la poftele agenţilor, nu vor fi murdărite şi infectate de speculul doctorului, purtător al otrăvii de care voiţi să vă feriţi; nici nu va petrece nopţi în închisori dimpreună cu cele mai stricate şi nenorocite.

Să mai îndrăznească a zice cei care au asemenea idei că bărbaţii nu sînt tiranii femeilor şi că nu sunt roabe. Cînd pentru gustul de a-şi face toate mijloacele de siguranţă (după

credinţa lor), voiesc să jertfească femei cinstite. Ce e de făcut, ziceţi cîteva greşeli, dar... vom pune stavilă acestei infecţii; greşeală, citiţi tratatele despre aceasta şi vă veţi încredinţa.

Nu sînt destul pamflet pentru monogamie casele de prostituţie, mai trebuia încă poliţia de moravuri. Curaj, aţi apucat bine. Nimeni nu tăgăduieşte este că oamenii sânt stricaţi, că sînt chiar sălbatici în privinţa sexuală. Dar ca aceia care ţipă mai mult pentru sfînta familie, pentru pudoare şi aşa mai departe, să fac legi, să reglementez e şi să dea tot ajutorul nelegiutelor care ţin asemenea case. Cine nu ştie că dacă o nenorocită fuge din o casă de prostituţie, poliţia se pune în mişcare, o prinde şi o aduce să-şi împlinească frumoasa funcţie socială?

Înţeleg să se amestece poliţia acolo unde poate împiedica răul, dar să obloşească şi să ajute asemenea lucruri, e chiar o dovadă de nesocotinţă. Femeile sînt prinse şi arestate îndată ce s-ar presupune că s-au aninat de trecători, ziua în amiaza mare; *sexul slab* provoacă pe cel tare, *minorul* pe *major* şi pentru că cel din urmă, cu toate măreţele calităţi cu care s-a supranumit, cade în capcana celui dintîi, adică a minorului, acesta e pedepsit, închis batjocorit etc. Bărbatul de treizeci de ani, chiar învăţat, care a avut toate mijloacele de a se lumina, de a căpăta o idee mai înaltă de moralitate, se teme sărmănelul să nu cadă în cursa unei minore, de şaptesprezece, optsprezece ani, poate căreia societatea nu i-a dat nici mijloace de a se lumina şi nu poate avea vreo idee de morală mai înaintată decît sălbaticii adică nu are nici una, ci merge lăcăuzindu-se numai după simţurile cele mai dobitoceşti. Ei bine, înalţilor stăpîni, de ce nu măsuraţi cu aceeaşi măsură pentru femei; dacă ele sînt închise, de ce să nu fie şi bărbaţii care vor provoca pe femei? Cîţi pe uliţă nu urmăresc femei cinstite, nu încep a le face curte şi, adesea, reuşesc a le nenoroci? Prin grădini cîţi umbră cu cîrdurile după aşa numita curte, un soi de mîncare care strică case, nenoroceşte familii şi smiteşte fetele la cap? Prin saloane ce fac cei mai mulţi, dacă nu curte, atît femeilor măritate, cît

Scanned with CamScanner

ieri, căci *Rubruquis* o văzu la 1352. Se vede că prea cuvioşii sînt prea fricoşi de a nu cădea în ispită.

Afară de această deosebire, care are un caracter preoţesc, peste tot pămîntul omul caută a se împodobi cu colori bătătoare la ochi. Coloarea care e încuviinţată, cum am zice cu vot universal, e cea roşie. Sînt însă cîteva abateri, cum am văzut în Africa; mai sînt altele la Peruani şi la Arabii din Asia. Fără îndoială că şi aici roşul nu e cu desăvîrşire izgonit: aşa că bătrînii din Iari, în Persia, îşi boiesc barba cu roşu aprins, dar în alte provincii le place mai bine albastrul. La Bagdad, cochetele aveau o iubire nestăpînită pentru coloarea albastră: nu se mulţumeau a-şi boi numai buzele cu albastru deschis, ci îşi făceau nişte dungi şi nişte cercuri de aceeaşi coloare, îşi zugrăveau o încingătoare albastră împrejurul mijlocului şi-şi încunjurau ţîţele tot cu albastru. Acelaşi gust domneşte sau a domnit de curînd în Mingreliea, aici femeile îşi zugrăvesc pe faţă nişte dungi albastre şi negre. Gustul acesta de pudră şi de tatuare, e fără îndoială ţintă obştească, aflîndu-se mai mult sau mai puţin la toate popoarele. Strămoşii noştri din Europa, şi ceilalţi din istorie, nu erau scutiţi. În Tracia, nobilii se deosebeau de popor zugrăvindu-şi trupul. Gelonii de pe malul Niprului se tatuau cu albastru şi cu negru. Picţii şi bretonii îşi zugrăveau pielea cu albastru, tot aşa făceau şi germanii. Vegeţiu spune că chiar soldaţii romani îşi tatuau pielea. Pliniu ne spune că în Roma veche, biruitorii îşi zugrăveau trupul roş cu minium.

Chiar în zilele noastre, tatuarea, mărginită cîteodată numai la nişte izvoade sau litere făcute pe mîni, e obişnuită la tîlhari şi în armată. În sfîrşit întrebuinţarea pudrei de felurite culori nu e deloc părăsită şi joacă un rol însemnat în găteala femeilor.

Faptele ce am spus şi pe care le-am fi putut înmulţi cît de mult, dovedesc că gustul tatuării, al pudrelor şi al unsorilor colorate cu atîta domneşte mai mult cu cît omul e mai sălbatic; şi că, din contra, se împuţinează cu cît civilizaţia înaintează. Tot la o asemenea închiere ne va duce studiul *deformaţiunilor* şi al *ciuntirilor.*

2.14. Poliţia de moravuri[1]

Monogamie, sfînta noastră familie, libertate individuală etc.! Ce mai beţie de cuvinte, cum a zis Lasale, toate acestea sînt numai pulbere azvîrlită pentru a ascunde lucruri scîrboase; nu mă voi sfii a spune că în societatea noastră aşa de delicată la auz se găseşte şi promiscuitate, şi poliandrie şi poligamie, nu-i vorbă, nelegale, ba, iertare, promiscuitatea e legală şi pusă sub apărarea poliţienească. Poate e nevoie de lămurire? Dar ce este prostituţia, dacă nu un soi de promiscuitate şi nu este pusă sub părintească îngrijire a poliţiei?

Dar acum s-a găsit că toate acestea nu sînt de ajuns, cum Bucureşti, oraş european să fie mai pe jos decît Parisul ori Londra? În acelea să fie *poliţia de moravuri* şi în Bucureşti, nu? Frumoasa poliţie de moravuri, care a dat nişte rezultate minunate să fie şi la noi? Pare că aţi uitat că sîntem Belgia Orientului?

Susţinătorii acestei minunate instituţii zic că trebuia făcută aceasta pentru a împiedica propăşirea groaznică a *virusului sifilitic.* Ce nălucire au asemenea oameni care vor a stîrpi un rău, un un mijloc ce-l va înmulţi înmiit, sacrificînd o mulţime de fiinţe nevinovate. Poliţia de moravuri e încă o ticăloşie din multele pe care mintea omenească le-a născocit. Agenţii ei au voie ori la ce timp şi ori pe care femeie ar presupune ei că e necinstită să o tîrîie la poliţie pentru a fi cercetată de doctor dacă e sănătoasă şi, totodată, pentru a se încredinţa de are autorizaţia poliţie de a face meşteşugul de prostituată.

În Franţa, unde mulţumită născocirii bărbăteşti asemenea poliţie îşi are fiinţa, s-au întîmplat mulţime de nenorociri din pricina acestei neruşinate bande de sălbatici care se numesc agenţii poliţiei de moravuri, femei cinstite au fost prinse, tîrîte în poliţie de căre aceşti călăi; fete tinere şi cinstite au murit din

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 3, pp. 111-114.

Scanned with CamScanner

2.13. Găteala (Urmare)[1]

Eschimoşii se tatuează în un chip deosebit; zugrăvesc pe piele figura ce voiesc, pe urmă trag sub epidermă un ac cu aţă unsă şi înnegrită cu fum.

În America, de miazăzi, obiceiul de a-şi zugrăvi trupul e mai des decît de a şi-l tatua. Fuegienii, a căror viaţă seamănă aşa de bine cu a dobitoacelor, îşi zugrăvesc pe trup, şi mai ales pe faţă, izvoade albe, negre şi roşii. Patagonii au aceleaşi obiceiuri. La Balsapuerio, în Anzii peruvieni, atît bărbaţii, cît şi femeile îşi boiesc faţa şi unele părţi ale trupului cu roşu purpuriu. Pe malurile Orenocului, zic, cînd voiesc să arăte sărăcia unui om: „n-are mijloace să-şi boiască jumătate de trup"; şi atît bărbaţii, cît şi femeile simt un soi de ruşine cînd se văd nezugrăviţi, căci zugrăveala le ţine loc şi de îmbrăcăminte. Vedem un început de pudoare.

În Africa, ca şi în America, e obişnuit boitul. Numai Niam-Niamii se mai tatuează. Îşi fac patru pătrate umplute cu împunsături, pe frunte, pe tîmple şi pe obraji; mai fac pe piept un soi de x şi pe braţe nişte linii. Această tatuare nu slujeşte numai ca podoaba, ci are şi o întrebuinţare socială, arătînd tribul din care face cineva parte. În unele părţi ale Senegambiei sînt oarecare urme de tatuare, femeile îşi fac ginginile şi buzele vinete, împungîndu-le cu spini ori cu ace de fier muiate în indigo; cu un cuvînt, tatuarea joacă puţin rol în găteala Africanilor.

În Africa nu se tatuează, dar se boiesc de ajuns. Cea mai iubită împodobire este de a se „bugue", adică de a-şi unge trupul cu grăsime şi pe urmă a se presăra cu lutişor roşu. Cîteodată mai întrebuinţază nişte praf verde pe care îl presară pe cap şi pe gît. La cafrii, vecini cu hotentoţii, bărbaţii îşi ung trupul cu grăsime şi pe urmă îl presară cu un praf mineral. Mai la nord

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1883-1884, nr. 8, pp. 294-300.

înăuntrul Africei, de-a lungul Nigerului, aproape de lacul Ciad, în Sudan, se vede o schimbare poate pricinuită de arabi; gustul de roşu care e aşa de respîndit peste tot pămîntul, e înlocuit prin gustul de albastru, ori se află împreună cu cel pentru roşu. Lîngă lacul Ciad, *Denham* şi *Claperton* văzură un sultan cu barba boită albastru deschis. Femeile din *Sakatu* îşi boiesc buzele cu indigo şi totodată îşi înroşesc dinţii, mînile, picioarele şi unghiile. Femeile din Nyffe seamănă cu o „paletă" încărcată de colori; îşi boiesc părul şi sprîncenele cu indigo; genele le înnegresc cu „khol"; iar dinţii, mîinile şi picioarele le înroşesc cu „henné". În această ţară, o asemenea împestriţare e socotită ca un „nec plus ultra" de frumos; iubesc nebuneşte colorile vii; iar albeaţa pielii cu care europenii se mîndresc atît de mult, lor nu le pricinuieşte decît milă, mirare, ba chiar spaimă. Acesta e încă unul din miile de fapte din care se poate socoti că ideea frumosului desăvîrşit nu se află decît în capul cîtorva metafizicieni europeni.

Naţiile din Asia, fiind toate mai mult sau mai puţin civilizate şi cele mai multe făcînd parte din rasele superioare, au trecut de mult faza tatuării; ca înlocuire pentru aceasta cei mai mulţi dintre ei se zugrăvesc şi se boiesc. E ştiut că la Malaca, în Indo-China şi pretutindenea unde domnesc mongoloizii malaezi, se socoteşte foarte cinstit lucru a avea dinţii negri. Un servitor al regelui din Cochinchina vorbea cu dispreţ de femeia ambasadoriului englez „care avea dinţii albi ca de cîine" şi „pielea rumenă ca floarea de *patată*". În Birmania, ideea frumosului e cu totul alta şi femeile încearcă a se face atrăgătoare, presărîndu-şi faţa cu un praf de lemn de sandal mirositor şi boindu-şi cu roşu unghiile de la picioare şi de la mîini.

Sub toate modele ce am văzut, este aceeaşi dorinţă, adică de a părea mai frumos: şi trebuie de mers în Popescu oraş *Lha-Ssa*, sau Roma tibetană, pentru ca să vedem boieala prefăcută în mijloc de pocăinţă, ca un *ce* moralizător. În acest oraş evlavios, orice femeie, dacă nu vrea să-şi facă nume rău, trebuie să-şi muruie faţa cu un lustru negru şi cleios. Aceasta nu e o modă de azi de

Scanned with CamScanner

petreceri şi petreceri, unele rele, altele bune, unele folositoare, altele dăunătoare, şi cred că e în folosul omenirii de a alege pe cele bune. Erau o petrecere, pentru Romani, luptele gladiatorilor, dar erau omorîtoare pentru atîţia oameni şi pe privitori îi făcea cruzi ca fiarele; în Spania chiar şi azi sînt luptele cu taurii. Jocul de cărţi e de asemenea o plăcere, dar oare e bun, e folositor? Beţia e şi ea o plăcere, dar e stricătoare şi organismului, şi semenilor.

Aşa e şi cu jocul, strică şi moraliceşte, şi economiceşte, ba, adesea, te sfîrşeşte şi de viaţă. Strică moraliceşte, căci deprinde atît pe bărbaţi, cît şi pe femei a fi schimbători, a se aprinde şi a se stînge tot aşa de repede ca şi un chibrit. Am auzit adesea fete zicînd: că iubeşte pe cutare fiindcă joacă minunat. Ei bine, oare iubirea luată de pe un asemenea criteriu poate avea vreo trăinicie? Oare un valţ, cîteva strîngeri de mînă tremurătoare, mai nişte ochiri rugătoare şi o bucăţică de curte destoinice a ameţi o fată, întemeia oare o iubire şi căsnicie trainică?!

Obiceiurile sălbatice se ivesc din cînd în cînd, foarte des lasă chiar urme şi acestea se găsesc mai cu seamă în religie ori în întîmplările mai însemnate; de pildă, dacă vom observa puţin, în religia noastră chiar se găsesc urme de canibalism, în obiceiurile evreilor găsim anumite ceremonii unde se întrebuinţază sau se întrebuinţa cuţitul de piatră, remăşiţă de întrebuinţarea armelor de piatră. Jocul, şi el e o rămăşită sălbatică, din nişte timpuri cînd bărbaţii aveau cu femeile nişte purtări de tot slobode. Căci, dacă purtările bărbaţilor cu femeile în bal sînt cu totul normale şi bune, de ce nu se obişnuesc în viaţa de toate zilele? De ce cînd bărbaţii se întîlnesc cu femeile ori cu fetele prietenilor, nu le apucă de talie ori nu le dau cîte o învîrtitură prin casă, ori nu se iau la buşă ca să facă gimnastică? Ce ipocrizie ori, mai bine, ce păpuşărie! La bal tot înaintea lumii, a părinţilor şi a bărbaţilor ai voie să apuci o femeie de talie, să-i numeri bătăile inimii, să-i ţii mîna ceasuri întregi, iar afară de bal, nu. E scandal, corupţie, compromitere.

Strică economiceşte, căci femeia deprinsă cu baluri şi cu dulceţele danţului jertfeşte tot pentru asemenea plăceri. Înainte

de toate, sufere punga bărbatului, vînzîndu-se el măcar dracului, dar trebuie să o ducă la bal, pentru ce s-a măritat, doar ca să fie în rînd cu lumea; şi ştiţi, uşor e a zice plăcintă, dar cîte trebuiesc la ea. Tot aşa şi cu balul, nu mai mult de cinci litere, dar are după el un dans lung. Aşa rochie de bal decoltată şi codată, pantofi, mănuşi, flori, dantele, cordele, pudră, dresuri, parfumuri etc. Te loveşte ameţeala numai înşirîndu-le, dar pe bieţii bărbaţi, cumpărînd. Dar măcar au şi ei plăcerea de a-şi vedea femeia trecînd din braţele unuia în ale altuia ca un copil drăgălaş şi răsfăţat. Bărbatul dacă ştie a juca, femeia nu-l împiedică, poate juca cu cine-i va plăcea, numai cu femeia sa nu; căci e lucru prostesc, căci de femeia lui i-i acru sufletul, mai trebuie oleacă de schimbare. Copiii încă au de aici partea lor de suferinţă, căci adesea mama jucăuşă îi lasă bolnavi, ba chiar şi de ţiţă pe mîna unei slugi proaste şi nepăsătoare; căci cînd aude vorba de bal e întocmai ca sălbaticii cei care uită tot la sunetul muzicii. Cît despre cheltuielile ce se fac cu fetele ce să mai zic, treaba părinţilor, fac orice sărmanii pentru a le duce la iarmaroc.

Că e stricător organismului, nici numai e îndoială. Nopţile nedormite sînt calea cea mai nimerită ca să te poţi ataca; dar ce e de făcut, gustul gimnasticei e mare lucru. Dar osteneala, obosala jocului unde rămîne? Cîţi, înfierbîntîndu-se, jucînd, nu răcesc, şi se duc înainte de timp din viaţă? De cîte ori auzim cutare a fost la bal, s-a răcit şi a murit, ori măcar s-a îmbolnăvit pe cîteva săptămîni. De cîte n-am auzit că femei măritate, cu copii şi care nu se prea bucură de piept voinic şi sănătos, au petrecut nopţi întregi jucînd; adesea se întîmplă că adoua zi stupesc sînge şi tot nu se pocăiesc. E oare bine a fi pătimaş pentru nişte plăceri care nu cruţă nici sănătate, nici banul agonisit cu greutate şi nici nespusa nenorocire de a-şi lăsa copiii orfani de mamă? Se vede destul de des cît e de costisitoare pentru copii lipsa mamei, şi totuşi patima jocului învinge o simţire aşa de puternică.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

lumea joacă şi noi să nu dănţuim, se poate mai mare pretenţie ori *purism*. Mai întîi de toate, celor ce vor judeca aşa, ţinem să le spunem că nu tot ce scriem avem pretenţie ori credinţă că va fi ascultat, pentru aceasta ar trebuie să ne credem un soi de genii impunătoare. Noi arătăm cum stau lucrurile, cum le vedem şi înţelegem noi, ne încercăm a le da o explicare. Fiind deplin încredinţaţi că, dacă lumea nu se moralizează cu cîte un articol, măcar se mai clatină din cînd în cînd credinţele şi obiceiurile.

E ştiut că orice idee, orice lucru, mai întîi e cunoscut de adevărat, şi numai tîrziu, foarte tîrziu, e pus în lucrare, aşa e cu societăţile, aşa cu indivizii; de pildă mulţi mai întîi erau liberi cugetători şi tot împlineau obiceiurile religioase, pînă ce unii, ajutaţi poate şi de întîmplări, încep a se purta după, cum le sînt ideile.

Balul, după zisa lui Balzac, „e cîmpul de luptă al femeilor". Vă întreb ce vrea să zică aceasta decît că la bal se face o recrutare de femei pentru chestiile sexuale. Orice „voal" aţi voi să aruncaţi asupra balului, tot nu veţi putea ascunde adevăratul lui scop. La bal părinţii îşi duc fetele pentru a-le mărita; iar mai înainte de aceasta le „dresază" ca pe nişte cai la *manejă*.

Nu se cruţă nimic pentru a plăti lecţiile de dans; ca să înveţe cum se facă complimente mai bine, cum să mişte şoldurile mai fermecător şi să ştie mai multe polci şi figuri de *mazur*. La bal, femeile, chiar cele mai cinstite, vin ca să culeagă lauri pentru frumuseţa lor, şi pentru aceasta fac orice jertfe; iar cochetele nu mai e vorbă că vin să vîneze. Aşa că într-adevăr balul e un cîmp de luptă, care de care cată să învingă, şi pentru aceasta se înarmează cu armele ştiute, adică: luxul, cochetăria şi dansul. Fiecare femeie arată privitorilor pieptul şi braţele goale pentru ca doritorii să-şi facă o idee despre rotunjimea formelor.

Am văzut cît sînt de *şic* figurile cotilionului. Valţul singur e destul lucru, mai cu seamă jucat aşa cum învaţă *dans-maistrul*; regula e: cavalerul trebuie să stea drept, nici de fel plecat şi doamna tot astfel şi nu departe unul de altul ci aproape piept la piept, şi ştiţi bine că asemenea lecţii sînt împlinite cu sfinţenie.

Ce mai lucru minunat şi valţul: o are în braţe pe femeie strînsă lîngă piept cît voieşte de tare, şi la urechi îi poate spune *declaraţii* cît de multe, ce-i dreptul că loc mai potrivit nici se mai poate, căci urechile mamei ori ale bărbatului sînt departe ca să poată auzi, oricît de lungi ar fi (Vezi „contradanţul" d-lui Antinescu).

Dar cadrilul e o întreagă mimică erotică. Figurile de la început încete şi liniştite, stînd mai mult în *bălănţări* şi legănări, în prefacere că să părăsesc şi în mişcările cadenţate ale şoldurilor. Ie o întreagă artă cum trebuie femeia să ţie rochia cu mîna şi cum să cochetăresc înaintea cavalerului. Pînă la a cincea figură, lucrurile se petrec cum am spus, în plecăciuni şi cochetării, iar la această figură e un înţeles mai răspicat. Ce voiţi, *cavalerul* între două doamne cît nu merge de îngîmfat şi de vesel şi parcă-şi bate joc de cel ce stă singur, deodată soarta îl părăseşte pe el şi-l mîngie, pe celălalt, femeile sînt lîngă el, merge vesel rîzînd de cel ce stă în faţă-i singur; deodată însă se împacă prin o rotire şi iar rămîne unul cu una, altul cu alta, un soi de căsnicie în *miniatură*. Vine figura a şasea, la aceasta lucrurile se petrec cu o adevărată nebunie; cele de la început erau liniştite şi trăgănate, ca un fel de curte platonică şi temătoare, aici din contra, capetele sînt aprinse, se galopează şi se vălţueşte cu furie nebunească, femeia trece din braţele unuia în ale celuilalt ca o minge în mînele băieţilor la oină.

Ei bine, ce voiţi, am un cap ciudat şi nu-mi pot închipui că asemenea petreceri ori exerciţii gimnastice cum au unii pretenţie a le numi, nu „zărghesc" puţin pe fetele cele mai serioase. Priviţi fata tînără cum se deprinde a trece cu înlesnire şi nerušinare din braţele unuia în ale altuia; oare în viaţa zilnică nu va trece tot aşa de uşor de la unul la altul sau bărbatul de la una la alta? Ce să mai zicem de bărbaţii serioşi, matemateci, politici, pe care nu rar îi vezi *jucînd* cu aceeaşi seriozitate cu care ar dezlega nişte probleme.

Poate vor zice mulţi că spiritul omenesc nu poate fi tot serios, trebuie să mai destindă coarda ca să nu se rupă. Nici nu voiesc să zic că omul trebuie să facă numai lucruri serioase, omul trebuie să petreacă şi să muncească, aşa e natura lui; dar sînt

Scanned with CamScanner

două doamne, le spuse ceva la ureche; pe urmă întorcîndu-se către Simpson zise: ce culegi *verveine* sau *pervenche*.

Dl Simpson, cam zăpăcit, zise că culege *verveine*. Saffré îi dădu pe marchiză. Bat aplauze, găsesc că-i minunat?!

.....

Sînt *punctele negre* zicea cu haz dl Saffré. Născocirea mea. Toţi rîdeau, bărbaţii tălmăceau femeilor. Împăratul ţinuse un cuvînt în care zisese că la orizontul politic se văd oare care *puncte negre*. Şi aceste puncte negre avusese noroc; spiritul Parisului înhăţase vorbele, le amesteca şi le potrivea în toate. Dl Saffré puse cavalerii la un capăt al salonului, făcîndu-i să întoarne spetele doamnelor care erau la celălalt capăt. Pe urmă le porunci să ridice hainele, aşa fel, ca să-şi ascundă ceafa. Acest lucru se făcu în mijlocul unei veselii nebune. Gheboşi, cu umerii strînşi cu hainele ridicate aşa că nu-i acoperea decît pînă la talie, cavalerii erau, ce-i drept, îngrozitori.

— Nu rîdeţi doamnelor, strigă dl Saffré, cu o seriozitate comedioasă, ori vă fac să vă puneţi şi d-voastră rochiile de dantele în cap. Veselia crescu încă.

Sînteţi *punctele cele negrea* zicea dl. Saffré, acoperiţi-vă capul şi nu mai arătaţi decît spetele, trebuie ca doamnele să nu vadă decît negru.... Acuma porniţi, amestecaţi-vă unii cu alţii, ca să nu vă cunoască. Veselie era la culme. *Punctele negre* umblau, pare că erau nişte corbi fără cap. Unui domn i se văzu cămaşa şi capătul pacheştei. Doamnele se rugau, nu mai puteau, Dl. Saffré le porunci să meargă la *punctele negre*. Plecară făcînd vuiet cu fustele. Şi fiecare apucă cavalerul ce-i veni la mînă. Perechile vălţuiră în rînd...

.....

Dl Saffré puse pe ducele de Rozan, cu spatele la perete într-un colţ al salonului, o doamnă înaintea lui, pe urmă un cavaler spate în spate cu doamna, iarăşi doamnă şi un cavaler în faţă cu ea şi aşa în şir perechi. Necuviinţa de a fi prinse între doi bărbaţi, rezemate de spatele unuia şi avînd înainte pieptul altuia, înveselea mult pe doamne. Sînul doamnelor atingea clapele fracului, picioarele cavalerilor nu se vedeau din fustele dănţuitoarelor, şi cînd din vreo veselie neaşteptată vreun cap se pleca, mustăţile din faţă trebuia să se ferească pentru a nu împinge lucrul pînă la sărutare. Un glumeţ împinse o leacă, şi şirul se strînsă, fracurile intrară mai adînc în fuste: se auziră ţipete mici şi rîsete, ce nu se mai găteau. Baroneasa M. zise: „Da, D-le, mă înăduşi, nu mă strînge aşa tare!"

Păru aşa de comic, că toţi rîdeau cu veselie nebună, şirurile se clătinau, se loveau şi se sprijineau unul de altul ca să nu cadă. Dl Saffré bătu din palme, la acest semn toţi se întoarseră, cei care erau faţă în faţă se luară de talie şi începură a vălţui. Numai ducele de Rozan, întorcîndu-se, se află cu nasul în părete, toţi îl rîseră. Fiecare cavaler, după ce făcea trei-patru învîrtituri de vals, arunca dănţuitoarea sa în braţele vecinului care-i azvîrlea pe a sa. Contesa Vanska dintr-o săritură mergea de la pieptul D-lui Saffré, la pieptul ducelui de Rozan.

Cred că nime nu va zice că descrierea lui Zola e prea-prea, ori cine a fost la baluri, la nunţi şi aşa-numitele „soarele", ştie bine că lucrurile se petrec mult mai „decoltat" şi mai necuviincios decît atâta.

Sîntem în contra „cugetărilor" nu din principiu, ci fiind că trebuie prea multă ştiinţă pentru a nu spune lucruri obişnuite. Totuşi cugetări ca ale lui Spencer nu sînt de dispreţuit, fiindcă de la întâia privire te încredinţezi de adevărul lor; el zice: „Libertatea cugetării în religie, liberalismul în politică, cît şi abaterea de la modă în îmbrăcăminte sînt semne de spirit neatîrnat". Şi tocmai această lipsă de neatîrnare în cugetare şi purtare e boala cea mai ascunsă care ţine societatea în loc. *Aşa am apucat de la părinţi* se dezrădăcinează, nu e cuvînt, dar foarte greu; iar cît despre *aşa face lumea şi aşa trebuie să fac şi eu*, nici vorbă nu mai rămine ca să poţi scoate această idee din capul cui o are. De pildă, vor zice mulţi: ce nebunie, toată

Scanned with CamScanner

Cum era chiar de aşteptat, poporul cel mai puţin jucător e poporul chinez. Cu toate că chinezii sînt foarte iubitori de teatru, totuşi ideea de joc nu a venit nimănui în cap şi în ochii chinezilor jocul e o petrecere caraghioasă, în care omul se înjoseşte.

„În scurt a face un soi de tablouri vii a se mişca mai mult ori mai puţin tare, cîntînd ori urmînd o arie cu tact, iată temelia jocului, după îl găsim la omul primitiv, sau în societăţile noastre europene la omul din popor. Cît despre baletele de operă şi de jocurile din saloanele noastre, nu sînt decît o rămăşiţă a formelor de joc mai vechi".

Mai înainte de a arăta şi părerile noastre despre danţ, dăm cititorilor descrierea unui bal din studiul *La Curée* a lui ,Zola, care e, desigur, o copie de pe natură:

> Balul se începu mai întîi cu un cadril: *Ah are ciubote, are ciubote Bastiean*, cîntec ce era la modă. Polcele, valţurile, mazurcile se amestecau printre cadriluri. Perechile, dansînd, veneau şi se duceau, umpleau galeria cea lungă, sărind la sunetul instrumentelor de aramă, învitindu-se la sunetul vioarei. Îmbrăcămintile femeilor, după felurite ţări şi epoci furnicau, formînd o împestriţătură mişcătoare de ştofe şi colori vii.
>
> Tactul după ce dusese şi amestecase colorile într-un vălmăşag cadenţat, aducea deodată, la unele loviri de arcuş, aceeaşi tunică de satin pembea, acelaşi corset de catifea albastră, lîngă acelaşi frac negru. Pe urmă altă lovire de arcuş, ori un sunet de trompetă, împingea perechile, le făcea să păşească în şir de a lungul sălii cu nişte mişcări legănate, ca ale unei luntre mergînd după apă, sub suflarea vîntului care a rupt frînghia ca o ţinea. Şi aşa necontenit, ceasuri întregi, fără sfîrşit. Din cînd în cînd, cîte o doamnă înăduşindu-se se apropia de fereastră ca să răsufle oleacă de aer îngheţat; o pereche se odihnea pe o canapea ori se cobora în seră cutreierînd încetinel aleile...
>
> După masă un murmur „Cotilionul, cotilionul" însufleţi pe jucători. Perechile veneau din seră, salonul cel mare se umplu ca la cadrilul de la început, şi în această îmbulzeală rîdeau şi vorbeau. Era cea mai de pe urmă flacără a balului. Bărbaţii care nu jucau, şedeau în înfundăturile ferestilor şi priveau cu bună voinţă molatecă grămada gureşă care creştea în salon; în timp ce mesenii fără a-şi lăsa mîncarea iveau capul ca să vadă.
>
> — Dl de Mussy nu vo, zicea o doamnă. Se jură că nu mai vrea să cîrmuească... Dar, numai o dată încă, D-le de Mussy, o singură dată. Fă-ne această plăcere...
>
> O doamnă pomeni de dl Simpson, îi ziseră să tacă, căci dl Simpson, era cel mai neauzit cîrmuitor de „cotilion", avea nişte născociri ciudate, se povestea că într-un salon unde îl aleseseră, făcuse pe doamne să sară peste scaune, că una din figurile ce-i plăceau iera să facă lumea să meargă în patru labe împrejurul sălei...
>
> Perechile se aşezaseră împrejurul salonului, pe toate scaunile, tinerii aduseră şi scaunele de schijă din seră. Erà un cotilion urieş...
>
> Orchestra cînta înăduşit un valţ. Doamnele se ţineau de mînă, făcînd o roată, şi se învîrteau răpede trăgîndu-se de mînă şi rîzind, lunecîndu-se. În mijloc, un cavaler, răutăciosul Simpson avea în mînă o eşarpă pembea; ridica parcă ar fi voit să *pescuiască*, dar nu se grăbea, fără îndoială se desfăta, lăsînd pe femei să se ostenească învîrtindu-se. Ele gîfîiau şi se rugau să sfîrşască. De la o vreme aruncă eşarfa cu atîta dibăie încît se învîrti împrejurul umerilor d-nei Espanet şi a d-nei Haffner care erau una lîngă alta. Era o şagă, voia să dănţuească cu amîndouă o dată, şi chiar cuprinsese talia amîndurora, o unea cu braţul stîng, a alteia cu cel drept, cînd iată că voacea d-lui Saffré, regele cotilionului resună:
>
> — Nu se joacă cu două doamne.
>
> Dar Simpson nu voia să sloboadă taliile.
>
> Femeile rîdeau şi se lăsau pe spate în braţele lui. Bărbaţii rîdeau, femeile se mîniau, iar cei de prin ferești se întrebau cum va ieşi Saffré din încurcătură. Dl. Saffré stătu puţin gînditor, pe urmă zîmbi, luă de mînă pe cele

Scanned with CamScanner

2.12. Dansul[1]

Obiceiul de a juca e foarte vechi, putem spune cu siguranţă că e mai vechi chiar decît omul, de vreme ce se găseşte şi la animale. Îl putem asemăna cu unul din acele giuvaere, care se păstrează din neam în neam; de la bogat pînă la sărac, de la civilizat pînă la sălbatic, toţi îl săvîrşsesc cu sfinţenie. Aşadar un obicei atît de firesc omului nu se poate să nu-l pătrundem şi să nu-l cunoaştem cu de-amănuntul. Viaţa omului e o alcătuire de necazuri şi de plăceri, şi unele şi altele trebuiesc studiate, numai aşa vom putea înlătura pe cele rele.

Să vedem ce zice D-rul Letourneau despre joc:

„O artă e cu atît mai nobilă cu cît cuprinde în sine mai multă inteligenţă, aşa că arta jocului (dansului) este cea mai nedesăvîrşită şi cea mai sălbatică dintre arte. Jocul îl întîlnim chiar la unele animale. Aşa unele păsări de parte bărbătească săvîrşesc adevărate jocuri înaintea celor de parte femeiască, pentru a le încînta şi subjuga. Plecăciunile cadenţate ale turturicii şi ale hulubului sînt adevărate jocuri."

„La oameni obiceiul jocului este aproape pretutindeni răspîndit. La unele popoare jocul e amestecat în toate şi e de multe soiuri; trei sînt mai însemnate: jocul vînatului, jocul de război şi jocul de amor".

„Cel mai smerit din toate este jocul vînătoarei, care de obicei nu e decît o imitaţie proastă a mişcărilor animalului pe care îl vînează tribul. Tasmanienii şi Australienii se sileau a imita mişcările cangurului şi a emului [un soi de struţ], căci prinderea şi vînatul acestora era pentru ei cea mai mare bucurie şi cel mai mare lucru. Tot asemenea Kamciadalii imitau mişcările ursului".

„Războiul nefiind decît tot un soi de vînătoare în care omul slujeşte omului de vînat, fireşte că are şi el jocurile lui, şi încă

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 5, pp. 191-194.

foarte răspîndite, începînd cu jocul Neo-Caledonienilor însoţit de cîntece antropofage şi pînă la jocul piric".

„Jocul de război e cu atît mai în floare cu cît obiceiurile sînt mai sălbatice. Înainte de o expediţie, Neo-Caledonienii joacă şi vorbesc cu şefii lor în felul următor: *Vom ataca noi duşmanii? Da. Sînt ei tari? Nu. Sînt ei viteji? Nu. Îi vom ucide? Da. Îi vom mînca? Da*". Şi jocul războiului, ca şi al vînatului, e săvîrşit numai de bărbaţi. Jocul neozeelandezilor a lovit întotdeauna pe călătorii Europeni. Jucătorii clătinau lăncile, loveau cu „patù-patù" pe un duşman închipuit, toate acestea erau însoţite de un cîntec sălbatic; căci jocul nu merge fără cîntec ori muzică. Văzut lucru că asemenea îndeletniciri nu puteau fi decît bărbăteşti. Pentru Indienii din America jocul e o îndeletnicire foarte de seamă şi care însoţeşte orice faptă mai însemnată; un tratat, o primire de străini, un război, o naştere, o moarte, un seceriş ori o ceremonie religioasă, toate sînt însoţite de joc.

Îndată ce femeile încep a juca înaintea bărbaţilor ori cu ei, jocul e un alt caracter şi, mai mult ori mai puţin, stă în legătură cu relaţiile sexuale, cîte o dată e chiar desfrînat. De obicei mişcările cadenţate ale şoldurilor ori ale bazinului femeii dau jocului un caracter erotic. La *Tongatabon*, la *Sandwich*, la *Taiti*, aceste jocuri săvîrşite totdeauna de femei erau o plăcere foarte gustată. Pretutindini se găsesc asemenea jocuri, cunoscute şi la *Madagascar*. În India, jocul desfrînat era un soi de artă religioasă. Fiecare pagodă avea baiaderele sale, învăţate de mici cu multă dibăcie la acest meşteşug. Erau închiriate cu preţuri mari bogaţilor, în folosul brahmanilor. Toţi au auzit vorbindu-se de lamelele egiptene, un fel de baiadere laice.

În toată Africa locuită de Negri se joacă cu aprindere. E o petrecere pentru care amîndouă sexurile au patimă. Şi aici jocurile sînt adesea desfrînate, dar Negrilor le plac mai cu seamă jocurile cu multe mişcări şi cadenţate. Îndată ce aud sunetul tam-tamului zice, *Chaillu*, îşi pierd ori ce stăpînire de sine. E o adevărată furie de joc, care-i face să uite într-un minut toate nevoile.

Scanned with CamScanner

Burckhard, la unele triburi beduine, un bărbat se însoară pînă la cincizeci de ori.

Unele din pricinile care au ajutat la propăşirea monogamiei este dreptul proprietăţii, căci îndată ce bărbatul a cumpărat femeia ori a slujit pentru ea, nu-i vine la socoteală să o alunge ori să se lese a fi despuiată de altul; ceva mai mult încă, ceilalţi bărbaţi care sînt ca şi dînsul îi vor da ajutor contra răpitorului. Adesea se întîmplă ca bărbaţilor nu le dă mîna să mai cumpere altele, aşa că de voie, de nevoie rămîn monogami.

Ceva care ajută încă la statornicirea monogamiei, este lipsa de războaie căci atunci numărul femeilor e deopotrivă cu al bărbaţilor; şi poligamia n-ar putea avea fiinţă, decît silind un număr de bărbaţi a holtei.

Foloasele monogamiei pentru copii sînt fără îndoială mult mai mari decît în celelalte forme de căsătorie. La poliandrie copilul cunoaşte cu siguranţă numai pe mamă, aşa că nu se poate bucura de bunurile ce dau cunoaşterea tatălui. La poligamie deşi cunoaşte şi pe unul ,şi pe altul, puţin folos are, căci intrigile dintre copiii mai multor femei căşunează o mulţime de dihonii.

În monogamie, copiii cunosc pe tată şi pe mamă, cu toţii sînt deopotrivă înaintea părinţilor; între ei chiar se face o legătură prietenească, cum zice romînul, „sîngele apă nu se face". Chiar între toţi membrii familiei se face o înrudire mai strînsă, ne mai fiind mîncaţi de intrigile poligamiei.

În societăţile care au trecut faza de barbarie se poate zice că monogamia ajută la împuţinarea morţii copiilor; căci am spus că poliandria poate fi folositoare copiilor în ţările cum sînt cele friguroase ale Asiei, acolo copilul cu mai mulţi taţi poate fi mai bine îngrijit în privinţa hranei care se găseşte cu multă greutate. Pe urmă la sălbaticii la care femeia munceşte peste măsură de mult, e o uşurinţă a fi mai multe, căci atunci muncesc mai puţin şi pot mai bine îngriji de copii, decît dacă ar fi una singură. Dar cu cît mergem spre o stare socială mai bună, cu cît bărbaţii cîştigă în afară traiul zilnic, iar femeia îngrijeşte înăuntru de

copii, cu atîta o stare monogamă e mai priincioasă copiilor decît oricare alta; căci pe lîngă îngrijirea necontenită a mamei, mai au şi pe a tatălui revărsată numai asupra lor.

Monogamia mai are înrîurire binefăcătoare şi asupra celor în vîrstă, căci deşi, în monogamiile aşa-zise mai mult sălbatice, femeia mai n-are deosebire de cea de la poligamie, totuşi încetul cu încetul o îmbunătăţire vădită se observă. Sentimentele încep a lua naştere, iubirea adevărată, deşi rară, îşi are fiinţa, măcar din cînd în cînd, iar femeia începe să se bucure de o consideraţie mai înaltă.

Pe urmă cînd tinereţea trece, bărbatul, cît şi femeia nu sînt singuri, străini şi fără nici un sentiment unul către altul. Amintirile şi împreună vieţuirea timp de mulţi ani dezvelesc în ei prietenia şi dragostea care nu ar putea avea fiinţă la bătrîneţe fără monogamie. Iubirea din tinereţe, nefiind stinsă în ei, se îngrijesc unul pe altul şi cată a-şi uşura necazurile bătrîneţelor. Şi de cîte ori omul nu trăieşte în trecut, de cîte ori amintirile întîmplărilor vechi de zeci de ani nu-l fac să tresară de bucurie! Toate aceste simţiri înalte nu pot avea fiinţă într-o societate poligamă ori poliandră.

Iată ce zice Spencer, cuvînt cu cuvînt:

„Nu trebui de uitat că monogamia ajută de asemenea la lungirea vieţii; după ce vîrsta reproducerii a trecut, mulţumită iubirii trainice ce monogamia dezvelește între soţi, cît şi iubirii fireşti, anii bătrîneţilor sînt înmulţiţi şi greutăţile lor sînt micşorate".

„Cu toate felurile de căsătorie prin care omenirea a trecut, se pare foarte adevărat că monogamia a ajuns cu timpul înnăscută omului civilizat, şi că toate ideile, toate sentimentele care sînt unite cu ideea căsătoriei cer numaidecît unirea unui singur bărbat cu o singură femeie" *).

Sofiea Nădejde

*) După Letourneau şi Herbert Spencer

Scanned with CamScanner

2.11. MONOGAMIA[1]

Monogamia, deşi mai rară la triburile sălbatice, dar tot o găsim, bineînţeles că nu monogamia ideală, ci numai deprinderea de a avea o singură femeie şi adesea numai de nevoie. Să nu se creadă însă că e o născocire a civilizaţiei de azi.

„Egiptenii vechi erau monogami, înzestrau fetele ca şi la noi, şi pedepseau adulterul dînd o mie de lovituri bărbatului şi tăind nasul femeii. Nici urmă n-a mai rămas azi din monogamia lor, dar libertatea de care se bucură femeile barbare".

„În Peru, poporului de jos i se impunea monogamia. În Mexic, de asemenea, era monogamia; chiar bogaţii, deşi aveau voie să ia mai multe femei, una singură însă era legiuită şi numai copiii acesteia moşteneau averile şi rangurile".

Mongolii sînt monogami, bineînţeles cei săraci, căci cei bogaţi au voie să ţie femei mai multe, însă nu sînt recunoscute toate de legiuite. Şi la ei adulterul e pedepsit. Vinovatul e dator să plătească o despăgubire, ceva, iar femeia poate fi bătută ori chiar omorîtă. Cu toate acestea, sînt foarte stricaţi şi femeile adesea nu-şi ascund faptele. La japonezi monogamia e foarte moale pentru bărbaţi din pricina caselor de prostituţie; mai mult încă, bărbaţii au voie să ţie în casă un număr oare-care de femei nelegiuite. În scurt, rasa mongolă ne arată o adevărată propăşire a căsătoriei. Se observă de la răpirea silită făcută încă şi azi de Kamciadali şi pînă la monogamia grosolană a chinezilor şi japonezilor, trecînd prin poligamia Nomazilor. În acelaşi timp soarta femeii se îmbunătăţeşte. La început, luată ca o pradă, mai pe urmă e numai cumpărată. Din supusă şi proprietate desăvîrşită a părinţilor ori a bărbatului, capătă, încetul cu încetul, o slobozenie din ce în ce mai mare, şi din ce în ce mai mult e privită ca o persoană.

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 8, pp. 98-102.

La indieni se vede în legea lui Manù căsătoria monogamă şi încă fără voie de despărţire, iar soţii îşi datoresc unul altuia credinţă. Adulterul e groaznic pedepsit, femeia brahmană necredincioasă poate fi dată să o mînînce cîinii pe piaţă şi în priveliştea norodului. Iar tovarăşul ei, dacă nu e brahman, e ars pe un pat de fier, iar de e brahman [primeşte] puţină pedeapsă, căci D-zeu păzeşte pe ai săi. La Indieni femeia e tratată ca un copil, bărbatul trebuie să o înveţe să o povăţuiască, el e mîntuitoriul ei sufletesc.

La Greci, foarte de timpuriu căsătoria a fost monogamă, dar concubinele era încuviinţate. Cît despre obiceiul de a-şi fura femeie se găsesc urme şi la greci; la Sparta tînărul trebuia să fure fata, cu timpul ajunseră să le cumpere, iar mai tîrziu părinţii trebuia să înzestreze fetele. Fata fără zestre era dispreţuită. Personalitatea femeii mai nu avea fiinţă, tatăl putea să o mărite fără voia ei. Femeia adulteră era omorîtă de bărbat, după ce mai întîi o judeca înaintea martorilor, tatăl putea avea voie să-şi lase averea şi femeia ca moştenire cui va voi, cum s-a întîmplat cu mama lui Demostene.

La latini obiceiurile căsătoriei erau foarte asemenea cu ale grecilor. Fata nu se mărita cu voia ei, ci părinţii o măritau cu cine le plăcea lor şi cînd voiau; adesea o logodeau de mică; multă vreme tatăl avea voie chiar să strice căsătoria fetei lui. În cele dinîi timpuri romane, femeia era curat roabă; exemplu e cum Caton şi-a împrumutat femeia sa Mauriciea lui Hortensius. Coroana era că bărbatul roman avea voie să-şi bată femeia.

Spencer arată că la triburile care trăiesc pe o întindere mare de loc şi sînt împărţite pe ici colea, a trebuit să dezvelească monogamia. Fiecare bărbat, înainte de a avea mai multe femei, a avut una şi adesea împrejurările l-au făcut să remîie numai cu aceea. Unirea bărbatului cu o singură femeie e un lucru foarte puţin trianic la început; bărbatul are puterea în mînă, de ce n-ar strica legătura îndată ce nu-i mai place; mai mult încă, dacă bărbatul e slab şi nu e în stare să-şi apere femeia, altul i-o ia. După

Scanned with CamScanner

Iar cît despre poligamie şi poliandrie, ce să mai ascundem, o întîlnim cam des, de pildă, cine n-a auzit că Dl. X. e însurat, adică are femeie legiuită, dar fiind lucru copilăresc a fi credincios femeii de aceea mai are vreo una la Paris, cînd are trebi; la Bucureşti alta, căci în capitală cine n-are interese.

Nu mai vorbim de cele ce şi le agonisesc „a fur et à mesure". Asta nu împiedecă pe Dl. X. a fi cel mai înfocat monogam, d-sa disprețuieşte pe orientalul turc, care îşi închide odoarele în harem; el e mai cuminte: le lasă slobode şi cînd nu-i plac le schimbă; ori dacă îl lasă ele, nicio jale, cu bani găseşte altele. Dna X. zice de asemenea că e copilărie a fi credincioasă bărbatului, asemenea gînduri îs bune pentru copile de zece ani. Fără îndoială că sînt şi excepţii; de vreme ce ideea de moralitate şi de monogamie este formată trebuie să fi fost şi să fie oameni care o şi îndeplinesc; celelalte sînt nişte rămăşiţe, destul încă de întinse, barbare, care poate cu mersul civilizaţiei vor pieri.

Dacă comparăm poligamia cu celelalte feluri de căsătorie, de care s-a vorbit mai înainte, găsim că ea are oarecare bunuri. La poligamie copilul cunoaşte cu siguranţă şi pe tată, şi pe mamă, sentimentul de familie are loc să se dezvelească mai bine; tatăl îşi cunoaşte cu siguranţă copiii şi, prin urmare, ţine mai mult la iei. Se statorniceşte o înrudire şi o legătură mai strînsă în familie. Unii dintre copii sînt fraţi şi surori adevăraţi şi ţin mai mult unul la altul. Alţii sînt însă numai pe jumătate, de aici gelozie adesea mai mare decît la poliandrie, familia e cîteodată destul de dezbinată, acest fapt explică necontenitele lupte, comploturi şi omoruri între fiii puternicilor din Orient. Oricum ar fi, cînd nu sînt intrigi pentru putere, familia e mai strîns legată decît la poliandrie.

Să vedem acuma ce înrîurire are poligamia asupra societăţii, asupra copiilor şi celor în vîrstă. Poligamia e priitoare societăţilor barbare înconjurate de duşmani. Lichtenstein spune că la Cafri sînt mai puţini bărbaţi decît femei, din pricină că cei dintîi mor neîncetat în lupte; de aceea femeile fac toate muncile şi domneşte

poligamia. Dacă un popor monogam ar fi în luptă cu unul poligam, presupuindu-le pe amîndouă barbare, atunci, zice Spencer, cel dintîi ar fi stîrpit de cel din urmă, căci acesta întrebuinţînd toate femeile ca mame, copiii se vor înmulţi mai repede, presupunînd că ambii vor avea hrana trebuitoare. Draper este de idee că arabizarea Africii de Nord se datoreşte poligamiei.

Pentru dezvoltarea şi fericirea familiei, poligamia e stricătoare; intrigile şi sfezile dintre femei rar au sfîrşit, de pildă în Madagascar numesc poligamia pricina duşmăniei, mai pretutindeni poartă nume asemănătoare acestuia, cum e în limba evreiască. În Mişna, femeile unui bărbat sînt numite „ţarot", adică grijă, protivnicie, duşmane. La Bataşii din Sumatra bărbaţii trebuie să dea fiecărei femei deosebit loc de făcut mîncare şi lucrurile ce-i trebuiesc. În alte locuri le fac locuinţele departe una de alta. Toate acestea nu micşorează relele. Bărbaţii nu sînt însufleţiţi mai nici de un sentiment pentru femei şi relaţiile dintre ei puţin se deosebesc de ale dobitoacelor. Monteiro zice vorbind de Africa: „Negrul nu cunoaşte nici iubire, nici gelozie. Acelaşi lucru e la Hotentoţi şi Cafri: bărbatul se însoară cu aceeaşi răceală cu care taie un spic de grîu". „Nu se poate hotărî că poligamia e pricina lipsei de sentimente, dar se poate zice că nu ajută de loc la dezvelirea lor". Poligamia scurtează vîrsta reproducerii, căci femeia oleacă bătrînă e lăsată în părăsire, şi nici bărbatul nu poate fi mai fericit căci e lipsit de ori ce mîngîiere casnică. Se poate zice că la poligamie, o bătrîneţe ticăloasă se isprăveşte cu un sfîrşit pripit.

În privinţa copiilor am mai spus că poligamia are acel bun că copilul cunoaşte pe tată-su şi, prin urmare, hotăreşte o linie de urmaşi şi o legătură de familie mai strînsă începe a lua naştere. Creşterea copiilor nu poate fi nici soi, nici de o potrivă, căci tatăl va ţine mai mult la unii decît la alţii.

Sofiea Nadejde

*) *După Herbert Spencer şi Letourneau.*

Scanned with CamScanner

mai mulţi Kusiai au cîte o singură femeie, regii şi capii poporului au cîte patru ori cinci". Marsden spune că: „Locuitorii din Sumatra au voie de a avea mai multe femei; poligamia însă se vede numai la unii dintre capi".

Poligamia a fost şi este încă privită ca o faptă vrednică de laudă, ba chiar ca un semn de glorie, de mărire şi de putere; sigur, acel ce putea învinge, robi ori cumpăra mai multe femei era socotit ca un viteaz.

Bancroft descrie o bucată după Cremony: „Apaşul care poate ţine, prinde ori atrage, cu diferite mijloace, cel mai mare număr de femei, este socotit ca un om care are cel mai mare drept la orice cinste şi la orice rang. Burton spune de capii Africani că sînt mîndri de numărul femeilor ce au, care începe de la douăsprezece şi poate ajunge pînă la trei sute. Dar nu mai departe, chiar in istoriea Evreilor vedem că judecătorii şi regii se fălesc şi-şi arată mărirea prin numărul femeilor. Tot asemenea şi Turcii de azi ţin ca cel mai mare lux haremul, de care se îngrijesc a-l reînnoi şi înmulţi cu femei tinere. Aşa era de întinsă poligamia la barbari, că Tacit zice vorbind de Germani: «Sînt singurii dintre barbari care se mulţumesc cu cîte o singură femeie»"; se ştia însă că şefii aveau mai multe. Montesquieu asigură că poligamia regilor Merovingieni era un semn de laudă.

La cei mai mulţi sălbatici poligamia nu e numai un lux, ca la Turci, căci se slujesc cu femeile ca cu nişte roabe; sînt datoare să lucreze tot ce se cere în casă, ba chiar şi cîmpul, după cum am văzut în articolul *Starea femeii la diferite popoare*. La sălbateci au femei cum un bogătaş la noi are slugi.

În toate societăţile omeneşti faptele săvîrşite de cei mari şi bogaţi sînt bune, morale şi lăudate. De aceea în ţările în care capii ţin mai multe femei, poligamia e bună şi morală, iar monogamia e josnică, căci se găseşte numai la sărăcime. Sînt chiar credinţe religioase care zic că poligamia e faptă iubită

zeilor, chiar Evreii credeau că e plăcut lui Iahveh a avea femei şi întreţinute multe, căci atunci se pot avea şi copii mulţi.

Fiindcă la cele mai multe triburi sălbatice femeia munceşte pentru ţinerea casei aproape singură, de aceea e bucuroasă ca bărbatul să mai aducă şi alte femei pentru ca să-i fie mai uşor. Livingston spune: „că femeile Makolole, aflînd că în Angliea bărbaţii ţin cîte o singură femeie, se minunară, zicînd că niciodată n-ar voi să trăiască în o asemenea ţară". Se mirau cum de femeile engleze încuviinţează obiceiul nostru; după părerea lor, orice bărbat trebuie să aibă mai multe femei ca semn de noblețe şi de bogăţie. Pe toată coastă Zambezului domnesc asemenea idei. Naive Makolole, care nu ştiau că civilizaţia adesea stă în a ascunde faptele nemorale, rămăşiţa sălbăticiei vechi! De-ar fi fost să vadă singure viaţa Europenilor s-ar fi încredinţat că poligamia nu e tocmai disprețuită de bărbaţii Europei civilizate.

Am cutreierat lumea şi am criticat pe sărmanii sălbatici că sînt poligami groaznici şi înfiorători în privinţa relaţiunilor sexuale. Aşadar cred că e cu cale să vedem nu cumva vom zări prin blana monogamiei urechile poligamiei? Altfel am fi nedrepţi, aspri pentru străini; lesne iertători, ba chiar orbi pentru noi. E bine ca la asemenea lucruri să aveam necontenit înaintea ochilor porunca din evanghelie. Să scormonim societatea numai cu vîrful acului şi vom găsi nu numai poligamie şi poliandrie, dar chiar şi promiscuitate. Ce dovadă mai bună trebuie pentru aceasta din urmă decît casele de prostituţie, pe care poliţia însăşi, pretinsa apărătoare a bunelor „moravuri", le ocroteşte? De ar fi voit dracul din poveste să înfiereze omenirea cu un semn mai groaznic de sălbăticie şi de urmă a corupţiei strămoşeşti, sigur că nu putea născoci lucru mai mişelesc şi mai vrednic de o mînă spurcată, decît acele locaşuri care ne pîngîresc ca mame, soţii şi surori. Chiar satira Dlui Negruzzi (an VIII, *Convorbiri Literare*) e destul tablou de promiscuitate a societăţii noastre.

Scanned with CamScanner

zile şi în urmă le mănîncă. În insulele Melaneziei fură femeile şi sînt poligami. În insulele Viti, capul tribului are cîteodată mai multe sute de femei, dintre care numai cîteva sînt legiuite; celelalte sînt nişte roabe ori, mai bine, nişte dobitoace domestice. Adesea stăpînul le ţine pentru a le da soldaţilor ca dar. Chiar femeile legiuite au de făcut mulţime de slujbi bărbatului, de pildă: cînd se mărită este datoare a lua din popor cîte o copilă şi a o creşte cu cea mai mare îngrijire, îndată ce una ajunge vîrstnică, o spală, o găteşte pe cap cu flori, o parfumează şi o duce goală bărbatului ca dar; iar ea se depărtează.

În Noua-Caledonie orice bărbat, fie însurat ori nu, era datori dacă murea frate-său să ia pe femeia acestuia de soţie; obiceiu era şi la Evrei. Tot în Neo-Caledoniea nu prea era obiceiul să fure femeile, de vreme ce logodeau copiii de mici, cum fac încă unii din Evrei. Hotentoţii sînt poligami şi fiindcă femeile lor se trec degrabă, de aceea cresc fete cu care să le înlocuiască. Căsătoria la ei e un lucru curat negustoresc; de aceea şi despărţeniea se face uşor. Pe coasta Gabon obiceiurile seamănă cu cele spuse mai sus: fetele sînt logodite de la vîrsta de trei-patru ani, la trisprezece ori patrusprezece ani sînt mame şi în scurtă vreme îmbătrînesc, ori mor de timpuriu. Guaranii din America sînt poligami şi răpesc femei de la alte triburi. La toţi sălbaticii din America e slobodă poligamia.

În Cochinchina regele avea dreptul, dacă voia, „primae noctis", la orice căsătorie se făcea, cum era şi în Europa, în evul mediu, cînd regii şi feudalii aveau acest drept asupra supuşilor. În secolul al XII-lea, regele din Cambogia avea cinci femei legiuite, dintre care una mai de căpetenie şi cîteva mii de concubine. Era privit ca o cinste de a-şi aduce fata la palat...

Deşi Romanii au fost foarte de timpuriu, e însă sigur că mai de demult au fost poligami, de vreme ce încuviinţau cu atîta uşurinţă concubinele, aşa de pildă: Comod avea un harem de trei sute de femei. Obiceiul de a răpi femeile l-au păstrat însă multă vreme, chiar în povestea fondării Romei se spune că au răpit femeile Sabinilor.

Slavii vechi au fost multă vreme poligami şi, înainte de a se boteza, unul dintre regii lor, Vladimir, ţinea vreo opt sute de concubine în trei locuri deosebite. Chiar azi, în mir, capul familiei însoară băieţii de cîte opt ori zece ani cu fete de cîte douăzeci şi cinci de ani şi chiar de treizeci, şi adesea socrul trăieşte cu nora, aşteptîndu-l pe bărbat să se facă vîrstnic.

Poligamia e întinsă pretutindenea, la Nord, la Sud, în ţările calde decît şi în cele reci. În America o găsim la triburile sălbatice cît şi la cele semi-civilizate. E aproape generală în Africa, la Hotentoţi, la Cafri şi Damaraşi. În Asia e obişnuită atît de triburile aşezate, cît şi de cele nomade, ţinînd seamă de popoarele ce locuiesc azi pămîntul şi de cele ce l-au locuit, e sigur că numărul poligamilor îi mai mare decît al celor ce obişnuesc alt soi de căsătorie, ori care nu au nici un soi de regulă în relaţiunile lor sexuale.

Poligamia ar fi desigur mult mai răspîndită, dacă împrejurările singure nu i-ar pune stavilă. Aşa, sărăcia e cea întîi pricină care o opreşte; dovadă că la cele mai multe popoare, deşi are fiecare voie să ţie atîtea femei cîte vrea ori cîte poate, totuşi nu ţine decît una. Fiindcă deşi femeile muncesc, aşa că nu se poate zice că sînt hrănite din munca bărbatului, dar el trebuie să le cumpere mai întîi. Forsyth spune că la Gonzi poligamia nu-i oprită, fiind însă că femeile sînt o proprietate costisitoare, poligamia e rară. Sînt însă şi triburi sărace care sînt poligame, de pildă: Australienii şi Fuegienii.

Fiindcă toţi călătorii spun: că poligamia e foarte răspîndită, că şefii au voie să ţie atîtea femei cîte vor, că chiar au cîte patruzeci (unii şi mai multe), că supuşilor le e slobod să ţie atîtea cîte pot; (pe une locuri au voie să ţină numai pînă la douăsprezece); ar urma că numărul femeilor să fie mult mai mare decît al bărbaţilor. Lucrul însă nu e aşa, căci e ştiut că într-un popor nu numai la sălbatici, dar chiar şi la civilizaţi, mulţimea e săracă lipită pămîntului, şi cînd e vorba de cumpărat, abia cumpără fiecare bărbat o singură femeie. Lichtenstein zice: „Cei

Scanned with CamScanner

Puţin se poate spune despre înrâurirea ce are poliandria asupra societăţii. A te arunca să faci teorii în sociologie e aproape ca şi cum te-ai arunca pe mare fără a cunoaşte locurile dăunătoare, aşa că la fie care clipire poţi fi sfărîmat. Un lucru e însă sigur, adică că sînt societăţi în care nu pot avea fiinţă decît unele soiuri de căsătorie. Aşa în Tibet, care e o ţară neroditoare, ar fi cam greu de ridicat familii numeroase. Mulţi misionari încuviinţează poliandria, căci altfel, zic ei, ar trebui să fie necontenit războaie.

Un lucru însă e sigur: că starea femeii în acest soi de căsătorie numai bună nu e, a sluji la atîţia stăpîni e lucru cam greu. Am văzut că bărbaţii se întovărăşesc ca la un negoţ, la căsătorie şi pun mînă de la mînă de cumpără o femeie, aşa că ea e lucrul bărbaţilor. Totdeauna e privigheată, de lipseşte unul, rămîne altul, ceea ce face ca un scriitor să zică că e o fericire pentru femeie de vreme ce are hojma cine să-i ţie „companie". Asemenea companie cred însă că nu e de dorit nici duşmanilor. Ar fi o greşală de crezut că poliandria e un semn de neatîrnare pentru femeie, din contra, ea îi robită mai rău, are viaţă mai grea decît în alte întîmplări.

Sofiea Nădejde

2.10. Despre poligamie*)[1]

Felul de căsătorie în care bărbatul are mai multe femei se numeşte poliginie şi e mult mai întins decît se crede. Îl găsim la popoarele sălbatice, la cele semi-civilizate şi, căutînd, mi-e teamă să nu-l aflăm şi la cele civilizate.

Şi în această formă de căsătorie este obiceiul de a cumpăra femei şi de a fura. Unii sălbatici adesea fură femei, le ţin cîteva

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 1, pp. 10-

Scanned with CamScanner

Europa au fanatici, dar proporţional nu aşa de mulţi ca evreii. „Fraternitatea" singură mărturiseşte aceasta, spre încredinţare puteţi citi în numărul de pe 20 Mai.

Sofiea Nădejde

2.9. Poliandrie[1]

Poliandria e soiul acela de căsătorie în care femeia are mai mulţi bărbaţi. Acest obicei e mult mai puţin răspîndit decît celelalte soiuri de căsătorie. Cît despre gradul social, poliandria poate fi pusă între promiscuitate şi poligamie. In chestiunile sociologice, faptele sînt ce sînt, teorie mai nu se încape. Eschimoşii sînt şi poliandri, şi poligami. În insulele Marchize erau femei poliandre. De pe la Ceilan şi pînă la Tibet cea mai mare parte dintre locuitorii de jos, care sigur se trag din rasa veche băştinaşă, sînt poliandri. Pe coasta Malabarului, în insula Ceilan, sînt triburi la care poliandria se găseşte sub deosebite chipuri. „Negrii din pătura cea mai de sus din Malabar, femeia are de obicei cinci ori şase bărbaţi; şi are voie să-şi ea zece pînă la doi-spre-zece; cu fiecare locuieşte pe rînd cîte zece zile. Aceste gospodării aşa de ciudate trăiesc de obştie în cea mai deplină înţelegere. Fiecare bărbat are voie să fie părtaş la mai multe gospodării de felul acesta". Cu alte cuvinte, un fel de poliandrie amestecată cu poligamie. La Todai, o fată măritată cu un bărbat e de drept şi femeia fraţilor mai mici ai lui. „Cel întîi copil născut e al fratelui celui mare". Pe la nordul Indiei găsim iar poliandrie. Chiar în codul Braminic al lui Manù, e cam stîngaci versul care dă voie fratelui a fecunda cumnata stearpă, o putem chiar privi cu o urmă de poliandrie.

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 24, pp. 928-930.

„În Himalaia tibetană şi în Thibet, fetele sînt foarte slobode înainte de măritare fără ca numele să le fie cît de puţin pătat. Poligamia nu e oprită, dar de domnit, domneşte poliandria. Toată cerimoniea căsătoriei nu e decît o simplă învoială înaintea martorilor şi despărţirea e gata îndată ce se învoiesc soţii".

„Lamii (care sînt o castă de călugări budhişti) fug de femei. În ochii lor, în ai funcţionarilor înalţi şi chiar în ai multor dintre tibetani, căsătoria e un lucru îngrozitor şi ruşinos. E ştiut că aceasta era şi părerea S-lui Pavel. În Tibet numai poporul de jos slujeşte la nestingerea neamului. Bărbaţii se întovărăşesc mai mulţi pentru a ţinea o casă. De obicei tovarăşii sînt fraţi şi cel mai mare alege o femeie pentru toţi. Copii numesc tată ori pe cel mai mare ori pe toţi. Adesea poliandria e însoţită de poligamie. Bărbaţii tovarăşi locuiesc de obicei în casa femeii, copiii moştenesc pe mamă, şi în viaţă sînt proprietatea ei. Cu toată poliandria, femeia tibetană e muncitoare, ţese, munceşte la cîmp, precupeţeşte şi se sileşte să placă tuturor bărbaţilor săi. Aici poliandria e aşa de înrădăcinată că nici nu înţelegeau pe V. Jaquemont, cînd îi întreba dacă ţinînd femeia mai mult la unul decît la altul nu se iscă sfezi".

„În unele regiuni din Himalaia, Arienii din Indiea au primit poliandria tibetană, femeile sînt curat o marfă. Vînd fetele cu bucurie, şi mai că le e scîrbă să cumpere; fratele mai mare cumpără o femeie pentru toţi cei mai mici. Aici, ca pretutindinea, femeile nu sînt de fel jignite de aceste obiceiuri, nu e vreo sfadă pentru copii; cel întîi e al celui mai mare şi aşa pe rînd".

Urmă de promiscuitate trebuie să fie şi obiceiul de a se prostitua în templul vreunei zeiţe; şi pe care îl găsim aşa de des la popoarele vechi. „La Babilon, o lege dată de un oracol poroncea ca măcar o dată în viaţă femeia trebuie să se prostitueze străinilor în templul Mylitei pentru un preţ cît de mic. Numai după aceea putea trăi cinstită. La Cipru fetele trebuiau să meargă pe ţărmul mării şi să se prostitueze străinilor".

În Lidia şi în Armenia, preotesele singure aveau un fel de privilegiu deosebit de a fi poliandre; în unele părţi ale Mediei

Scanned with CamScanner

primejdie, căci dacă părinții fetei îl vor găsi până în trei zile au voie să-l omoare.

Figienii din America sînt endogami, îndată ce tînărul poate să facă ori să fure un fel de luntre cu care se servesc ei, are voie să se însoare; fata trebuie să o fure nu însă din alt trib, ci din al lui. Araucanii sînt de asemenea endogami. Femeile se apără pe față, cu bețe și cu pietre, și adesea e silit bietul mire să-și cheme tovarăși cu cornul pentru ca să-l ajute să-și capete femeia. Multe triburi sălbatice sînt foarte mărginite în chestiile căsătoriei, de ex. indienii Finnè nu au în limba lor cuvîntul „scumpe" ori „iubite". Idiomul Algonquin n-avea verbul „a iubi". Dialectele Americane, deosebindu-se de la trib la trib și acestea fiind exogame, adesea femeia și bărbatul se înțeleg prin semne: legăturile lor morale sînt așa de slabe, că trăiesc ani împreună, fără ca unul se învețe limba celuilalt.

După legea lui Manu măritarea e exogamă, nu e voie să iei o femeie ce poartă același nume cu bărbatul. Exogamia e sigur un semn de bărbărie, cu cît societățile sînt mai pașnice, cu atîta și exogamia devine mai rară. Dacă acest obicei era stricător vreunui membru al societății, apoi nu începe vorbă că era stricător femeii.

Acesta era mai rău tratată decît dobitoacele, tîrîtă de păr, bătută fără cruțare și de multe ori omorîtă; aceasta era menirea femeii în societatea exogamă. Endogamia e un semn al societăților pașnice, în care viața femeii dacă nu e bună, dar cel puțin ținteşte spre îmbunătățire.

E poate probabil că țiganii trăiesc în promiscuitate; aceasta o dovedesc anecdotele care se găsesc în popor. Se zice că au fost trași înaintea judecății pentru incest și ei au mărturisit că așa e obiceiul la țigani. Lucrul nu e de mirat la niște triburi barbare și nomade, venite de prin India, unde se știe că a fost promiscuitate.

Sofiea Nădejde

*) Toate faptele sînt luate din autorii citați și în alte articole.

2.8. STAREA FEMEII LA DIFERITE POPOARE. O LĂMURIRE.[1]

În articolul „*Starea femeii la deosebite popoare*, printre altele, am zis că „la evrei, starea femeii e foarte rea, mai cu seamă la cei habotnici". Mai la vale zic: „Spencer spune că: starea femeii e mai bună la popoarele industriale și comerciale decît la cele militare". Printr-o scrisoare sînt învinuită de nelogică, căci „Evreii sînt un popor de comercianți și, prin urmare, ar trebui ca femeile să fie bine tratate".

Nu-i bine să judeci lucrurile numai la suprafață, nici să amesteci generalitățile cu excepțiile. Se înșală cei ce cred că societatea, obiceiurile, ori credințele merg după logică; să privim puțin în jurul nostru și ne putem încredința îndată de aceasta. Evreii sînt un popor a cărui religie și obiceiuri stau aproape neschimbate de mai multe mii de ani. Au fost și ei odată militari, nevoile emigrării i-a deprins cu negoțul; religia însă și obiceiurile le-au rămas mai neatinse. Să nu se uite că evreii au fost un popor poligam și fiindcă pretutindeni unde se află poligamia, femeia e rău tratată și desprețuită, așa a fost și la ei, și dacă acum nu sînt poligami este pentru că legile europene nu le-ar da voie, dar disprețul pentru femeie tot l-au păstrat. Altă dată vom arăta pe larg starea femeii la evrei.

Iată ce zice Spencer după ce vorbește despre starea femeii la popoarele industriale și militare: „E greu de generalizat fenomenele în a căror naștere intră factori numeroși și complicați: Caracterul rasei, credințele religioase, obiceiurile și tradițiile lăsate în trecut, cît și gradul culturii sînt desigur niște factori care pot da naștere la neregularități, și pot schimba întrucîtva concluziile".

Cît despre cuvîntul habotnic, prin el am înțeles fanatic; și nu tăgăduiesc că toate popoarele care locuiesc azi în

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 21,pp. 877-881.

Scanned with CamScanner

încuviințată de către toți, încât un bărbat privește ca pe o insultă dacă o fată îl respinge.

În America de Sud nici vorbă de vreun soi de căsătorie. Indienii din California se unesc fără nici o formalitate, nici n-au vreun cuvînt în limba lor care să însemne căsătorie. Femeile sînt ale tuturor bărbaților din trib. Ei nu sînt geloși decît atunci cînd femeile ar trăi cu bărbați din triburi străine. Chiar poema *Mahabharata* vorbește despre promiscuitate ca de un obicei foarte vechi, și nici de fel ca de ceva batjocoritor. Oare care rămășiță din acest obicei e sigur acela că în Goa, Pondichery și câteva tîrguri de lîngă Gange, fetele trebuiau să se prezinte în templul de la Iaggernaut. În Asia mică s-a obișnuit promiscuitatea în vechime*).

Tradiția spune că înainte de Cecrops, Grecii trăiau în promiscuitate. Pe atunci copiii nu-și cunoșteau decît mama al cărui nume îl și purtau, Licurg găsea cuviincios ca bărbații să-și împrumute femeile pentru a avea copii. Platon ocărea pe Minos și pe Licurg că n-au hotărît ca femeile să fie de-a valma. Socrat însuși împrumută pe femeia sa lui Alcibiade. Desigur că și Romanii, ale căror obiceiuri se asemănau foarte tare cu cele ale Grecilor, au trecut la început prin faza de promiscuitate.

La triburile sălbatice se găsește foarte răspîndit obiceiul de a răpi femeile din alte triburi străine, adică sînt *exogame*; altele le iau ori le răpesc din tribul lor adică sînt *endogame*. În multe locuri însă se găsesc amîndouă formele, de ex. Neo-Zelandezii, Californienii. Sînt triburi exogame la care nu se găsește obiceiul răpirii femeii. E sigur că triburile învingătoare răpeau de la învinși tot ce găseau, prin urmare, și femeile pe care le stăpîneau mai de aproape; era poate chiar un merit de a-și cîștiga femei prin luptă de la alte triburi. Dacă nu era războiul în formă, măcar furau femeia. Înainte ca un bărbat să se însoare i se cere o dovadă oarecare de curaj. Herndon spune că la Mahuei, un bărbat nu poate lua femei înainte de a se supune unei schingiuri. Pentru ca un Daiak să se poată însura, trebuie să dea dovadă de curaj aducînd un cap de dușman. După colonelul Cremony, cînd războinicii

Apaches vin fără victorie, femeile se întorc la ei cu răceală și dispreț, îi mustră de moleciunea lor ori de lipsa de știință și șiretlic, zicîndu-le că asemenea bărbați n-ar trebui să aibă de fel femei. E prea natural că asemenea obiceiuri să aducă după sine acela al răpirii femeii. Dacă bărbatul pentru ca să se însoare trebuie să dea dovadă de bravură aducînd trofee de la dușman, de ce n-ar lua femeile ca trofeu?

Crantz spune „că la Eschimoși cînd fata e cerută, se preface a fi scîrbită, fuge trăgîndu-și moțocul de păr", căci femeile nemăritate arată totdeauna strașnic ură și neplăcere cînd le pețesc, de frică să nu-și piardă renumele. Același lucru și la Boschismani. Fata primește propunerea mirelui, prefăcîndu-se că simte ură și frică. Burckardt spune ca la Arabii din Sinai, mireasa se apără cu ciomagul și cu pietre și adesea rănește tinerii, cu toate că-și iubește pețitorul, căci, după obiceiul lor, cu cît luptă, mușcă, se zbate, strigă și lovește mai mult, cu atîta e mai lăudată de tovarășele ei.

Pidrahita povestește de un mire, Muzo, care după ce se învoise cu părinții, veni să-și vadă mireasa și rămase trei zile pentru ca s-o dezmierde, pe cînd ea îi răspundea cu lovituri de pumn și de bețe. După trei zile se domoli și pregăti mîncare bărbatului. Așa că chiar opunerea femeii, fie prefăcută, fie înadins, dovedește obiceiul răpirii. Cîteodată prietenele se opun: în Sumatra, mireasa și părinții cred că e o cinste dezmierda a împiedeca (ori a se face că împiedecă) pe mire să o ia. Smith spune că la Araucanieni, femeile la nuntă se ridică, iau bețe, pietre, și orice se întîmplă, și aleargă să apere mireasa.

E sigur că și bărbații din familia fetii se vor opune, căci fata muncește la părinți și le aduce oarecare foloase. De aceea, pețitorul ori va munci ceva tatălui fetei ori va plăti cu lucruri de preț fata. Acest obicei îl găsim mai la toți sălbaticii.

La multe triburi sălbatice, se fură fete fără voia părinților, precum la Gondori, un trib de pe coastele meridionale ale mării Caspice, mirele trebuie să-și fure mireasa, cu toate că e în

Scanned with CamScanner

Unele animale sînt poligame, de ex. cucoşii. Păunii, curcanii, toţi sînt mult mai împodobiţi decît femeile lor, aşa cucoşii ce pene strălucitoare au, cu fel de fel de colori, ce creasta adesea bătută şi mare; mai au şi pinteni pentru a se putea lupta cu protivnicul care ar îndrăzni să le atingă haremul, pe care îl păzesc cu mai multă sîrguinţă decît un oriental. Sînt geloşi pînă să se omoare unul pe altul. Cine nu ştie cît sînt de ţanţoşi curcanii ori păunii? Hulubii, din contra, sînt un model de monogamie. Ce să mai zicem de turturică căreia i-a mers fala de atîtea popoare? Nu le dau ca un adevăr ştiinţific, lucrul însă e cu putinţă, după cum vom vedea la alte animale. Iată şi frumoasa baladă populară:

Vai sărmana turturea
Cînd rămîne singurea,
Căci soţia şi-a repus
Jalea ei nu e de spus.
Cît trăieşte tot jeleşte
Şi nu se mai însoţeşte!
Trece prin flori, prin livede;
Nu se uită, nici nu vede.
Şi cînd şede cîte-o dată,
Tot pe ramură uscată.
Umblă prin dumbrav-adîncă
Nici nu bea nici nu mănîncă.

Unde vede apă rece
Ia o turbură şi trece;
Unde e apa mai rea,
O mai tulbură şi bea.
Trece prin pădurea verde;
Şi se duce de se pierde,
Zboară pînă de tot cade,
Dar pe lemn verde nu şade.
Unde vede vînătorul
Acolo o duce dorul,
Ca s-o vază s-o lovească
Să nu se mai pedepsească.

Sau aceasta puţin mai schimbată decît cea dintîi:

Amărîta turturică
Cît rămîne singurică
Zboară tristă prin pustie,
Mai mult moartă decît vie!
Cît trăieşte tot jeleşte
Cu alta nu se-nsoţeşte
Trece prin pădurea verde
Dar ea pare că n-o vede.
Zboară, zboară pînă ce cade

Şi pe lemn verde nu şade,
Iar cînd stă cîteodată
Stă pe ramură uscată,
Ori se pune pe o stîncă,
Şi nici bea nici nu mănîncă,
Unde vede apa rece,
Ea o tulbură şi trece!
Unde vede un vînător
Către el se duce-n zbor....

E ştiut că papagalul Illinou (psittacus pertinax) e foarte simţitor, să fie în văduvie ori să moară e tot una pentru el, îşi jeleşte soţul cu nemîngîerea cea mai adîncă. Tot un caz asemenea s-a observat în grădina plantelor la Paris la o momiţă Uistiti (Hapale jacchus).

Ceea ce dovedeşte că nu totdeauna sentimentele şi inteligenţa merg mînă în mînă: fără îndoială că trebuie destulă inteligenţă şi pentru sentimente, dar nici nu e mai puţin adevărat că adesea întîlnim oameni inteligenţi cu sentimente însă foarte tocite.

Exemple de poliandrie nu se găsesc numai la animale, femeia, ca mai slabă şi avînd de hrănit puii, n-a mai putut să-şi robească bărbaţii. Doar la insecte: cum de pildă sînt albinele care au o organizaţie socială foarte curioasă, aşa că pe bărbaţi îndată, după reproducere, îi omoară. Furnicile şi albinele au mers pînă acolo că şi-au făcut castă deosebită pentru reproducere.

La popoarele inferioare unirea sexuală e tot aşa de bestială ca şi la dobitoace, în starea sălbatecă, nu se ştie ce e căsătoria; promiscuitatea e foarte obişnuită. Australienii trăiesc în promiscuitatea cea mai desăvîrşită, băieţii de la 13 ori 14 ani, fetele de la zece ani trăiesc împreună. Sînt chiar serbări anumite care dau semn că tinerii se pot uni. Cu toate acestea ei sînt şi exogami, adică răpesc femei din triburile străine, aceasta însă o fac mai mult pentru a răpi roabe pe care le bat, le ucid şi la nevoie le şi mănîncă, căci femeilor din acelaşi trib cu dînşii n-ar putea să le facă asemenea tratament. Eyre povesteşte aşa: „Bărbatul ameţeşte cu o lovitură de douak femeia pe care o întîlneşte departe de tribul ei, pe urmă o tîrăşte de păr mai departe, o lasă pînă se dezmeţeşte şi după aceea o sileşte să meargă în tribul lui. Se înţelege de la sine că dispune de dînsa cum îi place lui. Asemenea răpire e lăudată la Australieni şi copiii se exercitează în jocurile lor".

Căpitanul Harkness spune: „Doi Erulari ne-au spus că la ei nu se cunoaşte legătura vreunui fel de căsătorie: bărbaţi şi femei trăiesc amestecaţi". La Andameni, promiscuitatea e aşa de

Scanned with CamScanner

nu era nimic decît robia casei, căci așa se cuvenea unei gospodine bune, numai hetairele erau slobode să facă ce le plăcea, Aspasia a fost cea dintîi care a mers la teatru, pînă la ea nu mergeau decît bărbații. Numai încetul cu încetul au căzut o mulțime de prejudiții care întunecau viața femeii, și cîte încă nu au rămas?

Mulți glumesc și rîd cînd e vorba de chestia femeiască, numai de rîs însă nu-i; ci e o chestie tot așa de însemnată ca și a oricărei clase asuprite și pentru care s-a făcut foarte puțin, pentru care legile sînt destul de aspre și mai că sînt oameni mai buni decît ele. Dacă femeile ar fi să aibă vreun cult, acela ar trebui să fie al științei. Religia le-a înjosit, știința le-a înălțat. Știința a dovedit că nu e adevărată credința cum că femeia în înmulțirea neamului nu e alt nimic decît un cîmp pe care se aruncă semînța.

Poate că pare lucru de nimic această chestie, cu toate acestea, ea a fost mai în floare decît chestia creierului. Femeia era asemănată cu un cîmp al proprietarului adică a bărbatului*). Ea, care în înmulțire are un rol mai mare decît bărbatul, era socotită aproape ca nimic. Sfinții Părinți stăteau la îndoială dacă femeia are suflet ori nu, adică de e om ori dobitoc. Căci aceasta înseamnă la dînșii a avea suflet.

Tot știința a dovedit că, relativ, femeia nu are nicidecum creierul mai mic decît bărbații și i-a făcut să-și piardă argumentul cel mai puternic ce aduceau în contra femeii.

Desigur că pentru acei, care își schimbă părul, dar năravul, ba, pentru acei la care cultura n-a dezrădăcinat obiceiurile sălbatice, le vine greu să părăsească un drept pe care-l moștenesc de nenumărate mii de ani. Fiecare bărbat e împărat, adică tiran în casa lui**).

Sofiea Nădejde

*) Femeia are ovule, din unirea unui ovul cu un spermatozoid bărbătesc se face copilul. La unele insecte, ovulul poate ajunge să se prefacă în animal fără a se uni cu un spermatozoid.

**) Materialul este după *Sociologia* lui H. Spencer, *Sociologia* lui Letourneau și după studiul citat al D-lui Rosseti Tețcanu.

2.7. Promiscuitatea, Poliandria[1]

Știu că mulți vor striga în contra mea, zicînd ce au și mai zis altădată, că nu e frumos ca o femeie să scrie despre asemenea lucruri. Acelora le pot spune să privească împrejur și vor vedea lucruri care într-adevăr strică moralității; pe cînd scrierea mea, fiind făcută cu scop științific, nu mă pîngărește nici pe mine, nici pe cititori. S-a mai scris în *Contemporanul* despre asemenea chestiuni, dar acum voim să o luăm mai pe larg; și mai e de știut dacă asemenea chestiuni nu-și îndeplinesc mai bine scopul fiind repetate azi sub o formă, mîine sub alta.

Unii cred poate nefolositoare chestiunile ce nu tratează de interesele noastre cele mai pe față. Omenirea însă are o mulțime de interese pe care ori nu le cunoaște de fel sau foarte puțin. Copacii de multe ori ascund pădurea; așa e și cu chestiunile sociale, de multe ori societățile sînt amenințate de pieire în vreme ce membrii lor habar n-au de grijă.

Cu cît vom cunoaște mai bine întregile chestiuni sociale ale popoarelor care trăiesc și care au trăit; cu atîta vom avea o idee mai limpede despre acele ale poporului în care trăim. Numai văzînd obiceiurile popoarelor inferioare de azi, care desigur sînt în niște faze pe care noi le-am trecut măcar în parte, nu vom face din trecut o vîrstă de aur, și nu vom crede poveștile bătrînilor că demult era lumea bună, era de treabă, iar că acum s-a stricat.

Înainte de a începe cu felurite căsătorii omenești, să aruncăm o ochire și în ramura animalelor. De obicei animalele trăiesc în promiscuitate, nu se îngrijesc de voința femeii, puterea hotărăște. Bărbatul nici grijă n-are de copii; femeia îi îngrijește de mici, iar în urmă îi părăsește fără să-i mai cunoască. Sînt bărbați, la animale, care caută să placă femeii de vreme ce au oarecare podoabe pe care femeile nu le au, mai cu seamă la păsări.

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 23, pp. 891-895.

Scanned with CamScanner

Spencer spune că chiar în Europa starea femeii e mai bună la popoarele industriale, de ex: la Englezi, unde industria e așa de dezvoltată, femeia se bucură de o stare socială mult mai bună decît în Germania și chiar decît în Franța. Unde după cum se știe sînt popoare cu un militarism foarte înaintat, mai cu seamă în Germania; e chiar răspîndită vorba că „nemțoaicele sînt harnice și muncitoare".

Să venim și la romîncele noastre, starea acestora am văzut-o mai toți cu ochii noștri. Vom vorbi mai cu seamă de femeile din popor, că sînt cele mai multe. Femeia de la țară muncește foarte mult; așa, pe lîngă munca cîmpului, ea ține gospodăria, la care are muncă destul de grea; adesea cară apă de departe cu coromîsla pe umăr, țese, „ghilește", grijește casa, spală, îngrijește de frupt și de păsări pe care le vinde pentru a-și cumpăra cele trebuitoare, dacă nu i le ia bărbatul, ca să se îmbete. Dar unde mai lăsăm creșterea copiilor, așa de grea, așa de anevoioasă? Și aici, ca și la sălbateci, sînt treburi pe care bărbatul s-ar crede înjosit să le facă, de ex: a lipi, a spăla cămășile ori blide, a face mîncare etc. Nu zic că nu e folositor de multe ori să se specializeze, dar e rău că sînt treburi nobile și nenobile. Nu e cuvînt, femeia nu mai e ca la sălbatici catîrul bărbatului, ba chiar adesea vezi femeia mergînd în car și bărbatul mînînd boii de funie! De obicei însă, cînd femeia și bărbatul merg pe jos, vezi bărbatul mergînd înainte și femeia în urmă, ținînd traista pe umeri ori aninată cu baiera de cap.

Toate sînt cum sînt, dar bătaia o găsim în floare. A bate femeia e o jucărie la țăranii noștri; dovadă zicătoarea: „Femeia nebătută e ca moara neferecată". Adesea femeia e bătută ca mărul, călcată în picioare, lovită pînă ce curg șiroaie de sînge, vînătăile rămîn cu lunele pe trupul ei, și nu e nevoie de ceva mare pentru ca stăpînul să se înfurie, cel mai mic lucru e de ajuns, ba de multe ori chiar degeaba, numai fiind beat și obiceiurile barbare ies mai bine la iveală.

Mai zilele trecute chiar, un fînaragiu își bătuse femeia, îi spărsese capul, sîngele curgea de-i acoperise mai toată fața, și toate

acestea pentru 20 de bani. De-i zicea cineva ceva, striga că cine ce are cu femeia lui. Să ne mai mirăm atunci dacă sălbaticul o mănîncă. Adesea, în omul cel mai cult se ivește fiara sălbatică, sentimentele înalte, cît și morala pe care o au mai toți în gură e foarte rar împlinită; se înșală cei ce cred că morala poate avea ființă fără cultură.

Religia creștină, pentru a cărei lățire femeia a lucrat așa de mult, și care deși i-a îmbunătățit întrucîtva soarta, tot pe multe locuri o înjosește îndeajuns. St. Paul zice: „Voiesc să știți că capul bărbatului e Hristos și capul femeii bărbatul, bărbatul n-are nevoie să-și acopere capul, pentru că e icoana și lauda D-lui; iar femeia e lauda bărbatului, fiindcă bărbatul nu se trage din femeie, dar femeia se trage de la bărbat; și nici bărbatul nu a fost făptuit pentru femeie, ci femeia pentru bărbat. De aceea femeia din pricina îngerilor trebuie să aibă capul acoperit, semn că e sub stăpînirea bărbatului. Femei, fiți supuse bărbaților voștri, ca și D-lui, căci bărbatul este capul femeii după cum Hristos e capul bisericii, și el e mîntuitoriul ei" (Eph. V, 22, 23, 24). E știut că religia creștinească înjosește femeia: ea nu poate lua parte la mai multe taine și e socotită ca spurcată de vreme ce nu are voie să între în altar niciodată. Tot ea este și izvorul răului în lume etc.

Urme de bărbărie găsim o mulțime, nici nu e nevoie să căutăm mult, mai la fiecare pas te împiedici. Un lucru putem spune: „că Sociologia nu ne arată vreun popor unde femeia să fi ajuns la gradul de cultură și la starea socială unde sînt azi femeile în America ori în Anglia".

Cu cît cultura va fi mai înaltă, cu cît educația va ținti să dezvelească în om sentimentele înalte și va căuta să-i dovedească științific că femeia și bărbatul nu sînt creațiunea cuiva care ar fi făcut pe bărbat domn, iar pe femeie roabă, și-i va mai dovedi că interesul lor este de a merge împreună pe același drum, de a nu fi unul învățat și celălalt neînvățat, cu atîta, zic, starea femeii se va îmbunătăți. Să ne închipuim ce era femeia la Grecii vechi, și nu știu sigur dacă la cei de azi e mai bună. Pentru femeia greacă nu era viață publică,

Scanned with CamScanner

mănînce ce e mai rău, să curețe locurile cele mai necurate și să nu locuiască decît unde i se va spune".

În privința moștenirii, fetele nu moșteneau nimic. Trebuie să mai spunem încă că unde traiul e mai ușor, și viața femeii e puțin mai dulce, de ex: În arhipelagul Tonga femeia este tratată cu blîndețe și privită nu ca un dobitoc, ci ca un tovarăș. În pămîntul de Foc, la Sudul Americii, femeia vîslează, pescuiește pe orice vreme, face colibă și poartă și copilul în spate într-un sac de piele. Toate acestea se răsplătesc prin aceea că o mănîncă la vreme de foamete. O omoară ținînd-o spînzurată cu capu-n jos deasupra unui foc de lemne verzi și dacă îi întrebi de ce nu taie mai bine cîinii, îți spun că cîinele prinde „iappo", un fel de vidră.

Am putea înmulți pildele cît de mult, toate se aseamănă. Pretutindeni femeia e vita bărbatului; muncește peste măsură de mult, e hrănită rău, bătută la cel mai mic capriciu al stăpînului (bărbatul), vîndută ori închiriată străinilor sau prietenilor, cu un cuvînt, viața ei e un șir de necazuri și o prostituție josnică. Am văzut că adesea slujește de hrană stăpînului care are grijă să nu o lăse să îmbătrînească, de frică să nu-și piardă frăgezimea.

La cele mai multe triburi sălbatice femeia e mult mai urîtă decît bărbatul, aceasta din pricina muncii peste măsură. În vreme ce ele muncesc, bărbații, dacă nu vînează, zăbovesc, împodobindu-se cu tatuări pe față ori pe corp, făcîndu-și găteli pe cap din părul lor pe care îl rîdică pe cozi de copac și-l încleie, ori boindu-se cu vopseli din cele mai bătătoare la ochi. Ei nu se mulțumesc ca europenele noastre numai cu alb, roșu și negru, ci pun de toate cîte au la îndemînă; nu e vorbă, și femeile se îndeletnicesc cu podoabele, dar mai puțin, neavînd vreme ori nedîndu-le voie stăpînii. Cu cît un popor începe să fie mai cult, cu atîta se vede că țintește la îmbunătățirea stării morale și materiale a tuturor membrilor săi. Cultura nu seacă, nici nu tocește sentimentele, ci, din contra, le înalță, le dezvelește. La triburile unde femeia e răpită de la un alt trib și tîrîtă ca roabă e sigur pentru că bărbatul nu o prețuiește de nici un fel, ea e în prada sălbăticiei

lui. În vremea cînd începe să o cumpăre, deși soarta ei nu e mult mai bună, tot se vede o oarecare deosebire; a cumpărat-o, prin urmare, nu-i dă mîna să o trateze așa de rău ca și cînd o răpea. La unele popoare găsim obiceiul ca bărbatul să slujească la părinții fetei un număr de ani și numai după aceasta capătă fata, ca Iacov la Laban, așa că în timpul acesta el se deprinde să țină oarecum la femeia pe care are să o ia. Rămîne însă mult de dorit pînă ca starea femeii să fie bună. Așa la Jidanii cei vechi, bărbatul putea avea mai multe femei, de ex: Somon care avea nu mai mult decît o mie. Mai aveau voie să aibă și țiitori. Femeia prinsă cu altul era omorîtă cu pietre pe uliță. Se înțelege, stăpînul are voie să facă orice pe cînd roaba cum să înșele pe mai marele ei! Chiar azi, la Jidani, după atîtea veacuri, femeia e mult mai rău tratată decît cu creștini, bineînțeles la cei mai habotnici.

Spencer arată că starea femeii e cu atît mai bună la un popor cu cît bărbatul se îndeletnicește mai mult cu negoțul și industria și cu atîta mai rea cu cît militarismul e mai în floare, aici muncește și mai mult, și mai greu. Spencer ne dă ca ex. pe Fuegieni și pe Samoani. Fuegienii sînt militari cu un despotism absolut, cu ranguri hotărîte și supuși unei ascultări oarbe; au graduri de ofițeri deosebite. Clasele de jos sînt menite să facă tot ce trebuie clasei războinice, care nu face alta decît să se lupte, o luptă înverșunată și însoțită de canibalism. Poligamia e în floare, șeful are de la zece pînă la o sută de femei. Femeia nu e numai dobitoc de muncă ci slujește și la mîncare, îndată ce le vine pofta o taie și o mănîncă.

Din contra, în insulele Samoa, guvernul e reprezentativ, șefii sînt aleși și puterea le e foarte mărginită; industria e așa de înaintată, că sînt lucrători și ucenici, ba chiar greve cu asociații de lucrători. Condiția femeii e mult mai îmbunătățită, ea nu face decît lucrurile cele mai ușoare, cele mai grele sînt lăsate pe seama bărbaților. Bărbatul trebuie să aibă o zestre aproape deopotrivă cu a femeii; și dacă o pereche, după ce a trăit mai mulți ani împreună, vrea să se despartă, trebuie să-și împartă averea în două părți egale.

Scanned with CamScanner

trebuie întotdeauna să fie veselă, să se închine bărbatului ca unui D-zeu, chiar de i-ar fi necredincios. Bărbatul nu o numește în alt fel decît roabă ori slujnică; iar ea, stăpîne".

Dl Rosetti Tețcanu, în *Etude critique sur la condition de la Femme dans l'Inde Antique*, arată foarte desluşit chestiunea femeii în India; de aceea nu ne putem opri să reproducem cîte ceva din opera D-sale:

„Atingerea copilului cu matca e o pîngărire, aşa că copilul, venind pe lume e necurat. Sudra va purta toată viața urma începutului său animal: iar cele trei clase superioare sînt curățite prin oarecare taine, şi de aceea sînt numite născute din nou".

Acest lucru ia forma de „păcat strămoşesc", în Biblie şi la creştini îl vedem şters prin taina botezului. Bărbatul primea învățătura celor sfinte, el ştia dogmele, îngălbenea citind *Vedele*. Femeia care nu e nimic, ori mai nimic, n-are nicidecum nevoie de o creştere aşa înaltă. Măritarea îi va da oarecare cunoştinţe, ea e menită să facă copii, bărbatu-său e învățătorul ei; el e preot, ea servitoare; el e făptuitorul, ea făptura.

Oricum ar fi puterea bărbatului, măcar de ar avea legături cu alte femei şi n-ar avea însuşiri bune, o femeie virtuoasă trebuie să-l cinstească ca pe un D-zeu: „Femeia să-l cinstească şi să-l prețuiască pe bărbat şi va fi cinstită în cer. Femeia care voieşte să stea în acelaşi locaş fericit ca şi bărbatu-său nu trebuie să-i facă nimic supărăcios, nici în viața aceasta, nici după moarte. Să-şi slăbească trupul de bună voie, trăind de bună voie numai cu flori, cu rădăcini şi fructe; căci pierzîndu-şi bărbatul nu trebuie să rostească numele altuia".

„Naşterea unui băiat e însoțită de ceremonii; tatăl îi înfățişează unt limpede, miere şi aur, aducînd rugăciuni zeilor. Fata intră în lume nebăgată în seamă: o linişte ca la mort e împrejurul leagănului". „Nici o taină pentru femei nu e însoțită de rugăciuni (Mantras): aşa porunceşte legea (IX,18)".

„Bărbatul are datorie către D-zeu, femeia are datorie către bărbatu-său: ea trebuie să cadă la picioarele bărbatului. Ea trebuie să uite că are oarecare asemănare cu stăpînu-său şi să nu-şi

amintească decît de micimea ei. În timp ce bărbatu-său trăieşte, ea e sluga lui. Fie-i bărbatul credincios ori nu, fie rău ori bun, dacă o iubeşte, ori dacă o oropseşte, n-are ce face: el are drept la toate, fără să datorească ceva".

„După legea indiană toți oamenii se nasc pîngăriți; şi nu se curăță decît citind *Veda*. Nici femeia, nici Sudra n-au voie să citească, aşa că nici unul nici altul n-au voie să fie curățiți".

„India a avut şi ea un Cain: Manu l-a făcut bărbat şi femeie".

(Va urma)

Sofiea Nădejde

2.6. STAREA FEMEII LA DIFERITE POPOARE (SFÎRŞIT)[1]

Obiceiul de-a închide şi păzi femeile cu eunucii, care e aşa de răspîndit în Orient, e hulit de Manu: „A închide şi a păzi femeile cu anumiți oameni, anumiți şi credincioşi, nu e mare siguranță, numai acele femei sînt bine păzite care se păzesc singure". Deşi în unele locuri legea lui Manu zice că femeia să fie încărcată de daruri de la părinți, frați şi bărbat, dacă voiesc să aibă urmaşi; se vede însă pricina care îi face să poleiască răul.

În legea lui Manu, femeia e un cîmp pe care se azvârle sămînța, aşa că copilul ia numai hrana de la mamă şi toată zămislirea de la bărbat, şi fiindcă femeia precum un cîmp sau o vacă e proprietatea bărbatului, roadele, adică copii, sînt ai acestuia. Femeia stearpă până în al 8-lea an de la măritare trebuie să fie lepădată.

Dacă femeia e maşină pentru copii, la ce e bună îndată ce nu împlineşte această condiție? O femeie ce a păcătuit înşelînd bărbatul, nu mai e femeie, ci făptura cea mai înjosită. „Să i se radă capul, zice Narado, să fie nevoită să se culce pe pămînt, să

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiințifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 20, pp. 808-812.

Scanned with CamScanner

găteşte într-un loc, strîng corturile, le încarcă lucrurile pe cai, dacă nu încap toate mai iau şi ele şi pleacă în alt loc.

– „La Viti, bărbatul are dreptul de a-şi vinde femeia, ori să o omoare, adesea leagă femeia de un par ori de un copac şi o bate. În unele districte de pe coasta Gabon, femeia lucrează pămîntul ca pretutindenea, dar după ce şi-a hrănit îndeajuns bărbatul, poate face ce va voi cu rămăşiţele recoltei. Şi aici, ca şi la Cafri, femeile fac casele. La Svalimaşi, femeile sînt bărbieri, chirurgi, iar bărbaţii coasă şi spală. Pretutindenea femeile sînt întrebuinţate cu boii, cu catîrii şi cu măgarii la tragerea greutăţilor. În insulele Marchize femeia n-avea voie să între în luntre, crezîndu-se că sperie peştele".

La Mongoli, femeia deşi nu e aşa de rău tratată, totuşi ea munceşte mult mai mult decît bărbatul, şi încă mai are şi nefericirea de a avea nu un bărbat, ci pe toţi fraţii acestuia; aşa că nu are un stăpîn, ci mai mulţi. Trebuie să se poarte aşa ca să placă tuturor.

„În China deşi femeia nu e tiranizată, dar e privită ca o fiinţă nevîrstnică, veşnic sub epitropie. Dacă Chinezul n-are decît fete, zice că n-are copii. Fata chineză e un lucru de vînzare dîndu-se celui care dă mai mult". Nevasta, zice un autor chinez, „nu trebuie să fie în casă decît o umbră şi un ecou". În Birmania le e oprit să intre în tribunale, mărturisirile le fac de la uşă. Bărbaţii Birmani au dreptul de a închiria femeia la străini. Ele mai răspund cu trupul pentru datoria bărbatului ori a părintelui. În Africa, femeia e rar mîncată, mult mai rar decît în Australia, din pricină că continentul Africii e plin de vînat. Cu toate acestea, Baker povesteşte despre un prînz de antropofagi, întîmplat la Gondokoro, la care femeile roabe şi copiii slujiră de bucate.

La Sîtka, femeile străjuiesc noaptea în timp ce bărbaţii dorm. La Chinejii care sînt reprezentaţii civilizaţiei mongole, deşi femeile nu sînt aşa de rău tratate, totuşi mai nu se deosebesc de roabe. Ele n-au voie să stea la masă cu bărbatul, nici cu fiii, ci îi servesc la masă şi le aprind lulelele.

Legea lui Manu zice: „Femeia în timpul copilăriei atîrnă de tată-său, în tinereţe de bărbatu-său şi la bătrîneţe de fii. Femeia

Scanned with CamScanner

spinare dintr-un loc în altul puținul avut pe care-l au și, cîteodată, copii. Sapă rădăcini, caută scoici și face mîncare. Ea, singură, nu mînîncă decît remășițele pe care le azvîrle bărbatul. E în vocea lui să o prostitueze oricui va vrea, pentru cîteva mărgele ori alte nimicuri de mare preț la sălbateci. La vreme de lipsă, o taie și o mănîncă, fără leac de milă. Așa că e foarte adevărată zicerea că femeia e boul bărbatului. În Noua Caledonie, viața femeii e așa de grozavă că adesea se ucide singură.

„Obiceiurile raselor primitive (zice Letourneau) se asemănă foarte bine, dar nicăieri mai mult decît în ceea ce privește subjugarea femeii. A fi slab e un cusur foarte mare, chiar în societățile civilizate; putem zice că e o nedreptate neiertată de la începutul dezvoltării omenești".

La triburile sălbatice, bărbații de obicei nu fac alta decît să vîneze, femeia le poartă chiar și armele. În Hotentoția, femeia face case, împletește rogojini, face oale etc. La cele mai multe triburi care, de bine, de rău, cunosc puțin agricultura, femeia singură lucrează pămîntul. La sălbaticii din Africa mijlocie, femeia sapă rădăcini, pescuiește pește și scoici, le pregătește și le dă înaintea bărbatului, care după ce se ghiftuiește, îi azvârle rămășițele ca la un cîne. A munci, a crește copiii care odată mari o vor disprețui ca și pe tatăl lor, a fi prostituată cui va plăcea bărbatului, a mai fi încă bătută și schingiuită pentru cel mai mic lucru: iată în cîteva cuvinte viața acestor făpturi nenorocite. În Darfur vezi adesea bărbații călătorind în liniște pe măgari, iar femeile în urmă, pe jos, purtînd în spate lucrurile și copii.

„La Chippeouai, despărțenia se face dînd femeii o bătaie bună și scoțînd-o pe ușă afară". „Pericuii (din California de Jos) au atîtea femei cîte vor, le pun să lucreze ca niște roabe și, cînd sînt nemulțumiți de vreuna, o alungă. Se găsesc însă și triburi unde femeile sînt mari și tari, așa ca la Lasias ele dau pe bărbați de spate afară cînd nu le plac. Lubbock dă o mulțime de exemple din care putem spune că aproape toți sălbaticii prostituie fetele și femeile lor străinilor cu care se împacă, fie cu plată, fie

Scanned with CamScanner

În sfîrşit, satira întreagă e minunată, căci zugrăveşte foarte bine obiceiurile.

Observînd efectele prostituţiei le găsim că sînt cele mai îngrozitoare pentru fericirea societăţii. Prostituţia este întotdeauna însoţită de abuzuri care distrug fiinţa omenească. Din pricina ei, tinerii nu au viaţă, bătrînii (nu că doar i-aş idealiza) aveau idee de relele neiubirii în o căsătorie pe care noi o considerăm ca şi o prostituare, de vreme ce ne-a rămas proverbul: „Unde-i dragoste puţină, lesne-i a găsi pricină". Din pricină că căsătoriile se fac, de obicei, fără iubire – de aceea, puţină îngrijire, atît din partea femeii, cît şi a bărbatului, de ceea, ce-i place unui sau ce nu-i place, o nepăsare desăvîrşită pentru a căuta să-şi facă unul altuia viaţa cît mai plăcută şi mai liniştită. Nu gîndesc că sînt de ajuns furtunile care vin din afară şi nu trebuie să le mai înmulţească ei, şi să le işte înăuntrul lor. Nu se gîndesc, nici voiesc a se gîndi la aceea că neplăcerile şi turburările zilnice, cu toate că par mici, dar lucrînd ani, dau efecte mari.

Cîtă jale şi cîtă groază nu ne cuprinde gîndindu-ne la acei părinţi care cu luptat, au muncit amar şi au crescut copii, i-au mîntuit din toate nenorocirile copilăreşti, pe care orice părinte le ştie cît sînt de numeroase; şi tocmai cînd trebuia să se bucure puţin, să uite ostenelile trecute, tocmai atunci îşi văd copii dragi risipiţi, pierduţi, şi din ce pricină? Din aceea a prostituţiei sau a depravării. Cum putem noi să-i apărăm de asemenea infecţie într-o societate ca aceasta? Într-o societate în care nu poţi lăsa copilul un pas şi să nu audă un cuvînt murdar. În societatea de azi eşti ameninţat din toate părţile aşa că nu ştii dincotro să te păzeşti.

Cu un cuvînt trebuie să mărturisim că de vreme ce depravarea e aşa de felurită şi pricinile care o produc, măcar că pornesc din acelaşi izvor; trebuie să fie nenumărate. Mulţi au recunoscut parte din efectele rele ale prostituţiei. Aşa în Austria e oprită prostituţia patentată din timpul *Mariei Teresia*, dar ce folos, opreşte pe cea patentată şi se dezvoltă cea privată.

În Franţiea *Aubertine Auclerc*, propune un mijloc pentru stîrpirea prostituţiei cam aşa: Guvernul să facă un atelier în care

toate femeile lipsite de lucru, să poată găsi şi în schimb vor avea hrană, adăpost, etc. iar pe cele pe care poliţia le va afla că exercitează meseria de prostituate împreună cu bărbaţii de aceeaşi tagmă, să le trimeată să formeze o colonie. Aici întrucîtva se apropie de adevărata cauză, dar, totuşi e încă foarte departe, şi efectul ce s-ar căpăta ar fi foarte mic.

A ataca acest rău tăind numai una din ramuri este de puţin folos, căci nu bine am tăiat una şi creşte alta. A trimite toate prostituatele din ţară sau a omorî pe toţi criminalii e totuna, căci în puţin timp societatea va forma alţii. În adevăr, după propunerea de mai sus, femeile nu se vor prostitua din pricina foamei; dar nu rămîn celelalte pricini nenumărate?

Am zis că trebuie să stîrpim izvorul, adică mizeria, dar prin aceasta nu înţeleg că numai să nu moară oamenii de foame, ci şi să dispară întunericul. Societatea întreagă trebuie să se poată lumina; fiecare să-şi cunoască drepturile lui de om, după cum şi datoriile lui către societate. Înţelegînd scopul societăţii; putînd avea fiecare pe o cale cinstită, adică printr-o muncă potrivită puterilor sale, o viaţă omenească cît se poate mai bună, nu credem să poată a se invidia unul pe altul şi aşa se vor împuţina şi exemplele rele. Atunci, după cum e probabil că nimeni, avînd tot ce trebuie, nu va căuta să fure, tot asemenea nimeni nu se va prostitua, decît doară acei cuprinşi ca de un fel de boală; şi ca bolnavi, desigur, vor fi trataţi după o cură medicală; căci liniştea semenilor nu trebuie să fie tulburată din pricina cîtorva răi. Nu zic că prostituţia va dispărea deodată ca prin farmec, ci pe încetul; desigur că generaţiuni nevinovate vor trebui să sufere din pricina păcatelor strămoşeşti, după cum vor suferi şi de boalele moştenite; dar izvorul care le producea, fiind secat, altele noi neproducîndu-se, şi pe cele existente căutînd a le îndrepta, va veni timpul, cînd, poate, vor dispărea cu totul; dacă e menit ca societatea omenească să trăiască şi să *înainteze*.

Sofiea Nădejde

*) *Convorbiri Literare*, Anul al VIII-lea.

Scanned with CamScanner

are despre aceasta. D. ex. se spune despre o fată care fusese crescută în ideea că trebuie să se prostitueze pentru a ține pe mă-sa și pe bunică-sa – și era cu neputință a-i scoate din cap această credință!

Un sălbatec d. ex. nu are noțiune de moralitate, el știe să-și mulțumească ființa lui, puțin îi pasă de va fi aceasta stricător altuia sau chiar lui însuși, în viitor; el nu se conduce decît de impresiunile momentului!

Sînt foarte puțini acei ce au o idee despre ceea ce e moral și ce nu sau, mai bine, despre ceea ce e folositor în adevăr societății și lor.

Voi mai aminti încă că nicio clasă a societății nu e scutită de acest rău. Aici aflăm o femeie măritată care are doi-trei amanți și sînt foarte potrivite versurile din *Indignarea* de C. Mille:

„Fereastra ca și ușa, priviți, sînt unse anume
Căci nu-i frumos amanții să fie odată doi!"

Dincoace un bărbat care și el ține două-trei case, în loc de una. În altă parte un părinte care-și vinde fata pentru bani. Bărbații chiar găsesc foarte nimerit a se alipi pe lîngă vreo babă ce poate să le procure cîte ceva de cheltuială.

Dar ce se mai zicem de învîrtitura legală ce se face între femei și bărbați, azi, Doamna A, peste cîteva luni, devine Doamna B, nu trece mult și auzi că poartă numele D-lui C. Așa că nu e alta decît o schimbare de femei și de bărbați care, pentru rușinea societății, e înfierată cu legalitatea și onestitatea, dar care nu sunt altă nimică decît o josnică prostituție. Aici îmi amintesc de satira D-lui Iacob Negruți și fiindcă orice descriere a mea ar fi palidă pe lîngă a D-sale, de aceea voi cita partea corespunzătoare:

„Ici într'o adunare de douăzeci părechi
Toți soții cei de-acuma fusese soții vechi
Nevestelor de astăzi a altor noi bărbați
Ș'aceștiea înnainte fusese însurați

Cu gingașele doamne a celor de întăi,
În cît în fapt făcuse schimb numai de femei.
Și cît de bine pacinic și vesel trăieau toți:
Soțiilor trecute acuma foștii soți
Făceau aprinsă curte, ș'obstească încuscrire
Asigură succesul cu multă înlesnire.
Colo era raportul ceva mai complicat;
Văzînd c'a lui soție amicul i-a furat,
Bărbatul rîpi fiica ce-acest bărbat avuse
Din altă cununie trecută, cînd ținuse
Pe-o var-a sa primară, așa încît uniți
Prin trei puternici lanțuri sînt ambii însoțiți;
E socru unul, altul e ginere, cumnat
Și văr, și ce mai mult e, prieten înfocat;
Cînd se întîlnesc pe stradă sar iute din trăsură
Ș'in dulce îmbrățoșare se pupă drept în gură,
În cît te'nduioșază să vezi cît se iubesc.
Iar din colo trei surori se despărțesc
De soții, ș'aleg cu toate pe tot acel bărbat.
Aflînd tărziu acesta, că nu este iertat
Pe toate deodată să ia în cununie
Invită pe toți verii ce are, ca să vie
Și de surori să cate; aceasta se și face
și două luni de zile cu toți trăesc în pace.
Copiii în atîtea familii încurcați
Avînd trei mame unul și altul patru tați
Iar unchi, frați, veri, mulțime, sînt foarte folosiți;
.....
La noi cine nu știe că este obiceiu
Să schimbi cît poți mai grabnic vr'o două, trei femei,
Și de am vrà bărbații cei simpli a notà
Ce și-au păstrat soția, puțini am număra?"*).

Veți zice poate că nu e așa. Atunci voi lăsa să vorbească faptele. Unde se întîmplă cele mai multe începuturi de intrigi amoroase (?!), dacă nu la bal? Unde cele mai multe lăsări de bărbați sau de femei, dacă nu la bal? Chiar căsătoriile formate de la baluri sînt tot așa de trainice ca și plăcerile balurilor.

Vin pe urmă teatrele cu operetele *à la Olteanca*, unde părinții nu se sfiesc a duce copiii cît de des. Ce morală, ce cunoștință socială deprinde băiatul sau fata de la asemenea vederi, care sînt menite a atîța simțurile tocite ale celor mai depravați oameni? Vom zice fără înconjur că deprind a se deprava și, prin urmare, a se prostitua.

(Va urma)

Sofiea Nădejde

2.4. Prostituția (urmare)[1]

La clasa mai săracă, cum am zis, contribuie la extinderea prostituției atît mizeria, cît și pildele cele rele. Copilul aude vorbe și vede scene care îi atîță simțurile și curiozitatea. Închipuiți-vă o familie în care tata, mama, băieții și fetele stau ghemuiți în aceeași odăiță, ba de multe ori dorm pe același pat!

De obicei femeile se prostituează ca marfă, iar bărbații ca cumpărători. Lucrurile se petrec cam așa: fetele tinere sînt de multe ori ademenite și devin amantele unor netrebnici care le făgăduiesc că le vor lua de soții și multe altele, peste puțin timp sînt părăsite, atunci un altul ia locul, și așa mai departe ajung în depravarea cea mai desăvîrșită. Mai ales, sînt momite de către factori care, sub diferite pretexte, pot străbate oriunde; aceștia, prin făgăduințe și prin daruri, reușesc a ademeni pe fete și de multe ori pe părinți, pentru a le vinde la vreun desfrînat. Acesta a fost pasul cel greu, toate celelalte urmează cu regularitatea unui ceasornic.

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, pp. 842-848.

Pricina acestora e întotdeauna mizeria, care la noi poate nu-i așa de groaznică ca în alte orașe mari, ca Londra și Parisul, unde de multe ori femeile, negăsind de lucru, sînt silite sau a se prostitua, sau a muri de foame. La noi, dacă nu mă înșel, prostituarea se face adesa din pricina luxului. Lucrul e foarte ușor de explicat. Așa: o fată săracă, care nu poate cîștiga aproape nimic, vede femei îmbrăcate bine, pe unele în mătasă și în catifea, vede pe la magazii obiecte care îi iau ochii și rămîne amețită numai la gîndirea dacă ar putea ea avea o pereche de ciobotele, o pălărie sau o rochie ca cele ce a văzut! O fată a cărei minte hrănește asemenea idealuri, care n-are aproape nicio idee de ceea ce e moral și ce nu, va privi ca o norocire a se vinde oricui va fi în stare să-i îndeplinească măcar o parte din idealurile ei.

Desigur că mulți vor striga, *cum de o fată din popor dorește a face lux ca cele bogate și pentru aceasta se și prostituează?* Lucrul nu e nicidecum de mirare ca o fată fără nicio educație să facă aceasta; căci, în adevăr, pentru a dori aurul, mătasea și catifeaua nu trebuie multă știință; din contra, trebuie multă judecată pentru a le privi după propria lor trebuință și poate pentru moment a le desprețui chiar.

Nu numai de-a dreptul mizeria împinge la depravare, mai este încă și gustul bolnăvicios de a se corupe, care își are rădăcinile tot în mizeria, dacă nu materială, atunci morală. D. ex. bărbații sînt tot așa de stricați ca și femeile, și, de vreme ce cheltuiesc bani pentru aceasta, ar zice cineva că nu e mizerie. Pe cînd, în fond, e tot așa, căci și bărbatul a fost înconjurat tot de aceleași exemple ca și femeia, și lui societatea nu i-a dat o educație mai morală decît femeii și încă mai de aproape îl strînge mizeria, cînd gîndește că nu va putea niciodată cu munca lui ține o familie.

În general, oamenii au foarte puține și foarte slabe noțiuni de pudoare, de iubire, de cea ce e moral și ce nu. Numai cultura intelectuală e în stare a face pe cineva să înțeleagă ce e moral și ce nu și dacă nu le poate singur pune în practică, cel puțin să le recunoască și să tindă într-acolo. Moralitatea unui om atîrnă de noțiunile ce

Scanned with CamScanner

aproape cu neputință, mai cu seamă a celor de soiul acesta, care, pe încetul, au cotropit întregul sistem de cugetare.

La dezvoltarea prostituției contribuesc mai cu seamă două cauze: *Relele exemple* și *Mizeria*. La clasa mai bogată desigur că nu găsim decît pe cele dintîi. Moralitatea omului în vîrstă, fiind un rezultat al creșterii și al exemplelor ce a căpătat din copilărie, credem nimerit a le observa pe acestea. Căci orice idee semănată în mintea unui copil crește și ea cu vîrsta și se înmulțește întocmai ca germenii parazitari care, stînd în sînge, se hrănesc și se înmulțesc mereu, mereu.

De obicei, copiii sînt în contact mai întîi cu slugile și cei întîi germeni sunt sădiți de către acestea, slugile sînt o ciumă pentru morala copiilor, cine nu știe pe cîte căi deosebite strică ele copiii? E de ajuns să-și amintească cineva scandalul de la Bordeaux, întîmplat acum vreo doi ani, unde un băiat de 10 ani și o copilă de 12 ani au fost depravați în un chip îngrozitor de către servitoare. Faptul e fost așa de scandalos și a făcut atîta zgomot în Europa, încît părinții au fost nevoiți a părăsi țara și a merge în America. Aceasta e poate unul care, din nenumărate, a ajuns la iveală.

Exemplele ce copiii le văd la părinți, sînt încă destul de însemnate. De multe ori părinții se înșeală crezînd că copiii nu înțeleg vorbele sau faptele lor; se înșeală grozav căci, chiar dacă pentru moment copilul nu înțelege, îi rămîn neșterse în minte și vine un timp mai tîrziu cînd și le explică, poate mai pe larg decît ar trebui. Părinții îi cred de multe ori pe copii mai proști decît sînt. E natural ca fata să ia pildele de la mamă. Nu se vede cu cîtă religiozitate copiii imită tot ceea ce văd? Dar dacă au exemple rele?

Așa mereu îmi vine în minte scena cu o copilă de vreo 10 ani care arăta un portret străin și zicea că acela e tatăl său, și fiți siguri că nu se înșelase. Proverbul românesc că „surcica nu sare departe de trunchi" e adevărat și dacă luăm în seamă moștenirea și exemplele ce au trebuit să vadă la părinți.

Vin apoi școlile unde se zice că copiii merg să învețe odată cu știința și morala. Dar înșelăciune! Căci aici, în aceste oceane

de corupție, se strică mai tot ce a rămas încă bun. Vă puteți singuri închipui că acolo unde se află o adunătură de copii din toate părțile, vor fi deajuns cîțiva răi pentru a face și pe ceialalți asemenea lor. Căci este un fel de gust, un fel de invidie în toți cei cuprinși de o patimă de a face ca și alții să fie ca dînșii.

Nu mă pot opri a nu cita un singur exemplu pe care îl cunosc chiar eu: O fată stricată pînă în măduva oaselor și care ar fi meritat poate a intra cu totul în alt internat, intră într-o școală ca internă. Te înfiori gîndind că aceasta singură era de ajuns a strica tot ce putea fi atacat.

Vin pe urmă exemplele de toate zilele în care și cele mai nevinovate lucruri, la vedere, nu sînt decît un simbol sau o aluzie a depravării; mai toată purtarea bărbaților cu femeile țintește la aceasta. D. ex.: a sta la masă perechi și a face curte unei femei, ce înseamnă alta decît gustul de variație? Ce înseamnă oare punerea înadins de fete tinere prin magazin și birturi? Ce înseamnă vinderea biletelor de loterii și de baluri (făcute mai cu seamă cu scop filantropic) de către fete și femei tinere? Ce înseamnă și pentru ce se face, știți bine. Părerea mea însă este că pentru bărbați înseamnă o slăbăciune, iar pentru femei – degradare. Pe unele, zic că le duce nevoia de a vinde împreună cu marfa și cochetăriile ce fac fiecărui cumpărător; cele de al doilea vor zice că numai filantropia le împinge – aceasta nu o cred, fiindcă nici nu e adevărat. Apoi, ființa omenească niciodată nu trebuie să se înjosească, pînă a-și vinde trupul, ori măcar cîteva ochiri și cuvinte dulci. E sigur că asemenea caractere nu sînt capabile de un ideal mai înalt, de multe sacrificii mai demne.

Să venim la bal, aici să petrec lucruri într-adevăr înjositoare pentru o societate ce se pretinde morală și civilizată. Femeilor, care găsesc rușinos a se arăta bărbaților în capot, le pare lucru modest a se arăta cu pieptul și cu mînele goale. Balul e o adevărată expoziție sau, mai bine, după cum l-a numit – mi se pare – Balzac, „cîmpul de luptă al femeilor". Numai zicem nimic despre dans, pe care numai naivii îl vor privi ca gimnastică.

Scanned with CamScanner

Nu mă voi sfii a trata această chestiune aşa cum e, ştiinţa are acest bun, că în orişice chestie se poate merge cît de departe cînd eşti înarmat cu critica, cînd ai de călăuză ştiinţa, şi ca scop binele omenirii. Numai spiritele mărginite, numai acei la care creierul e cu totul cotropit de partea senzuală vor găsi în el ceva contra moralei, ceva scandalos.

E contra bunelor moravuri legea care apără prostituţia; sînt scandaloase operetele, poeziile şi nuvelele de care ne împiedicăm la fie ce pas; sînt stricătoare chiar acele poezii care, sub cuvînt că strigă în contra prostituţiei, o descriu în aşa fel că, în loc să producă greaţă, la cei mai mulţi, le face plăcere. Aceasta vine, desigur, de acolo că autorii unor asemenea poezii sau nuvele au rămas tot oamenii vechi, cu deosebire numai că sînt momente în care recunosc răul, voiesc a descrie prostituţia ca ceva rău, dar fiindcă simţitul le e tocit, fiindcă de multe ori îşi petrec viaţă cu asemenea lucruri, de aceea, fără de voia lor, simţurile învinge inteligenţa.

E aproape sigur că romanele lui Zola datoresc reuşita lor numai scenelor prea reale care se potrivesc cu gustul corupt al secolului. Poate că intenţia lui Zola să fi fost bună, dar ce folos dacă scrierile lui, în loc de a servi contra otravei, în general fac acelaşi serviciu ca şi otrava însăşi? Publicul, azi, e aşa de uşor, încît greu îl poţi ţine acolo unde nu găseşte ceva care să-i gâdile simţurile; cîteva *pasage* decoltate îi atrag toată luarea aminte; poţi pe urmă să-i arăţi cît de multe rele decurg de acolo, nu-l mai mişcă, gîndul lui e absorbit cu totul aiurea.

Părerea mea este că operetele, romanele şi poeziile de asemenea soiu fac tot acelaşi serviciu ca şi cantaridele.

Prostituţia a existat din cele mai vechi timpuri şi ceea ce e mai de îngrijit e că cu cît o găsim mai întinsă la un popor, cu atîta acel popor e mai aproape de cădere. Se vor găsi unii încăpăţînaţi să zică că devreme ce au fost totdeauna, trebuie să fie şi de acum înainte. Asemenea concluzii pot să-şi găsească locul numai în nişte capete cu idei foarte mărginite.

Aceasta ar fi fost totuna ca şi cum ar zice, că dacă ciuma a fost pînă acum omorîtoare, trebuie să fie aşa întotdeauna; pe cînd e sigur că, cu cît medicina va înainta, cu atîta va fi mai puţin de temut şi poate va veni un timp cînd va fi cu totul stîrpită. Prostituţia e o boală socială şi, ca orice boală, va putea fi lecuită. Dar pentru aceasta trebuie de cercetat cu de amăruntul cauzele care o produc, căci numai nimicind acestea, vom nimici-o şi pe dînsa.

Prostituţia, această boală grozavă care roade societatea, e strîns legată cu depravarea şi, cînd nu produce slabi de corp, produce cu siguranţă slabi de minte. Care e oare pricina lipsei de energie în clasele o leacă mai bogate, dacă nu depravarea? O naţiune depravată poţi zice că e ştearsă din cartea lumei. Iezuiţii, oriunde întîlneau energie în calea lor, nu găseau mai bună armă în contra ei decît depravarea; un om corupt, strivit de patimi era în mîinele lor ceea ce este lutul în mîinele olariului.

Întotdeauna cînd între bărbat şi femeie nu se află iubire adevărată, nu se află stimă reciprocă, orice relaţiune sexuală e o prostituare, atît din partea femeii, cît şi din a bărbatului. Sprijinindu-ne pe acest principiu, vedem că prostituţia e mai răspîndită decît se crede. Putem zice că se găsesc deosebite trepte de corupţie, prin urmare, de prostituţie; şi trecerea de la una la alta e foarte lesnicioasă. Cine e scoborît o treaptă, uşor scoboară şi alta, şi aşa, pe încetul, se trezeşte în fundul prăpastiei de unde nu se mai poate urca, ca şi cum cineva i-ar fi tăiat scara. Nu e nicio minune de vreme ce aceste lucruri nu se petrec numai în afară, ci îşi au rădăcinile adînc în creier; căci înainte de a face un lucru, acesta e format oarecum în creier şi, la un moment dat, se iveşte în fapt. Orice faptă a cuiva este precedată de o schimbare a stării psihice, care schimbare se întipăreşte şi lasă urme neşterse – se formează chiar o serie de cugetări deosebite, putem zice, anormale; şi aceste stări, cu drept cuvînt, bolnăvicioase rămîn pentru toată viaţa, căci se ştie că lecuirea bolilor psihice e

Scanned with CamScanner

cei dintîi sînt tatăl, mama şi copiii. Cînd cei dintîi se vor iubi şi stima, cînd viaţa şi fericirea unuia va fi tot aşa de scumpă celui-lalt ca şi a lui, cînd fiecare va căuta a lucra pentru fericirea celuia-lalt şi nenorocirea va găsi totdeauna doi care să lupte în contra-i, fără să se părăsască, fie ea cît de mare, cu greu vor fi învinşi şi totodată vor fi mult mai aproape de familia ideală decît sînt azi.

Copiii născuţi în asemenea condiţiuni vor fi părinţilor mult mai iubiţi şi mai scumpi; mama şi tatăl de asemenea vor iubi într-înşii şi pe soţia sa. Copiii, fiindu-ne aşa de iubiţi, vom face pentru fericirea lor orice jertfe ne vor fi cu putinţă. Aşa încît urmează natural că asemenea copii vor putea mai degrabă să fie fericiţi şi chiar să trăiască, prin urmare, o asemenea familie va reuşi înaintea celorlalte.

Copiii, la rîndul lor, fiind scutiţi de scandalurile ce de obicei se întîmplă, vor merge mai siguri pe aceeaşi cale ca şi părinţii lor. Ei vor avea către părinţi mai multă iubire şi mai multă stimă; viaţa părinţilor le va fi foarte scumpă şi, la rîndul lor, vor căuta a face pentru părinţi toate sacrificiile putincioase, iar nu ca în familia de azi în care părinţii sînt priviţi ca o sarcină. Chiar fraţii între dînşii vor fi plini de acea iubire pe care se deprinsese a o vedea mereu împrejurul lor. Viaţa fiecăruia dintre ei, fiind nepreţuită pentru ceilalţi, vor căuta a îndepărta orice întîmplări nenorocite; iar la caz de nenorocire, nu va fi unul pentru a lupta, ci familia întreagă. E de netăgăduit că asemenea familii vor reuşi în contra familiilor cum sînt azi; unde proverbul cel mai egoist îl auzi la fie ce pas: „frate, frate, dar brînza cu bani". La întîmplare, dacă unul dintre fraţi n-are bani, trebuie să mînînce mămăliga seacă, căci celălalt nu-i dă fără bani. Proverbul e foarte original, dar totodată îngrozitor de egoist.

E sigur că sau familia întemeiată pe iubire va reuşi, sau, de nu, vom lîncezi încă cîtva timp, pînă ce ne vom stînge cotropiţi de oarecare barbari.

E văzut că familia, *cum e azi,* merge spre pieire, căsătoriile merg împuţinîndu-se; de multe ori, cifra morţilor întrece pe a

născuţilor; prostituţia patentată şi nepatentată ia întinderi din ce în ce mai mari. Ceva mai mult încă, răscolind societatea, găsim lucruri înspăimîntătoare: familii care au numele de oneste, dar sînt aşa de corupte, încît ne cuprind fiori.

Numărul copiilor pierduţi creşte înspăimîntători; victimele pierzaniei sînt numeroase. Ce însemnează toate aceste simptome, decît că familia e căzută moraliceşte, cît se poate de tare?

Aici nu am atins decît una din cauzele, care fac căderea familiei, dar nu e numai aceasta, sînt însă altele multe, dar cea mai principală şi acea care poate fi numită mama tuturor e *mizeria* materială şi cea intelectuală care e tot fiica celei dintîi. Unii cred că mizeria nu va dispărea niciodată şi că societatea de azi, cu toată civilizaţia, va pieri cum a pierit cea Greacă şi cea Romană. Alţii, din contra, cred că viitoriul este al omenirii, că mizeria va dispărea şi că nu va mai înăduşi omenirea care, trezită ca din un vis greu, va merge repede către fericirea cea mult aşteptată. Vom ajunge oare acele timpuri?

– Poate.

Sofiea Nădejde

2.3. Prostituţia[1]

Iată o nenorocire care bîntuie societatea întreagă, mascîndu-se sub diferite chipuri. E rar acela ce nu o ocroteşte, ce nu o apără. Mulţi se mulţumesc a zice că e un rău, dar un rău necesar.

Unii se vor indigna de acest articol, zicînd că e în contra bunelor moravuri, că pune sub ochii cititorilor nişte lucruri de acele care trebuie să rămîie în întuneric; lucruri de acelea de care toată lumea vorbeşte la urechi numai. Unor asemenea moralişti le-a răspuns minunat Molière: „Ils ont oreilles plus chastes que tout le rest du corps".

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 22, pp. 797-802.

Scanned with CamScanner

cu riscul de a pierde din a noastră. Părinţii în asemenea chestiuni trebuie numai să sfătuiască, iar datoria lor, dacă îşi iubesc copiii, era mult mai grea, căci sfatul nu va folosi nimic; trebuie din copilărie să sădească în inima copilului idei şi sentimente pe care avîndu-le, niciodată să nu ajungă la degradarea morală. De aici ar urma că băiatul nu s-ar corupe cu atîta uşurinţă ca azi, iar fata nu s-ar aprinde ca un foc de paie la declaraţiile amoroase ale oricărui. Va fi natural ca, iubind, amorul ei să fie pentru unul care va corespunde cu ideile, sentimentele şi aspiraţiile ei.

În cazuri de căsătorie părinţii întrebuinţează toate armele putincioase, d. ex. zic: „Mie nu-mi mai da mîna să te ţin, trebuie să te măriţi, am şi alţi copii etc". Caută să-i amărască orice ceas, să-i impute cel mai mic lucru, aşa că fata, urîndu-i-se o asemenea viaţă, disperă, aşteaptă cu nerăbdare să se ducă după cel întîi venit, fără să se gîndească ce face, fără să judece că ar fi mai fericită să muncească cu mînile, decît să-şi vîndă corpul şi conştiinţa.

Ceva încă şi mai îngrozitor e că de multe ori bărbaţii, pentru a lua o fată, aleargă la orice mijloace, fie ele cît de mîrşave, d. ex. unul zice către tatăl fetei: „Dar, ce, nu eşti părinte, nu poţi să o silești? Nu vezi ce căsătorie minunată pierzi? Mai ai şi alţi copii în urmă, gîndeşte-te!". Oare ar fi fost alt răspuns mai bun decît cîteva palme şi credeţi că ar fi fost palme mai la locul lor decît acestea? Sînt contra bătăii, dar, cu toate acestea, sînt întîmplări în care orice vorbă ar fi prea slabă.

Nu oricine are caracterul de a se devota pentru principii, ci, de multe ori ostenit de atîta luptă, cade. Cel întîi pas e greu, celelalte urmează de la sine. Nu găsesc pretutindeni voinţele de fier; sînt caractere slabe care, deşi au oarecare principii, dar luate repede, orbite de strălucirea nuanţei, de ideea de a fi mirese şi de aceea că lumea are să aibă ochii aţintiţi asupra lor, fac totul. Vin pe urmă căinţele, însă... prea tîrziu.

Azi societatea e aşa de decăzută moraliceşte în ce priveşte ideea de căsătorie, încît lucrurile cele mai îngrozitoare i se par

bune şi fericite. Iată, o fată de 16 ani se mărită cu un bărbat de 40 de ani, dar ce are de-a face, lumea îl numeşte băiat. De se mărită cu unul de 50 de ani, lumea zice că fata va fi fericită, pentru că acesta e un om aşezat, sătul de strengării.

De se va mărita cu unul de 60 de ani, tot e o fericire, căci atunci zice că femeia va fi sigură de fidelitatea bărbatului. Căsătoriile făcute între bătrîni şi fete tinere sînt aşa de îngrozitoare şi de nenaturale încît socot că nu e nevoie de stăruit mult asupra lor. Unul sătul de viaţă, slăbit de petrecerile tinereţii, posomorît şi adesea nemulţumit, în timp ce fata e cu capul plin de speranţă, cu veselia în faţă, cu credinţă în viaţă. Putea-se vor oare potrivi împreună? Sigur că nu. Şi numai speranţa miilor de galbeni ţine pe fata tînără lîngă moşneagul gîrbov.

În alte ţări, înjosirea căsătoriilor a mers şi mai departe, jurnalele sînt pline de anunţuri, de căsătorie, d.e. *cutare femeie, cu atîta şi atîta zestre, caută bărbat care să împlinească cutare sau cutare condiţiuni*. Sau, *un bărbat aşa şi aşa caută o fată care să fie frumoasă, să aibă zestre sau nu* etc. etc.

În America a mers şi mai departe: femeia se punea la loc dimpreună cu o sumă oarecare de bani, cine va cîştiga, a aceluiea va fi. Asemenea lucruri nu pot să mai fie ocărîte, orice ocară ar fi prea slabă. Vedem şi auzim de multe ori lucruri la care glasul ne amuţeşte şi nu găsim cuvinte să respundem.

Voiesc a face cititorilor numai nişte amintiri şi nu a trata lucrurile pînă în adîncul lor; fiind sigură că nu spun lucruri noi şi că fiecare le-a observat însuşi, voi ruga pe cititor să dezvolte singur cele ce spun pe scurt.

Chestiunea e destul de însemnată, de la dînsa deprinde morala, fericirea familiei, educaţia copiilor, cu un cuvînt, temelia sentimentelor celor mai bune.

Spencer, a cărui geniu prevede şi trătează cu atîta adîncime mai toate chestiunile sociale, dovedeşte foarte limpede că familia nu va putea fi fericită pînă ce nu va avea de bază iubirea cea mai adevărată. Fericirea familiei atîrnă de la membrii ei, care

Scanned with CamScanner

De-i vei întreba ce înseamnă aceasta, răspund că iubesc pacea, că au încercat, dar fiindcă nu reușesc, trebuie să sufere! Lucru destul de grozav, atît pentru unul, cît și pentru altul, căci omul cult care nu crede din convingere științifică, privește pe fanatic ca pe un om sălbatic; iar cel fanatic privește pe necredincios ca pe un rătăcit și, de multe ori, ca pe un smintit. Și cam de asemenea se înțeleg în toate chestiunile bărbații cu femeile.

De multe ori lucrurile merg și mai departe, îndată ce femeia, care era întîi deprinsă numai cu bomboane, cu curteniri și îngenuncheri, le vede dispărînd – cînd luna de miere trece, cînd începe să vină în contact cu viața practică, cînd bărbatul, de multe ori năcăjit, n-are timpul de a arăta atîta frăgezime ca la început –, crede că nu o mai iubește, i se urăște cu viața de soție. Și de mai vin și alte nenorociri care neapărat lovesc pe om în cursul vieții, femeia ajunge la culmea disperării, fiindcă la o asemenea căsătorie o dusese numai interesul și plăcerile momentane, fiindcă iubirea adevărată, acest lanț nevăzut care leagă pe soți la fericire, ca și la nefericire de ei a fost departe. Pentru ei, căsătoria n-a fost decît un capriciu al tinereții și, ca orice capriciu, poate să dispară chiar fără vreo mare pricină, dar cu atîta mai mult într-o societate ca aceasta, unde la fiece pas putem întîlni mii de pricini.

Bănuielile, certurile sînt înainte mergătoarele. Așa că femeia, aflîndu-se într-o asemenea stare morală, se aprinde pentru cel întîi Don Juan care îi va face cîteva salutări duioase, îi va trimite cîteva buchete semănate cu bilețele și va mai adăuga încă cîteva cuvinte dulci și bomboane împrăștiate fără economie la timpuri potrivite, iar bărbatul care la început era un înger, acuma e cel mai nesuferit și mai uricios om din lume. În acest caz se pot întîmpla două lucruri: sau bărbatul află și nu voiește să servească de manta și cere despărțenie, sau se învoiește cu femeia ca el să facă ce va voi și ea tot asemenea, așa că și unul, și altul au cunoștință de purtarea frumoasă ce au, fără să-și facă cea mai mică bănuială. Cazul din urmă este foarte des.

De multe ori ceea ce s-a întîmplat din pricina femeii, se întîmplă din a bărbatului. El crede că va găsi în căsătorie raiul lui Mohamet, numai plăceri netulburate de nicio supărare. Greu însă se întîmplă ca viața să curgă lin și rar e cerul fără nori. Cînd femeia sau copiii, de multe ori bolnavi, îi cer căutare, cer cheltuieli, își vede iluziile pierdute în căsătorie și cată a le găsi în alt loc. De multe ori femeia, fiind o mamă adevărată pentru copii, cată singură să-i îngrijească, și nu-i rămîne timp să-și pună în fiecare zi brasieră, să se facă elegantă. Bărbatului începe să i se pară că femeia lui nu-i așa de frumoasă ca cochetele pe care le întîlnește pe stradă, care întrebuințează toată arta zugrăvelei la față și a tăiturii straielor pentru trup și, astfel înarmate, merg la vînat. Viața de familie i se face uricioasă, îi pare rău după viața lui de holtei, vine acasă posomorît, femeia nu-i intră în voie cu nimic, mai pe urmă vin și alte scandaluri, așa că viața împreună le devine cu neputință; sau se întîmplă ca și în întîiul caz, că și unul, și altul își cată plăcerile îndeosebi, fără a-și face vreo bănuială unul altuia.

Lucrul nu e de mirat, ceea ce cineva seamănă, aceea și culege. Fetei nu i se pun alte principii în cap decît acelea care o duc numai la ideea de interes bănesc, la ideea că trebuie să știe să întoarcă bărbații la capriciile ei, după cum vîntul întoarce moriștele.

În căsătorie, părinții se poartă ca cei mai mari dușmani, fac toate chipurile să scape de fată ca de cea mai mare sarcină. E un lucru neînțeles cum ei, care cresc copiii de mici, care sînt deprinși cu plăcerea de a-i vedea, care la orice boală fac orice jertfe numai să nu-i piardă, nu se îngrijesc nicidecum de a nu le nenoroci viața, și îi jertfesc celui întîi venit, numai pentru a avea plăcerea să fie *socri mari*, numai pentru a-și da copilul din casă.

Pentru niște părinți adevărați, măritarea unei fete ar trebui să fie o bucurie dureroasă, trebuind de multe ori să părăsască copilul cu care se deprinsese de atîția ani. Nu urmează de aici că ar trebui să împiedece căsătoria, acesta ar fi prea mare egoism. Cînd iubim pe cineva căutăm să-i facem toată fericirea, chiar

Scanned with CamScanner

lucruri aţiţătoare; cafeaua, ceaiul, chiar vinul sînt peste măsură de scumpe pentru punga cea seacă a ţăranului nostru, nu-i rămîne decît rachiul falsificat cu tot soiul de dresuri otrăvitoare. S-a observat, că, cu cît la un popor mizeria e mai mare, cu atîta e mai mare şi consumaţia rachiului.

Casa trebuie să fie curată, luminoasă, aerisită, cu camere spaţioase şi uscate. Puţine case din oraş împlinesc asemenea condiţii, cele mai multe şi de prin oraşe, şi de pe la ţară sînt adevărate vizuini.

Capitolul din urmă al *Maternologiei* D-lui Drăgescu trătează despre ţăranul român. Acolo ne arată toate mizeriile şi necazurile lui. Dl. Drăgescu crede că prin instrucţie s-ar îndrepta totul, crede că atunci ţăranul ar fi sănătos, ar locui în case bune, ar mînca bine, într-un cuvînt, ar fi fericit. Dar Dl. Drăgescu uită mizeria, ţăranul nu se instruieşte, fiindcă e sărac, şi cît timp va fi aşa cum este acuma, instrucţia pentru el va fi zadarnică. Să se îmbunătăţească economiceşte soarta ţăranului şi numai atunci va fi cu putinţă instrucţia şi pentru el; cît n-are ce mînca, sigur nu va avea poftă de învăţătură.

Noi, sfîrşind această recenziune, felicităm din toată inima pe Dr. Drăgescu pentru marele serviciu ce a făcut, dînd la lumină această carte, care de va fi răspîndită şi citită de oameni cu inimă – sigur că nu va rămâne fără *efect*.

Sophiea Nădejde

2.2. Despre căsătorie[1]

Ce e căsătoria şi ce ar trebui să fie? Ceea ce este acum e trist, mîrşav şi de rîs sau, mai bine, un mezat de femei şi de bărbaţi, unde cel ce dă mai mult e cumpărătorul!

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 18, pp. 626-634.

Putem stabili ca regulă generală că mai toate căsătoriile se fac nu din iubire, ci din interes. Iată o fată care are mii de galbeni şi caută vreun bărbat să-i administreze averea şi care să se bucure de oarecare sprijin, ca astfel să poată fi sigur de vreo slujbuşoară.

Bărbatul ţine ca femeia să aibă cît mai multă zestre din două motive: unul e că femeia la noi este o sarcină pentru bărbat, din cauza luxului şi caifetului ce oricare femeie crede că bărbatul trebuie să-i facă. Are sau nu de unde, puţin îi pasă. Ca exemplu dintr-o mie, voi cita un caz unde femeia ameninţă pe bărbat cu divorţul dacă nu va împrumuta două-trei sute de galbeni ca să o ducă la „bal de curte"; al doilea motiv e că bărbatul de multe ori caută zestre în nădejdea de a pune mîna pe ea şi a o irosi. Aceasta se întîmplă destul de des cu toate piedicile ce legea pune. Îndată ce s-au împăcat cu zestrea, căsătoria e sfîrşită; cît despre urmările unor asemenea căsătorii, nimeni nu se îngrijeşte.

D-nii Gură-Cască vor admira mireasa, alţii pe mire, unii vor găsi că perechea e potrivită (pe ce consideraţii!?), că „d. X a făcut o partidă minunată", că „D-şoara Y. a avut noroc, căci numai cu zestre de atîta şi atîta a luat un băiat tînăr şi cu viitor".

Vom aminti încă, că în afară de relaţiunile băneşti sau comerciale, care de obicei se tratează între rude, tînărul şi tînăra şi-au comunicat unul altuia cîteva complimente, au mai mers de cîteva ori la preumblare, au luat cîteva îngheţate, iar ca coroană la toate acestea au jucat împreună. Cît e de a-şi comunica unul altuia diferite păreri ştiinţifice, literare, politice sau sociale, nici nu se gîndesc, fiind convinşi că femeia nu trebuie să aibă vreo părere în asemenea chestiuni sau că trebuie să fie de părerea bărbatului, ca clientul român de a patriciului care-l hrănea. De multe ori se înşală, crezînd că vor schimba femeia după părerea lor, dar în loc de plasticitatea la care se aşteptau, găsesc că e mai tare decît oţelul. Exemplele de acest fel sînt numeroase, bărbaţi de acei care din cauza femeii botează copiii, merg la biserică, postesc acasă de formă etc.

Scanned with CamScanner

Așa eu singură am văzut un băiat care la vîrsta de șase ani cînta la pian bucăți de muzică din cele mai alese ale lui Schubert și care promitea să devină un geniu, însă muri la inflamație de creieri la vârsta de vreo șase ani și jumătate. Și cîți alți copii nu sînt victime ale capriciului părinților, care cred că fac mare lucru silindu-se să facă din copii oameni bătrîni. Copilului nu i se șade să vorbească ca un bătrîn, nici bătrînului ca un copil.

Cât despre școli, Dr. Drăgescu le arată mizeria în toată slăciunea; ele sînt un focar de infecție; ele, prin aerul rău, prin lumina puțină, prin exces de muncă intelectuală și prin lipsă de exercițiu corporal, produc niște oameni anemici, miopi, slabi de trup și de caracter.

E necontestabil, că aproape toate școlile din Europa sînt rele și cu totul străine de metodele cele mai noi ale pedagogiei. Ale noastre însă, chiar pe lîngă acelea, pot fi numite barbare; a le mai descrie e de prisos, fiecare le cunoaște îndeajuns.

În alte țări se impută că în secolul nostru s-a trecut de la un extrem la altul; înainte, toată grija era de a fi tare, de aceea exercițiul corpului prin vînat, alergare, lupte etc. ocupă totul; în secolul nostru, cînd în lupta pentru existență se caută să fie învinsă mai mult cu mintea, corpul s-a neglijat cu totul.

Dar acest sistem a ajuns la apogeul său, scriitori mari ca Spencer îl arată ca foarte rău și chiar periculos. Spencer arată cît e de trebuitor să se lase tinerilor timp și libertate la jocuri și alergare, pe care nu le poate înlocui nicio gimnastică.

Educația intelectuală ar trebui să se facă într-un mod natural, nu artificial, cum se face acuma, să se pună în capul copiilor cunoștințe folositoare și exacte. A nu se încărca capul copiilor ca niște cufere, spunîndu-li-se încă și monstruozități științifice, lucruri ce la noi sînt la ordinea zilei, d. ex., un profesor de fizică spune elevului că în timpul umed, mercurul, din cauză că e lăsat, coboară în barometru. Ce crasă ignoranță! Și aceasta era în timpul examenului. Ce va fi fost în timpul clasului încă. Pe lîngă

că nu știe teoria barometrului, dar nici măcar construcția lui. Du-te, D-le fizic, pe la vreo spițerie și te vei convinge, că, prin apăsare, mercurul nu coboară în barometru, ci se înalță.

La Cap. „Despre hrană" ni se arată cum paleontologia dovedește că omul, la început, a fost carnivor și numai mai târziu devine omnivor. Arată cît e de necesar ca fiecare om să se hrănească cu carne ca ceea ce se potrivește mai bine cu organizația lui; căci e dovedit că hrana animală tămăduiește toate pierderile, cu mult mai puțină cheltuială de putere decît cea vegetală. Omul, nutrindu-se cu carne, devine mult mai harnic, mai robust și mai energic. Ne mai arată încă cum în școli, pe lîngă hrana rea, se dă încă și neîndestulătoare tocmai în acea vîrstă în care organismul are nevoie de o hrană substanțială și îmbelșugată. Toți aproape știm că carnea e mai bună decît cartofii, toți știm că dă putere și sănătate; dar lucrul cel mai însemnat nu e acesta, ci de a putea face ca fiecare să poată avea carne; cei de prin orașe pot tot mînca mai des carne, pe cînd cei de la țară nu se înfruptă decît la zile mari.

Se strigă mereu că țăranul e leneș. Nu e leneș, ci anemic, e strivit de boală și de lipsă de o hrană mai omenească.

Prin urmare, dacă nu voim să degenerăm, dacă voim prosperitatea țării, atunci să nu lăsăm ca baza ei să piară de anemie, de foame și boli, să lucrăm pe toate căile pentru a putea face ca țăranul să mănînce carne. Țăranul postește aproape tot anul, în post, „fiindcă nu se cade", dar în cîșlegi, fiindcă nu are ce. Muncește în timp de vară cîte 15 ceasuri pe zi muncă grea și se hrănește cu mămăligă, de multe ori mucegăită, ceea ce este cauza pelagrei (leprei).

Dr. Drăgescu arată toate relele alcoolului; noi ne vom mulțumi numai să spunem că nu sînt vinovați bețivii, ci împrejurările în care trăiesc; așa, cînd omul e nefericit, cînd în calea-i nu întîlnește decît chin și amărăciune, cată să-și facă cîteva momente în care să uite tot, să se uite chiar pe sine, cată să fie vesel. Prin alcool poate căpăta toate acestea, de aceea îl bea. Să mai adăugăm încă hrana cea rea, care cere numaidecît oarecare

Scanned with CamScanner

de inimă şi de caracter acela care voieşte binele omenirii întregi şi cu atîta mai mult va lucra pentru fericirea poporului din care face parte, în sinele căruia a trăit şi din munca căruia a crescut şi s-a educat.

„Educaţia înainte de toate, să fie naţională" – are dreptate autorul să apese aşa de mult asupra acestei chestiuni într-un timp ca acesta, cînd mamele cred că e nobil ca copii să nu ştie, dacă se poate, decît franţuzeşte şi orice altă limbă, numai românește să nu fie, ci tot străină; dar să nu ne temem, pe ţăran nu se sileşte nimeni a-l franţuzi şi el a fost şi va rămîne tot român. Dar trebuie să ne ferim bine să nu facem din copii nişte şovini de prima ordine, să nu-i facem să creadă şi să strige pe toate tonurile că România e cea mai frumoasă, cea mai bogată şi cea mai fericită dintre toate, că Românii sînt urmaşi ai lui Traian şi, ca atare, mai voinici decît orice popor; că un român poate învinge o sută de turci etc. etc. Aceasta înseamnă să falsifici mintea unor copii. Că aceasta este o boală universală nu se poate tăgădui, aşa francezul crede că e mai brav decît orice alt neam, germanul, asemenea, rusul, turcul, toţi, în fine, se cred mai voinici şi mai inteligenţi. Aşadar pe cine să crezi?

Dl. Dr. găseşte de rău conduita unor mame care-s prea indulgente pentru greşelile copiilor d.e.: „Pentru mame este petrecere să vadă cum un copil frânge gâtul unui pui sau cum bate şi tortură un câine, o pisică. Sunt părinţi destul de proşti, care descoperă un suflet viteaz în copilul lor, când înjură pe un ţăran, pe un servitor ce nu se apără; şi consideră ca gentileţe când înşală pe camaradul său. Acestea însă sunt adecvatele seminţe ale cruzimii, tiraniei, şi trădării".

Autorul zice să ne creştem copii în credinţa părinţilor noştri, fiindcă fără cer, fără D-zeu, fără o lege care să prescrie datoria şi virtutea, viaţa e sumbră. (...) Aici desigur nu voi intra în discuţiuni metafizice, dar e greşită ideea de a pune în capul unui copil nişte lucruri pe care chiar cei bătrîni nu le înţeleg, de a-i face să creadă lucruri spuse pe cuvînt şi a-i încărca memoria de

basme, pe care mai tîrziu le va vedea singur că-s neadevăruri şi că cel care le-a spus a fost ignorant sau şarlatan. În loc ca pe copii de 8 sau 9 ani să-i învăţăm toate poveştile evreişti, mai bine ar fi să învăţăm să cunoaştem natura, să le exercităm inteligenţa cu lucruri folositoare, nu cu nimicuri, după cum zice şi D-lui mai la vale, că nu trebuie de speriet copiii cu draci, strigoi etc. etc. Copilul trebuie să se deprindă să facă bine nu de frică, ci pentru binele în sine.

Dar zice D-lui.: „Cînd durerea biciuieşte creatura umană, dacă va fi susţinută de credinţă, cumva iese biruitoare". Aici tocmai e greşeala, şi de aceea vedem de multe ori oameni care ar trebui să-şi caute dreptate, mulţumindu-se a zice „îi va plăti D-zeu"; eu mă voi mulţumi să afirm numai că, dacă ar fi posibil să se scoată din capul omenirii ideea fatală de un D-zeu, omenirea ar progresa mai repede către idealul fericirii.

Vorbind despre cultură, iată ce zice: „Am constatat cu durere că între toate popoarele Europei care au pretenţia de cultură, noi suntem acei care iubim mai puţin citirea, iar acei ce citesc, în general, devorează cărţile inutile care aprind imaginaţia şi corup inima. Suntem un popor liber şi suveran, dar am uitat că libertatea şi suveranitatea au trebuinţă de instrucţiune".

„La noi în general cărţile sunt considerate ca un lux şi banii cheltuiţi cu ele sunt socotiţi ca bani pierduţi. Englezul oriunde s-ar găsi, în Londra, în Africa sau Asia, citeşte pretutindeni ca să se instruiască, noi nu citim deloc sau citim ca să omorîm urîtul". Sau, voi adăugi eu, ca să adormim. Într-adevăr o mai grozavă neinteresare de a citi, de a se instrui, decît la noi, nu se află. Vedem oameni care zic că poartă numele de culţi, dar care nu ştiu în ce constă cultura, doar în a se îmbrăca la modă, a mînca bine, a se plimba şi a nu munci deloc, aşa că în toate tendinţele unor asemenea oameni nu vedem nici o deosebire faţă de tendinţele sălbaticilor.

Autorul arată încă cît e de periculos să îngreunezi mintea copiilor cu prea multe studii, căci prin aceasta s-a dat naştere la mulţi idioţi. Este ştiut că toate precocităţile mor fără întîrziere.

Scanned with CamScanner

Capitolul II

Femeia şi rolul ei în societate – mamă, soţie, fiică, prostituată

2.1. Maternologia (Educaţie şi igienă)

de Dr. I. C. Drăgescu, 1881, Constanţa[1]

Vorbind despre prima educaţie a copiilor, Dr. Drăgescu arată foarte clar cît e de necesar, ca aceasta să se facă de însăşi mama care, mai bine decît oricine, poate conduce primii paşi ai copilului pe calea adevărată, ca una care-l iubeşte şi-i voieşte cel mai mult bine decît oricine; cît despre educaţia actuală, iată ce zice, comparînd-o cu cea de la romani: „La noi, sclava Greacă în unele familii s-a înlocuit prin guvernante franceze, germane sau engleze, care în general copiii sunt lăsaţi pe mânile servitorilor".

„Educaţia modernă dezvoltă în inimele copiilor egoismul cel mai degradant, dispreţul cel mai aristocratic pentru tot ce nu suntem noi. Trebuie să iubim omenirea, să transmitem şi copiilor noştri această iubire, dar să nu uităm patria, *să nu devenim cosmopoliţi. Educaţia înainte de toate să fie naţională*".

Aici eu cred că e greşită ideea, noi nu avem să ne plîngem de cosmopoliţi, ci de egoişti şi de individualişti. Se poate bine iubi naţiunea sa, fără a urî pe celelalte naţii; desigur că e un om

---

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1882-1883, nr. 4, pp. 98-101.

Scanned with CamScanner

pe colegul său pentru a căpăta iubirea profesorilor, se deprinde cu linguşirea înaintea celor mari: „Capul plecat sabia nu-l taie" sau proverbul rusesc că „cel culcat la pămînt nu se mai bate". Sigur că o asemenea educaţie e menită a tîmpi şi a înjosi caracterele.

Unora nu le-a plăcut deloc articolul. Desigur că din pricină că le-am spus un adevăr, ce voiau să-l ţină ascuns. Zicătoarea „spune adevărul de voieşti să-ţi faci duşmani" e foarte adevărată. Mîngîierea mea este că, după cît ştiu, numărul acestora e foarte mic şi neînsemnat, căci cei mai mulţi dintre cititorii noştri sînt destul de culţi pentru a înţelege că, deşi articolul meu n-a fost o capodoperă de stil, deşi a lăsat mult de dorit în această privinţă, totuşi el nu a fost decît adevărul. M-am bazat pe ştiinţă, pe ideile de pedagogie ale marelui filosof Spencer.

Susţin că sînt adevărate cele zise în art. din nr. 16, dar că au înţeles rău aceia care zic că acolo am arătat că femeia n-are nevoie de a învăţa. Departe de mine această idee! Femeia are nevoie de educaţie ştiinţifică foarte întinsă, are nevoie să cunoască ştiinţele pedagogice, cît se poate de profund, cu un cuvînt să aibă aşa fel de educaţie încît să poată fi pe drept numită cultă, să poată fi folositoare şi ei, şi societăţii.

În nr. 16 am arătat numai relele efecte ale educaţiei femeii, fără a crede însă că această educaţie aduce roade bune pentru bărbaţi. Întîi că aceasta ar fi fost o abatere de la chestiune şi al doilea că am crezut ca e un lucru comun să mai vorbesc despre corupţia bărbaţilor.

Eu am ţinut să arăt că în deşert cred unele dintre femei că bacalaureatul este cine ştie ce mare lucru. Sunt lucruri mult mai grave care trebuie să ne atragă atenţia, este un ideal mult mai înalt decît acesta – fericirea omenirii, iată problema pe care sociologii caută s-o dezlege. Femeile fac şi ele parte din omenire şi dacă pentru fericirea omenirii se cere o sumă de bărbaţi instruiţi, devotaţi, oamenii ai căror orizont de cugetare are o întindere mare, e natural că trebuie să fie şi un număr oarecare de femei serioase, femei care să caute numai să placă, care să nu aibă ca

principiu că femeia trebuie să fie gingaşă, cochetă, voluptuoasă, vorbind să aiurească ca Pitia, să pretindă să-i dea luare aminte la toate frazele enigmatice, *ce va spune etc.?*, şi de multe ori să aibă pretenţia să fie femeie de spirit.

Nu cu asemenea femei ne vom urni din noroiul în care ne aflăm. Şi dacă numai bărbaţii vor lucra la fericirea omenirii, acea fericire nu va putea fi completă şi pentru femei, căci pentru a căpăta un drept trebuie muncă, trebuie să avem cunoştinţă de valoarea lui; numai luînd parte activă, individul poate spera ceva pentru sine.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

face neînțelese; cînd programele noi se schimbă ca anotimpurile, de mai multe ori în același anotimp, două, trei – încît lasă un haos atît în mințile profesorilor, cît și în ale copiilor? Și de multe ori s-a întîmplat că au ieșit băieți din liceu fără să aibă idee de geologie, căci într-un program geologia era într-a șasea și elevul era într-a cincea, cînd trece el într-a șasea, se schimbă programul și geologia trece la a cincea! Iată, deci, că băiatul cu șapte clase n-are nicio idee de o știință ca aceasta! Dar nu e nimic, cum zice, și-a dezvoltat destul inteligența învățînd șapte ani latinește și vreo patru grecește și... pentru fericirea lui, le-a uitat odată cu ieșirea din școală.

Însă nu numai atîta, ci de ar fi chiar programele cît de neschimbătoare, dacă ar avea profesorii toată bunăvoința, educația dată după chipul de azi nu ar aduce mare folos. Căci e dovedit că educația trebuie să înceapă *de la simplu la compus, de la concret la abstract*. Explicările cele mai bune, experiențele, dacă ar fi cît de cît numeroase, ar fi de foarte puțin folos, după teoria lui Spencer, căci educatorul trebuie să conducă pe elev, ca el singur să scoată legile, fără a i le spune sau a i le arăta. În educația lui Spencer, explicația cade complet, mersul educației trebuie să fie tot acela ca al dezvoltării omenirii, căci aceasta, din observare și din experiență, singură a scos legile fără a i le spune cineva! Tot asemenea, și copilul trebuie, mai în scurt, să urmeze aceeași cale; căci e văzut că calea aceasta de acuma e greșită. Învață fizica, dar de multe ori nu-și poate explica cele mai simple fenomene. Învață matemateca, dar de multe ori, nu știe socotelile cele mai simple și de aceea e mai dibaci în asemenea socoteli un negustor care le știe din practică, decît cel ce le-a învățat 7-8 ani. A începe geometria ca acuma e rău, ar trebui să lăsăm pe elev ca singur, prin experiențe să afle enunțul teoremelor, să afle singur dezlegarea problemelor etc. Prin aceasta inteligența lui se exersează și lucrurile aflate mai greu le uită, iar chiar de le uită, la trebuință le poate afla iarăși singur.

Așadar cum s-ar putea cu o educație așa de falsă să căpătăm numai roade bune? Acasă, mintea copilului e hrănită cu tot felul

de basme, atît de la slugi, cît și de la părinți, dar care au calitatea de a nu se contrazice. La școală e mai ciudat, ba chiar e un haos pentru copii. De ex., istoria și geologia îi spune că a trebuit nenumărate milioane de ani pînă s-a format pămîntul și pînă a ajuns în starea în care e azi, că sînt mii și mii de miliarde de ani de cînd au apărut, cu încetul, cele dintîi ființe inferioare care, la început, erau numai ca niște celule; geologia îi dovedește că niciodată nu s-a putut întîmpla un potop care să acopere pămîntul; fizica îi spune că în lume nu se află decît spațiu și materie, că nu se poate efect fără de cauză și alte adevăruri bazate pe dovezi științifice. Tabloul se schimbă, trece la ora de religie, acolo spune că lumea s-a creat în șase zile, că omul s-a format din lut, că animalele toate au apărut deodată așa cum le vedem azi, că a fost un potop care a acoperit tot pămîntul, că D-zeu e ceva nematerial, dar care există. Se întîmplă ca elevul să-i ceară oarecare lămuriri, căci nu știe el singur pe cine să creadă, atunci profesorul îi pune notă rea sau se mulțumește să-i spună cîteva maxime, ca „Zis-a nebunul în inima sa, nu este D-zeu", „Crede și nu cerceta" și multe altele, care sînt de ajuns să-l facă pe băiat să creadă sau că e prost și nu înțelege lucruri așa de înalte, sau că toate acestea i se spun ca să treacă vremea.

Educația morală pe care o capătă azi copiii e destul de rea. Să mai spunem cum e? De prisos... Vom arăta numai care sunt efectele ei: depravarea, egoismul, șarlatania, maxima, că orice mijloc e bun pentru a ajunge la scop. O auzi adesea. A trăi numai pentru sine, a-și face numai plăcerile sale cu cea mai mare nepăsare față de cei mai de aproape chiar.

A cheltui pentru o plăcere a sa 100 de franci e un nimic, a da altuia un franc e un sacrificiu etc. În societatea de acuma e o adevărată vînătoare, care caută să o facă unul asupra altuia, fără vreo mustrare de cuget. Dacă poate înșela pe altul zice că a avut nevoie, fără să-i pese că a pricinuit celuilalt o nenorocire poate.

Educația de acasă e rea, cea de la școală e tot atîta de vicioasă; băiatul din școală se deprinde a copia pentru a căpăta note, pîrăște

Scanned with CamScanner

numai paliative: azi fac un ospiciu pentru o sută de săraci, iar alţii nenumăraţi pier de foame; căci ce poate face binefacerea faţă cu societatea care produce din ce în ce mai multă sărăcie. Societatea e o pepinieră nesfîrşit de mare, pe cînd binefacerea aduce atîta folos cît picătura în mare. Ba adesea strică.

M-am abătut în treacăt asupra acestei chestii de vreme ce se vede că a început şi la noi să ia avînt straşnic; binefacere la deal, binefacere la vale, noroc numai că se pricopsesc din ea tot *boierii* şi *cucoanele*.

Dacă mila poate aduce vreun folos material, apoi ca moral, strică îngrozitor, căci omul trebuie să se deprindă să trăiască prin sine însuşi şi nu graţie altora, să ştie că în societate are şi el acelaşi drept la viaţă ca şi toţi ceilalţi şi că trebuie să caute a-şi căpăta acele drepturi. Dar de o mie de ori vinovat, ba chiar criminal, este cel mai cult, care nu caută să lucreze pentru fericirea socială. Aşadar femeile ar trebui să nu piardă niciodată din vedere că dacă învaţă, dacă au şcoli mai multe, toate acestea sînt prin munca majorităţii care suferă toate neajunsurile şi mizeriile şi că, prin urmare, ele, mică minoritate, sînt datoare să lucreze pentru acei şi acele prin a căror muncă, fie direct, fie indirect, s-au luminat. Căci e uşor şi falnic de strigat: voim şcoli deopotrivă cu ale bărbaţilor, voim instrucţie şi burse deopotrivă cu ale lor; dar de unde toate acestea? Tot de pe spinarea mulţimii? Aşadar cred că femeia instruită nu va mai privi cu acel despreţ înnăscut pe femeia din popor, ci va simţi că e datoare să lucreze pentru dînsa, ca astfel să-şi plătească oarecum o parte din ceea ce-i datorează.

În scurt, drepturile politice nu pot aduce niciun folos majorităţii femeilor, iar pentru un mic folos ce ar avea minoritatea, care şi azi stă destul de bine faţă cu mizeriile pe care le suferă poporul, nu trebuie ca femeile cu inimă şi energie să lucreze, să piardă nişte puteri pe care le pot întrebuinţa mai cu folos în altă parte.

Sofiea Nădejde

1.16. O REA ÎNŢELEGERE[1]

Mă văd nevoită a da o lămurire la articolul despre *Educaţia femeii* din nr. 16. Pricina e că mulţi l-au înţeles cam curios. Vina e oare a mea că nu m-am exprimat destul de limpede sau a cititorilor care au pironit luarea aminte numai asupra acelor puncte cele le veneau mai mult la îndemînă?

Cu acest model de a alege dintr-un articol numai unele fraze, am putea ajunge la nişte încheieri cu totul deosebite de acele la care voia autorul să ajungă.

Unii au înţeles că femeia nu trebuie să înveţe nimic; aici putem clasa pe acei bărbaţi care cred că ştiinţa e menită numai pentru ei, şi chiar dintre ei, numai pentru o mică parte. Aceştia au luat articolul de bun.

Alţii, simţindu-se loviţi în gîndurile cele mai ascunse, au botezat fiecare frază cu numele de *prostii*; aici găsim clasa femeilor, mai cu seamă a candidatelor de bacalaureat. Ceea ce e trist e că nici unii, nici alţii nu l-au înţeles sau n-au voit să-l înţeleagă.

Cînd zic că educaţia de azi, atît a băieţilor, cît şi a fetelor, e rea, aceasta nu înseamnă că nu trebuie de învăţat; învăţătura trebuie pentru oricine şi, dacă ar fi dată bine, ar aduce foloase înmiite decît aduce acum, cînd numai minţile cele mai bine constituite pot să se dezvolte şi să nu se tîmpească din cauza sistemului. O educaţie care ne dă poate numai două, trei procente poate, cu drept cuvînt, merita urgia oricui.

Dacă în acel articol am stăruit mai mult asupra educaţiei femeii, să nu creadă nimeni că găseam *educaţia bărbatului* bună.

Se mai încape îndoială că prin educaţia de azi, copiii nu ajung să fie ceea ce ar putea să fie? Dovezile le avem în natură. Cum de nu ar fi aşa cînd învaţă lucruri nefolositoare, cînd chiar acele folositoare li se predau în chip, de parcă ar fi menit anume pentru a le

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1881-1882, nr. 19, pp. 690-695.

Scanned with CamScanner

Oamenii încep să cunoască noțiunea de dreptate, dar pînă ce o vor pune în practică, încă mai este. Chestiunile zilnice nu dovedesc aceasta îndeajuns? Studenții de la București au dreptate, ba au chiar și drepturi, dar la ce le sînt bune? Toate legile și articolele sînt mai mult un soi de capcană, pentru cei naivi, și ele pot lua atîtea forme și înțelesuri în mîna celor de la putere ca și renumita pălărie în mîna boscarului, așa că „malheur à qui s'y fie". A nu voi să țină seamă de experiența făcută de bărbați în chestiunea socială este același lucru ca și cum unul, voind să învețe fizica, nu ar vrea să țină seamă de nimic din ce se știe și s-ar bizui ca, fără nicio carte, fără nimic, numai observînd diferitele fenomene fizice, să facă singur fizica. Nu s-ar chema oare că pierde timpul în zadar? Cine nu ar zice că face o prostie nevoind să țină seamă de știința strînsă de atîtea generații? A se amesteca în luptele electorale, ne arată îndeajuns experiența bărbaților, este de prisos, e muncă zadarnică. Dar poate, se va zice, nu va fi zadarnică, căci atunci vom putea fi procurori, judecători etc. etc. Se înțelege de la sine însă că nu se va putea înmulți numărul acestora, de vreme ce sînt îndeajuns, poate chiar prea mulți pentru venitul țării. Însă ce se va întîmpla? Cei ce au pîinea și cuțitul își vor croi după poftă, adică își vor pune în slujbă toate neamurile, și femei, și bărbați, iar necăpătuiții vor face opoziție. Cerințele vor fi mai mari și mizeria, de asemenea. Ce va fi cîștigat omenirea din aceasta?

Care e progresul cel strașnic la care se așteptau, că nu se vede deloc? O societate nu se va numi, și nici chiar nu va fi, cultă și civilizată cîtă vreme mizeria va zăcea în sînul ei, cîtă vreme majoritatea membrilor ei va suferi, cum suferă azi. Prin darea de drepturi politice femeii, nu se va face alta decît că proletariatul intelectual va crește mult mai repede. Dacă însă ne-am pune din punctul de vedere burghez al bărbaților, vedem că ei nu sînt nici logici, nici drepți, prin nedarea de drepturi femeilor; toate argumentele ce aduc sînt ori nimicuri, ori neadevăruri, așa că numai dreptate nu au. Lucrul însă nu este de mirat, pentru o societate care are cultul nedreptății.

Argumentele pe care ne bazăm noi cînd zicem că femeile nu trebuie să se amestece în politică sînt cu totul deosebite de cele pe care le aduc bărbații pentru a nu le da.

Ceea ce însă femeile de inimă trebuie, și sînt chiar datoare să facă, este să se lumineze, să învețe, căci numai așa se vor putea lăsa de o mulțime de prejudicii care țin societatea încleștată în loc. Femeile luminate deprinse cu adevărurile științei, neavînd obiceiurile și credințele cristalizate după un tipic oarecare, vor fi deprinse să cedeze înaintea adevărului și nu țin cu îndărătnicie la cele apucate, fie bune, rele, fără să-și bată capul a mai cugeta.

La omul sălbatic sentimentul egoist predomină totul, e mulțumit să-și împlinească poftele lui, iar despre alții, dacă poate să-i mănînce, nu se dă la o parte. Chiar sentimentul de familie e cu totul străin bărbatului, care trăiește curat pentru sine. Femeia, începînd de la animale, tot a trebuit să aibă oarecare altruism. Deodată numai instinctiv, numai pentru conservarea speciei: a ținut la pui, căci altfel îi pierea neamul. Dar tot nu se poate tăgădui că a fost un sentiment care la bărbat s-a trezit mult mai tîrziu decît la femeie. Fără îndoială că și acest sentiment nu este decît slab și nu poate fi comparat cu acel de azi. Oamenii s-au civilizat, au făcut o mulțime de progrese, dar, din nefericire, toate acestea nu au mers alături cu sentimentele altruiste și acestea au rămas cu totul în urmă.

S-au găsit însă oameni care să vadă, se recunoască mizeriile societății și să caute lecuire sub diferite forme – una dintre aceste forme este și pomana; femeile care, desigur, au sentimente altruiste mai dezvoltate s-au dedat în mare parte la acest mijloc, adică la a face societăți de binefacere, la a împărți milostenii etc., căci fiind lipsite de orice știință, și mai ales de cea socială, nu caută să studieze această boală, sărăcia (pauperismul), nu cercetează cauzele care o produc și, pe urmă, să caute să le nimicească, căci numai atunci pot într-adevăr curma răul. Cînd ele nici nu-și bat capul de pricini, ci caută să aducă

Scanned with CamScanner

mahalagioaice şi studiind dacă merită ori nu să stea în relaţie cu cutare ori cu cutare, desigur că nişte oameni cu păreri şi ţinte aşa de opuse greu pot trăi în armonie. E trist cînd al doilea D-zeu al femeii e mahalaua! Îi pasă mai mult de această hîrcă bătrînă, decît de aceea că, poate voind să se conformeze ei, va jigni sentimentele cele nobile ale bărbatului, va sădi singură, încetul pe încetul, răceala şi zizania între ei. Toate acestea vin numai de acolo pentru că femeia nu capătă sau nu căpăta instrucţia trebuitoare.

Sofiea Nădejde

1.15. Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice?[1]

E bine ca omul să aibă în viaţă un ideal ori, mai bine, o ţintă, căci atunci acţiunile lui vor avea un şir regulat, potrivit cu ţinta pe care o are. Nu e vorba, idealul poate fi bun, dar poate fi şi greşit, de exemplu cineva poate avea un ideal de lux, de frumuseţe, de vitejie, de avere ori de fericire. Unele sînt dăunătoare societăţii însăşi, altele însă, folositoare. Dar cei mai mulţi chiar nu au nicio ţintă, niciun ideal; fac cutare lucru fiindcă aşa face lumea, se lasă chiar să fie duşi cu totul de curentul numit lume, fac lux fiindcă aşa face lumea, învaţă ori sînt de cutare ori cutare idee, fiindcă aşa fac şi sînt şi alţii de seama lor.

Aşa este azi cu chestia femeilor, multe învaţă pentru că aşa e moda ori aşa i-a zis *maman*, iar mai departe nimic; altele învaţă urmărind un ideal, *drepturile femeilor.* Acum o întrebare, care drepturi?

Drepturile politice de care nu se vor folosi decît o mică minoritate ori drepturile femeilor ca oameni, ca făcînd parte din aceeaşi societate, cu aceleaşi datorii şi cu aceleaşi drepturi?

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 21, pp. 815-819.

Din nefericire aceste drepturi lipsesc nu numai femeilor, ci şi bărbaţilor, aşa că mai bine le putem numi drepturile oamenilor. Cele care au înţeles, şi lucrează pentru această chestie, nu pot fi decît lăudate. Unele însă vor zice că vor drepturile politice pentru a putea lucra pentru celelalte, dar acesta nu este decît un pretext, căci bărbaţii au de mult drepturile politice, şi societatea, în general, tot merge ca vai de ea, atît moral, cît şi economic. Sau, poate, femeile să fie aşa de îngîmfate încît să creadă că vor face, fiind în politică, mai mult decît bărbaţii? Îşi închipuie poate că, avînd ceva putere în mînă, vor face mai mult decît bărbaţii? Să-mi dea voie să mă îndoiesc, să se privească ce s-a făcut în Germania, unde au fost oameni devotaţi pentru popor care credeau cu tot dinadinsul că, amestecîndu-se în politică, vor face cine ştie ce pentru muncitori. Nu numai în Germania, dar în toate ţările, printre şarlatanii politici au fost şi oameni de bună credinţă, care credeau că vor face cine ştie ce îmbunătăţiri pentru popor; experienţa însă le-a dovedit că s-au înşelat. Aşadar, de ce se facă şi femeile aceleaşi greşeli pe care le-au făcut bărbaţii, de ce oare experienţa acestora să nu le slujească şi lor?

Numai lupta pentru drepturile oamenirii este folositoare, această luptă cât de înceată, tot va aduce cîndva roade, pe cînd cealaltă nu va folosi la nimic, nu numai omenirii, în general, dar nici măcar femeilor.

Presupunem, nu cum voiesc cîţiva domni deputaţi, că se vor da, nu numai femeilor nemăritate ori văduane, drepturi, ci tuturor, că ar fi chiar vot universal. Ei, şi ce am face cu acest supranumit drept? Vor fi concurenţi la deputăţie mai mulţi şi alegători tot mai mulţi. Care e folosul? Ni se va zice, dar atunci va fi cine să apere femeile de nedreptăţile pe care suferă, vor fi alesele naţiei, vor avea un mandat şi vor trebui să-l împlinească. Dar oare deputaţii nu sînt aleşii naţiei lor? Nu li se dă mandat? Şi, Doamne, groaznic se mai îngrijesc de împlinirea fericirii celor care i-au ales! De ce să nădăjduim lucruri care nu se pot împlini, lucruri care nu-şi pot avea fiinţă?

Scanned with CamScanner

înainte, îl oprește în loc. Bărbatul încetează să se intereseze de lucrurile de care femeia n-are interes; încet, încet nu mai dorește, nu mai iubește și în curînd fuge de societatea cu care mai înainte împărtășea aceleași dorințe, și care l-ar face să roșească că le-a părăsit. Cele mai nobile simțiri ale inimii și ale sufletului încetează să fie, și această schimbare coincide cu interesele egoiste făptuite de familie, așa că, peste cîțiva ani, nu se deosebește cu nimic de cei care n-au avut niciodată altă dorință decît să-și mulțumească o deșertăciune proastă, și iubirea de cîștig.

Cît de fericită ar fi căsătoria între două persoane instruite cu aceleași idei și cu aceleași credințe egale în toată puterea cuvîntului! Susțin chiar cu cea mai mare încredere că acesta e idealul măritării. Renașterea morală a omenirii nu va începe cu tot dinadinsul decît atunci cînd relația socială cea mai de temelie va fi pusă pe picior de egalitate și cînd membrii omenirii vor recunoaște că ființa pentru care ei au cea mai mare simpatie trebuie să aibă aceleași drepturi și aceeași lumină ca și ei"[1].

Așadar vedeți că unul dintre cei mai mari cugetători ai secolului zugrăvește cu colorile cele mai vii înrîurirea femeii asupra bărbatului și cum ar putea fi altfel? Femeile sînt îndărătnice, adică au o energie aplicată în rău, lucru bine cunoscut chiar de popor, aduceți-vă aminte de anecdota populară după care femeia a fost chiar înecată, dar n-a voit să zică că-i cositură: „Zi, femeie, că-i cositură", „ba-i forfecătură, bărbate", și, scufundată în apă, tot arăta din mînă că-i forfecătură. Așa că îndărătnicirea e mult mai tare la omul incult decît la cel cult, căci în vreme care acesta e deprins să înțeleagă și să cedeze înaintea științei și a adevărului, cel incult nu cedează înaintea nimănui, i-a abătut într-un chip și așa voiește, socotește chiar ca un punct de onoare să nu cedeze. Țipă și strigă zile întregi ca un copil dezmierdat, așa că n-ai ce-i face, ori cedezi,

[1] Fragmentul reprezintă o autocitare din articolul „Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill)," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 12, pp. 452-457.

ori te duci dracului, și fiindcă bărbații se socotesc mai cu cap, zic: „ce să-mi pun mintea cu ea pentru un fleac ca să-mi stric liniștea, fie cum zici". Azi oleacă, mîine oleacă, și, cînd te trezești, acest copil dezmierdat te-a dus departe. Să luăm de exemplu un bărbat cu idei altruiste, materialiste etc. care se însoară (nu caută să vadă ideile femeii, ori cel puțin dacă ea înțelege lucrurile la fel ca el), nu e act că ea trebuie să fie aproape așa de instruită ca și dînsul, ci pe cuvîntul că e *une bonne fille* o ia de nevastă, încredințat că din ea va face, ca dintr-un aluat, orice-i va plăcea, își va croi o femeie cu ideile și aspirațiile lui. Dar cum utopia și practica lucrului se dovedesc amare, căci *cette bonne fille*, odată femeia lui, își bate joc de el și nici nu poate fi altfel, omul nu poate fi schimbat cum se crede.

O asemenea schimbare ar fi nefirească, ba chiar rea, căci atunci nu am mai avea siguranță în nimic: azi un om ar fi cel mai cinstit, mîine l-ai vedea tîlhar – și așa în toate, ar schimba ideile lui sociale și morale mai des decît hainele.

De aceea e sigur că pînă cînd nu vom avea femei culte cu niște idealuri mai înalte decît ale mahalalei, nu vom avea nici bărbați cum se cade, căci oricît va fi omul de energic, tot va ceda în parte ignoranței femeii lui. Luați un exemplu destul de simplu: cîți bărbați cu idei materialiste nu avem noi în țară, ia să căutăm însă cîți nu merg de hatîrul femeii ori de cel al părinților la biserică măcar de Paști, cîți nu botează copiii, cu toate că știu că e o formă zădarnică în care nu cred deloc? Preferă să se facă de rîs înaintea prietenilor celor mai intimi, numai să intre în voia femeii și a mahalalei.

Oricum ar fi, însă numai laudă nu merită acei bărbați care nu s-au îngrijit să-și ia o femeie de aceleași idei cu dînșii. Cel mai nostim e să vezi bărbatul materialist și femeia postind posturile, împărtășindu-se, ducîndu-se la biserică etc... crezînd în rai, explicîndu-și toate fenomenele prin puterea lui D-zeu etc... ori bărbatul să fie liberal, ori radical, ori socialist chiar, iar femeia să fie burgheza cea mai desăvîrșită. El care strigă egalitate, libertate și ea care imită fumurile vechi aristocratice? Făcînd genealogia fiecărei

Scanned with CamScanner

cu toate acestea, nu se poate ca soţii să n-aibă aceleaşi relaţii, nu pot să trăiască în apartamente separate, nici să primească oaspeţi diferiţi, ca în vremea lui Ludovic al XV-lea. Fiecare va voi să crească copii după gusturile sale şi să le insufle sentimentele sale; atunci ori se va face între soţi un compromis, împlinindu-şi fiecare gustul pe jumătate, ori femeia va consimţi cu jale, ori, pe sub mînă, va strica tot ce bărbatul face.

Ar fi o nebunie de crezut că aceste deosebiri de sentimente şi de gusturi nu-s decît din pricina deosebirii de educaţie şi că în alte circumstanţe nu ar fi deosebiri de gusturi şi sentimente. Dar nu e de tăgăduit că aceste deosebiri sînt mărite prin educaţia care se dă: ba chiar nici nu pot fi lecuite. Cu educaţia care să dă femeilor, rar se întîmplă ca să fie uniune între bărbat şi femeie în privinţa gusturilor şi a plăcerilor.

Şi unul şi altul trebuie să se supună fără nădejde şi să renunţe în a găsi în tovarăşul vieţii, acel «idem velle, idem nolle» care este pentru toată lumea legătura unei tovărăşii adevărate: ori dacă bărbatul reuşeşte, atunci e că a ales o femeie de o completă nulitate aşa că n-are nici velle, nici nolle, şi-i e tot una a face aceasta ori cealaltă, numai să-i spună ce să facă. Dar de multe ori chiar socoteala aceasta nu iese bine la capăt; căci prostia şi slăbiciunea, nu sînt întotdeauna o chizeş pentru supunerea aşteptată cu atîta încredere. Şi chiar de ar fi, oare să fie acesta idealul măritării? Ce îşi ia bărbatul în asemenea caz, dacă nu o slugă ori o stăpînă? Pe cînd dacă două persoane în loc să nu fie nimic, sînt ceva, dacă ţin unul la altul şi nu sînt prea deosebiţi, interesul pe care-l au pentru aceleaşi lucruri, ajutat de simpatia unuia către altul, dezvoltă germenii aptitudinilor de a se interesa de lucrurile care mai înainte nu interesau decît pe unul singur şi încet, încet produce în fiecare o asemănare de gusturi şi de caracter, schimbînd întrucâtva, dar îmbogăţind ambele naturi şi adăugînd capacităţilor unuia şi pe ale celuilalt. Aceasta se întîmplă chiar între doi prieteni care trăiesc mult împreună şi s-ar întâmpla des, dacă nu foarte des, în măritare, numai dacă educaţia ambelor sexe nu ar fi aşa de deosebită,

încît o unire potrivită e aproape cu neputinţa. Dacă o dată acest rău ar fi tămăduit, oricare ar fi celelalte deosebiri de gusturi ce despart soţii, ar fi măcar o unire în chestiunile cele mai de căpetenie ale vieţii. Dacă amîndoi se interesează deopotrivă de aceste chestiuni mari, îşi ajută unul altuia şi se încurajează unul pe altul în tot ce-i priveşte, celelalte chestiuni în care gusturile lor se deosebesc le par neînsemnate; căci este o temelie pentru o amiciţie trainică şi veşnică, aceasta mai mult decît orice va face ca, în toată viaţa, fiecare dintre soţi să aleagă plăcerile celuilalt soţ în loc de ale sale.

Pînă aici n-am privit decît pierderea fericirii casnice ce vine din pricina deosebirii între bărbat şi femeie, dar ceea ce întăreşte mai mult relele neasemănării este inferioritatea. Deosebirea, dacă e în nişte calităţi bune, poate folosi, înteţind şi pe celălalt ca să le capete. Dacă fiecare dintre soţi se întrec dorind să căpăte calităţile care-i lipsesc, şi face chiar cele mai mari silinţe, deosebirea ce se află între ei nu face o deosebire de interese, ci îi uneşte mai mult şi măreşte rolul pe care fiecare îl joacă în fericirea celuilalt. Dar dacă unul dintre soţi e mult mai inferior decît celălalt, şi nu caută să se ridice la acelaşi nivel cu ajutorul celuilalt, influenţa celui inferior asupra celui superior e dăunătoare într-o căsătorie, şi mult mai dăunătoare într-o căsătorie fericită decît într-una nefericită. Nu fără pedeapsă se osîndeşte unul mai cuminte să trăiască cu unul mai inferior, pe care îl alege de tovarăş intim şi unic. Orice tovărăşie ce nu înalţă, înjoseşte; şi cu cît e mai intimă şi mai familiară, cu atîta are mai mult acest rezultat. Un om adevărat superior pierde cînd e regele societăţii lui. Azi legătura între bărbat şi femeie e mult mai strînsă decît altădată. Înainte, bărbaţii petreceau mai mult între ei, azi, sentimentele care leagă pe bărbat cu femeia cer ca el să petreacă mai mult cu femeia şi copiii. Pe de-o parte, educaţia a făcut întrucîtva pe femei capabile de a servi de tovarăşe bărbaţilor, dar, în cele mai multe cazuri, le-au lăsat cu totul inferioare. Vedem adesea că tineri care făgăduiau mult, încetează să înainteze după ce se însoară şi, îndată ce cineva nu merge înainte, dau înapoi. Femeia care nu dă zor bărbatului

Scanned with CamScanner

Dacă el nu e de aceeaşi părere cu mulţimea, dacă vede nişte adevăruri pe care ea nu le recunoaşte încă sau dacă voieşte să recunoască prin fapte nişte principii pe care alţii le recunosc numai cu vorba, şi dacă mai voieşte să-şi regleze viaţa mai conştiincios decît ceilalţi oameni, găseşte în însurătoare piedica cea mai jalnică, dacă nu se întîmplă ca femeia lui să aibă o părere mai înaltă decît cea comună.

„Cîteodată e nevoit să jertfească interesele sale, poate averea ori chiar mijloacele de trai. Bărbatul ar înfrunta toate acestea, dacă n-ar fi vorba decît de dînsul, dar se va opri să le impună familiei: familia sa e femeia şi fiicele; căci despre băieţi crede că vor împărtăşi aceleaşi sentimente ca şi dînsul, că vor putea suferi aceleaşi pierderi pe care le suferă el şi cu bucurie se vor jertfi pentru aceeaşi cauză. Dar cînd e vorba despre fete, măritarea lor poate să atîrne de purtarea lui; pe urmă, femeia lui nu e în stare să pătrundă în adîncul ideii pentru care el face asemenea jertfe; dacă crede că ideea merită jertfe, crede numai pentru iubirea către bărbat; ea nu împărtăşeşte entuziasmul lui şi conştiinţa ei nu-l încuviinţează; pe cînd aceea ce el voieşte să jertfească are pentru dînsa foarte mare preţ. Omul cel mai bun şi mai neinteresat nu va sta la îndoială multă vreme cînd e vorba să facă să cadă asupra femeii urmările faptelor sale. Oricine are femeie şi copii a dat ca un fel de ostatici părerii lumii. Pentru bărbat încuviinţarea acestei puteri, adică a părerii lumeşti, poate să fie fără însemnătate, pe cînd pentru femeie ea e foarte însemnată. Bărbatul poate să se înalţe mai sus de părerea lumii şi să se mângâie de duşmănia ei prin încuviinţarea acelor ce judecă ca şi dînsul; pe cînd femeia şi fiicele sale nu pricep aceasta. Adesea s-a bănuit femeilor tendinţa pe care o au de a pune toată puterea lor în acea parte unde se poate capătă consideraţia lumii şi li s-a socotit ca o slăbăciune şi ca o copilărie. Aici e mare nedreptate. Societatea a făcut din toată viaţa femeii numai o jertfă, a cerut ca femeia să-şi înăduşească toate apucăturile ei firești şi pentru această uitare de sine nu-i dă decît o singură răsplată, consideraţia.

Dar consideraţia femeii e nedespărţită de a bărbatului, şi acuma, după ce ea a cumpărat-o şi plătit-o, se vede lipsită pe nişte motive pe care ea nu le înţelege. Ea şi-a jertfit viaţa şi bărbatul său nu poate să-i jertfească un capriciu, pe care lumea nu-l primeşte, nici nu-l recunoaşte şi care e pentru lume chiar o nebunie, dacă nu ceva mai mult. Mai e de însemnat că starea socială a bărbatului atîrnă de ideile pe care le are. Aşa că multe femei îi bănuiesc pe bărbaţi de alte idei, că din pricina purtării lor ele nu se bucură de un rang mai înalt: de aceea fiii nu înaintează în armată ori fetele nu găsesc nişte gineri buni, zic ele. Cu asemenea putere, care nu lipseşte mai în fiecare casă, trebuie să ne mai mirăm, dacă cei mai mulţi sînt orbiţi de nefericitul cum se cade, aşa de însemnat azi?

Deosebirea de caracter între bărbat şi femeie, care e mai cu seamă din pricina educaţiei, e foarte stricătoare idealului măritării. O legătură strînsă între fiinţe cu totul deosebite una de alta e o adevărată visare. Deosebirea poate să atragă, asemănarea singură însă ţine şi numai prin asemănarea ce se află între soţii care pot să-şi facă fericirea unul altuia. Cîtă vreme femeile vor fi aşa de deosebite de bărbaţi, nu e de mirare ca ei să voiască să aibă o putere fără mărgini asupra lor. Dacă oamenii nu se aseamănă îndeajuns, nu pot avea nici o asemănare de interes adevărat. Scriitorii protestanţi şi liberali strigă în contra puterii pe care o au preoţii catolici asupra femeii, nu sub cuvînt că e rea, ci pentru că micşorează puterea bărbatului. În Anglia se întîmplă adesea ca o femeie evanghelistă să aibă un bărbat de alte idei. Dar de se întîmplă chiar să nu fie deosebire de opinii, e de ajuns să fie o deosebire de gusturi care va strica foarte mult fericirea casnică. Dacă soţii sînt ceva mai bine crescuţi, îşi suferă gusturile unul altuia; dar oare se aşteptau la aceasta cînd s-au luat? Asemenea deosebiri de caracter vor aduce după sine deosebiri de gusturi asupra tuturor treburilor. Amîndoi vor voi să primească oameni deosebiţi şi să meargă în societăţi deosebite. Fiecare va căuta persoane care împărtăşesc aceleaşi gusturi ca şi sine: persoanele plăcute unuia vor fi indiferente, ba chiar neplăcute celuilalt; şi

Scanned with CamScanner

ocazie să citească din urmă, o vom aminti pe scurt. Argumentul cel mai puternic pe care bărbaţii îl aduceau era micimea creierului femeiesc. Îţi era ciudă şi nu prea cînd auzeai că te învinovăţeşte un om de ştiinţă, ca Dl Delunay ori ca Dl Maiorescu, dar cînd auzeai pe orice bucher că repetă ceea ce a auzit de la alţii, ca un papagal, fără să ştie despre creier nici cît un casap, atunci, zic, oricît de răbdătoare ai fi fost, tot îţi venea să-l smintești cum zic Muntenii: nu ţi-i ciudă când te trîntește un cal bun, dar să fii trîntit de un măgar e cam din cale afară de prost. Dacă ai fi adus dovezi cu grămada, degeaba: era creierul şi iar creierul. Dacă ai fi arătat cît de multe femei inteligente, vrednice de laudă care, dacă n-au făcut mai mult decît bărbaţii, au făcut cel puţin cît ei, nici nu te auzeau sau poate se îndurau să-ţi spună că acelea au fost nişte excepţii ori monştri, bune de pus la cabinetul de curiozităţi.

Lucrul care ne lovea a fost că totdeauna ne vorbeau de creier şi niciodată de raportul acestuia către corp; loviţi de acest lucru aşa de bătător la ochi, am luat datele greutăţii trupului şi ale creierului la bărbaţi şi la femei şi, fapt neaşteptat, am găsit că femeia are creierul mai greu decît bărbatul, proporţional cu trupul. Cred că oricît ar fi cineva de profan în ştiinţele naturale tot va înţelege că a nu compara greutatea creierului cu greutatea trupului e lucrul cel mai caraghios, căci balena ori delfinul are creierul absolut mai greu decît omul. Nu trece mult şi Dl. L. Manouvrier publică în *revue Scientifique* un articol unde arată ştiinţific şi pe larg ceea ce noi spusesem în treacăt. Şi iată cum încheie la urmă :

> Raportul greutăţii creierului către talie e mai mic la sexul femeiesc decît la cel bărbătesc, dar aceasta e din pricină că talia nu arată tocmai dezvoltarea sau, mai bine, greutatea trupului. Căci dacă se compară greutatea creierului, cu a trupului, găsim din contra, adică, sexul femeiesc are creierul mai greu, atît la vîrsta adultă, cît şi la momentul naşterii. Această deosebire e puţin însemnată, dar sigur că ar fi mult mai mare, dacă s-ar lua în seamă grăsimea care se găseşte în mult mai mare cantitate la femeie decît la bărbat; căci aceasta nu trebuie să figureze în comparaţiunea masei creierului cu a trupului, de vreme ce e ceva mort şi n-are nimic de-a face cu creierul.
>
> *Iarăşi creierul femeii*, după D.L Manouvrier (dedicaţie D-lui Maiorescu) anul II, pag 19

Aşadar, cînd un om ca D-l Manouvrier spune asemenea lucruri, bazîndu-se pe cîntăririle lui proprii, cît şi pe cele ale altora, mai încape îndoială de acest adevăr? Toţi acei care strigau şi strigă în contra instrucţiei femeii ar trebui să gîndească că strigă şi în contra unei jumătăţi din omenire; căci, dacă azi nu se pot lumina toate femeile, tot e un folos dacă măcar zece la mie vor avea mintea luminată. Numai dintre acestea se vor găsi unele care, rupînd cu prejudiciile, rupînd cu luxul, cu un cuvînt, rupînd legăturile cu *mahalaua*, vor fi adevăraţi apostoli ai chestiunii omenirii şi, prin urmare, şi ai femeii, care şi ea de veacuri zace sub jugul tiraniei şi al întunericului. Chestiunea femeilor e o chestiune socială şi părăsirea ori nepăsare pentru dezlegarea ei strică nu numai femeilor, dar omenirii, în general. Fie un bărbat cît de învăţat, cît de energic, tot va fi amorţit în lucrările şi ideile lui, cîtă vreme va avea lîngă el o femeie care nu-l înţelege în aspiraţiile lui, o femeie care habar n-are grijă sau ştiinţă, fie de orice soi – cu un cuvînt, o femeie al cărei nivel intelectual nu s-a ridicat mai sus decît mahalaua. E de mirat cum adesea cel incult tîrîie şi pe cel cult în prostiile lui, dar e aşa; dovadă avem zilnic; pe urmă, iată ce mai zice Mill în această chestie:

> Influenţa femeii îl împiedică pe bărbat să cadă mai jos decît cere părerea generală a celorlalţi, dar îl împiedică să urce mai sus. Femeia este aprigă ajutoare a opiniei vulgare. Un bărbat însurat cu o femeie mai puţin inteligentă decît dînsul are de tîrît după dînsul o ghiulea şi, încă ceva mai rău, are de învins o piedică ori de cîte ori voieşte să fie mai de treabă decît cere opinia publică. E cu neputinţă, pentru un bărbat ferecat astfel să se ridice la o virtute mai înaltă.

Scanned with CamScanner

liberă, despărțirea în asemenea cazuri face puțină deosebire. Iar de vom zice că legea condamnă pe bărbat la alimente, ce mai fericire să iei bani din mîna celui ce te disprețuiește și urăște.

D-lui mai zice că femeile azi trăiesc pe socoteala bărbaților. Frumos de tot, să analizăm puțin lucrul și să vedem dacă e așa. Să începem cu majoritatea, adică cu femeile din popor. Oare acestea trăiesc pe socoteala bărbaților, nu muncesc ele din zori până noaptea tîrziu, nu cresc ele în același timp copii, o sarcină destul de grea și fără care societatea n-ar putea fi? Aici femeia e numai roaba puterii și a prejudecății, ea cu munca ei poate trăi. Dacă venim la minoritate găsim: ori femei bogate, care nu trăiesc pe socoteala bărbatului, ci pe dobînda banilor, adevăr care Dl. Misir nu l-a tăgăduit. Iar cît despre femeile fără avere din clasa burgheză, găsim două categorii: ori cochete care nu fac nimic și pe care, singuri, bărbații și le aleg și le țin pentru luxul și gustul lor, plătindu-le și fasonîndu-le cum le place, pînă ce acestea le deprind slăbiciunea și pe urmă îi poartă ele de nas cum vor, și joacă stăpînii înaintea roabelor, ca ursul înaintea țiganului. Cîte prostii, cîte infamii nu fac bărbații numai pentru a-i plăcea unei femei care, cu toată prostia ei, a știut și a putut subjuga bărbații, pe ei, capodoperă a creațiunii – aici le vine răsplata cuvenită. Tot în clasa burgheză găsim femeia care, dacă nu cîștigă bani, economisește, administrează ceea ce aduce bărbatul, crește copiii, așa că tot nu se poate zice că trăiește pe socoteala bărbatului; căci după cum arată Mill, de multe ori părăduiala și neregula care se întîmplă într-o gospodărie unde femeia lipsește echivalează cu o sută ori două de franci – pe care i-ar putea aduce ea, prin funcția pe care ar avea-o.

Vedeți bine că Mill, care e pentru libertatea deplină a femeii, ia toate în seamă și zice că femeia trebui să poată trăi independent, iar că la măritare bărbatul trebuie să recunoască că, dacă ea renunța la un cîștig bănesc, nu e decît în folosul lor și să nu-i scoată ochii că trăiește pe socoteala lui, știind bine că la cea întîi ocazie, ea are atîta educație ca să poată trăi de sine.

Sofiea Nădejde

1.14. DESPRE FEMEI[1]

De mult tăcerea domnește despre chestiunea femeii: nimeni nici nu ne ocărește, nici nu ne laudă. Nimic nu omoară mai mult o chestie, fie socială, fie politică, ori curat științifică, decît tăcerea, cîtă vreme o chestie e discutată, ocărîtă ori lăudată, atîta timp înseamnă că are viață. Așa e și cu chestiunea femeiască, nimeni nu zice nimic, se pare că totul ar fi în regulă, pus la cale, ori se pare că femeile s-ar fi stins de pe fața României!

În anul întîi al *Contemporanului* au fost mai multe articole privitoare la chestiunea femeii*), acum iarăși, după atîta tăcere, credem că e bine să mai zicem cîte ceva. Ce voiți, lucrurile plăcute sînt dulci de repetat, iar pe cele dureroase, repetîndu-le, te ușurezi.

Au trecut vremurile de fericită memorie (pentru bărbați), cînd orice nătărău se făIea cu mintea lui bărbătească! Un lucru sigur e că femeile nu sînt nici proaste, nici lipsite de energie, cum afișau toți. Că nu sînt mai puțin inteligente decît bărbații s-a dovedit și se dovedește necontenit, căci în orice ramură a științei, dacă vreo femeie a avut mijloacele să se îndeletnicească, a reușit. America e țara aceea în care femeile s-au ocupat mai mult, în Europa Occidentală educația femeii a luat iarăși un avînt destul de însemnat. Dar Rusia, vecina noastră, putem zice, le-a întrecut pe toate.

Acolo, de zece, cincisprezece ani sînt pline facultățile de medicină de femei, ba chiar sînt gimnazii anume pentru fete; acolo sînt femei care cunosc economia politică, care au adîncit și înțeles nu numai pe ceilalți economiști burghezi, dar chiar și pe renumitul economist Marx mai bine decît mulți profesori de facultate de pe la noi.

Chestiunea creierului, deși a fost așa de des dezbătută în revista noastră, totuși fiindcă poate mulți din abonați n-au avut

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, pp. 666-674.

Scanned with CamScanner

între simțirea femeii și a bărbatului. Ori poate nu, D-le Misir?! Poate ne vei tăgădui și libertatea de a simți?!

Dar să nu uitați că, dacă măritarea e o carieră, vor năvăli o mulțime de pretendente la ea; de unde intrigi infamii și tot ce-și poate cineva închipui mai rău; lucru natural de vreme ce se naște lupta pentru existență. Frumos viitor croiesc bărbații pentru fiicele lor.

Stuart Mill, vorbind despre libertatea și egalitatea femeii, dovedește foarte bine foloasele ce ar decurge de la ea și trebuie ca cineva să fie prea îmbuibat de rea voință pentru a nu se convinge.

Iată cîteva idei de ale lui: Ne întreabă ce folos ar fi să i se dea femeii libertate și drepturi egale cu cele ale bărbaților? Cel dintîi ar fi că s-ar regula un lucru după dreptate în loc de nedreptate. Toate aplicările egoiste, iubirea de sine, socotirea sa mai presus de toți și toate – aceste rele egoiste care stăpînesc azi omenirea își au rădăcina în alcătuirea traiului de astăzi între bărbat și femeie. De aici toate acestea își scot hrana cea mai puternică. Închipuiți-vă numai ce gîndește un băiat trecînd la vîrsta bărbătească, cu credința că fără nici un merit și chiar de ar fi cel mai prost dintre bărbați, numai prin naștere, numai prin faptul că e de parte bărbătească, va fi mai presus decît jumătate din omenire. Foarte de timpuriu băieții încep să se creadă superiori fetelor și tinerii învață degrabă să se creadă mai cu minți decît mamele și să socotească că acestora nu li se cuvine decît cruțare, fără nici un respect adevărat.

Oare își închipuie cineva că toate acestea nu strică pe om ca individ și ca membru al societății? E tot același lucru ca și cu un rege moștenitor care se crede mai bun decît toată lumea fiind născut rege sau un nobil fiindcă e născut nobil. Purtarea bărbatului cu femeia seamănă foarte mult cu aceea a seniorului cu vasalul, cu deosebire ca femeia trebuie să fie mai ascultătoare bărbatului decît era vasalul stăpînului. Această neegalitate sfărîmă toate principiile de dreptate; și orice ar face educația și civilizația pentru a nimici legea puterii și a o înlocui cu aceea a

dreptății, nu se va clăti din loc până ce cetățuia dușmanului nu va fi atacată și cîtă vreme dorința de a stăpîni pe cel mai slab va fi chiar în inima societății.

Nu mă voi abate mult asupra acestor chestii pe care cititorii *Contemporanului* le-au citit în prescurtarea pe care am făcut-o din cartea lui Stuart Mill. Mă mir de ce D. Misir nu arată relele ce ar urma din darea libertății femeilor, din aceea că ar primi aceeași educație și s-ar bucura de aceleași drepturi ca și bărbații. Dar ne putem aștepta că va născoci ceva și în această privință, limba și sintaxa e bogată, mai cu seamă cînd cineva își propune să ia lucrurile numai la suprafață, de ex. cum arată D-lui că oprirea țăranilor ca să nu-și vîndă pămînturile e folositoare. Ori oprirea de a sconta leafa... Toate acestea însă nu sînt decît oblojele, D-le Misir, și nu distrug răul, nici mizeria. Țăranul, dacă vinde pămîntul, îl vinde de mizerie, de nevoie, de foame, chiar voind a-și alina sărăcia măcar pentru un moment. Și legiuitorul n-a lovit în miserie cînd l-a oprit să nu vîndă, căci el îl va închiria mai toată viața, ceea ce se deosebește puțin de vindere, cînd va avea nevoie și nu va avea cu ce lucra. Tot asemenea și funcționarul cînd își va vedea femeia ori copilul bolnav, cînd nevoia îl va strînge, va împrumuta, și încă poate mult mai dăunător decît înainte, așa ca legea lui Grădișteanu aduce puțin folos.

Tot în această prelegere se mai combate căsătoria liberă și zice că atunci ar fi vai de femei: de vreme ce amorul nu ține decît puțin timp și dacă n-ar fi legea care să-i ție pe bărbați, ce ar face femeia? Ce frumos ideal de gospodărie! A trăi cu cineva de frica legii. Pe cît se vede d-sa vorbește de lucruri pe care nu le cunoaște; căci dacă cineva a iubit și după cîteva luni de la însurătoare amorul lui și-a luat zborul în altă parte, iar dacă cineva schimbă ușor sentimentele, ca ciubotele, și, prin urmare, are nevoie de frică ori de *zapciu* (care e legea) ca să nu lase femeia, noi socotim că aceea nu a fost iubire, ci numai aprindere de călcâie, iar acel om, natură anormală, un product bolnav a societății de azi – și în asemenea întâmplare legea nu folosește nimic, căci fie căsătoria legală ori

Scanned with CamScanner

1.13. Libertatea femeii în prelegerea D-lui Misir[1]

D-l Misir, în conferința pe care a ținut-o la universitate despre egalitate, libertate și fraternitate, s-a abătut în treacăt și asupra chestiei dacă femeia merită și ea libertate înaintea legilor ori nu.

Numai păcat că domnul a trecut în zbor asupra chestiei și nu și-a declarat curat cugetul. Căci voim mai bine un adversar înverșunat, fanatic chiar, decît unul care nu se dă tocmai în contra, care de multe ori, de vrei să-l convingi, ți se pare că a înțeles și s-a convins, pe cînd el a rămas tot neschimbat, tot cu ideea lui fixă în cap.

Cît despre D. Conferențiar, l-am ghicit foarte bine între cine poate fi numărat, am înțeles ce idei are D-sa despre chestia femeiască.

D-lui zice înainte de a începe să vorbească de libertatea femeii că nu se va ocupa de inteligență ori de meritele pe care ea le are. Minunați-vă ce cavalerism, cît e de milostiv și de îndurător; cînd putea tare bine să înceapă și D-lui printr-o tiradă à la D. Maiorescu: cum să dăm libertate femeilor, acestor ființe totdeauna în vîrsta copilăriei, care nu se pot conduce singure și veșnic au nevoie de brațul nostru, fiind tot atît de slabe la trup ca și la minte, și ținînd seamă de elocvența D-sale și de bună voință a publicului pentru asemenea idei sănătoase la bază familiei, sigur că o ducea numai în aplauze. Dar fie zis între noi, n-a zis D-l Misir nimic de inteligența ori de nenorocitul creier al femeii, căci e prea dovedit că nu mai are ce și că nu e adevărat că femeile sînt mai puțin inteligente decît bărbații. Se știe că ocupațiile lor sînt deosebite, că nu se pricep în treburile bărbaților, după cum nici ei nu se pricep în ale femeilor, după cum un doctor în drept nu se pricepe în medicină ori un istoric, în matematecă, dacă nu va fi

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 16, pp.612-614.

îndeletnicit cu acestea. A nu ști ceva nu înseamnă a fi prost. A cui e vina dacă inteligența femeii din clasele burgheze a fost îndeletnicită cu lucruri nefolositoare? A cui e vina dacă pentru *cariera ei* nu i se cere decît să pară cît mai frumoasă? A cui e vina dacă ea se reduce la un lucru de speculă? Nu e decît a societății și îndeosebi a bărbaților; ei, avînd puterea în mînă, au voit să facă din femei un lux, un obiect de plăcere; vom vedea însă mai la urmă că pentru acest capriciu al lor nu rămîn nepedepsiți. Cu ce gust nu s-ar fi arătat în alte vremi că femeia e mai delicată la minte, nu poate ține cu judecata tare a bărbatului. *Ce voiți*, ar fi zis D-sa, *lucrul de observat e că avem chiar în popor vorba „plete lungi și minte scurtă"*, și atunci sala ar fi bubuit de aplauze, căci asemenea idei sînt foarte molipsitoare și măgulitoare pentru bărbați.

Sînt sigură însă că o asemenea insultă publică nu putea trece fără o manifestare din partea femeilor, chiar cele mai engleze ar fi deșertat sala, lucru ce poate i se cuvenea și acuma D-lui Misir.

D-l a lăsat să se înțeleagă că femeia nu e vrednică de a fi liberă și că legea mamă (vitregă) a tuturor celor slabi îi vrea binele, punîndu-i toată viața sub epitropie. Lucrul e fals; bărbații au puterea în mînă și nu voiesc să ne aibă părtași noi la dînsa, știind că atunci va trebui să-și micșoreze fiecare portița lor, nu dau femeilor drepturi tot pentru același lucru pentru care nu dau nici muncitorilor.

D-lui face ironie amintind ceea ce s-a zis de atîtea ori: că femeia la noi nu mai are altă carieră decît aceea a măritatului. Lucru care numai de rîs nu e. Societatea și membrii ei trec cam prin trei faze în privința faptelor lor: întâi fac fapte nemorale și dăunătoare semenilor, fără a înțelege că nu sînt morale, al doilea le fac, dar mărturisesc că e rău și ar trebui cu totul altfel, al treilea recunosc și încetează de a le mai face. Ei bine, D-l Misir e de abia în faza întîi, D-sa vorbește, dar nici nu-i trece prin cap ce e un rău, o rușine pentru societate. Pentru a-și închipui ce liniște și mulțumire sufletească simt femeile gîndindu-se la această unică carieră, n-au decît să-și închipuie că bărbaților nu le-ar rămîne decît cariera însurătoarei, căci poate să fie o oarecare asemănare

Scanned with CamScanner

robie şi supunere şi o viaţă întemeiată pe dreptate! După hrană şi îmbrăcăminte, libertatea e cea mai straşnică trebuinţă a firii omeneşti.

Pentru a putea judeca cîtă fericire aduce cuiva libertatea, să privim cît ne aduce nouă. Căci nicăieri judecata nu se deosebeşte mai mult decît cînd judecăm pentru noi ori pentru alţii. Cînd cineva se plînge că e administrat rău, că e nedreptăţit etc., zicem că e cîrtitor.

Dar cînd e vorba de noi, credem că nici nu mai trebuie dovadă să arătăm că sîntem nedreptăţiţi şi cea mai bună administraţie a epitropilor ne pare rea numai fiindcă noi nu facem parte din ea. Tot asemenea e cu naţiile. Ce cetăţean dintr-o ţară liberă ar voi să-şi schimbe libertatea lui cu o administraţie făcută de alţii oricît de bună ar fi? Chiar de ar crede că se află vreun popor care, fiind cîrmuit de către alţii, are o administraţie bună, tot n-ar voi căci are mai multă încredere în sine. Şi fiţi siguri că tot ce simţim noi, femeile simt şi ele tot atîta. Tot ce s-a zis de la Herodot şi pînă în zilele noastre despre înrîurirea guvernelor libere asupra sentimentelor, asupra minţii şi a datoriei sînt tot atît de adevărate pentru femei cât şi pentru bărbaţi. Să ne amintim numai ce am simţit cînd ne-am văzut slobozi de stăpînirea părintească. Nu ni s-a părut că parcă ne-am fi uşurat de nişte sarcini grele, că ni s-au scos nişte legături neplăcute dacă nu dureroase? Nu ne-am simţit îndoit de vioi decît înainte? Oare vă închipuiţi că femeia n-are aceste simţiri? Cînd cineva nu poate nădăjdui să capete libertate, însă are oarecare chip să capete putere, aceasta ajunge ţinta tuturor dorinţelor sale; cei care nu-s lăsaţi să-şi vadă singuri de treburi se mulţumesc cum pot ocupîndu-se de treburile altora, cu vederi egoiste. De aici vine patima femeilor pentru frumuseţe, găteală şi fudulie; chiar luxul şi desfrînarea îşi au tot această rădăcină. Cu cît libertatea e mai mică cu atîta dorinţa de putere e mai mare şi mai neruşinată.

Toată lumea are nevoie să-şi poată întrebuinţa puterile la ceva. Dar femeia după ce şi-a făcut datoria ei de mamă, după ce şi-a pus copiii la cale – ori femeile care n-au avut gust sau ocazie ca să împlinească acestea datorii –, ce să facă? Ele n-au deschis înaintea lor nimic, doar să intre în vreo societate de binefaceri. Cînd cineva începe să spună că femeile cu talentele şi cu prudenţa lor ar fi de multe ori folositoare statului, îndată potrivnicii încep să ne poftească să rîdem de priveliştea unui parlament sau a unui cabinet, unde stau fete de optsprezece ani ori femei tinere de douăzeci de ani. D-lor uită că bărbaţii la această vîrstă nu sînt chemaţi să împlinească aceste slujbe, pentru ce atunci ar fi chemate femeile? Bunul simţ ar trebui să le spună că asemenea slujbe vor fi încredinţate femeilor care şi-au petrecut tinereţile instruindu-se pentru a putea fi vrednice de împlinit slujba la care sînt chemate, chiar vedem azi că nu toate femeile au gustul măritării, ci unele îmbrăţişează cîte una din carierele care le sînt deschise. Cîte femei ajunse la patruzeci sau cincizeci de ani ar putea aduce foloase însemnate mai cu seamă în diriguirea cheltuielilor, căci fiecare din ele aduce o experienţă căpătată în diriguirea casei! Dar de ceea ce ne ocupăm mai mult acum nu e folosul pe care ele l-ar aduce societăţii, ci viaţa urîtă şi fără nici un scop la care sînt menite. Pentru fericirea omului e foarte însemnat ca să-şi iubească cariera; lucru care e aproape de tot oprit femeii. După cum unii cuceritori nu lasă cuceriţilor decît acele slujbe pe care ei nu le pot face ori nu vor, tot aşa e şi cu femeile. Cînd privim numai cît rău se face unei jumătăţi din omenire, prin necapacitatea de care e lovită şi fiind lipsă de orice mulţumire personală, urmează dezgustul de viaţă; a răpi libertatea înseamnă a răpi cel mai mare bun şi se sărăceşte omenirea răpindu-i-se tocmai aceea ce i-ar putea face viaţa mai scumpă.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

să nu fie nimic, sînt ceva, dacă ţin unul la altul şi nu sînt prea deosebiţi, interesul pe care-l au pentru aceleaşi lucruri, ajutat de simpatia unuia către altul, dezvoltă germenii aptitudinilor de a se interesa de lucrurile care mai înainte nu interesau decît pe unul singur şi încet, încet produce în fiecare o asemănare de gusturi şi de caracter, schimbînd întrucâtva, dar îmbogăţind ambele naturi şi adăugînd capacităţilor unuia şi pe ale celuilalt. Aceasta se întîmplă chiar între doi prieteni care trăiesc mult împreună şi s-ar întâmpla des, dacă nu foarte des, în măritare, numai dacă educaţia ambelor sexe nu ar fi aşa de deosebită, încît o unire potrivită e aproape cu neputinţa. Dacă o dată acest rău ar fi tămăduit, oricare ar fi celelalte deosebiri de gusturi ce despart soţii, ar fi măcar o unire în chestiunile cele mai de căpetenie ale vieţii. Dacă amîndoi se interesează deopotrivă de aceste chestiuni mari, îşi ajută unul altuia şi se încurajează unul pe altul în tot ce-i priveşte, celelalte chestiuni în care gusturile lor se deosebesc le par neînsemnate; căci este o temelie pentru o amiciţie trainică şi veşnică, aceasta mai mult decît orice va face ca, în toată viaţa, fiecare dintre soţi să aleagă plăcerile celuilalt soţ în loc de ale sale.

Pînă aici n-am privit decît pierderea fericirii casnice ce vine din pricina deosebirii între bărbat şi femeie, dar ceea ce întăreşte mai mult relele neasemănării este inferioritatea. Deosebirea, dacă e în nişte calităţi bune, poate folosi, înteţind şi pe celălalt ca să le capete. Dacă fiecare dintre soţi se întrec dorind să căpăte calităţile care-i lipsesc, şi face chiar cele mai mari silinţe, deosebirea ce se află între ei nu face o deosebire de interese, ci îi uneşte mai mult şi măreşte rolul pe care fiecare îl joacă în fericirea celuilalt. Dar dacă unul dintre soţi e mult mai inferior decît celălalt, şi nu caută să se ridice la acelaşi nivel cu ajutorul celuilalt, influenţa celui inferior asupra celui superior e dăunătoare într-o căsătorie, şi mult mai dăunătoare într-o căsătorie fericită decît într-una nefericită. Nu fără pedeapsă se osîndeşte unul mai cuminte să trăiască cu unul mai inferior,

pe care îl alege de tovarăş intim şi unic. Orice tovărăşie ce nu înalţă, înjoseşte; şi cu cît e mai intimă şi mai familiară, cu atîta are mai mult acest rezultat. Un om adevărat superior pierde cînd e regele societăţii lui. Azi legătura între bărbat şi femeie e mult mai strînsă decît altădată. Înainte, bărbaţii petreceau mai mult între ei, azi, sentimentele care leagă pe bărbat cu femeia cer ca el să petreacă mai mult cu femeia şi copiii. Pe de-o parte, educaţia a făcut întrucîtva pe femei capabile de a servi de tovarăşe bărbaţilor, dar, în cele mai multe cazuri, le-au lăsat cu totul inferioare. Vedem adesea că tineri care făgăduiau mult, încetează să înainteze după ce se însoară şi, îndată ce cineva nu merge înainte, dau înapoi. Femeia care nu dă zor bărbatului înainte, îl opreşte în loc. Bărbatul încetează să se intereseze de lucrurile de care femeia n-are interes; încet, încet nu mai doreşte, nu mai iubeşte şi în curînd fuge de societatea cu care mai înainte împărtăşea aceleaşi dorinţe, şi care l-ar face să roşească că le-a părăsit. Cele mai nobile simţiri ale inimii şi ale sufletului încetează să fie, şi această schimbare coincide cu interesele egoiste făptuite de familie, aşa că, peste cîţiva ani, nu se deosebeşte cu nimic de cei care n-au avut niciodată altă dorinţă decît să-şi mulţumească o deşertăciune proastă, şi iubirea de cîştig.

Cît de fericită ar fi căsătoria între două persoane instruite cu aceleaşi idei şi cu aceleaşi credinţe egale în toată puterea cuvîntului! Susţin chiar cu cea mai mare încredere că acesta e idealul măritării. Renaşterea morală a omenirii nu va începe cu tot dinadinsul decît atunci cînd relaţia socială cea mai de temelie va fi pusă pe picior de egalitate şi cînd membrii omenirii vor recunoaşte că fiinţa pentru care ei au cea mai mare simpatie trebuie să aibă aceleaşi drepturi şi aceeaşi lumină ca şi ei.

Pînă aici ne-am îndeletnicit mai cu seamă să arătăm foloasele pe care le-ar avea societatea dintr-o asemenea egalitate. Dar nu trebuie să nu ţinem seamă de cîştigul şi fericirea acestei jumătăţi a omenirii; ce deosebire grozavă între o viaţă de

Scanned with CamScanner

nu pricep aceasta. Adesea s-a bănuit femeilor tendința pe care o au de a pune toată puterea lor în acea parte unde se poate capătă considerația lumii și li s-a socotit ca o slăbăciune și ca o copilărie. Aici e mare nedreptate. Societatea a făcut din toată viața femeii numai o jertfă, a cerut ca femeia să-și înăduşească toate apucăturile ei firești și pentru această uitare de sine nu-i dă decît o singură răsplată, considerația.

Dar considerația femeii e nedespărțită de a bărbatului, și acuma, după ce ea a cumpărat-o și plătit-o, se vede lipsită pe niște motive pe care ea nu le înțelege. Ea și-a jertfit viața și bărbatul său nu poate să-i jertfească un capriciu, pe care lumea nu-l primește, nici nu-l recunoaște și care e pentru lume chiar o nebunie, dacă nu ceva mai mult. Mai e de însemnat că starea socială a bărbatului atîrnă de ideile pe care le are. Așa că multe femei îi bănuiesc pe bărbați de alte idei, că din pricina purtării lor ele nu se bucură de un rang mai înalt: de aceea fiii nu înaintează în armată ori fetele nu găsesc niște gineri buni, zic ele. Cu asemenea putere, care nu lipsește mai în fiecare casă, trebuie să ne mai mirăm, dacă cei mai mulți sînt orbiți de nefericitul *cum se cade*, așa de însemnat azi?

Deosebirea de caracter între bărbat și femeie, care e mai cu seamă din pricina educației, e foarte stricătoare idealului măritării. *O legătură strînsă între ființe cu totul deosebite una de alta e o adevărată visare.* Deosebirea poate să atragă, asemănarea singură însă ține și numai prin asemănarea ce se află între soții care pot să-și facă fericirea unul altuia. Cîtă vreme femeile vor fi așa de deosebite de bărbați, nu e de mirare ca ei să voiască să aibă o putere fără mărgini asupra lor. Dacă oamenii nu se aseamănă îndeajuns, nu pot avea nici o asemănare de interes adevărat. Scriitorii protestanți și liberali strigă în contra puterii pe care o au preoții catolici asupra femeii, nu sub cuvînt că e rea, ci pentru că micșorează puterea bărbatului. În Anglia se întîmplă adesea ca o femeie evanghelistă să aibă un bărbat de alte idei. Dar de se întîmplă chiar să nu fie deosebire de opinii,

e de ajuns să fie o deosebire de gusturi care va strica foarte mult fericirea casnică. Dacă soții sînt ceva mai bine crescuți, își suferă gusturile unul altuia; dar oare se așteptau la aceasta cînd s-au luat? Asemenea deosebiri de caracter vor aduce după sine deosebiri de gusturi asupra tuturor treburilor. Amîndoi vor voi să primească oameni deosebiți și să meargă în societăți deosebite. Fiecare va căuta persoane care împărtășesc aceleași gusturi ca și sine: persoanele plăcute unuia vor fi indiferente, ba chiar neplăcute celuilalt; și cu toate acestea, nu se poate ca soții să n-aibă aceleași relații, nu pot să trăiască în apartamente separate, nici să primească oaspeți diferiți, ca în vremea lui Ludovic al XV-lea. Fiecare va voi să crească copii după gusturile sale și să le insufle sentimentele sale; atunci ori se va face între soți un compromis, împlinindu-și fiecare gustul pe jumătate, ori femeia va consimți cu jale, ori, pe sub mînă, va strica tot ce bărbatul face.

Ar fi o nebunie de crezut că aceste deosebiri de sentimente și de gusturi nu-s decît din pricina deosebirii de educație și că în alte circumstanțe nu ar fi deosebiri de gusturi și sentimente. Dar nu e de tăgăduit că aceste deosebiri sînt mărite prin educația care se dă: ba chiar nici nu pot fi lecuite. Cu educația care să dă femeilor, rar se întîmplă ca să fie uniune între bărbat și femeie în privința gusturilor și a plăcerilor.

Și unul și altul trebuie să se supună fără nădejde și să renunțe în a găsi în tovarășul vieții, acel „idem velle, idem nolle" care este pentru toată lumea legătura unei tovărășii adevărate: ori dacă bărbatul reușește, atunci e că a ales o femeie de o completă nulitate așa că n-are nici *velle*, nici *nolle*, și-i e tot una a face aceasta ori cealaltă, numai să-i spună ce să facă. Dar de multe ori chiar socoteala aceasta nu iese bine la capăt; căci prostia și slăbiciunea, nu sînt întotdeauna o chizeș pentru supunerea așteptată cu atîta încredere. Și chiar de ar fi, oare să fie acesta idealul măritării? Ce își ia bărbatul în asemenea caz, dacă nu o slugă ori o stăpînă? Pe cînd dacă două persoane în loc

Scanned with CamScanner

atîrnă totdeauna de cineva, ea e menită să primească totul de la alţii; însă ceea ce e bun pentru dînsa, n-ar fi bun şi pentru alţii?

Ei nu i se arată binele decît sub o singură formă, adică primindu-l de la un superior. Ea uită chiar că săracii sînt relativ liberi, pe cînd ea nu e, că dacă li se dă cele trebuitoare fără să le cîştige, ei nu mai sînt nevoiţi să le câştige; pentru că toată lumea nu poate fi ajutată, trebuie ca oamenii să se deprindă a se îngriji singuri şi unica milostenie adevărată e aceea care ajută pe oameni să se ajute singuri, dacă nu sunt nevolnici.

Acestea ne arată cît folos s-ar aduce societăţii printr-o educaţie mai înaltă şi printr-o cunoştinţă practică care s-ar da femeii. Dar folosul ar fi mult mai mare prin influenţa pe care femeia o are în familie.

Se zice că mulţi bărbaţi sînt cinstiţi şi de treabă numai din pricina femeii şi a copiilor. Aşa este într-adevăr pentru cei ce sînt mai mult slabi decît răi; şi această influenţă ar fi păstrată şi încă întărită prin egalitatea femeii; prin robia femeii, din contra, e slăbită din pricina despreţului ce bărbaţii simt totdeauna pentru cei care le sînt supuşi. Rîdicîndu-ne pe scara socială, întîlnim lucruri cu totul deosebite.

> Influenţa femeii împiedică pe bărbat să cadă mai jos decît cere părerea generală a celorlalţi, dar îl împiedică să urce mai sus. Femeia este aprigă ajutoare a opiniei vulgare. Un bărbat însurat cu o femeie mai puţin inteligentă decît dînsul are de tîrît după dînsul o ghiulea, şi încă ceva mai rău, are de învins o piedică ori de cîte ori voieşte să fie mai de treabă decît cere opinia publică. E cu neputinţă pentru un bărbat ferecat astfel să se ridice la o virtute mai înaltă. Dacă el nu e de aceeaşi părere cu mulţimea, dacă vede nişte adevăruri pe care ea nu le recunoaşte încă, sau dacă voieşte să le recunoască prin fapte – nişte principii pe care alţii le recunosc numai cu vorba –, şi dacă mai voieşte a-şi regula viaţa mai conştiincios decît ceilalţi oameni, găseşte

> în însurătoare piedica cea mai jalnică, dacă nu se întîmplă ca femeia lui să aibă o părere mai înaltă decît cea comună.

(Sfîrşit în numărul viitor)

Sofiea Nădejde

1.12. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill)[1]

(Sfîrşit)

Cîteodată e nevoit să jertfească interesele sale, poate averea ori chiar mijloacele de trai. Bărbatul ar înfrunta toate acestea, dacă n-ar fi vorba decît de dînsul, dar se va opri să le impună familiei: familia sa e femeia şi fiicele; căci despre băieţi crede că vor împărtăşi aceleaşi sentimente ca şi dînsul, că vor putea suferi aceleaşi pierderi pe care le suferă el şi cu bucurie se vor jertfi pentru aceeaşi cauză. Dar cînd e vorba despre fete, măritarea lor poate să atîrne de purtarea lui; pe urmă, femeia lui nu e în stare să pătrundă în adîncul ideii pentru care el face asemenea jertfe; dacă crede că ideea merită jertfe, crede numai pentru iubirea către bărbat; ea nu împărtăşeşte entuziasmul lui şi conştiinţa ei nu-l încuviinţează; pe cînd aceea ce el voieşte să jertfească are pentru dînsa foarte mare preţ. Omul cel mai bun şi mai neinteresat nu va sta la îndoială multă vreme cînd e vorba să facă să cadă asupra femeii urmările faptelor sale. Oricine are femeie şi copii a dat ca un fel de ostatici părerii lumii. Pentru bărbat încuviinţarea acestei puteri, adică a părerii lumeşti, poate să fie fără însemnătate, pe cînd pentru femeie ea e foarte însemnată. Bărbatul poate să se înalţe mai sus de părerea lumii şi să se mângâie de duşmănia ei prin încuviinţarea acelor ce judecă ca şi dînsul; pe cînd femeia şi fiicele sale

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 12, pp. 452-458.

Scanned with CamScanner

Puțini sînt oamenii care să recunoască că nu li se cuvin privilegiile de care se bucură. Cei mai mulți sînt plini de îngîmfare; și se îngîmfează nu de faptele lor, ci de niște lucruri datorite întîmplării. Cei cu caracter bun, văzîndu-se stăpîni asupra unui sex, și avînd toată puterea asupra unui membru al acestuia, caută să fie cît mai buni și cît mai blînzi; pe cînd cei mai mulți se deprind unii pe alții să fie cît mai nesuferiți și cît mai obraznici. Unii își stăpînesc asemenea purtare cu semenii lor de frică, dar își vor descărca toată ciuda pe o biată femeie obijduită de toți. Tirania care să află azi în familie are, desigur, o lucrare foarte stricăcioasă asupra caracterelor, așa că nici ne putem închipui cîtă binefacere ar aduce omenirii nimicirea ei. Orice ar face cu educația și civilizația pentru a înlocui puterea cu dreptatea, va fi în zădar cîtă vreme cetățuia dușmană va sta în picioare. Pînă cînd însă dreptul celui mai tare asupra celui mai slab va fi chiar în inima societății, vom avea lupte înverșunate și cu greu vor recunoaște toți că cel slab are aceleași drepturi ca și cel tare.

Un alt folos ar fi că numărul oamenilor de știință și al tuturor celor capabili să facă omenirea fericită ar fi îndoit. E adevărat că această jumătate, chiar azi, nu e cu totul pierdută, căci o mare parte este și va fi folositoare prin diriguirea gospodăriei. Va fi o mare creștere în sfera inteligenței, cînd numărul celor ce iau parte va fi îndoit, cînd concurența va fi mult mai întinsă. Sentimentul moral al femeii va fi mult mai înaintat cînd și ea va avea slobozenia de a alege cariera ce va voi, fără să o vadă menită de mai înainte de societate.

Nu numai că ar crește numărul persoanelor cu talent, dar părerea femeilor ar avea o influență mai bună asupra bărbaților – pe cînd acuma au o influență prea mare asupra sentimentelor și credințelor bărbătești. Zic *mai bună* și nu *mai mare*, căci influența generală a femeilor asupra opiniilor a fost foarte mare cel puțin de cînd ne amintește istoria. Înrîurirea mamelor asupra caracterelor copiilor și dorința tinerilor de a avea trecere înaintea femeilor sunt cunoscute demult că au avut o mare înrîurire

asupra formării caracterelor. Cei mai aprigi apărători ai păcii au fost acei care sufereau mai mult din pricina silniciilor. Femeile au lucrat foarte mult pentru a-i aduce pe bărbați la religia creștină, care era femeii mult mai priicioasă. Părerea femeii a avut mare înrîurire asupra însușirilor pe care ea nu le avea, dar căuta să le facă să fie în sprijinul ei. Curajul militar a fost de multe ori însuflat de către femei. Tot prin înrîurirea femeii s-a născut spiritul cavaleriei – a cărui caracter era să unească cel mai mare curaj în lupte cu niște însușiri cu totul deosebite, ca blîndețea, mila, apărarea claselor apăsate și fără apărare –, o supunere către femeie și un cult pentru sexul ei, care se deosebea de celelalte ființe slabe prin răsplătirea ce putea de bună seamă să dea celui pe care îl credea că o merită. Cavaleria e drept că a rămas departe de ceea ce trebuia să fie, dar totuși e o dovadă însemnată de o încercare către bine într-o societate foarte înapoiată.

Dacă ar fi ca femeile să rămână în starea de supunere în care se află, ar trebui deplîns că a pierit cavalerismul. Dar, după schimbările întîmplate azi în omenire, trebuie numai decît ca un alt ideal de moralitate, cu totul deosebit, să înlocuiască idealul cavaleriei.

Azi, influența morală a femeii e destul de mare, chiar dacă nu pare așa vădită. Dorința bărbaților de a străluci în ochii femeilor dă acestora mare putere asupra sentimentelor și păstrează oarecum idealul cavaleresc. Cu educația ce să dă azi femeii i se dezvoltă foarte puțin și mai deloc sentimentele de umanitate mai înalte, care cer mai multă tărie de caracter și mai multe jertfe.

De cînd femeile au început să dea oarecare întindere lucrărilor lor, se aseamănă mai cu seamă în ura pentru război și în gustul pentru filantropie, provenit mai adesea din credința religioasă; din nefericire însă filantropia e mai mult stricătoare omenirii decît folositoare. Pomana înjosește pe cel ce o primește, îl face să atîrne de cineva, îl deprinde ca alții să se îngrijească de dînsul – lucru peste măsură de stricător. Femeile se mărginesc să dea ajutor fără să caute să stârpească pricinile care fac sărăcia. Dar femeia, cum e crescută azi, nu poate prețui neatîrnarea, ea

Scanned with CamScanner

regelui. O femeie care ia parte la o mișcare pe care bărbatul său nu o încuviințează se face numai martiră, fără a putea să fie apostol, căci bărbatul poate să pună capăt apostolatului. Nu se poate aștepta ca femeile să se sacrifice emancipării până ce bărbații, în număr îndestulător, nu se vor uni cu această mișcare.

(Va urma)

Sofiea Nădejde

1.11. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill)[1]

(Urmare)

Desigur că toți potrivnicii noștri vor face cam următoarele întrebări: „Ce folos nădăjduiți să căpătați prin schimbările pe care le voiți să le faceți în obiceiurile și deprinderile noastre? Dacă femeile vor fi libere, oare omenirea ar fi mai fericită? Dacă nu, pentru ce amețiți capul femeilor și voiți să faceți o răscoală socială în numele unui drept închipuit?".

Suferințele, imoralitățile, fel de fel de rele cășunate din pricina supunerii femeii către bărbat, sînt prea numeroase și prea grozave ca să le trecem cu vederea. Oamenii necugetători, care țin seamă numai de cîteva întîmplări ajunse la iveală, vor zice că asemenea rele sînt foarte rare. Dar nimeni nu poate fi așa de orb ca să zică că aceste rele nu sînt. E prea dovedit că puterea bărbatului nu poate fi micșorată cîtă vreme stă în picioare. Căci această putere nu e dată numai bărbaților buni și omenoși, ci și tuturor răilor, și tuturor netrebnicilor. Legea robiei în căsătorie nu se potrivește în niciun fel cu celelalte legi. În căsătorie e singurul loc unde o ființă omenească în toate simțirile, e supusă la gustul și puterea altuia, crezîndu-se că acesta va întrebuința toată

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 11, pp. 414-418.

puterea numai pentru binele ființei supuse. Azi nu mai sînt alți robi, decît stăpînele fiecărei gospodării.

Mulți nu voiesc să înțeleagă că neegalitatea bărbatului și a femeii n-are nici un drept să mai fie; ei voiesc să știe ce folos ar fi din nimicirea ei. Folosul ar fi că această chestiune ar fi regulată după dreptate și nu cum e azi. Toate aplecările iubirii de sine – nedreapta îngîmfare de sine care stăpînește omenirea – își au rădăcinile în organizarea socială de azi. Judecați ce cugetă un băiat care ajunge mare cu credința că el nici măcar n-a făcut nimica bun, ba poate e chiar rău, un dobitoc – totuși, prin naștere numai, prin aceea că e bărbat, e mai mare peste jumătate din omenire, fără vreo deosebire, cu toate că poate să întîlnească în fiecare zi femei care să fie mult mai deștepte și mai bune decît dînsul. Se poate întîmpla ca de multe ori să meargă după povețele unei femei; și atunci, dacă e prost, tot crede că femeia nu-i este așa de cu minte, cu atîta judecată ca dînsul; iar dacă nu-i prost, e încă mai rău, căci cunoaște superioritatea femeii, și totuși crede că are drept să-i poruncească, iar ea să asculte. Ce lucrare va face această putere asupra caracterului său? Băieții de timpuriu încep să se creadă superiori fetelor: tînărul începe devreme să se simtă superior mamei și crede că trebuie numai să o cruțe, fără să-i poarte respect cu adevărat – în el se naște un sentiment ca de sultan pentru femeia pe care o primește la cinstea de a trăi cu dînsul. Oare toate acestea nu strică pe bărbat, și ca om, și ca membru al societății? E tocmai același lucru ca și cu regii și cu nobilii care se cred mai presus decât ceilalți oameni, numai din pricina nașterii. Raportul între femeie și bărbat e același ca între senior și vasal, cu deosebire că femeia trebuie să aibă mai multă ascultare către bărbat decît vasalul către senior. Poate că prin aceasta, supusul se face mai bun ori mai rău, dar stăpînul desigur se înrăutățește prin aceea că privește pe ceilalți mai jos decît pe sine, ori că se vede stăpîn pe niște ființe tot așa ca dînsul, fără să fie prin ceva demn de aceasta, numai, cum zice Figaro, curat prin aceea că și-a dat osteneala să se nască.

Scanned with CamScanner

frumoase căpătau ranguri cum se capătă azi cu politica ori cu războiul. Ţările care au produs compozitori muzicali însemnaţi sînt Germania şi Italia – şi tocmai aici educaţia femeii e foarte în urmă. În aceste ţări găseşti mii de bărbaţi care cunosc legile compunerii, pe cînd femei, numai zecile.

În afară de pricinile arătate pentru care femeile rămîn în urma bărbaţilor, sînt încă şi altele care lămuresc îndeajuns. Aşa, puţine femei au timp să se ocupe serios, acesta e un lucru pe care nimeni nu-l va tăgădui. Obiceiurile vieţii sunt ale femeii în mare parte de vreme. Înainte de toate, este îngrijirea gospodăriei, cheltuielile casei – la care trebuie în fiecare familie măcar o femeie; asta nu se întîmplă numai dacă familia e destul de bogată ca să poată ţine servitoare şi să poată suferi părăduielile şi risipele nelipsite în asemenea împrejurări. Diriguirea gospodăriei, chiar cînd nu e mare, e foarte grea pentru spirit, căci trebuie o veghere necontenită, nişte ochi care să vadă în fiecare ceas tot ce se petrece şi gata necontenit să dea lămuriri asupra tuturor lucrurilor despre care s-ar întreba. Dacă femeia e din clasa înaltă şi n-are nevoie să se ocupe cu asemenea lucruri, atunci vizitele, toaletele, corespondenţa, balurile etc. îi iau tot timpul. În afară de aceste datorii, femeia trebuie să aibă vreme şi spirit pentru toată lumea. Dacă un bărbat are o slujbă, isprăvind-o poate tare bine să se retragă şi să studieze ce va vrea fără să jignească pe cineva. Femeia nu poate să lipsească de la datoriile sociale. Femeia e totdeauna la ordinile cuiva şi de obicei la ordinile tuturor. Dacă vrea să studieze ceva trebuie să se folosească de puţina vreme ce o poate avea pe apucate. O femeie renumită a zis că „tot ce femeia face, e făcut în timpul pe care-l are de pierdut". E oare de mirare dacă nu ajunge la ceva însemnat în lucrările în care trebuie o aţintire necontenită şi interesul cel mai mare? Bărbaţii au ambiţia de a fi renumiţi pe cînd femeile se mulţumesc să fie admirate de cei care le înconjoară; sigur că şi aceasta nu e decît din pricina educaţiei ce li s-a dat.

Complimentul care se face femeii, lăudîndu-se bunătatea ei morală, se poate lua de mînă cu bănuiala ce i se face ca să ajungă uşor la îndemnările inimii. Se mai zice că în lucruri mari, judecata femeilor e falsificată de simpatie ori de antipatie. Să presupunem că e adevărat: atunci ar trebui dovedit că femeile se înşală mai repede de sentimente decît bărbaţii de interesul lor personal. Cea mai însemnată deosebire între bărbat şi femeie e cînd bărbatul lipseşte de la datoria şi interesul public pentru mulţumirea lui, pe cînd femeia, căreia nu i se recunoaşte niciun interes propriu, lipseşte pentru interesul pe care-l are pentru alţii. Trebuie luat în seamă că femeii i se întipăreşte în minte ideea că e datoare să aibă interes numai pentru acei cu care e împreună, fără să i se pună în cap cele mai mici sentimente despre datoriile sociale.

Cînd acei care au un privilegiu încep să facă hatîruri celor ce sînt lipsiţi, mai totdeauna e din pricină că simt teama că cei din urmă le vor lua cu de a sila.

Puţini vor fi pentru libertatea femeii cîtă vreme vor putea zice că ea nu se plînge. Prin aceasta, bărbatul păstrează mai mult timp un privilegiu nedrept. Se poate zice acelaşi lucru despre femeile din harem, ele nu se plîng că nu sînt slobode ca femeile europene. Ba găsesc că femeile noastre sînt neruşinate. E rar ca bărbaţii chiar să se plîngă de starea generală a societăţii; şi plîngerile ar fi încă şi mai rari, dacă n-ar şti că sînt, ori că se pot face, stări sociale mai bune! Femeile nu se plîng de starea lor, ori mai degrabă se plîng, căci plîngerile se găsesc de ajuns în scrierile lor. Plîngerile lor sînt ca şi cele ale bărbaţilor care se plîng de nevoile vieţii – ele nu seamănă a bănuieli şi nici nu cer o schimbare. Dar dacă femeile nu se plîng de puterea bărbaţilor, fiecare se plînge de bărbatul său ori de bărbaţii prietenelor sale. Tot asemenea e în toate robiile, mai cu seamă la începutul mişcării emancipatoare. La început, sclavii nu se plîngeau de stăpîni, ci de tirania lor. Comunele deodată începură a cere numai cîteva privilegii, mai tîrziu voiră să fie scutite de orice dare la care nu vor consimţi. Azi numai răscoala femeilor poate fi privită ca înainte răscoala supuşilor în contra

Scanned with CamScanner

1.10. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill)[1]

(Urmare)

Nu se poate hotărî nimic despre deosebirea între bărbat şi femeie, cîtă vreme nu s-au studiat legile psihologice ale formării caracterelor; cîtă vreme secolele fiziologice şi psihologice le vor privi cu un dispreţ pe care de-abia îl ascund. Zic că azi nu se poate şti ce deosebire naturală ori artificială este între mintea bărbatului şi a femeii – dacă într-adevăr este o deosebire naturală; sau ce caracter natural s-ar căpăta dacă s-ar nimici toate pricinile artificiale. Se zice că femeia n-a produs nimic însemnat în filosofie, în ştiinţă şi în arte. Se poate oare de aici hotărî că femeia nu este în stare, din natură, să producă asemenea capodopere?

Aici se poate răspunde: că nu sînt nici trei generaţii de ici, de colea – cîteva femei au început să încerce să înveţe filosofia, ştiinţele ori artele. E natural că mai degrabă între bărbaţi care erau o mulţime să se găsească cîteva genii producătoare, decît între femei care erau numai cîteva. În literatură şi poezie, unde femeile se ocupă mai de mult, au produs destule lucrări însemnate.

Dacă observăm lucrările femeilor, atît cele de literatură, cît şi cele de artă, găsim o singură lipsă, destul de însemnată, lipsa de originalitate. Nu vrem să zicem prin aceasta că ele n-ar avea idei originale; dar că n-au produs idei care fac epocă în istoria gîndirii, care formează o şcoală nouă; compoziţiile lor nu se prea deosebesc de tipul aflător. Cît despre stil, nu sînt nicidecum mai inferioare bărbaţilor.

Să vedem cum se explică lipsa arătată mai sus. Să începem cu gîndirea filosofică. Trebuie să ne amintim că, la începutul civilizaţiei, cînd fără de multă învăţătură, numai curat prin puterea geniului, puteai să faci descoperiri mari şi multe, tocmai

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 10, pp. 383-387.

atunci, zic, femeile nu se ocupau nicidecum cu ştiinţa. De la Hipatia şi până în vremea reformei, vestita Heloise este singura femeie care să se fi apucat de asemenea lucruri; şi cine ştie cît n-a pierdut omenirea din cauza faptului că femeile nu au luat parte la învăţătură. Acuma nu e aşa de uşor să se facă descoperiri, pentru aceasta trebuie să ştii tot ce au făcut cei dinaintea noastră; lucru destul de greu, căci sînt atîtea pietre la clădire, încît cel ce vrea să mai pună una deasupra trebuie cu greutate să o suie pe a sa la înălţime, unde au ajuns celelalte. Şi cîte femei se pot găsi în asemenea condiţii? Doamna Somerville, singura dintre femei, cunoaşte din matemateci tot ce trebuie de ştiut azi pentru a face o descoperire însemnată. De cînd economia politică e o ştiinţă, două femei au ştiut numai atîta ca să poată scrie ceva folositor în această privinţă. Care femeie au învăţat limba sanscrită ori slavă pentru a fi filolog însemnat? Ce femeie a învăţat atîta ca să poată fi un istoric vestit? Numai atunci se va putea judeca originalitatea femeii, cînd va căpăta toată educaţia trebuitoare. Cît despre literatura femeilor, care este o imitaţie după cea a bărbaţilor, e acelaşi lucru ca şi cu literatura latină, care e imitaţie după cea greacă. Pricina e că Grecii au fost întîii. Dacă femeile ar fi fost undeva departe de bărbaţi, atunci ar avea o literatură a lor proprie. După cum pictorii cei însemnaţi de la început imită învăţătorii lor şi numai tîrziu au ajuns să-şi arate geniul lor creativ, tot asemenea şi femeile mai întâi vor imita. Cu toate că e cam curios să pretinzi ca scrierile lor se deosebesc de cele ale bărbaţilor, deşi, fără îndoială, fiecare femeie care scrie are planurile ei deosebite.

Femeile mai cu seamă din clasele înalte învaţă artele frumoase; şi dacă nu s-au găsit între ele genii, pricina e că cele mai multe învaţă pentru trecerea timpului, şi nu pentru artă şi pentru a se hrăni! Femeile învaţă muzica pentru a executa, nu pentru a compune. Pictorii de azi nu prea sînt mare lucru; şi dacă în veacurile trecute au fost bărbaţi vestiţi în pictură, pricina e că dădeau la pictură oameni cu ştiinţă foarte desăvîrşită – mulţi dintre ei aveau chiar ştiinţă enciclopedică. Pe atunci, cu artele

Scanned with CamScanner

de la întrebuinţarea practică; şi femeile, aşa cum sînt azi, au mare îndemînare la aceasta.

Se zice că femeile inteligente sînt mai iuţi în hotărîre asupra unui lucru decît bărbaţii; calitate destul de folositoare, căci de multe ori reuşita unui lucru atîrnă de la o hotărîre dibace şi repede. S-ar zice poate că nervozitatea cea mare a femeilor le face să nu fi potrivite decît pentru viaţa casnică, pentru că sînt schimbătoare şi nepotrivite pentru o lucrare stăruitoare. Aceste cusururi vin din pricină că au prea multă putere nervoasă, şi ele n-ar mai avea fiinţă îndată ce aceasta ar fi întrebuinţată în lucruri mai superioare. O parte din nervozitate e şi din pricina încurajării care i s-a dat, dovadă atacurile de nervi şi leşinurile care s-au împuţinat de cînd au ieşit de la modă. O constituţie nervoasă capătă mai cu seamă femeile crescute departe de orice grijă şi lucrare mai serioasă cum sînt acele din clasele înalte; dar acelea care muncesc zilnic, sigur că nu peste măsură, sînt tot aşa de puţin nervoase ca şi bărbaţii. Se întîmplă naturi bolnăvicioase atît între femei, cît şi între bărbaţi, dar după cum acestora din urmă nu li se face nici o deosebire de ceilalţi, tot asemenea nu trebuie să se facă nici femeilor. Nervozitatea e de multe ori stricătoare, dar cîteodată face minuni, oamenii nervoşi în unele momente de aţîţare fac lucruri de care ar fi fost incapabili altă dată. Aceasta e pricina, că de multe ori femeile slabe au făcut sacrificii şi lucruri de necrezut. Francezii, italienii sînt mai nervoşi decît englezii şi, cu toate acestea, oamenii lor de ştiinţă, legislatorii, magistraţii n-au fost mai prejos decît cei ai englezilor. Acelaşi lucru se potriveşte şi pentru femei.

Să zice că spiritual femeia e mai schimbătoare, că nu poate să aţintească multă vreme asupra aceluiaşi lucru că mai degrabă poate sări de la un lucru la altul. Aceasta se poate explica de ce n-au ajuns la mare însemnătate în lucrurile care cer răbdare şi lucrare îndelungată. Dar rămîne de dovedit, dacă e folositoare spiritului omenesc o concentrare îndelungată asupra aceleaşi lucrări, fie chiar teoretică.

Am observat chiar că în lucrările abstracte e mai bine dacă te întorci adesea asupra aceleaşi probleme decît să lucrezi fără întrerupere. E foarte folositor, dacă cineva poate trece cu mintea de la o lucrare intelectuală la alta, căci atunci creierul osteneşte mai greu, şi tocmai femeile au această calitate, de vreme ce sînt schimbătoare. Poate aceasta vine din pricina ocupaţiilor femeilor care sînt atît de multe şi deosebite încît spiritul lor nu poate să se aţintească un minut asupra acelaşi lucru. S-au văzut de multe ori femei lucrînd intelectual în nişte împrejurări în care bărbaţii n-ar fi cutezat să încerce.

Dar zic unii că anatomia arată că bărbaţii au o capacitate craniană mai mare decît femeile: adică au creierul mai mare. Lucru nu este însă dovedit. Nu s-a cercetat dacă creierul femeii e mai mic decît cel al bărbatului. A scoate aceasta că femeia e mai mică decît bărbatul e fals; ar fi o judecată care ne-ar duce departe, căci un bărbat înalt ar trebui să fie mai cu minte decît unul mai scund, un elefant sau o balenă mult mai cu minte decît omul. Un învăţat care cîntărise mulţi creieri omeneşti îmi spusese că creierul cel mai greu pe care l-a găsit, mai greu chiar decît al lui Cuvier, a fost al unei femei. Trebuie de luat în seamă că nu se ştiu bine relaţiile între creier şi inteligenţă. Nu ne îndoim că această relaţie e foarte strînsă. Mai e de crezut că poate creierul femeii e mai fin decît al bărbatului. Pe urmă se ştie că lucrarea unui organ atîrnă nu numai de mărimea lui, dar şi de repeziciunea cu care lucrează: aceasta se poate cunoaşte după circulaţie şi n-ar fi surprinzător ca creierul bărbatului să fie mai greu, iar circulaţia să fie mai repede la femeie. Am spus încă o dată că nu se ştie cu siguranţă dacă este vreo deosebire între facultăţile mentale ale femeii şi ale bărbatului.

Ideile care s-au format despre femei sînt cu desăvîrşire neîntemeiate.

(Va urma)

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

egali. N-ar putea nimeni tăgădui că e nedrept să fie îndepărtată jumătate din omenire de la cea mai mare parte din slujbele cu care ar putea trăi şi de la toate funcţiile înalte: însă să nu fie hotărît că femeile din naştere chiar sînt nevrednice să împlinească acele slujbe de la care bărbaţii cei mai proşti nu sînt izgoniţi. În cele două veacuri din urmă îndepărtau pe femei de la slujbe nu sub cuvîntul că nu sînt capabile, ci pentru că nu e folositor societăţii, adică bărbaţilor. Astăzi sînt mai şireţi şi totdeauna cînd asupresc pe cineva zic că fac aceasta pentru fericirea asupritului. Aşa, bărbaţii pretind că dînd femeilor drepturi le-ar face nefericite, şi, fiindcă le doresc fericirea, de aceea nu le dau. Nu e de ajuns dacă zic că femeile în mijloc sînt mai puţin inteligente decît bărbaţii sau că mai puţine femei decît bărbaţi sînt în stare să împlinească slujbele la care se cere inteligenţa cea mai înaltă; ci trebuie să pretindă că nici o femeie nu e în stare să împlinească acele funcţii şi că femeile cele mai inteligente sînt mai prejos decît bărbaţii cu inteligenţă mijlocie. Dar dacă toate slujbele vor fi puse la concurs, atunci nu e nici o frică că ar ajunge la ele femei necapabile. Poate s-ar întâmpla să fie mai puţine slujbe decît bărbaţii. Cel mai înverşunat în contra femeilor nu va putea tăgădui că mulţime de femei au fost în stare să se ridice cu inteligenţa şi cu faptele tot aşa de sus ca şi bărbaţii.

Femeile ar trebui să aibe voie la alegeri, căci ar fi o oligarhie dacă s-ar cere ca toţi alegătorii să aibă aceleaşi calităţi ca şi candidatul. Legea o crede pe femeie capabilă de a-şi alege bărbatul care are să o stăpînească toată viaţa, cu ce drept deci o îndepărtează de la alegerile publice. De ar fi ca toate femeile să fie măritate, de ar fi ca toate să fie roabe, au încă drept mai mult ca să fie alegătoare, căci se ştie la ce apăsare se pot aştepta robii, cînd legile sînt făcute de stăpîni.

Cînd observăm cu cîtă îndărătnicie se lucrează pentru a înădуşi în femei orice tendinţă de abatere de la obiceiurile zilnice, ne mirăm acum că s-au găsit pe ici-colea femei cu spiritul

mai liber. Un exemplu cum că femeile ar putea îndeplini orice funcţii publice este că reginele Elisabeta ori Victoria n-au fost mai rele decît regii. Aici, răuvoitorii zic că aceasta vin de acolo, fiindcă în timpul regilor domnesc femeile şi în timpul reginelor bărbaţii. Lucru cu desăvârşire fals, căci un rege molatec se lasă să fie condus tot atît de mult de favoriţi, cît de favorite. Cu drept, se zice că femeia cunoaşte mai degrabă caracterul, şi, prin urmare, îşi poate alege oameni potriviţi pentru slujbele pe care le au de împlinit. Această calitate însă i-ar sluji nu numai ca regină, dar şi ca ministru; şi apoi chiar ca orice funcţionar nu i-ar strica să poată să deosebească bine caracterele.

Dacă surorile regilor sînt capabile să facă acelaşi lucru ca fraţii lor, atunci de n-ar fi capabile surorile miniştrilor, directorilor de stabilimente publice, prefecţilor etc.?

Educaţia femeii pînă azi a fost cu totul artificială şi împotriva naturii ei, nimeni nu poate tăgădui că, dacă s-ar fi lăsat femeii o educaţie slobodă, ea nu s-ar deosebi aşa de mult de bărbat. Dacă observăm femeia aşa cum este, vedem că are mare talent pentru lucrurile practice. Se zice că femeia are o pătrundere mare şi repede a lucrurilor care i se înfăţişează. Aceasta pătrundere o ajută să adune cu dibăcie lucrurile care i se înfăţişează. Dacă se întîmplă ca femeile să ştie tot aşa de bine ca şi bărbaţii rezultatele ştiinţei, fie prin citire ori prin instruirea lor proprie (zic anume din întîmplare, fiindcă acele femei care sînt capabile de lucruri mari sînt acelea care s-au instruit singure), ele sînt mai bine înarmate decît bărbaţii şi pot reuşi în lucruri practice. Mulţi bărbaţi care au căpătat multă învăţătură nu sunt în stare să înţeleagă un lucru care li se înfăţişează şi adesea nu văd ceea ce este, doar văd ceea ce-s deprinşi să vadă. Cu aceeaşi educaţie şi cu aceleaşi facultăţi, femeia vede şi înţelege, de multe ori mai bine decît un bărbat, lucrurile ce-i stau înainte.

Descoperirea principiilor generale se datorează mai cu seamă studiilor teoretice; punerea în lucrare a acestora atîrnă

Scanned with CamScanner

lucrurile ca și cum ar fi egali înaintea legii. Ar fi iarăși nedrept să crezi că toate căsătoriile nu sînt așa îngrozitoare decît doar acolo unde bărbatul e un ticălos fără margini. La clasele de jos, bărbatul cu cît simte că are mai multă putere asupra femeii lui, cu atîta o disprețuiește mai mult decît pe ceilalți semeni sau chiar pe celelalte femei. Orice om cu inimă să observe aceste lucruri și va vedea cît dezgust simte cineva pentru niște instituții care sînt în stare să le strice pînă la atîta natura omenească.

Unii vor zice că religia poruncește ascultare. Așa se răspunde întotdeauna cînd un lucru e vădit că-i rău. Dar religia poruncește și supunerea robilor către stăpîni. Aceasta vine de acolo unde creștinismul nu a avut scopul de a schimba toate formele sociale, mai cu seamă cele care erau așa de înrădăcinate.

Cît despre averea pe care o are femeia ori bărbatul, trebuie să rămînă stăpîni fiecare pe a sa. Aceasta nu împiedică ca averea să rămînă copiilor.

Sînt unii care s-ar simți loviți la ideea despărțirii de bunuri. Mill, mai mult decît oricine, zice că e pentru comunitatea averilor, dacă aceasta se face cu învoirea proprietarilor, dar e cu totul împotriva celor care zic: „tot ce e al tău e și al meu, dar nu tot ce e al meu e și al tău".

Nedreptățile acestea au început să înceteze în multe țări. Cînd familia nu se ține din venitul proprietăților, ci din aceea ce se cîștigă, se pare că mai nimerit este ca bărbatul să se însărcineze cu cîștigarea banilor și femeia cu îngrijirea casei; căci dacă pe lîngă munca fizică de a face copii, de a-i crește măcar în cei dintîi ani, mai adăugăm grija de a economisi, își ia asupra o parte îndestulătoare, și e, de obicei, partea cea mai grea, atît a muncii fizice, cît și a celei intelectuale trebuitoare în căsătorie. Dacă își ia asupra-și și alte sarcini, rar poate să părăsească pe cele dintîi; dar mai adesea nu le poate împlini bine nici pe una, nici pe alta. Grija de copii și de gospodărie pe care nu o are, nimeni nu și-o ia, acei copii care nu mor, cresc cum pot și cum se întîmplă, iar îngrijirea gospodăriei e așa de rea încît aduce mai multă pierdere decît aduce femeia

venit. Așa, dar zice Mill, după mine, nu e de dorit ca femeia să contribuie cu munca ei la adăugarea venitului. Într-o stare de lucruri nedrepte, poate să-i fie folositor, căci aceasta îi dă oarecare putere înaintea bărbatului, stăpânul ei legiuit, dar pe de altă parte, bărbatul o poate asupri mai mult, lăsîndu-i și grija casnică și silind-o să lucreze în afară pentru cîștig, în vreme ce el petrece fumînd ori bînd. Dar e absolut trebuitor demnității femeii să poată cîștiga ceva, dacă n-are vreo proprietate a ei, ar trebui chiar să n-aibă niciodată nevoie de acest drept. Însă dacă măritarea ar fi un contract egal pentru amîndoi, neporuncind supunerea, poate să nu întrebuințeze acest drept; iar dacă între soți nu e înțelegere, dacă divorțul urmează, femeia poate într-un chip cinstit să-și cîștige traiul ca și un bărbat. După cum un bărbat poate să aleagă între două slujbe tot asemenea și femeia, cînd se mărită, poate alege diriguirea gospodăriei și educația copiilor, cîtă vreme va fi trebuitor, și nu să se oprească de la orice altă ocupație, doar acele care ar împiedeca-o de la cele arătate mai sus. Iată motivul care împiedecă pe cele mai multe femei măritate de la ocupațiile din afară.

(Va urma)

Sofiea Nădejde

1.9. Supunerea Femeilor (Prescurtare din J.S. Mill)[1]

(Urmare)

Dacă voim egalitatea femeii în familie, cu atât mai mult voim să fie egală în treburile din afară, să poată fi în toate slujbele în care sînt bărbații; căci dacă până acum nu se dă femeilor acest drept, pricina e că bărbații voiesc să le țină mai cu siguranță supuse; n-au înțeles încă că a sosit vremea să trăiască cu

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr.8, pp. 346-351.

Scanned with CamScanner

facă fiecare; fără îndoială se va apuca de ceea de ce vor fi capabili. Cînd caracterele nu sînt de tot potrivnice, de obicei se înțeleg. Ar zice unii că femeia știind că legea e în contra ei de aceea se supune; lucru neadevărat de vreme ce și bărbatul de multe ori se unește în păreri cu femeia. Oamenii cinstiți se înțeleg între dînșii fără de vreo frică morală ori fizică. Potrivnicii îndărătnici vor zice, că bărbații fac concesiuni femeilor fără frică, adică bărbații au judecată dreaptă, pe cînd femeile, nu, că dacă li s-ar da femeilor drepturi, ele nu ar recunoaște nimănui, nici nu s-ar supune la nimic, dacă bărbații nu le-ar sili prin putere, să le supună la toate. Unor asemenea judecăți le-a trecut de mult vremea și azi nu sînt vrednice de niciun răspuns. Azi nimeni nu mai zice că femeile n-au sentimente bune, ci tocmai potrivnicii zic că femeile sînt mai bune decît bărbații. E drept că printr-o laudă voiesc să ascundă o nedreptate. E de netăgăduit că femeile fac mai multe jertfe pentru familie decât bărbații, nu trebuie însă să uităm că li se cîntă mereu, că sînt menite pentru fericirea altora. Poate că egalitatea le-ar mai împuțina din această jertfire, dar și bărbații ar fi mai puțin iubitori de sine și nu ar crede că e un lucru frumos ca voința lor să slujească de lege unor ființe cu mintea întreagă. Bărbații se deprind foarte ușor să se adore; ei și clasele înalte au fost întotdeauna așa. Cu cît coborîm mai jos pe scara socială, cu atîta găsim mai răspîndit acest obicei, mai cu seamă la cei ce nu pot să aibă stăpînire decît asupra unei nefericite femei și a unor sărmani copii.

Alții nu vor fi niciodată mulțumiți, cît timp nu va domni voința lor, dar asemenea oameni sînt meniți să trăiască singuri.

Egalitatea legiuită pentru persoanele măritate nu e numai dreaptă și menită să-i facă fericiți, dar e și singurul mijloc de a face din viața zilnică o școală morală. Poate vor trece cîteva generații pînă ce acest adevăr va fi recunoscut de toți, cu toate că singura cale de a dezvolta sentimente morale *este societatea între egali.* Educația morală de azi și pînă azi a avut ca temelie puterea. Putem asemăna societatea, cum e azi, c-un lanț ori mai bine cu o scară,

unde fiecare om e deasupra sau de dedesubtul celui care e mai aproape; oriunde nu poruncește, trebuie să asculte. Ascultarea și poruncirea se cred, din nefericire, azi, trebuitoare, pe cînd e sigur că starea normală a societății e egalitatea. Cu cît înaintăm spre progres cu atîta ascultarea și poruncirea sînt mai rare. Morala celor întîi veacuri a fost supunerea înaintea puterii, mai tîrziu era dreptul ca cel slab să fie ocrotit de cel tare. Cu un cuvînt am avut morala sclaviei, morala cavaleriei, acum e rîndul pentru morala dreptății. Se începe un șir de fapte în care dreptatea va fi cea întâi virtute, sprijinită pe unirea persoanelor egale, legate și prin simpatie. Nu e o noutate că omenirea prevede schimbările viitoare și simte că sentimentele pe care le are se potrivesc cu trecutul și nici de fel cu viitorul. Oamenii învățați au văzut întotdeauna viitorul omenirii. A simți la fel ca și generațiile viitoare e dat puținora. Instituțiile, cărțile, educația și societatea – toate pregătesc omenirea pentru regimul vechi, măcar că cel nou s-a ivit de mult. Cea mai înaltă virtute omenească este *de a vrea egalitatea semenilor săi,* fără să ceri vreodată aceea ce alții nu ar putea încuviința. Dar în viața cum e azi constituită, nimic nu lucrează spre întărirea acestor virtuți. Familia e o școală a despotismului.

Familia ar trebui să fie o școală de simpatie în egalitate, o viață comună în iubire și în care puterea să nu fie toată într-o parte și ascultarea într-alta. Iată ce ar trebui să fie familia pentru părinți. Așa s-ar deprinde cu virtuțile trebuitoare în toate celelalte asociații copiii – ar vedea un model de purtare și de sentimente căpătate pe o cale naturală și nu prin supunere ca azi. E sigur că o mare parte din membrii familiilor claselor mai înalte trăiesc împreună ca și cum ar fi egali și nu după legile aflătoare. Legile nu s-ar îmbunătăți niciodată, dacă n-ar fi oameni mai de treabă decît ele. Toți cei care au puțin spirit filosofic cred că dacă n-au suferit urmările legilor și ale obiceiurilor rele, nu sînt stricătoare nici pentru alții și că poate sînt chiar folositoare, dacă toți le încuviințează. Asemenea oameni nu se gîndesc niciodată pe an la ce ar fi ei supuși, dacă s-ar conduce după legi, ci văd

Scanned with CamScanner

1.8. Supunerea Femeilor (Prescurtare din Stuart Mill)[1]

(Urmare)

În al doilea capitol, Mill[2] arată cît e de însemnat *divorțul* pentru femeie, căreia nelăsîndu-i-se alt mijloc de trai decît măritarea, trebuie să aibă libertatea de a-și încerca norocul de mai multe ori. Nu e multă vreme de cînd tatăl avea dreptul să facă ce va voi din fata lui. Cînd se mărita, femeia trecea sub tirania bărbatului care avea drept de viață și de moarte asupra ei. Creștinismul, la lățirea căruia femeia a ajutat așa de mult, i-a îmbunătățit puțin soarta. De fapt însă, a rămas tot roabă. Înaintea altarului jură că va ține credință bărbatului toată viața.

Ca și robul, ea nu poate strînge avere pentru dînsa, tot ce are e al stăpînului. Nu de mult i s-a recunoscut dreptul asupra unei sume din venitul averii ei, această mică îmbunătățire, se datorează sentimentului tatălui, care ține la fată mai mult decît la ginere. Se zice că femeia și bărbatul nu fac decît o *persoană legală*, prin această contopire, personalitatea femeii e aproape nimicită. Tot ce e al femeii e și al bărbatului, dar nu tot ce e al bărbatului e și al femeii; ea nu are nimic, nici nu i se cuvine să ia ceva din ale stăpînului. Bărbatul are voie să facă ce va vrea cu averea lui, nici o autoritate nu vine să-l împiedece, sub vreun pretext ceva, el are voie să-și lase copiii flămînzi, nimeni n-are drept asupra muncii lui. Femeia de multe ori e despuiată chiar de munca sa. Din cele ce urmează vedem că e mare nefericire pentru femeie acolo unde nu este despărțire; deși divorțul nu e de dorit, dar din două rele e de ales pe cel mai puțin rău. Negarea despărțirii e încă o mai

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 7, pp. 307-313.

[2] John Stuart Mill (1806-1873), filosof britanic de o importanță majoră în istoria filosofiei. A contribuit la dezvoltarea doctrinei utilitarismului, dar și a liberalismului.

mare asemănare cu sclavia, deși în timpurile din urmă robii în anumite cazuri puteau sili pe stăpîni să-i vîndă.

E o fericire că de multe ori oamenii sînt mai buni decît legile, dacă soarta femeii ar fi așa cum i-o croiește legea, viața ar fi un adevărat iad.

Dacă sînt unii bărbați omenoși care nu se iau după lege, ci după bunul simț, care nu-și exercită tirania asupra femeii, nu înseamnă că e bine ca legile să fie cum sînt; căci sînt mulți mișei care vor fi mai tirani decît le dă voie legea. Cel mai netrebnic bărbat va avea o ființă omenească pe care o va putea munci în deosebite chipuri, numai s-o omoare nu poate; dar cu încetul și cu dibăcie o poate și omorî. Cîți bărbați cunoscuți în afară ca oameni de treabă, în casă cu femeia și cu copiii au purtarea cea mai sălbatică! Atîrnarea la care femeia este adusă de lege și de obicei în loc să-i facă mai miloși îi sălbăticește mai tare, își închipuie că legea le-o dă ca pe un lucru cu care se pot sluji după gust. În tirania casnică, cît și în cea politică monștrii arată ce prețuiește despotismul. E drept că demonii sînt tot așa de răi ca și îngerii, dar între ei sînt o mulțime de grade, și adesea sub o poleială civilizată se ascunde un egoism și o îndobitocire fără margini; zic unii că familia e școala simpatiei, cum azi mai degrabă este școala egoismului: bărbatul ține la ai săi ca la o proprietate a lui.

De multe ori femeia capătă asupra bărbatului o putere destul de mare, lucru care adesea e chiar stricător, căci putere nu trebuie să aibă nici unul. Unii zic că în familie, ca și în societate, trebuie o cîrmuire, trebuie unul să poruncească și ceilalți să asculte. Nu e adevărat că în asociațiuni trebuie să fie unii poruncitori și alții ascultători, de ex: în negoț, tovarășii sînt deopotrivă, fiecare își alege ocupația cea mai nimerită pentru dînsul. Dacă în tovărășie legea s-ar amesteca, atunci sigur nimeni n-ar mai face tovărășii, ca să-și ia stăpîn.

Se poate întîmpla ca în unele lucruri să nu se înțeleagă și să trebuiască ca voința unuia să fie ascultată, dar nu e lege ca aceasta să fie întotdeauna același. Nu trebuie ca legea să hotărască ce să

Scanned with CamScanner

vedea copilul înghiţit de pămînt, de sărăcie, care de multe ori vine fără să o poftești? Cam așa e viața reală și nu cum o citim în romane și poezii. Nu, viața nu e numai țesută cu flori, nici numai cu spini, ci e un amestec de zile senine și înnorate.

Tot ceea ce am zis pînă acuma rămâne bun și adevărat și pentru piesele de teatru. Cu atît mai mult acestea ar trebui să fie bine alese și nu cum sînt azi, cînd cele mai multe predispun tinerimea la corupție. Teatrul ar trebui să desfăteze, să instruiască și să moralizeze, să încerce să îndrepte defectele publicului; pe cînd azi caută numai să le linguşească, dînd piesele cele mai urîcioase, cele mai nemorale, ca *Mama Ango* ori comedii, ca *Bocaciu* sau *Olteanca* etc.

Piesa de față, dacă nu e naturalistă curată cel puțin, e superioară multor altora, mai cu seamă prin tablourile firești ce arată, cum e de ex. crîșma cea din Alzația, ori familia lui Mathis. Cît de naturală e venirea lui Heinrich, încărcat de omăt sau Mathis care se descalță pe scenă. Vorba între Christian și Ana înainte de cununie e cît se poate de naturală; cum își povestesc unul altuia amintirile de cînd au început să se iubească, fără îngenunchieri și alte mofturi romantice, fără să fi învățat vreo declarație pe de rost și să vină să o spună; lucru ce se întîmplă numai la niște smintiți ce învață declarații *de amor* de prin *Matilda* ori de prin *Mușchetari*, și pe urmă merg să sperie fetele de prin mahala.

Mai presus de toate e pedeapsa naturală ce suferă Mathis pentru crima pe care a făcut-o, lucru foarte natural pentru un om care nu e ucigaș ori hoț veșnic. Lucrurile se petrec într-un chip destul de natural. Așa, Mathis e nevoit să meargă la Both, acesta îl duce la teatru cum se întîmplă de obicei, cînd vine vreun neam.

Acolo vede ceva magnetizant, vine acasă muncit cu gîndul că adormit s-ar trăda. Întîmplarea aduce un jidov care seamănă cu cel omorît; aici lucrul pare a fi cam silit, se îngrămădesc prea multe odată și l-ar fi înspăimîntat jidovul, încît să-l apuce

un leșin, căci pe cît se vede, jidovii umblau des pe acolo, mai cu seamă iarna pentru a cumpăra pîine. Dar se poate ca conștiința lui să fi fost atît de plină, încît era nevoie doar de o picătură ca să se prăbușească.

Vuietul nuanței îi mărește și mai mult neliniștea încît un vis grozav a fost de ajuns să-i aducă moartea. Lucrul se pare natural de vreme ce de multe ori după niște vise groaznice nu-ți poți veni în fire după ce te trezești. Piesa nu e făcută numai din observare, ci și din cugetare, închipuind cum s-ar fi întîmplat în asemenea condiții. Naturalismul dă și el voie la creare, numai trebuie ca crearea să se potrivească cu natura omenească.

Mult mai nimerit era dacă subiectul acesta ar fi fost pus sub formă de nuvelă, căci în nuvelă autorul poate descrie cugetările fiecărei persoane, fără ca lucrul să pară silit; pe cînd pe scenă vorbirile persoanelor către sine, așa cum publicul le aude, iar cei dimprejur, nu, sînt cu totul lipsite de bun simț. Ori sunetul de clopoțel pe care publicul și Mathis îl aude, iar cei dimprejur, nu, e de asemenea. Alte îngîmfări teatrale, ca „trebuie să vedem", nu prea găsim; fără îndoială că atîrnă mult de la actori, dacă aceștia vor fi pe catalige, tot farmecul piesei va fi nimicit. Și din nefericire actorii buni sînt așa de rari! Lucrul e foarte gingaș și ne mai vine a crede că teatrul ca și versurile vor pieri cu timpul – amîndouă sînt lucruri prea artificiale ca să mai poată avea un viitor. Zicem că rima pare că dă semne de o viață lungă, fiindcă e peste măsură de artificială, nimeni nu vorbește în rime, prin urmare ce rost au versurile.

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

1.7. CRITICA PIESEI *JIDOVUL LEȘESC*[1]

Înainte de critică voi încerca să spun cîteva cuvinte despre naturalism. În lumea literară de azi, naturalismul începe să înlocuiască romantismul; putem zice că luăm parte la agonia acestuia. Romantismul cu tot alaiul începe să fie alungat atît din poezie, cît și din proză. I-a și venit vremea, a trăit destul, ba poate prea mult. Romantismul e poate faza mijlocie între povești și naturalism. În povești găsim zmei, drumuri de aur ori de argint, uriași, strigoi; la romantici vedem pe unii care mor de două-trei ori și iar învie; pe unul care se luptă cu cîte zece și tot nu-i dovedit; în sfîrșit, lucrurile cele mai nepomenite, la dînșii se pot.

Și pentru ce am alerga noi după lucruri închipuite? De ce am pune pe hârtie caractere care nu au fost și nici nu vor fi, întîmplări artificiale, plăsmuite de creierii noștri, o lume de fantazii ori mai bine de automați, putem zice chiar păpuși numai oameni nu. E bine oare să alergăm în lumi necunoscute, să scriem lucruri despre care oricine va zice: „Acestea se întîmplă numai în romane". Natura nu e destul de bogată, destul de variată, nu găsim în ea mulțime de lucruri care ar merita să fie observate și descrise? Pentru ce am desprețui descrierea vieții și a întîmplărilor zilnice? Cîte nu se întîmplă omului în viață. Fericirea, nenorocirea, iubirea, ura, bogăția, sărăcia, frumosul și urîtul – pe toate le găsim, pe toate avem voie să le scriem, numai să punem oameni care le simt și nu păpuși. Oricine ar citi să vadă că e o copie adevărată a naturii și nu închipuiri fantastice. Pasiunile, înainte de toate, să fie omenești și nu niște abstracții create după gustul autorului. Cine voiește să scrie, trebui să studieze mai întâi natura omenească și nu să se ia

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 10, pp. 368-371.

numai după fantaziile lui. A face o nuvelă fără să fi observat caracterele și pasiunile pe care vrea să le descrie înseamnă a face o nuvelă de cabinet, în care toate întîmplările își au ființa numai în creierii autorului, dar niciodată în lumea reală. Cei mai însemnați scriitori naturaliști, ca Balzac ori Zola, au ascuțit multe plumburi, scoțînd la note, cutreierînd prin toate clasele societății pînă ce s-au apucat de scris. Oricui scrie „a l'improviste" i se poate întîmpla cum zice Horațiu, „să pună un cap de femeie la un trup de pește".

Ar zice cineva, citim să ne desfătăm, prin urmare poate fi orice, numai să fie frumos. Dar, ce poate fi mai frumos decît adevărul? E drept, citim de multe ori ca să ne desfătăm, dar oare nu e bine cînd, în același timp, ne și instruim, ne cunoaștem datoriile, ne facem mai buni? Nu e bine ca din întîmplările altora să luăm lecții?

Romantismul nu face alta decît să încarce capul tinerilor cu o mulțime de lucruri care nu se vor întîmpla niciodată. Fata tînără se va căpăta din nuvele și din poeziile romantice, ideea că ea e un înger, o floare, căreia bărbații îi cad la genunchi; că ea are nevoie de ocrotire, că nu poate face un pas fără brațul bărbatului, iar sprijinul pe care-l capătă îi dă frumusețea și tinerețea ei.

Își mai închipuie că va petrece viața în serbări și plimbări ori într-un „dolce farniente", că va mai veni un copilaș ori doi cu părul ca mătasea, și-i va împodobi viața; un bărbat care o adoră și o iubește la nebunie, după cum se obișnuiește să se zică în limba mahalalelor). În altele va găsi trădare, ură, neiubire puse sub o formă uriașă. În altele va găsi adulter în așa forme încît făptașii vor ieși nevinovați ca niște hulubași etc.

Dar oare așa să fie viața reală? Oare cu toată iubirea ce vor avea soții unul pentru altul (presupunem o căsătorie din iubire cum se întîmplă una la sută), se vor putea scuti unul pe altul de grijile vieții, de boli, de nenorociri, de greutățile nenumărate pe care le va întîmpina femeia ca mamă ori de scîrba de a-și

Scanned with CamScanner

fiziologii să fie în același timp și psihologi iscusiți, lucru cam rar. Se găsesc numai pe ici pe colea cîțiva bărbați care cunosc caracterul a două, trei femei.

Bărbatul ar putea să studieze caracterul femeii care trăiește, mai ales cînd între ei sînt niște sentimente puternice, așa că ea să nu ascundă nimic și să spună cele mai mici fenomene sufletești. Aceasta se întîmplă foarte rar și de aceea folosește puțin. Nu trebuie iarăși uitat că de vreme ce femeia atîrnă de bărbat ea nu-i va arăta decît acele părți ale caracterului pe care le va crede că-i sînt mai plăcute. Numai atunci se va putea ști ceva sigur, cînd, singură, femeia va studia caracterul sexului ei și-l va da la iveală. Pînă azi ea nu e în stare să facă aceasta. Așa că cel mult vom cunoaște caracterul a două-trei femei, dar niciodată a sexului întreg.

Bărbații nu vor avea despre femei o cunoștință desăvîrșită, cîtă vreme femeile singure nu vor spune ceea ce știu. Un așa timp nu va fi cam degrabă. Pînă acum femeile au scris numai niște lingușiri pentru bărbați. Doamna de Staël zice în una dintre scrierile sale: „Bărbatul poate înfrunta părerile mulțimii, femeia însă trebuie să se supună". Adesea femeia nemăritată scrie ca să găsească un bărbat. Cele măritate propăvăduiesc de multe ori o așa supunere pentru sexul lor, că nici bărbații n-ar fi în stare să dorească mai mult. Femeile au încă multe prejudecăți și nu le vor pierde pînă cînd nu vor putea și ele să se dezvolte așa de liber ca bărbații. Nu trebuie multă știință la reglarea chestiei femeiești, ci numai slobozenia să și-o regleze cum se vor pricepe ele. Cel mai bun mijloc ca să știi ce poate face o persoană este de a o lăsa să încerce. Nimeni nu poate hotărî ce trebuie cineva să facă pentru fericirea lui.

E sigur că, lăsînd libertate femeilor, ele nu vor face lucruri nepotrivite pentru dînsele. Vor face aceea ce natura le va îndemna; prin urmare e de prisos a le opri de la niște lucruri pe care însuși constituția nu le va lăsa să le facă.

Mai toți bărbații cred că menirea femeii este măritarea, naș-terea și creșterea copiilor. Asta dovedește că ceea ce le pare mai dezgustător cred că e menit pentru femei; că dacă le-ar lăsa slobozenie de a face alte cele, dacă le-ar da alt mijloc de trai, numărul celor care ar face ceea ce zic ei natural, ar fi neîndestulător.

Dacă într-adevăr cei mai mulți bărbați gîndesc așa, ar fi bine să spună pe față. Fără îndoială că aceasta e temelia tuturor celor ce au scris despre acest lucru, aș voi însă să-i aud zicînd fățiș: „E trebuitor ca femeile să se mărite și să facă copii, ele n-ar face dacă nu le-am sili, așadar trebuie de constrîns". Asemenea ziceri s-ar potrivi foarte bine cu cele ale cultivatorilor de trestii – ei ziceau: „Trebuie cultivate trestia și bumbacul, albii nu pot, negrii nu vreau cu prețul ce le dăm, așadar trebuie să-i silim". Tot așa și cu marinarii care nu voiau să se înscrie. Li s-ar fi putut răspunde „plătiți bine, și marinarul se va înscrie de bună voie" – „Nu voim", iată răspunsul. Dacă într-adevăr gîndesc astfel cum zic, asta dovedește că femeile nu găsesc ceva plăcut în măritare, pentru ca să fie smomite la aceasta.

Frumoasă idee au bărbații singuri despre măritare dacă zic femeilor: „măritați-vă ori nu veți căpăta nimic". Așa se explică, după mine, ura unor dintre bărbați pentru libertatea și egalitatea femeilor.

Să tem, nu că femeile nu vor voi să se mărite, dar că vor cere condiții egale; și că orice femeie cu caracter va fi în stare să facă orice altceva care nu ar înjosi-o decît, măritîndu-se, să-și ia un stăpîn. Dacă bărbații cred că legea măritării trebuie să fie tirania, atunci au drept să nu lase să aleagă decît cea ce am zis. Atunci tot ce s-a făcut pentru a lumina spiritul femeii a fost o greșeală. N-ar fi trebuit să le dea educație literară. Femeile care citesc, și mai cu seamă care scriu, sînt o sămînță de discordie și de turburare. Au făcut rău că au lăsat pe femei să învețe decît a ști cum se îndeplinească rolul de cadînă și de slujnică.

(va urma)

Sofiea Nădejde

Scanned with CamScanner

cu scopul de a plăcea stăpînului și de a-l iubi, dacă li s-ar fi ascuns așa de bine robia, desigur că și azi i-am găsi tot în starea de atunci.

Legea și societatea de azi se deosebesc de cea veche prin aceea că soarta omului nu mai e hotărîtă dinainte, ca atunci, cînd unul se năștea rob, altul stăpîn, chiar meșteșugurile trebuiau să fie reglate de lege. După sute de ani, în sfîrșit, după atîtea suferinți, societatea a înțeles că e mai folositor a lăsa pe fiecare să lucreze ce va voi: desigur că cel cu brațe slabe nu se va apuca de fierărie. E folositor societății ca fiecare să aibă mijloacele și slobozeniea de a se apuca de ceea ce-l va povățui gustul.

Dacă este această libertate pentru bărbați, de ce n-ar fi și pentru femei: după cum n-are nici o înrîurire asupra viitorului cuiva, faptul că se naște bălan ori smolit, tot asemenea n-ar trebui să aibă dacă se naște fată ori băiat. Azi mai în toate țările, orice slujbe, orice întreprinderi sînt slobode tuturor bărbaților (măcar pe hîrtie). Pe cînd jumătate de omenire e îndepărtată de la toate acestea, numai din pricina sexului. Unii zic că femeile sînt necapabile și nu ar fi în stare de a se folosi de drepturile pe care le-ar da legea. E sigur însă că între bărbați sînt mulți care nu vor fi în stare să se folosească de drepturile pe care le au, dar cu toate acestea legea li le dă.

E de dorit ca această chestie să se dezbată cît mai mult, fiindcă numai așa mulțimea se va încredința despre ceea ce ar fi mai folositor și mai drept. Fiecare e dator să observe bine înainte de a hotărî ceva, ori de a zice că chestia egalității sexelor se sprijină numai pe teorii; mai degrabă putem zice că ideea neegalității se sprijină pe teorii. Poate unii ar zice că, cu toată starea cea rea femeii, civilizația a crescut. Dar oare cine ne poate spune că dacă femeia ar fi fost egală în drepturi cu bărbatul, omenirea n-ar fi ajuns mai demult acolo unde e azi și, prin urmare, acuma ar fi mai înaintată în civilizație? Istoria arată că orice progres e însoțit de îmbunătățirea stării femeii. Și de multe ori se poate cunoaște gradul de cultură al unui popor după starea intelectuală și materială a femeii.

Nu putem zice că natura celor două sexe se potrivește cu rolul pe care îl împlinesc. Mill, sprijinindu-se pe constituția spiritului omenesc, zice că, cum stau lucrurile azi, nu se poate hotărî ce fel e natura celor două sexe. Dacă s-ar fi găsit societăți numai de femei, ori numai de bărbați, sau societăți în care femeia să fie egală bărbatului – atunci poate s-ar putea ști ceva sigur despre deosebirea intelectuală și morală a celor două sexe. Ceea ce se numește azi natura femeii e un produs artificial. Se poate zice cu siguranță că niciodată caracterul supușilor n-a fost așa de schimbat cum e al femeii. Bărbații au căutat a nutri la femei acele aplecări care le mulțumesc mai mult interesul lor.

Cea mai mare piedică la înaintarea tuturor ideilor sociale este neștiința și nepăsarea pentru tot ce formează caracterul unui om. Mulți cred că, dacă o parte din omenire e formată într-un chip de pricină, sînt înclinările naturale și așa trebuie să rămînă. Nu-i poți abate de la această idee chiar cînd le arăți lămurit pricinile care au lucrat. Fiindcă în Franța constituțiile pot fi răsturnate, cînd acei însărcinați cu apărarea lor nu se țin de învoială, de aceea sînt unii care au stîrnit că francezii nu-s făcuți pentru o cîrmuire liberă. Fiindcă grecii înșală pe turci, care îi despoaie fără de rușine, de aceea unii au stîrnit că turcii îs mai cinstiți decît grecii. Toate se explică prin aceea că de obicei oamenii nu văd în lucruri decît ceea ce au mai dinainte în minte.

În starea de azi e cu neputință de hotărît care e deosebirea naturală de caracter. Căci orice deosebire intelectuală ori morală între bărbat și femeie nu poate fi dovedită că nu e artificială. Nu pot fi socotite ca naturale decît acele caractere care nu pot fi explicate din pricina educației.

Ar trebui cunoștințe întinse pentru a avea dreptul să zică că se află între amîndouă sexele o deosebire morală ori intelectuală și pînă azi nimeni n-are dreptul a da vreo părere.

Fiziologiștii au găsit oarecare deosebiri în constituția trupului femeii și al bărbatului; dar nu se pot hotărî deosebirile sufletești ce urmează de acolo; căci pentru aceasta ar trebui ca

Scanned with CamScanner

acestea multe din obiceiurile tirane se păstrară pînă la revoluţia cea mare, ba unele se păstrează chiar şi azi.

Mai întotdeauna puterea a dictat legile purtării, nu e mult de cînd s-a lăţit ideea că legile şi treburile societăţii să fie regulate după morală şi nu după putere, de ex.: englezii cu vreo patruzeci de ani în urmă aveau încă fiinţe omeneşti în mînele lor pe care le vindeau şi le cumpărau. Chiar în America anglosaxonă nu de mult se făcea negoţ cu creşterea robilor. Noroc că mai toţi acei care nu trăgeau nici un folos din aceasta, se îngrozeau de un negoţ aşa de josnic şi nu încetau a striga împotriva lui. Cea mai bună dovadă că puterea e totul, şi nu bunul simţ, este militarismul pe care îl găsim la toate naţiile. Firește că orice jug e umilitor pentru toţi afară de tiran, nu vedem însă nici o deosebire între această putere şi între a bărbatului asupra femeii; această putere o are atît cel înţelept cît şi cel mai îndobitocit dintre bărbaţi; şi acei care doresc puterea desigur o vor întrebuinţa mai întîi asupra celor care le sînt mai aproape. Am văzut cu cîtă greutate cad stăpînirile întemeiate pe putere; cu atîta mai greu va cădea stăpînirea bărbatului, care e aşa de bine întărită din toate părţile: „Femeia trăieşte sub ochii bărbatului, fiind dar sub mîna stăpînului se află într-o legătură mult mai strînsă cu dînsul decît cu tovarăşele ei de suferinţă; ea n-are mijloace de a unelti în contra lui, nici putere de a-l învinge; ci are interes să cate a-i plăcea şi a nu-l supăra". Este firesc ca asupriţii să se răscoale în contra asupritorilor; femeia nu poate, fiind legată prin sentimente. E de mirat că s-a început oarecare mişcare în această chestiune, cînd vedem că atîtea rele ale puterii sînt încă în floare la naţiile cele mai civilizate.

Vor zice unii că supunerea femeii e naturală; nu trebuie uitat însă că orice stăpînire pare naturală în timpul cînd îşi are fiinţa, de pildă: grecii credeau că e natural ca ei să fie numai stăpîni. Englezilor le părea foarte natural ca negrii să fie robi. În vîrsta de mijloc nobilii găseau natural ca ţăranii şi orăşenii să fie supuşi capriciilor lor. Aşa pe cît vedem vorba contra naturii, înseamnă

contra obiceiului de. ex.: englezilor le pare natural să aibă o femeie în capul lor; pe cînd unor popoare depărtate nu le vine a crede.

Să nu ni se zică că asuprirea femeii nu se potriveşte cu celelalte; fiindcă ea o primeşte de bună voie, fără să se plîngă. Căci sînt multe care nu o primesc, iar altele care au început să strige în contra acestei nedreptăţi. Cele mai multe suferă şi tac, ştiind că nimic nu le-ar folosi tînguirea în contra bărbaţilor, ci că îi va întărîta încă mai mult împotriva lor, de vreme ce trebuie să se întoarcă iar sub stăpînirea lor; femeia de obicei tace şi rabdă, şi e silită să ascundă multe din suferinţele pe care le are de la bărbat: creşterea femeii de sus pînă jos are de temelie răbdarea.

Cum stau lucrurile azi e mai cu neputinţă o răscoală a femeilor în contra tiraniei bărbaţilor. E destul de dovedit că starea lor e cu totul deosebită de a celorlalţi apăsaţi. Bărbaţii nu se mulţumesc numai cu ascultarea femeilor, ci au pretenţii ca ele să aibă pentru ei şi iubire. Pe robi, stăpînii îi făceau ascultători de frică, pe femei însă le voiesc ascultătoare, dar nu de frică, ci de bună voie, lor trebuie să le placă supunerea şi să iubească pe asupritori. La toate acestea s-a ajuns, prin educaţia care s-a dat femeii. Pînă la atîta li s-a falsificat mintea încît femeile singure cred că e mai bine şi folositor să aibă un caracter cu totul deosebit de cel al bărbaţilor. Ele nu trebuie să aibă *voinţă*, ci să se lase după voia altora, adică a bărbaţilor, să fie supuse şi răbdătoare dacă voiesc să fie fericite. Ni se spune în numele moralei că femeia trebuie să trăiască pentru fericirea altora!

Care e ţinta sau care e steaua polară după care se conduce educaţia femeii? A plăcea bărbatului este culmea pretenţiilor ei, fiindcă reuşind într-aceasta, poate avea toate celelalte. Cinste, plăceri, toate bunurile societăţii le poate căpăta numai prin bărbat!

După ce femeile au ajuns în starea asta, bărbaţii ca să le ţină supuse mai cu siguranţă, au început să le arăte slăbăciunea, lipsa de voinţă, şi alte însuşiri zise femeieşti. Vedem că nu e de mirat dacă femeia e aşa cum e şi putem zice cu siguranţă că dacă robul ori plebeul ar fi fost în aşa condiţii ca femeia, dacă s-ar fi educat

Scanned with CamScanner

uitat că ceea ce era bun și prielnic în trecut nu e numai decît bun acuma. Dar e bine de știut că această părere nepriitoare femeii nu se sprijină decît pe teorie și nu s-au încercat niciodată altele. Această neegalitate nu e întemeiată pe vreo teorie socială ori pe vreo cunoștință mai înaltă, care ar avea de scop fericirea omenirii, ci numai pe puterea bărbatului: el a fost mai tare și de aceea femeia i-a fost roabă. Mai întîi a suspus-o prin puterea brutală, iar cu timpul chiar prin legi.

În cele dintîi vremuri ale istoriei, cea mai mare parte de bărbați erau robi; au trebuit veacuri pînă ce bărbați înțelepți să aibă curajul să arate că nu e dreaptă nici folositoare omenirii; și acuma se poate zice că robia nu se mai află în Europa, dar jumătate din omenire zace încă în această stare, deși sub o formă îmblînzită. Cu toate îndulcirile ce s-au făcut sexului femeiesc, totuși semnul sălbatic al sclaviei nu s-a șters încă. E de mirat cum s-au schimbat în societate atîtea lucruri care erau întemeiate pe putere, iar aceasta a rămas. Observînd bine vedem că aceasta întărește ideea că neegalitatea femeii vine de acolo, că ea a fost și este încă mai slabă decît bărbatul.

Trăim într-un timp cînd dreptul celui mai tare nu se arată așa de fățiș; chiar acei ce se folosesc de el au obiceiul de a se ascunde; *toți zic că nu puterea domnește, ci legea, pare că aceasta ar fi altceva decît tot cea dintîi numai sub alt nume.* Legea, fiind fiica puterii, trebuie să i se supună și să o asculte. În deșert se lingușesc unii cu ideea că dreptul celui mai tare a pierit. Orice urmă de barbarie care a căzut, a trebuit putere care să o răstoarne; nu-și închipuie cineva cît sînt de trainice obiceiurile care au puterea în partea lor. Obiceiurile rele se șterg foarte încet, începînd totdeauna de la cele mai mici, mai puțin însemnate și mai neîntrebuințate. Să nu uităm că cei ce au avut și au puterea legiuită avuseseră înainte pe cea fizică și foarte rar se întîmplă să o piardă pe cea dintîi, nepierzînd pe cea a doua. Și tocmai femeia n-a avut, nici n-are puterea fizică. Această supunere a femeii s-a îndulcit din ce în ce și mai înainte decît a robilor, și poate tocmai pentru

aceasta, va pieri cea din urmă din mijlocul națiilor care cred că au legi întemeiate pe dreptate.

(Va urma)

Sofiea Nădejde

1.6. Supunerea femeilor[1]

(Urmare)

Numai observînd istoria sau obiceiurile popoarelor mai sălbatice ne putem face o idee despre ceea ce însemna înainte *puterea* și cu cîtă grozăvie se foloseau de dînsa cei care o aveau în mînă. A se revolta în contra puterii era ceva neauzit, căci și legile și obiceiurile erau în contra răzvrătitorilor, ba erau chiar priviți ca cei mai mari criminali, vrednici de cele mai mari pedepse ce se pot închipui. Ideea de a face bine celui supus s-a născut desigur atunci cînd stăpînul avea nevoie de el și trebuia să-i facă oarecare făgăduieli; dar pe care cele mai de multe ori nu le ținea în seamă niciodată. Republicile au fost cele dintîi care au recunoscut oarecare drepturi pentru robi, pe urmă Stoicienii și Jidanii. Creștinismul a luptat și el pentru a nimici robia, dar n-a făcut nimic – putere avea, de vreme ce răscula masele să meargă să moară pentru Sfîntul mormînt ori făcea ca mii de bărbați și de femei, să se lase de toate plăcerile lumii. Asupra regilor chiar avea destulă putere, de vreme ce îi făcea să-și lase femeile cele mai iubite, numai dacă ar fi găsit o înrudire de al paisprezecelea neam etc. Cu toate acestea, sălbăticia feudalilor nu se putea îmblînzi, ei apăsau cumplit pe șerbi (care erau țărani) și chiar pe orășeni. Aceasta a ținut pînă cînd orașele s-au întărit, pînă cînd au avut armată cu care au mers și au nimicit pe feudali. Numai *puterea* a sfărmat și nimicit – *putere*. Cu toate

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor, I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr.7, pp. 254-262.

Scanned with CamScanner

Ce-ar fi de fiecare scînteie de lumină,
De fiecare rază din soare, ar zice așa?
Ea-i mică, ea e slabă, de ce dar blîndă, lină
Și fără de putere spre noi să vie ea?

De roua n-ar fi-n lume, pămîntu-ar fi pustie
Și raza ne-nsemnată spre noi de n-ar porni
A nopței neagră mantă, ar fi pe veci nimicie.
De omul nu va-ncepe, tot rob pe veci va fi.

Sofiea Nădejde

1.5. Supunerea Femeilor (după St. Mill)[1]

(Prescurtare din Stuart Mill)

Mill arată și lămurește cît se poate de bine toate punctele cele mai însemnate din chestiunea femeii.

Supunerea femeii în numele legii, cît și a obiceiului, este rea și nu e nicio îndoială că e una din piedicile cele mai însemnate pentru înaintarea omenirii. În locul ei ar trebui o egalitate desăvîrșită.

A apăra cauza femeii e destul de greu, nu din lipsă de dovezi, ci pentru că robia femeii este întemeiată pe sentimente; și întotdeauna cînd o credință e implantată pe acestea, în zadar i se mai aduc împotrivă dovezile cele mai puternice. Pe cînd, dacă ar avea de temei judecata și dacă aceasta s-ar dovedi greșită, nimeni n-ar mai îndrăzni să o susțină; în vreme ce cu sentimentul nu isprăvești niciodată, orice ai spune, orice dovezi puternice ai aduce; tot se pare că rămîne ceva ascuns care nu poate fi combătut: sentimentul spune că așa e mai bine și așa trebuie să fie.

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor, I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 6, pp. 234-237

E foarte greu de învins o părere pe care toată lumea o crede bună. Trebuie un talent rar pentru ca să poți face măcar să te asculte. Întotdeauna cel ce învinovățește e datori să aducă dovezi, și nu învinovățitul. Nu e de ajuns să învinovățești pe cineva că a făcut o crimă, ci trebuie să dovedești aceasta. Cu femeile lucrul nu se petrece așa; bărbații zic că ele sînt incapabile pentru cutare ori cutare lucru, nevrednice pentru a fi libere și a se bucura de aceleași drepturi de care se bucură ei; dar nu-și bat capul să dovedească cele ce zic. Puțin le pasă dacă le zicem că ei care strigă că sînt pentru libertate, îs de rea credință, nedovedind pentru ce nu dau femeilor drepturile și libertățile de care se bucură bărbații. Ei trebuie să aducă dovezi puternice pentru cele ce susțin; iar dacă nu pot, atunci n-au dreptate și fac o nelegiuire. Așa ar fi în orice altă discuție, dar aici nu e așa. Dacă voiesc să reușesc cît de puțin, trebuie nu numai să răspund la tot ce vor zice cei de părerea deosebită, dar încă să-mi închipui și să combat tot ce ar mai zice, să găsesc argumente pentru ei și totodată să le combat. Și după ce voi fi răsturnat toate argumentele lor, îmi vor cere să arăt părerile mele, dînd dovezi sigure care să nu poată fi combătute. La urmă, după ce voi fi împlinit această datorie, aducînd o armată întreagă de argumente, răsturnînd la pămînt pe toți potrivnicii mei, tot vor zice că n-am făcut nimic, fiindcă supunerea femeii după cum am mai zis se sprijină, de o parte, pe părerea lumii întregi, iar de alta, pe sentimente; și noi prin dovezile noastre nu putem lucra decît asupra judecății.

Mill arată că trebuie o cultură înaltă pentru a putea scoate pe oameni din credințile lor greșite și din obiceiurile cu care s-au deprins din copilărie, și pe care putem zice că le au chiar în sînge. Dacă stăpînirea bărbatului ar fi urmat dintr-o cugetare asupra lucrurilor, ori dacă la început s-ar fi încercat cum e mai bine ca să cîrmuească, femeia ori bărbatul – ori ca să fie egali, sau să nu-i lase femeii niciun amestec în afacerile publice; și la urmă, că ea trebuie să fie supusă pe viață unui bărbat, poate că pe timpul acela cînd s-ar fi încercat, ar fi fost bună. Dar trebuie de cugetat și de nu

Scanned with CamScanner

capodopera inteligenței, care scrieți și ne și iscăliți nu știu pentru ce motiv? Ce ar fi oare vinovat sărmanul Azor, dacă stăpînul său ar scrie un articol pentru el?

De multe ori voind să înjosești pe altul, te înjosești singur. E curios că nu iau în nicio seamă faptul arătat în un alt număr, adică, *că femeia are creierul mai greu proporțional cu trupul decît bărbatul*; pricina, cred eu, e aceea că am fost prea modestă și nu am luat din acest fapt toate concluziile pe care le luau D-lor, cînd se credea din contra, în asemenea chestiuni trebuie să fie îngîmfată ca bărbații. Cum nu-și zice aceasta cînd cel mai păcătos dintre bărbați se crede mult mai superior oricărei dintre femei. În naivitatea lor cred că geniul lui Darwin, Spencer sau Edison se resfrînge și asupra lor. Cum să nu simți sîngele clocotind, cînd auzi că niște oameni, care nu sînt siguri, că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui, se numără între cei mai însemnați oameni?

Să venim la scopul nostru adică să arătăm că ideile d-lui Teiuleanu relativ la emancipare sînt sau nu greșite, sau spuse din rea credință.

Noi știm bine că femeia nu se va emancipa prin voturi, avem deja destule exemple cu alte fapte analoage. Aceasta ar folosi tot atîta chestiunii femeii cît ar folosi o ciubotă nouă unui picior cangrenat. Chestiunea femeii nu atîrnă de la voturi, ci de la ideile ce se pun atît în mințile bărbaților, cît și în ale femeilor. Atunci numai femeia va fi într-adevăr emancipată, cînd bărbații vor fi educați în așa fel, că vor privi pe femeie ca om, egală lor, putînd avea aceleași calități și aceleași defecte ca și ei. Iar femeile, educate în așa fel încît să înțeleagă că rolul lor în societate nu e pentru a servi capriciului bărbătesc, ca mașină de muncă sau ca ornament, dar că ele, ca și bărbații avînd și bucurîndu-se de aceleași drepturi, sînt datoare a lucra pentru fericirea întregii societăți, pentru acest înalt ideal al omenirii.

Femeia liberă de prejudecățile actuale, independentă economic, este femeia emancipată.

Iar femeia care crede că a fi emancipată înseamnă a fuma, a merge la baluri mai cu multă libertate decît acuma, a lua chiar obiceiurile rele ale bărbaților, pe care le știm că sînt destul de numeroase, în fine, a alerga toată ziua ulițele, părăsindu-și casa și copiii, risipindu-și banii și sănătatea prin fel de fel de aventuri, această femeie împodobită cu votul nu ar fi mai puțin ridiculă decît măgariul din fabulă:

„Un petit bout d'oreille échappé par malheur
Découvrit la fourbe et l'erreur".

Repetăm că emanciparea adevărată va fi posibilă numai atunci cînd oamenii vor iubi mai mult dreptatea și vor fi dezbrăcați de egoismul actual, care înconjoară lumea ca o manta de oțel. Azi, cînd oamenii „schimbă părul, dar năravul ba", emanciparea adevărată e cu neputință.

De aici nu urmează că nu trebuie lucrat pentru ea și de a sta în amorțeală și nepăsare orientală. Fiecare progres, fie el cît de mic, omenirea l-a făcut numai luptîndu-se; dacă omenirea ar fi așa de nepăsătoare, atunci desigur că am locui și azi în păduri și am rătăci îmbrăcați în piei. Trebui să lucrăm, iar nu să zicem „Ce pot eu face, în atîtea milioane?". Aici mă voi mulțumi să citez poezia prietenului nostru, C. Millea:

Atom fără putere din astă lume mare
Putea-voi eu cu brațu-mi s-o mișc dup-al meu gînd?
Să-ncep eu? Așa zice în lume fiecare
De muncă, de-acțiune, neîncetat fugînd.

Ce-ar fi însă atunce, de mica picătură
De rouă cristalină, ar zice tot așa?
Ce-i ea față cu Oceanul?... ce este ea-n natură?
Nimic – de ce pe cîmpuri atunci să cază ea?

Scanned with CamScanner

omorît femeia răspunde: da` ce, n-am cumpărat-o odată pentru totdeauna?

Autoritatea tatălui de familie a trecut prin atîtea veacuri, s-a mai slăbit puţin, dar tot o găsim încă şi azi sub diferite forme.

La ţărani e încă destul de mare. Ţăranul, ca şi Romanul, crede că asupra copilului şi asupra femeii are drept de moarte, nu e rar să auzi zicîndu-se copilului „eu te-am făcut, eu te omor". Iată o idee ce trăieşte de atîtea veacuri; sigur că femeii pe care o cumpăra, trebuia să-i zică: „Eu te-am cumpărat, eu te omor". Azi frica legii a pus frîu pînă la un punct acestei barbării. Dar să nu o bată nici nu îşi poate închipui, acest obicei e crescut în sîngele şi carnea lui. Femeia chiar crede că bărbatul are drept să o bată. Iată pînă unde poate fi înjosită demnitatea omenească!

Mai în toate obiceiurile poporului vedem lămurit supunerea femeii. Aşa: la biserică femeile stau în urmă; la zile mari femeia sărută mîna bărbatului; nu-i zice pe nume, ci bădică; pe drum merge în urma lui etc. În privinţa intelectuală ei le cred pe femei cu mult inferioare lor, după cum şi stăpînii, credeau despre sclavi. Ca exemplu avem zicătoarea: *plete lungi şi minte scurtă*. Însuşi femeile zic *ce poate o minte de femeie*.

În clasele mai culte femeia e tratată mai bine, nu doar din consideraţie că e om, ci din aceea că o cred slabă, şi de minte, şi de trup, o fiinţă care are nevoie de protecţie şi, mai cu seamă, cînd e vorba de a-i căpăta favoarea. Aici femeia nu numai că nu e bătută, dar de multe ori e chiar înzeită, i se spune că e înger de bunătate, de frumuseţe, de devotament, i se cade în genunchi, i se aduc flori, i se fac poezii etc. Toate acestea nu pentru că o cred mai superioară lor, ci pentru că o numesc şi o cred un copil capriţios. Mai au şi maxima că copiii şi femeile se înşală cu jucării. Toate acestea numai pînă cînd sînt de faţă cu ele, dar în lipsa femeilor, atunci cînd sînt liberi, după cum zic ei, nici o insultă nu li se pare destul de grea, nici o glumă destul de trivială pentru femei. Ce voiţi, se zice că sînt profesori de pedagogie care zic elevilor: „D-le, dar ştii că eşti aşa de nelogic şi de stupid *ca o femeie*!". Un altul care zice de la catedră: „Că femeia e un rău, dar un rău necesar bărbaţilor". Cît cinism nu se cuprinde în această frază? Nu ştiu de vom fi capabile de atîta ură cît merită!

Cînd femeia serveşte ca model de necapabilitate, cînd aceasta se întipăreşte de timpuriu în mintea bărbaţilor, trebuie oare să ne mai îndoim de cele zise mai înainte aşa de pe scurt, dar pe care orice femeie e datoare să şi le dezvolte pentru a simţi mai bine teoria faptului?

Adevărat, în toate ţările femeia nu se bucură de cea mare consideraţie între bărbaţi; dar la *noi*, la *noi*, zic, e îngrozitor. Închipuiţi-vă numai pînă la ce punct batjocoresc unii din ei pe femei. Ei cred că femeia nu e capabilă să pună două rînduri negre pe hîrtie albă. Mă costă într-adevăr să descriu faptul, dar deja vasul e aşa de plin, încît se varsă. Mă simt datoare nu pentru mine, ci pentru insulta care se aduce sexului meu, de a spune cîteva cuvinte la adresa acestor nerușinaţi, acestor pigmei care se cred uriaşi în înteligenţa lor, pe lîngă cea a femeilor. De sigur că sînt mulţi pe care nu-i cunosc; totuşi simt o mică mulţumire că ştiu măcar numele a cîtorva. Ca dovadă voi face o întrebare: D-le N., pentru ce în înalta D-tale inteligenţă aveai nevoie de protecţiune la examenul de Trigonometrie? Poate ai uitat. Aminteşte-ţi bine de răvaşul Părintelui B. Se vede că uitaseşi atunci că meritul disprețuieşte protecţia. Să venim la fapt, dacă vreo femeie îndrăzneşte, să-şi arate ideile pe hîrtie, atunci trebuie negreşit să se aştepte a suferi insulta îngrozitoare, *că ea nu e capabilă* nici să iscălească articolele, dar că i le scrie sau fratele, dacă îl are, sau bărbatul, sau, în fine, chiar pe servitorul din casă sînt în stare să-l admită mai degrabă de cît pe aceasta fiinţă stupidă şi nelogică. La rîndul meu îmi voi permite să le zic: sînteţi stupizi judecînd în aşa chip şi prefer judecata femeiască. Nu vedeţi că prin asemenea presupuneri vă insultaţi singuri, insultaţi sexul din care faceţi parte? Presupunem că noi sîntem aşa de ignorante, în sfîrşit sîntem; după judecata D-voastră – nişte vite. Atunci cine e laşul, noi fiinţele stupide sau D-voastră,

Scanned with CamScanner

E de mirat că oameni cu avere au fost victime ale acestor boli îngrozitoare, dar nici unul măcar nu s-a gîndit să sacrifice o parte din acele milioane pentru acest scop; se vede că aurul le-a oţelit inima după cum cărbunele oţeleşte fierul. Toţi sînt cuprinşi de un fatalism turcesc.

Sofiea Nădejde

* Educaţiea intelectuală fizică şi morală după Herbert Spencer.

** Dacă localnicii Americani n-ar fi întrebuinţat coaja de chinină contra frigurilor, poate această boală ar bintui şi acum omenirea.

1.4. EMANCIPAREA FEMEII[1]

După cele repetate de Dl. Teiuleanu în *Cultura*, m-am încredinţat încă mai mult că închipuirea D-sale despre emanciparea femeii, nu e numai un capriciu trecător, ci o idee pe atîta de înrădăcinată, pe cît şi de falsă. De multe ori ideile greşite sînt cele mai molipsitoare; de aceea cred că e bine să dăm oarecare lămuriri.

Dl. Teiuleanu zice: „Femei, lăsaţi luxul, lăsaţi balurile, lăsaţi *emanciparea* şi luaţi-vă copilul in braţe...".

Vedem că Dl. pune emanciparea pe aceeaşi treaptă cu luxul şi balurile; D-lui, în fantastica-i emancipare, crede că femeile emancipate nu se vor mai ocupa de copii. Ce naivitate sau ce rea credinţă! D-sa sau se face, sau nu înţelege deloc această chestiune. Noi am arătat că tocmai femeile emancipate, adică femei cu educaţie serioasă vor putea da cetăţeni cinstiţi. D-sa fără să studieze chestiunea, ci bazîndu-se numai, poate, pe ideile auzite în mahalaua D-sale, luînd ca exemplu cîteva femei pe care le-a cunoscut, se apucă de scris sau mai bine de falsificat lucrurile. D-sa face întocmai ca acei care formulează reguli generale după două-trei cazuri.

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, pp. 364-370.

Dacă eu aş fi văzut trei sau patru bărbaţi cuminţi şi cu judecată dreaptă, şi aş zice că toţi bărbaţii sînt înţelepţi şi jurşti, nu aş fi oare ridicolă? Fiecare din D-voastră ştie că sînt o mulţime de bărbaţi proşti ca noaptea, cum zice românul; şi că, cît e vorba de dreptate, nu ţin mai niciodată casă împreună.

La noi ideea de emancipare s-a născut mai cu seamă, dacă nu mă înşăl, din jurnalul *Femeia Romînă* care trata chestiunea foarte superficial, încît în minţile femeilor de modă s-a născut ideea că a fi emancipată înseamnă a avea votul. Vorba că trebuie să fim libere o au mereu pe buze; pentru a fi de modă trebuie se repete deseori fraza: *il fut ma chère que nous soyons emancipées.* Întrebaţi ce înţeleg aceste femei prin emancipare, şi veţi auzi aceleaşi lucruri ca şi de la Dl. Teiuleanu.

Arătînd care-i adevărata emancipare a femeii ni se va striga, poate, că acestea sînt utopii, lucruri ce nu pot fi realizate; vom răspunde că dacă pot sau nu aceasta e de domeniul sociologiei şi pentru moment nu ne ocupăm. Noi acuma ne vom sili numai a nu plasa oamenilor idei greşite.

În viaţa practică ca şi în ştiinţă, nu excepţiile alcătuiesc regulile, ci generalităţile; tot asemenea şi aici, nu trebuie să ne oprim luarea aminte numai asupra cîtorva sute de femei, care sînt, cel puţin în aparenţă, ceva mai bine tratate, ci trebuie să observăm viaţa milioanelor. Altfel facem o crimă, sau mai bine sîntem nişte egoiste rafinate, care ascundem privilegiile pe care le-am dori sub numele pompos *de emanciparea femeii.*

Ca toate lucrurile în lume starea femeii trece printr-un şir de schimbări. Dacă observăm starea femeii la români, începînd din timpuri îndepărtate, mergînd chiar pînă la Romani, care ca cuceritori impuneau supuşilor totdeauna obiceiurile lor, o găsim cum urmează: Femeia la Romani de la naştere pînă la moarte era sub tutela tatălui de familie (*pater familias*), el avea asupra ei drept de viaţă şi de moarte. Cum n-ar fi fost aşa cînd era cumpărată de la părinţi! Acest obicei se află şi acum la multe popoare sălbatice. D.E. un sălbatic la întrebarea unui călător de ce şi-a

Scanned with CamScanner

fără ca o strîngere de inimă să nu ne apese pieptul. Spuneţi-mi ce ne folosesc atunci, de am avea toate diplomele din lume, de am avea toate cunoştinţele pedanţilor? E mult mai grozav, dacă ştim mult şi nu ştim întocmai aceea ce-ar fi putut să ne scutească de atîtea nenorociri. Putem zice că sîntem ca nişte nebuni, care se uită în sus de frică de a nu-şi lovi capul de stele, dar, din nefericire, şi-l sparg de vreun bolovan.

Nu că doar aş fi în contra Cosmografiei sau a Matematecii, ci, din contra, le socot ca cel mai bun exerciţiu de memorie, dar toate cu sistemă, nu ca acuma, şi lăsînd loc şi altora care iau parte mai de aproape la fericirea noastră. Oricine trebuie să pună ca scop final fericirea nu numai a lui, ci a omenirii întregi. Fiind însă că acuma sîntem aşa de departe de adevăratul ideal al fericirii, de aceea privim ca o nenorocire, cînd măcar înăuntrul nostru, nu avem vreo pată neagră. O disperare mare de multe ori poate să ne dea o energie momentană, dar poate să ne şi slăbească pînă la atîta ca să ne dezguste chiar de viaţă.

Cu atît mai puţin, cochetăria, danţul, luxul ne vor apăra de aceste nenorociri ale vieţii.

Cu un cuvînt voi zice că acum scopul principal este numai cîştigul, nimănui nu-i trece prin cap, că va veni un timp, cînd el va fi părinte şi tot aurul din lume de multe ori nu-i va folosi, cît i-ar fi folosit o cunoştinţă adîncă a igienei sau a educaţiei. Cît despre educaţia actuală voi zice şi eu ca Spencer[1]: „dacă peste cîteva sute de ani ar dezgropa cineva programele noastre, ar zice: acestea erau pentru o societate de călugări, meniţi a nu avea copii*). Căci nu s-ar putea închipui o societate de oameni însuraţi, care să îngrijească de toate, în afară de aceea de a face părinţi adevăraţi".

E sigur că nu putem avea doctor la fiece ceas, dar mama fiind mai necontenit cu copilul, poate cunoaşte mai bine îndată ce o schimbare să întîmplă copilului.

[1] Herbert Spencer (1820-1903), cunoscut biolog, antropolog şi filosof politic britanic, autor al faimoasei teorii a darwinismului social - supravieţuirea celui mai puternic la nivel de societate.

O mamă ar trebui să cunoască cu amănunţime simptomele oricărei boli; să cunoască igiena, pentru a-şi putea apăra copiii, pe cît e cu putinţă în societatea de azi, de orice boli molipsitoare, şi să sufere mai cu uşurinţă orice boală. Nu mai amintesc cîte cunoştinţe trebuiesc pentru educaţia morală

Te înduioşezi numai gîndind, că acuma atît educaţia fizică, cît şi cea morală a copiilor se face numai de slugi, care şi ele fac parte din membrii cei mai corupţi ai societăţii.

Copiii mor cu sutele la cei săraci din pricina mizeriei şi neştiinţei, la cei bogaţi din neîngrijirea şi neştiinţa mamei. Dar mă mir eu singură, pentru ce mai fac atîtea ieremiade că copiii mor cu miile, pare că nu s-ar şti de cînd lumea că *carnea omenească e cea mai ieftină.*

Ruşine, omenirii! Ruşine acelor mame, care intră în societăţi pentru „protejarea animalelor" şi nu se îngrijesc să apăre mai întîi pe copii. Numărul mamelor care şi-au pierdut copiii din nefericire e destul de numeros. Şi ar fi timpul ca, ele care au gustat această durere să se îngrijească de a lucra pentru a feri pe copiii lor şi chiar pe dînsele singure pentru viitor. Pentru acest scop ar trebui să se formeze societăţi, să strîngă fonduri cu care să plătească oameni de ştiinţă care să se ocupe numai cu aceasta.

Acuma sîntem în o societate în care banul domneşte, ştiinţa şi învenţiunile atîrnă tot de el.

Se pun premii pentru înventarea unui mijloc de a apăra viaţa în contra filoxerei; se pun premii pentru diferite învenţiuni de mecanică care ar scuti fabricanţii de un număr oarecare de braţe! Dar pentru un antidot în contra *tifosului,* în contra *anghinei, scarlatinei* mi se pare că nu s-a auzit. Mi se va zice că s-a căutat şi se caută, dar fiţi siguri că pe asemenea cale cum se caută, vor trece încă cîteva sute de ani şi poate tot nu se va afla**).

Pasteur a rezolvat problema pe jumătate, dar nimeni nu voieşte să-şi dea osteneală şi s-o aplice mai departe. Cu părere de rău trebuie să invidiem pe boi, căci lor li se dă mai multă îngrijire decît oamenilor, şi au dreptate, ei produc milioane, pe cînd copiii...

Scanned with CamScanner

scop, cum se cuvine. La noi orice om cult trebuie să ştie, dacă nu englezeşte, nemţeşte şi franţuzeşte, cel puţin pe aceasta din urmă; pentru a se putea instrui, pentru a se putea ţine în curentul ştiinţei, pentru a putea citi acele cărţi fără cunoştinţa cărora puţin ne deosebim de strămoşii noştri. Căci nu giubeaua sau fracul, ori ştergariul sau pălăria face pe cineva cult. Dar nici nu voi zice ca o doamnă din societatea noastră cultă:

„Că la noi ţăranii încep deja să fie culţi, fiindcă nu mai zic *bună dimineaţa*, ci *bon jour*".

Mai presus de toate, se cere ca femeia să ştie să se gătească la modă; ne vom face o idee pînă unde a mers această boală după următorul fapt. O directoare de internat public zice fetelor: „Ce? Sînteţi spălătorese de nu vă puneţi brasieră?". Pentru a trece drept femeie de spirit trebuie să mai ştie încă a spune nimicuri de care se vor entuziasma toţi acei, care au obiceiul să admire orice fustă. Cîteodată se cere încă a fi şi gospodină.

Cu această educaţie fata reuşeşte să căpăte un bărbat, care să o ţie, într-adevăr scopul e ajuns, dar atîta-i totul. Va putea ea fi fericită sau nu cu această educaţie? Putea-va ea creşte copii cum trebuie? Contribui-va ea cu o părticică la fericirea acestui mare organism, numit societatea omenească? De toate acestea nici părinţii, nici educatorii, nici bărbatul care o ia, ba nici chiar ea însăşi nu-şi bate capul.

Vorbind drept, o asemenea educaţie timpeşte în ea chiar sentimentele cele mai naturale; acele sentimente pe care, pentru ruşinea naturii omeneşti, le găsim, de multe ori, mai tari la animale, adică sentimentele de mamă.

Acuma s-a început a da educaţiei femeii, un nou curent a cărui scop însă e tot acelaşi. Acuma se crede că trebuie educată femeia după acelaşi sistem ca şi bărbatul. N-ar fi nimic de zis dacă acesta ar fi bun şi folositor, dar din nefericire el este rău pentru bărbaţi, cu atît mai rău pentru femei. Bacalaureatul, iată idealul fetei moderne. Cu acest titlu e mai sigură de a vîna unui bărbat chiabur, sau de a căpăta vreo cîteva sute de franci pe lună;

atunci e liberă, liberă în înţelesul cel mai mîrşav al cuvîntului. Liberă pe acţiunile ei; căci ce-i pasă? Venit sigur, bărbaţi se găsesc destui ca să o curtenească şi alta nici nu doreşte. Trebuie mărturisit, cu toată ruşinea, că cele mai multe din femeile de moda nouă a educaţiei sînt în această categorie.

Am fi prea pesimişti, dacă am crede că între aceste femei, victime al acestui mod de educaţie nu se află pe ici-colea şi femei serioase, femei în care bunul-simţ n-a putut fi învins de către curentul educaţiei. Dar la ce le foloseşte?

Iată deci fata inteligentă cu diploma de Bacalaureat, şi poate şi de profesoară în buzunar, devine mamă. Iată lucrul cel mai natural la care nimeni nu s-a gîndit să o pregătească, nu numai atîta, dar s-a căutat chiar, prin educaţia care i s-a dat, a înnăduşi chiar şi acele sentimente pe care le găsim la *lupoaică*, *momiţă* şi chiar la *găină* şi de care copilul, dacă le-ar cunoaşte, ar fi desigur gelos.

Oricît ar fi de tocit într-o femeie simţămîntul de mamă, sînt sigură că în momentul cînd îşi va vedea copilul înnăduşit de anghină sau de scarlatină, va blestăma omenirea întreagă şi mai cu seamă pe acei care au crezut mai folositor pentru o femeie să-i traducă pe Omer sau Horaţiu, decît să cunoască toate simptomele bolilor de care copilul ei poate fi lovit; în contra acelora care cred că e de ajuns să pună în cap, ca într-o magazie toate nimicurile din istorie, adică de a şti toate războaiele lui Alexandru, sau ce a mîncat şi cum a dormit Napoleon înainte de *Waterloo*; şi multe altele aşa de însemnate pentru acei pedanţi, călăi ai tinerimii.

Oare nu ar fi mai folositor, dacă prin dezvoltarea naturală a inteligenţei, femeia ar putea să cunoască igiena ca cel mai bun igienist, să cunoască simptomele bolilor copiilor, ca cel mai bun doctor; şi poate de multe ori prin aceasta îşi va feri copilul de multe boli şi, prin urmare, îşi va cruţa poate, toate acele dureri morale, acele amintiri triste şi grozave care ne urmăresc ca şi umbra. Şi încă şi mai sigur, căci ele nu ne părăsesc nici în întuneric, nici în somn; ele ne urmăresc ca îngerul cel rău al creştinilor şi nu putem gusta plăcere, fără ca un oftat să ne înăduşe glasul,

Scanned with CamScanner

Iar consecinţele acestor prejudecăţi, acestor ceremonii le vedem degrabă. Ele sînt cele mai triste, cele mai revoltătoare. Am văzut cu ochii mei femei muncitoare, chiar fără nicio vină [nu că recunosc în vreun caz bărbatului dreptul de a-şi bate femeia] lovite pînă ce sîngele le năduşa pe nas şi pe gură. Şi, oare, care din femeile de la ţară n-au primit asemenea semne de protecţie din partea bărbaţilor?

Dar cui să se jeluiască – primarului sau părintelui? Dar noi ştim că de cele mai multe ori chiar ei nu sînt mai corecţi în purtările lor cu femeile! Sau cel mult cînd vede că a ucis-o prea tare se mulţumeşte a-i zice: „Dar bine, bre ticălosule, aşa se bate femeia?".

– Adică poţi s-o baţi dar nu s-o ucizi, nu să-i rupi ciolanele, acăti atunci poţi să ai de-a face cu procurorul, şi încă mai mult, că acuma n-are să-ţi poată munci cîteva zile!

Degradarea demnităţii omeneşti la femeie a ajuns până la aşa grad încît acum nu mai pot zice bărbaţi ca mai înainte: „Cînele e mai credincios decît femeia, pe dînsul îl baţi şi el tot îţi linge mîna, pe cînd femeia ca mai ba". Ca probă că e aşa, voi cita următorul fapt dintre altele multe: o femeie care primea aproape în fiecare săptămână, dacă nu şi mai des, cîte o bătaie bună de la iubitul ei soţ, fu într-un rînd aşa de crud maltratată încît a trebuit să intervină sergentul să o scoată mai mult moartă din mîinile acestui hotentot. A doua zi, procurorul înştiinţat vine la constatare. Ce să vezi? Femeia în pat nega complet, zicînd că nu e adevărat ceea ce zice sergentul. Atunci procurorul de indignare întoarsă spatele (stupeşte) şi fuge. Şi nega totul numai ca bărbatul său să nu fie pus la amendă, preferă bătaie decît să pierdă cîţiva mizerabili franci... – Ce ne trebuie mai mare probă decât degradarea morală a femeii: şi cine altul oare vinovat, decît societatea care lasă ca jumătate din omenire să degenereze, căci nu trebuie să uităm că „bărbatul se naşte şi se creşte de către femeie şi orice va fi folositor femeii va fi şi bărbatului"?

Un lucru nu trebuie iarăşi uitat: că civilizaţia şi moralitatea unui popor atîrnă de cultura şi moralitatea femeii. Şi cum s-ar

putea ca o mamă, ca cea mai sus citată, să dea vreodată cetăţeni energici, care să-şi apere drepturile cu riscul vieţii chiar! Nu, niciodată. Asemenea mame vor da bărbaţi care pentru un franc vor vinde şi conştiinţă, şi patrie, ne vor da zic, aşa fel de bărbaţi, care vor zice: „ubi bene, ibi patria" [unde-i bine, acolo-i patria].

Prin urmare, vedem că nu e nicio nevoie ca legea să mai dea avînt bărbaţilor, ci din contra să pună stavile puternice acestei barbarii, care ne reaminteşte vîrsta cea mai sălbatică a omenirii.

Sophia Nădejde

1.3. Educaţia femeii[1]

Educaţia care s-a dat până acuma femeii a fost totdeauna dictată de modă, niciodată de raţiune, niciodată nu s-a căutat, dacă educaţia care i se dădea, sau ce i se dă, îi va fi folositoare pentru fericirea ei; altele au fost totdeauna scopurile pe care le-a urmărit.

Aşa d. ex. Moda – educaţie care se obişnuia şi încă se obişnuieşte era următoarea (vorbim de acele clase în care se crede că se dă femeii o educaţie): înainte de toate fata trebuie să ştie să se facă frumoasă şi atrăgătoare, pentru aceasta e de nevoie să ştie să joace, să cînte, să gîngîie franţuzeşte; ca şi cum aceasta ar fi culmea civilizaţiei; ca şi cum prostiile şi nimicurile spuse în româneşte sau în franţuzeşte, fie chiar în chinezeşte, nu ar fi tot prostii!

De multe ori oamenii inculţi umblînd în multe ţări vorbesc cîteva limbi, însă aceasta nu le ridică deloc gradul de cultură.

Puţin îi va folosi femeii în viaţa practică dacă ştie să cînte „la prière d'un vièrge" (căci fie zis între noi, puţine artiste avem); sau dacă va răspunde franţuzeşte la curtenirile sau mai bine gogomăniile Don Juanilor. Nu credeţi că sînt contra învăţării limbilor; sînt pentru, dar vreau ştiinţa lor întrebuinţată cu un

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, pp. 604-609.

Scanned with CamScanner

să ne ambiționăm să nu creăm între noi și generații viitoare un abis intelectual.

Un alt mijloc de a ne instrui sînt încă conferințele publice dintre care unele sunt așa de talentoase. Nu voi uita niciodată pe aceea a D-lui Conta despre origina religiilor, unde cu cît talent ne-a zdrobit orice credință fanatică, explicînd așa de admirabil cum s-a dezvoltat ideea de suflet, D-zeu, drac rai etc. Și altele mai recente, ca a D-lui Dimitrescy, deși cam prea științifică pentru publicul nedeprins, a d-lui Missir Lambrior și alții... Toată greșeala ce ne permitem a o arăta este că sunt așa de rari. Ar fi de dorit să le facem cît mai dese, oameni cărora știința le-a fost accesibilă trebuie să simtă că au datoria de a o face cunoscută și altora.

Dacă în alte țări publicul în genere e mai mult, aceasta provine de acolo că s-au găsit bărbați devotați care au știut să facă publicului știința atrăgătoare prin diferite chipuri ca prin prelegeri publice, prin experiențe practice, prin scrieri populare, cum au fost prelegerile lui Tyndal în Anglia, pe care le a și publicat, ale lui Häckel în Germania. Cîte prelegeri despre drawinism, care a devenit așa universal!

Ar mai fi de dorit să se formeze școli de adulți după cum mi se pare că există aici o societate; dar care, dacă se înseamnă prin ceva, nu este decît prin completa neactivitate.

Sophiea Nădejde

1.2. Femeia și legea[1]

Este știut că toate legile sînt bune măcar pe hîrtie, dacă par a fi mai mult sau mai puțin juste și egale pentru toți. Dar oare e așa pentru toți? Dar oare e așa și relativ la femei? Nu, aceste legi chiar pe hârtie sînt nesuferite, pentru cine are cît de cît puțin respect

[1] *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 3, pp. 83-85.

pentru demnitatea sa personală. Asemenea legi n-ar trebui să aibă ființă în secolul al XIX-lea și sînt o adevărată deriziune. Mă întristez gîndindu-mă că ele vor rămîne ca acte ale despotismului bărbătesc. Ele sînt tot așa de ridicule față cu progres, cum ar fi de ridicul cineva îmbrăcat în frac și cu mănuși albe, în cap purtînd însă un işlic*) colosal și în picioare niște sandale.

Să răscolim puțin legea și ne vom convinge. Art. 195: „Bărbatul e dator protecțiune femeii, femeia ascultare".

Cred că mai îngîmfată frază și totodată mai poruncitoare nici nu se poate. Aici se dă pe față gustul bărbaților, de a o avea pe femeie, dacă nu sclavă, cel puțin protejată.

Doar protecțiune nu încape unde este dreptate, de aceea nici femeia în drepturile ei nu are nevoie de protecțiunea bărbatului.

Dar „femeia ascultare"; aici se înțelege mult, bărbatul bate din picior și zice: trebuie să mă asculți, sînt bărbat, legea îți poruncește.

Se poate zice că în acest articol legitorul nu s-a urcat cu rațiunea mai sus decît cavalerii din evul mediu, care pentru un cal bun erau în stare să dea și 20 de femei, și cărora femeile trebuiau să se scoale înainte, cînd se apropiau, și să-i servească chiar la masă.

Poporul fără să fi citit legea o urmează *ad litteram*, și poate chiar o întrece, căci nu trebuie să uităm, că dacă minoritatea femeilor se bucură de oarecare favoruri și stimă aparentă, nu e tot așa și cu majoritatea femeilor, adică cu femeile din popor. Aici, adevărat, găsim legea aplicată în toată rigoarea ei; aici bărbatul să știe *că el e stăpîn, el e capul tuturor din casă;* și cum n-ar fi? Nu a apucat așa de la părinți? Nu a auzit, de mic copil că, *femeia nebătută, ca moara nefereacă, că cocoșul trebuie să cînte la casă și nu găina*? La cununia civilă, primarul nu i-a spus că *femeia să asculte de bărbat*! Din contra, știe el ce să facă – și mai presus de toate, părintele, la cununie n-a zis: *femeia să se teamă de bărbat.* Și la finele cununiei nu i-a sărutat femeia mîna?

Actul de supunere e făcut; femeia recunoaște singură prioritatea bărbatului, ea se construiește, oarecum, ca sclavă a lui.

Scanned with CamScanner

În a vorbi franţuzeşte, danţa, cînta, în a face oarecare întorsături de fraze comice, dar fără niciun fond serios; poate pe lîngă acestea se mai adăugau câteva rudimente de matematecă, ştiinţe naturale, istorie, geografie; dar aşa de confuz erau predate, aşa de fără sistemă, aşa de neclare în capul profesorului chiar, încît piereau din mintea noastră fără de întîrziere.

În timp de fraţii, prietenii noştri de aceeaşi vîrstă se duceau în licee şi Universităţi cu profesori speciali, timp de 14 sau 15 ani încontinuu aplicaţi numai la studiu; educaţia noastră era finită în 7 sau 8 ani, din care jumătate la studiu, iar jumătate la lucru de mînă, muzică, etică ceea ce nu face mai mult decât o pătrime din timpul de studiu al bărbaţilor. Desigur că bărbaţii cu mijloace atît de superioare nouă au putut şi pot să-şi dezvolte facultăţile intelectuale oricît de mult mai întinse decît ale noastre.

Primeam destule observaţii de la fraţi, care ne arătau că nu învăţăm decât minciuni şi mofturi, că nu am putea demonstra cea mai simplă teoremă de geometrie, că e sigur că nu ştim să dovedim regula adunării sau scăderii şi ca concluzie ziceau unii: se vede că nu vi se predă pentru că sînteţi incapabile etc.

Din pricina unor asemenea observări zilnice am început să privim mai serios poziţia noastră, educaţia, menirea, rolul nostru în societate; am început să fim curioase să cunoaştem poziţia femeilor din alte ţări, cum lucrează ele pentru a-şi ameliora starea. Cam în acest timp apare şi jurnalul *Femeia Română* care răspîndeşte destul de mult ideea despre deşteptarea femeii.

Vedem dezvoltîndu-se între femei tendinţa la o educaţie mai serioasă, lucru fiind luat în consideraţie vedem pe domnul Conta ca ministru, ocupîndu-se de instrucţiunea femeii pe un teren egal cu al bărbaţilor, fiind convins că aceasta este dorinţa spiritelor, cerinţa timpului.

Cu această ocaziune protestăm contra faptului necalificabil, a cîtorva profesoare care s-au găsit să iscălească contra neimitabilului proiect care poate fi numit o adevărată operă ştiinţifică, dar care din nefericire pentru noi nu s-au aplicat.

Nu trebuie să disperăm. Azi sau mîine se vor găsi oameni convinşi de necesitatea educaţiei femeii. Să sperăm că nu vor mai exista mulţi domni care să ne trimită la furcă şi stative*). Aceşti domni nu voiesc să ştie că furca şi stativile au fost înlocuite cu maşini. Mi-i inexplicabil, cum se poate ca bărbaţi eruditi, oameni iluştri trăiesc cu soţiile lor lăsîndu-le într-o ignoranţă completă! Cîte nenorociri nu urmează de acolo. Litré, marele filosof materialist, care până la vîrsta de 80 de ani a luptat pentru ideile lui şi a scris atîtea opere materialiste, îl vedem la finele vieţii încunjurat de preoţi şi înmormîntat religios, şi numai din cauză că soţia, ca catolică a profitat de pierderea lui de cunoştinţă şi a pătat finitul acestui mare om! Nu vedem noi cîţi bărbaţi, care se mulţumesc să rîdă de fanatismul soţiilor lor, dar nicidecum căutînd să le arate adevărul.

Este datoria tuturor femeilor care pot, de a căuta să se instruiască cît mai mult, căci atunci vor putea mai cu înlesnire lupta pentru emanciparea sexului întreg.

A se instrui poate cu înlesnire orice femeie ce ştie să citească, citind măcar scrierile româneşti care se înmulţesc pe fiecare zi, dintre care unele caută să popularizeze ştiinţa după cum vă pot promite că va fi *Contemporanul*. Trebuie prin lecturi folositoare să dăm minţii noastre un cerc de cugetare mai întins. Imitînd pe francezi, unde, după cum îmi scrie un prieten, gustul lecturii e foarte dezvoltat. Dimineaţa vezi pe străzi mii de uvrieri mergînd la lucru şi citind jurnale. Acolo fiecare servitoare simte nevoia lecturii, citeşte măcar romane, că ştiinţa nu e aptă s-o înţeleagă şi nici nu are timpul să o pătrundă. Cînd voim să cunoaştem starea de cultură a unei ţări nu avem decît să observăm statistica ei literară în raport cu locuitorii şi ne vom face îndată o idee clară de ea, d.r. Romînia unde gustul lecturii e aşa de puţin dezvoltat, încît a scoate 1000 de exemplare din o foaie sau broşură este un risc, căci fie ele cît de interesante, cît de perfecte, poate se vor vinde 100 sau 200 (la 5.000.000). Trebuie

Scanned with CamScanner

Capitolul 1

Femeile şi drepturile lor politice

1.1. CĂTRE FEMEI[1]

Fiecine ştie că chestiunea femeii la noi e cu totul nouă şi cîţiva ani în urmă, nici nu se auzise de ea, cu tot zgomotul ce se făcea în alte ţări, mai cu seamă în America. Fiecare din noi era ca într-un fel de ignoranţă, putem zice, de apatie completă, auzeau pe mamele noastre cum deplîngeam soarta femeii, le vedeam nemulţumite de trecutul şi prezentul lor; pe urmă mai vedeam o deosebire mare de judecată şi cunoştinţe între tată şi mamă, vedeam că aceşti doi oameni nu erau egali întru nimic; în general vedeam că societatea se îngrijeşte mai mult şi dă mai multe drepturi bărbatului decît femeii.

Dar de la observarea numai platonică începurăm a ne lovi de realitate văzînd că acelaşi viitor ni se croieşte şi nouă. Noi avem mai multe cunoştinţe decât mamele noastre, dar eram ignorante în raport cu fraţii şi cu prietenii noştri de aceiaşi vîrstă. În adevăr, ce ştiam noi? Chiar elementele ştiinţelor celor mai folositoare ne erau aproape necunoscute.

În ce constă educaţia noastră?

---

[1] *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 1, pp. 2-4.

Scanned with CamScanner

România – România
Româniea – România
romîn – român
romînul – românul
românească – românească
românește – românește
rîdică – ridică
rîsipiți – risipiți
răpede – repede
răsipindu-și – risipindu-și
sacă – seacă
samă – seamă
samăna – seamănă
seculul – secolul
selbatec – sălbatic
selbatece – sălbatece
selbatece – sălbatice
selbaticilor – sălbaticilor
selbatică – sălbatică
seriea – seria
sermanul – sărmanul
seu – sau
sfîi – sfii
sfărșită – sfîrșită
sfătuească – sfătuiască
simțesc – simt
slăbește – slăbește
societăței – societății
soiŭ – soi
soțiea – soția
speciea – specia
strade – străzi
straelor – straielor
streine – străine
streină – străină
strînșă – strînsă
stîns – stins
stărpim – stîrpim
stărpită – stîrpită
sufăr – suferă
s'aŭ – s-au
școale – școli
șese – șase
științifică – științifică
taliea – talia
temeliea – temelia
teoriele – teorii
tinerimei – tinerimii
tiräniei – tiraniei
tot deauna – toteauna
tote – toate
toți – toți
trebue – trebuie
trebuii – trebui
trecătoriu – trecător
trimeteți – trimiteți
trădărei – trădării
trăească – trăiească
trăesc – trăiesc
trăește – trăiește
trătați – tratați
trătează – tratează
turburată – tulburată
tîner – tînăr
tăeat – tăiat
tăet – tăiat
tăiturei – tăiturii
tărziu – tîrziu
Țeri – țări
țeran – țăran
țeranii – țăranii
țerei – țării
țeri – țări
ținea – ține

ŭ – u
ureşte – urăşte
urieaşi – uriaşi
următoriul – următorul
varieată – variată
vechiŭ – vechi
vieața – viața
vieață – viață
vieței – vieții
viitoriu – viitor
voe – voie
voeam – voiam
voiu – voi
voiŭ – voi
vra – vrea
vreu –vreau
vre'n – vreun
vroesc – voiesc
vroește – voiește
vrâsta – vîrsta
vr'n – vreun
vr'o – vreo
vr'o – vreo

Scanned with CamScanner

feliŭ –fel
femee – femeie
femeei – femeii
fericirei – fericirii
fie-care- fiecare
fiind că – fiindcă
ființi – ființe
finea – finele
folositoriu – folositor
frumusețã – frumusețe
greutãței – greutãții
greșelele – greșelile
gunoae – gunoaie
hrauă – hrană
hărtie – hîrtie
I- i
iconomie – economie
idea – ideea
ideia – ideea
ie – e
iea – ea
iear – iar
ieară-și – iarăși
ieată – iată
iei – ei
iel – el
iele – ele
iera – era
ierau – erau
iereau – erau
ieste – este
ieu – eu
ieu – iau
instruească – instruiască
inteligenții – inteligenței
intenția – intenția
invidiea – invidia
isce – iște
isvor – izvor
îmblînd – umblînd
împrăștiete – împrăștiate
în cât – încît
în de ajuns – îndeajuns
în tot deauna – întotdeauna
în un feliu – într-un fel
înbrăcat – îmbrăcat
încăpățînați – încăpățînați
îngrozitoriŭ – îngrozitor
înnainte – înainte
înnainteze – înainteze
înnalță – înalță
înriurirea – înrîurirea
însamnă – înseamnă
înse – însă
înspăimîntătoriŭ – înspăimîntător
însă-și – însăși
întemeeată – întemeiată
întunerec – întuneric
întîmplăreĭ – întîmplării
întăiu – întîi
întăiŭ – întîi
învățărei – învățării
legei – legii
legĭ – legi
limbelor – limbilor
maiu – mai
mantă – manta
matematecei – matematecii
mediea – media
mediŭ – mediu
meiu – meu
miele – miile
mier – mir
mierare – mirare

mierat – mirat
mieu – meu
mizeriea – mizeria
mișcărei – mișcării
moștenirei – moștenirii
mulțămesc – mulțumesc
mulțămi – mulțumi
mulțămire – mulțumire
mulțămitoriŭ – mulțumitor
muncei – muncii
musculor – musculator
mușcii – mușchii
mînele – mîinele
mînînca – mînca
mînînce – mănînce
măscîndu-se – mascîndu-se
mătasa – mătasea
naturei – naturii
nașterei – nașterii
negă – nega
nemerit – nimerit
nemic – nimic
nemulțămite – nemulțumite
nesciinței – neștiinței
nevoe – nevoie
nime – nimeni
nimica – nimic
n'ar – n-ar
oare-cari – oarecari
oarele – orele
obiceiŭ – obicei
obișnuea – obișnuia
ochiĭ – ochii
omenirei – omenirii
organizăreĭ – organizării
ori ce – orice
ori cine – oricine
orice – ori ce
pae – paie
patriea – patria
peară – piară
piano – pian
pieatră – piatră
piedecele – piedicile
plăcerele – plăcerile
prejudițiile – prejudecățile
prejudițiĭ – prejudecăți
prin un – printr-un
privitoriŭ – privitor
productele – produsele
proect – proiect
proprietățeĭ – proprietății
prostitue – prostitueze
prostituească – prostitueze
prostitui – prostitua
prostituțiea – prostituția
protecțiea – protecția
pue – pună
pîcălit – păcălit
păianjin – păianjen
până – pînă
raiŭ – rai
regeulle – regulile
remas – rămas
remănea – rămîne
reproducerei – reproducerii
resară – răsară
resboaele – războaiele
respund – răspund
respunde – răspunde
respuns – răspuns
reu – rău
rezolvit – rezolvat
ridiculă – ridicolă

Scanned with CamScanner

Am încercat să facem un inventar al termenilor şi expresiilor modificate pe care să îl alăturăm antologiei de faţă pentru a oferi totuşi o perspectivă asupra tipului de intervenţie pe care l-am operat în textele Sofiei Nădejde.

De asemenea, pentru aceia dintre cititori care sunt pasionaţi de lingvistică şi care doresc să ia contact cu textele originale ale Sofiei Nădejde, am inserat, la sugestia domnului profesor Sorin Ivan, două dintre articolele provocatoarea ale autoarei, copiate digital într-un format cât mai apropiat de versiunea originală.

à – a
Americeĭ – Americii
Asiea – Asia
Austriea – Austria
ăn – în
acela-şi – acelaşi
aceştei – acestei
adauge – adăugi
adecă – adică
aice – aici
alcătuesc – alcătuiesc
altuea – altuia
anticităţi – antichităţi
anunciuri – anunţuri
apropieaŭ – apropiau
articul – articol
atuncea – atunci
atîta – atît
atărnă – atîrnă
atăt – atît
auditorŭ – auditoriu
autoriul – autorul
aŭ – au
aşa dar – aşadar
aşi – aş
aşà dar – aşadar
aşà – aşa
aţiţà – atîţia
batae – bătaie
bazăndu-ne – bazîndu-ne
biruitoriu – biruitor
boale – boli
boalelor – bolilor
bîntue – bîntuie
băbăriĭ – barbarii
băeat – băiat
băeatul – băiatul
băetul – băiatul
bănuelele – bănuielile
bănueşte – bănuieşte
bărbăriea – barbaria
bărbării – barbarii
bătrăni – bătrîni
bătăei – bătăii
cangrenisit – cangrenat
capriţiu – capriciu
car – care
cari – care
cavaleriĭ – cavalerii
cele mai nouă – cele mai noi
ceriu – cer
ceriul – cerul

certele – certurile
cerşà – cerşea
ceti – citi
cetitorii – cititorii
cetitoriu – cititor
cheltueală – cheltuială
cheltuele – cheltuieli
cheltuesc – cheltuiesc
citeţi – citiţi
civilizaţiea – civilizaţia
complect – complet
complectă – completă
concluzia – concluzia
contribuie – contribuie
coronă – coroană
corupţiunei – corupţiei
creerului – creierului
crier – creier
cruzimei – cruzimii
cucoşul – cocoşul
cunoştinţile – cunoştinţele
cununiea – cununia
cununieĭ – cununiei
cât-va – cîtva
cîte va – cîteva
călătoriu – călător
căstoriea – căsătoria
căsătorîea – căsătoria
către – către
datoriea – datoria
datoriea – datoria
de cît – decît
de loc – deloc
de sigur – desigur
decă – dacă
dee – dea
degrădătoriu – degradant
degădarea – degradarea
demineaţa vietiĭ – dimineaţa vieţii
demintăţiei – demnităţii
depreţuieşte – disprețuieşte
deprisos – de prisos
deprăvarea – depravarea
desbrăcaţi – dezbrăcaţi
desgropa – dezgropa
desperare – disperare
desperării – disperării
despreţul – disprețul
desvolta – dezvolta
desvoltarea – dezvoltarea
desvoltat – dezvoltat
dice – zice
dintăiu – dintîi
directoară – directoare
disguste – dezguste
di'ntăiu – dintîi
dà – da
dătoriŭ – dator
emancipătoare – emancipatoare
emăncipăreĭ – emancipării
eraŭ – erau
esamenului – examenului
esemple – exemple
esemplele – exemplele
este – este
excepţiele – excepţiile
eşi – ieşi
falş – fals
falşifica – falsifica
falşificat – falsificat
falşificat – falsificat
falşă – falsă
familiea – familia
feliu – fel

Scanned with CamScanner

Notă asupra ediției

Sofia Nădejde este o autoare pe cât de prolifică și provocatoare, pe atât de puțin cunoscută. Citind textele ei, nu poți să nu rămâi siderat de actualitatea spuselor sale. În scopul de a o aduce cât mai aproape de cititorii de azi, am operat în text o serie de modificări întrucât limba română de secol XIX poate constitui un impediment serios pentru cititorul grăbit al secolului al XXI-lea. Am încercat, iar asupra acestui aspect se pot pronunța specialiștii, să menținem un echilibru între aducerea la zi a textelor Sofiei Nădejde și păstrarea unor expresii, a unei topici a frazei care să lase intactă savoarea limbii române de secol XIX.

Am operat, cum spuneam, o serie de modificări pe care le vom trece aici în revistă. În primul rând, am renunțat la accentele și regulile ortografice. De pildă verbul „a vrea" apare în textul original la persoana I singular sub forma „voiŭ". De multe ori, pronumele personal apare ortografiat sub forma „ĭeu". Cuvinte care astăzi se scriu legat, ca de exemplu „azi", în textul original apare ortografiat „a-zi". Dincolo de aceste modificări firești ale ortografiei, sunt și modificări, să le spunem mai brutale, care nu au ținut seama dacă în epocă se pronunța sau nu un termen așa cum apare el ortografiat, cum e cazul cuvântului „femee" sau „folositoriu". Am considerat că, în multe dintre aceste cazuri, menținerea formei originale ar fi îngreunat mult lectura. Am intervenit și în ceea ce privește semnele de punctuație, acolo unde păstrarea lor ar fi denaturat sensul.

Scanned with CamScanner

politica.ro/2017/12/01/revolutia-noastra-va-fi-queer-feminista-sau-nu-va-fi-deloc/.

- Văcărescu, Theodora-Eliza. „Uneven curriculum inclusion: Gender Studies and Gender IN Studies." Laura Grünberg coord., *From Gender Studies to Gender IN Studies. Case Studies on Gender-Inclusive Curriculum in Heigher Education*, București, Unesco Series, 2011, pp.147-184.

Mulțumiri

Prima căreia mă simt datoare să îi adresez mulțumirile mele este chiar Sofia Nădejde. Fără eforturile ei perseverente, poate că soarta femeilor din România ar fi fost și mai grea. Întâlnirea cu textele sale m-a făcut să îmi doresc să le aduc în atenția publicului spre critică, dezbatere și reflecție. Apoi au fost oameni care m-au ajutat în acest demers, care s-a dovedit a fi unul foarte dificil de dus de una singură. Culegerea textelor a necesitat o răbdare și o concentrare aparte, lucru pentru care trebuie să le mulțumesc atât lui Andrei Voinea, cât și lui Dan Alexandru Chiță. Îi mulțumesc dragei mele colege Corina Sorana Matei, pentru sprijinul emoțional și discuțiile care m-au ajutat în redactarea studiului introductiv. Munca efectivă cu limba română a secolului al XIX-lea și încercarea de a o aduce pe Sofia Nădejde în contemporaneitate, nu doar ca idei, ci și ca expresie lingvistică, a însemnat un efort în plus. Le mulțumesc lui Mihai Iovănel și Nicolae Mecu pentru sfaturile și îndrumările pe care mi le-au oferit. De asemenea, îi mulțumesc Elenei Vlădăreanu, care m-a susținut în acest efort și a recomandat spre publicare lucrarea de față. În realizarea studiului introductiv m-aș fi descurcat foarte greu fără sfaturile oferite de Theodora-Eliza Văcărescu și fără comentariile foarte pertinente ale Iuliei Hașdeu. Gândurile mele se îndreaptă și către Ionela Băluță, care mi-a acordat tot sprijinul și mi-a oferit lucrările pe care ea însăși le-a scris despre feminismul românesc de secol XIX. Îi mulțumesc Adinei Mocanu, în egală măsură, care, într-un timp record, s-a aliat efortului meu

Scanned with CamScanner

anterior, religia creştină şi rolul pe care aceasta îl atribuie femeii. Sofia Nădejde se declară împotriva ideii că această religie ar fi însemnat un progres semnificativ pentru femei. Statutul de sclavă consfinţit prin textele biblice şi insistenţa asupra supunerii şi ascultării făceau din creştinism un slab aliat şi chiar un inamic în lupta pentru emanciparea femeii.

Concluzie

Tabloul feminismului de secol al XIX-lea este completat de această feministă redutabilă ale cărei texte sunt vii şi actuale. Am considerat că este mai mult decât necesară această antologie a textelor sale pe teme sociale şi politice pentru a familiariza publicul cu perspectivele sale, cu profunzimea analizelor, cu temeritatea şi perseverenţa cu care aceasta a înţeles să servească nobilul ideal al emancipării femeilor.

Textele Sofiei Nădejde ne ajută să realizăm cât de actuală este lupta cu mentalităţile retrograde şi câtă nevoie era, şi încă mai este, de texte care să denunţe relaţiile opresive, stereotipurile şi discriminarea. Sofia Nădejde poate fi acuzată că a reprodus discursul dominant al colonialismului cu privire la minorităţi şi la alte culturi, dar aceste texte sunt publicate aici în scopul recuperării critice, nu obediente, a unei gânditoare de forţă, pe nedrept ignorată în cultura noastră.

Bibliografie:

- Băluţă, Ionela. *Du Foyer au Forum. Pour un sociogenèse du féminisme Roumain au XIXe siècle.* Editura Universităţii din Bucureşti, 2014.
- Cosma, Gizela, Enikö Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican. *Prezenţe feminine. Studii despre femei în România.* Cluj: ed. Desire, 2002.

- Fraisse, Geneviève, Michelle Perrot, Georges Duby. *Histoire des femmes en Occident: Le XIXe siècle*, vol. 4. Perrin, 1991.
- Freedman, Estelle. *No Turning Back.The History of Feminism and the Future of Women.* Random House Publishig Group, 2002.
- Ghiţulescu, Constanţa. *În şalvari şi cu işlic. Biserică, sexualitate, căsătorie şi divorţ în Ţara Românească a secolului al XVII-lea.* Bucureşti: Humanitas, 2004.
- Haşdeu, Iulia. „Repere istorice ale luptei de emancipare politică a femeilor." *Baricada*, 6 martie 2019, https://ro.baricada.org/feminism-secolul-xix-xx/.
- Hicks, Marie. *Programmed Inequality, How Britain Discarded Women Technologists and Lost Its Edge in Computing.* Cambridge: MIT Press, 2017.
- Lerner, Gerda. *The Creation of Patriarchy.* Oxford University Press, 1986.
- Losurdo, Domenico. *Contraistoria liberalismului.* Cluj-Napoca: Tact, 2017.
- Magyari-Vincze, Enikö. *Diferenţa care contează. Diversitatea socialculturală prin lentila antropologiei feministe.* Cluj-Napoca: ed. Desire, 2002.
- Marx, Karl, Friedrich Engels. *Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului, Opere alese*, ediţia a 3-a, vol. 2. Editura Politică, 1967.
- Mihăilescu, Ştefania. *Din istoria feminismului românesc, Antologie de texte (1838-1929).* Iaşi: Polirom, 2002.
- Mihăilescu, Ştefania. *Emanciparea femeii române. Antologie de texte (1815-1918).* Bucureşti: ed. Ecumenică, 2001.
- Popescu, Liliana. *Politica sexelor.* Bucureşti: éd. Maiko, 2004.
- Scott, Joan. „Gender: A Useful Category of Historical Analysis." *The American Historical Review.* Vol. 91, No. 5 (Dec., 1986).
- Thébaud, Françoise. *Socialisme, femmes et féminisme.* Paris: Fondation Jean Jaurès, 2010
- Vişinescu, Victor. „Sofia Nădejde. Scrieri." *Junimea*, 1978.
- Vozian, Carolina. „Revoluţia noastră va fi queer feministă sau nu va fi deloc." *Gazeta de artă politică*, 01 decembrie 2017, http://arta-

Scanned with CamScanner

asigura existența prin exercitarea unei profesii. De notat că nu este deloc de acord cu combaterea polițienească a fenomenului prostituției. În articolul *Poliția de moravuri*[1], autoarea dă mărturie despre o realitate atroce. Sub pretextul că doreau să stârpească răul prostituției, legiuitorii au oferit poliției posibilitatea de a forma echipe care să poată ridica orice femeie suspectată de practica prostituția pentru a o duce la secție, a o încarcera, urmând ca ea să fie supusă cu forța unui examen ginecologic care să ateste dacă practică sau nu această meserie. Asemenea puseuri *polițienești* sunt aspru criticate de Sofia Nădejde care aduce în discuție incredibilele abuzuri ale acestor echipe de polițiști, pericolele la care orice femeie, prostituată sau nu, se expune odată ce iese pe stradă întrucât spectrul suspiciunii nu cruța pe nimeni și, nu în ultimul rând, posibilitatea de a contracta cele mai grave boli în urma unui asemenea control forțat. Autoarea nu aduce în discuție cazul prostituatelor care sunt atât de barbar tratate, ci se referă exclusiv la femeile „normale", care ar putea să fie supuse aceluiași tratament de patrulele de poliție cu puteri discreționare. Deși nu merge atât de departe încât să ia apărarea prostituatelor, Sofia Nădejde denunță, cu toate acestea, teribila soluție *polițienească* menită să oprească prostituția.

Am insistat în această prezentare asupra chestiunilor care o aduc pe Sofia Nădejde în actualitate. Așa cum arătam anterior, un capitol important al antologiei de față privește controversa legată de creierul femeii. La momentul respectiv, măsurătorile de toate tipurile privind constituția anatomică erau folosite pentru a justifica sexismul sau rasismul. Știința a fost un simplu instrument util pentru justificarea ierarhiilor sociale, iar disputa privind creierul femeii nu a făcut excepție. Așa cum se poate observa din analiza acestor articole, interpretarea care o izgonea pe femeie definitiv în colțul celor mai slabi intelectual privea o măsurare medie a

[1] Idem, „Poliția de moravuri," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, nr.3, 1883-1884, pp. 111-114.

creierului femeii – care era mai ușor decât greutatea medie a creierelor bărbaților! Cu o acribie și o răbdare demne de admirat, Sofia Nădejde demontează metodic această idee. În primul rând, pentru că nu e nicio legătură între greutate și inteligență. Dacă ar fi, creierul de balenă ar fi cu siguranță superior. În al doilea rând, pentru că, de pildă, greutatea medie a creierelor italienilor este mai mică decât greutatea medie a creierelor englezilor, fără ca asta să ne conducă automat la concluzia că orice italian e mai slab intelectual decât orice englez. Apoi, pentru că, și aici lucrurile devin chiar savuroase, dacă se măsoară greutatea creierului raportat la greutatea corpului, concluzia e că bărbații au un creier mai ușor raportat la corp decât femeile. „Vedeți că în tustrele cîntăririle, bărbații au prea puțin creier pentru trupul cît au. Cu alte cuvinte, relativ cu trupul, creierul le e mai mic decît al femeilor"[1]. Sigur, astăzi ne amuzăm de modul în care aceste discuții se desfășurau, însă trebuie spus că este temerar și lăudabil efortul Sofiei Nădejde de a demonta prin argumente minuțios construite niște păreri care ar fi putut avea efecte mai dramatice asupra condiției femeii, fiind rostite de la tribuna unor oameni de stat foarte puternici, cum era Titu Maiorescu, de pildă, cel care susținea „separarea sferelor" – adică menținerea femeilor în spațiul domestic.

În ceea ce privește critica societății burgheze și a sistemului economic capitalist, acestea răzbat din toate articolele Sofiei Nădejde. În partea a IV-a a antologiei de față am plasat câteva articole în care autoarea se lansează într-o critică directă a inegalităților care fac ca tratamentele medicale să nu fie accesibile decât celor foarte înstăriți, în care „totul e marfă", adică orice aspect al existenței umane este comercializat fără ca vreo morală sau vreo religie să poată sta în fața acestei forțe. Am inserat în acest capitol articolul care incriminează, așa cum afirmam

[1] Sofia Nădejde, „Despre egalitatea și neegalitatea celor două sexuri," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 8, p. 298.

Scanned with CamScanner

Sofia Nădejde consideră caritatea un rău social, întrucât oamenii trebuie să aibă şansa să îşi câştige existenţa, să aibă aceleaşi drepturi ca şi ceilalţi. În plus, autoarea consideră că, de prea multe ori, membrii claselor sociale privilegiate se află în aceste poziţii ca urmare a faptului că alţi oameni au fost sacrificaţi. În plus, faptul că femeile culte trebuie să lucreze pentru *semenele* lor din popor, cum le numeşte Sofia Nădejde, nu este o expresie a milei şi a caracterului nobil al celor dintâi, ci o datorie socială.

> Dacă mila poate aduce vreun folos material, apoi ca moral, strică îngrozitor, căci omul trebuie să se deprindă să trăiască prin sine însuşi şi nu graţie altora, să ştie că în societate are şi el acelaşi drept la viaţă ca şi toţi ceilalţi şi că trebuie să caute a-şi căpăta acele drepturi. Dar de o mie de ori vinovat, ba chiar criminal, este cel mai cult, care nu caută să lucreze pentru fericirea socială. Aşadar femeile ar trebui să nu piardă niciodată din vedere că dacă învaţă, dacă au şcoli mai multe, toate acestea sînt prin munca majorităţii care suferă toate neajunsurile şi mizeriile şi că, prin urmare, ele, mică minoritate, sînt datoare să lucreze pentru acei şi acele prin a căror muncă, fie direct, fie indirect, s-au luminat. Căci e uşor şi falnic de strigat: voim şcoli deopotrivă cu ale bărbaţilor, voim instrucţie şi burse deopotrivă cu ale lor; dar de unde toate acestea? Tot de pe spinarea mulţimii? Aşadar cred că femeia instruită nu va mai privi cu acel despreţ înnăscut pe femeia din popor, ci va simţi că e datoare să lucreze pentru dînsa, ca astfel să-şi plătească oarecum o parte din ceea ce-i datorează. În scurt, drepturile politice nu pot aduce niciun folos majorităţii femeilor, iar pentru un mic folos ce ar avea minoritatea, care şi azi stă destul de bine faţă cu mizeriile pe care le suferă poporul, nu trebuie ca femeile cu inimă şi energie să lucreze, să piardă nişte puteri pe care le pot întrebuinţa mai cu folos în altă parte[1].

[1] Ibidem, p. 819.

Un capitol important, *Robirea femeii şi emanciparea ei*, priveşte rolul femeii în societate. Aşa cum era de aşteptat, Sofia Nădejde este o aprigă critică a mariajului contractat din motive financiare. Ce e interesant este că ea se referă la faptul că femeile trebuie să concureze din plin pe această piaţă, întrucât bărbaţii cu bani capabili să le asigure o existenţă lipsită de griji sunt din ce în ce mai puţini. Remarcăm aici faptul că autoarea foloseşte sintagma „armată de rezervă": „Va să zică, se formează o armată de rezervă; parte din ele se vor arunca în prăpăstioasa prostituţie, iar parte vor tăbărî în orice ramură le va fi deschisă: una ca să aibă cu ce trăi şi al doilea ca să se poată mărita"[1].

Condiţiile structurale care duc la fenomenul prostituţiei sunt amplu examinate de Sofia Nădejde, care incriminează, lucru important de ştiut, ipocrizia preoţilor toleranţi faţă de una dintre cele mai mari case ale prostituţie, plasate pe aceeaşi stradă cu Patriarhia. Mai mult, autoarea aduce în discuţie faptul că dintotdeauna clerul ortodox a manifestat o atitudine cât se poate de îngăduitoare faţă de acest fenomen. Anticlericalismul ei vehement se întemeiază şi pe această atitudine ambivalentă faţă de un fenomen pe care îl găseşte revoltător: „La sinodul de la Constanţa, 1414[2], au venit 1.500 de femei prostituate, se vede, pentru slujba sfintilor părinţi, cărora, desigur, după nişte cugetări şi lucrări atît de adînci le trebuia să-şi mai descordeze mintea!"[3].

Departe de a se teme să abordeze probleme atât de atent ocolite în epocă, Sofia Nădejde denunţă cu curaj această practică pe care o vede înrădăcinată în sărăcie şi în statutul de fiinţă dependentă, din punct de vedere juridic, al femeii care nu îşi putea

[1] Idem, „Robirea femeii şi emanciparea ei," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 1886-1887, nr.1, p. 24.

[2] Între anii 1414 şi 1418 a avut loc în oraşul Konstantz – oraş din sudul Germaniei, ceea ce a rămas sub numele de Sinodul de la Constanţa – o adunare a capilor de biserică ai ţărilor aflate la acea vreme în conflicte interminabile.

[3] Sofia Nădejde, „Femeia şi creştinismul," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 1886-1887, nr.3, p. 257.

Scanned with CamScanner

se poate de interesant, cu ecouri până în zilele noastre, este reprezentat de teama ca edificiul social se va dărâma dacă femeile vor avea libertatea să nu se mărite. Preocuparea firească de a face căsătoria dezirabilă e înlocuită de impunerea acesteia cu forţa. Or, legea dată de cei puternici trebuie înlocuită de legea dată de cei drepţi: „Asta dovedeşte că femeile nu găsesc ceva plăcut în măritare, pentru ca să fie smomite la aceasta. Frumoasă idee au bărbaţii singuri despre măritare, dacă zic femeilor: «măritaţi-vă ori nu veţi căpăta nimic». Aşa se explică, după mine, ura unor dintre bărbaţi pentru libertatea şi egalitatea femeilor"[1].

În contextul infocatelor dezbateri despre familie care au ocupat spaţiul public românesc, merită să amintim criticile pertinente aduse de Sofia Nădejde familiei, aşa cum era ea organizată în secolul al XIX-lea. Ceea ce este interesant de remarcat aici este faptul că observaţiile ei privind organizarea familiei sunt cât se poate de actuale. În ciuda progresului tehnologic, vedem cum spaţiul public este invadat de apostoli ai ierarhiilor stricte – ai ideii superiorităţii „naturale" a bărbaţilor faţă de femei –, de opozanţi feroce ai emancipării femeilor şi ai ideilor progresiste „periculoase", care smintesc minţile oamenilor deprinşi cu datinile sănătoase. În opinia Sofiei Nădejde, lucrurile stăteau diferit. Nu era deloc vorba de vreo armonie familială, ci de supunere, control şi violenţă exercitată de soţ asupra soţiei. Mai mult, familia era locul unde oamenii învăţau să tolereze şi să perpetueze abuzul. Tocmai de accea va afirma Sofia Nădejde că relaţiile de supunere pe care femeile le datorau bărbaţilor le oglindeau pe cele dintre muncitori şi patroni. Orânduirea socială nedreaptă trebuia schimbată prin reformularea regulilor care cereau atât schimbarea relaţiilor dintre bărbaţi şi femei, cât şi relaţia dintre patroni şi

[1] Sofia Nădejde, „Supunerea femeilor (preluare din John Stuart Mill)," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr.7 p. 260.

muncitori. Parafrazând argumentele aduse de Mill, Sofia Nădejde afirmă:

> Toate aplicările egoiste, iubirea de sine, socotirea sa mai presus de toţi şi toate – aceste rele egoiste care stăpînesc azi omenirea îşi au rădăcina în alcătuirea traiului de astăzi între bărbat şi femeie. De aici toate acestea îşi scot hrana cea mai puternică. (...) Foarte de timpuriu băieţii încep să se creadă superiori fetelor şi tinerii învaţă degrabă să se creadă mai cu minţi decît mamele şi să socotească că acestora nu li se cuvine decît cruţare, fără niciun respect adevărat.
>
> Oare îşi închipuie cineva că toate acestea nu strică pe om ca individ şi ca membru al societăţii? E tot acelaşi lucru ca şi cu un rege moştenitor care se crede mai bun decât toată lumea fiind născut rege sau un nobil, fiindcă e născut nobil. Purtarea bărbatului cu femeia seamănă foarte mult cu aceea a seniorului cu vasalul, cu deosebire ca femeia trebuie să fie mai ascultătoare bărbatului decât era vasalul stăpînului.[1]

Legătura dinte relaţiile familiale şi cele sociale arată coerenţă în proiectul radical al Sofiei Nădejde. Schimbările pe care le vizează nu se opresc la simple drepturi politice, ci merg mult mai departe pe calea revendicărilor. De altminteri, Sofia Nădejde este şi o critică a impulsurilor caritabile ale „cucoanelor". Am discutat anterior despre societatea de binefacere condusă de Cornelia Emilian. Sofia Nădejde deplânge asemenea iniţiative şi le consideră foarte controversate. „M-am abătut în treacăt asupra acestei chestii de vreme ce se vede că a început şi la noi să ia avînt strașnic; binefacere la deal, binefacere la vale, noroc numai că se pricopsesc din ea tot *boierii* şi *cucoanele*"[2].

[1] Idem, „Libertatea femeii în prelegerea D-lui Misir," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 16, p. 716.
[2] Idem, „Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice?," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr.21, p. 819.

Scanned with CamScanner

> sînt destul de numeroase, în fine, a alerga toată ziua uliţele, părăsindu-şi casa şi copii, risipindu-şi banii şi sănătatea prin fel de fel de aventuri, această femeie împodobită cu votul nu ar fi mai puţin ridicolă decît măgarul din fabulă[1].

Aceste puseuri antiburgheze vor reveni constant în scrierile Sofiei Nădejde. E o adversară declarată a luxului pe care îl consideră sursă a răului moral, a invidiei, dar şi motivul pentru care multe femei ajung să se vândă pentru o rochie frumoasă. Este o inamică neostoită a balului pe care îl consideră un exemplu al decadenţei burgheze, al lascivităţii şi cochetăriei imorale, precum şi al dansului, un obicei al sălbaticilor, care e înfierat fără milă.

> Jocul şi el e o rămăşită sălbatică din nişte timpuri cînd bărbaţii aveau cu femeile nişte purtări de tot slobode. Căci, dacă purtările bărbaţilor cu femeile în bal sînt cu totul normale şi bune, de ce nu se obişnuesc în viaţa de toate zilele? De ce cînd bărbaţii se întîlnesc cu femeile ori cu fetele prietenilor, nu le apucă de talie ori nu le dau cîte o învîrtitură prin casă, ori nu se iau la buşă ca să facă gimnastică? Ce ipocrizie ori, mai bine, ce păpuşărie! La bal, tot înaintea lumii, a părinţilor şi a bărbaţilor ai voie să apuci o femeie de talie să-i numeri bătăile inimei, să-i ţii mîna ceasuri întregi, iar afară de bal, nu. E scandal, corupţie, compromitere[2].

Găteala e un obicei al diferitelor triburi. Motivul pentru care face o analiză antropologică a vestimentaţiei priveşte un obiectiv mai profund. Sofia Nădejde doreşte să arate cât de relative la cultura din care oamenii fac parte sunt ideile despre frumos, sau, în termenii de azi, standardele de frumuseţe. Aşa cum afirmam anterior, atitudinea ei faţă de popoarele pe care se străduieşte să le

[1] Idem, „Emanciparea femeii," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, p. 369.
[2] Idem, „Dansul," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883–1884, nr. 5, p. 201.

aducă mai aproape de cititori, prin articolele din *Contemporanul*, este una condescendentă. Este adepta omului raţional adus la civilizaţie prin cunoaştere ştiinţifică, rupt de religie şi obiceiuri obscurantiste, capabil de empatie şi dornic de progres social. Femeia burgheză este din punctul ei de vedere un exemplu de decadenţă. În plus, chiar ideea că este tratată ca o regină a inimilor pretendenţilor nu înşală simţul ei critic. Consideră că bărbaţii fac aceste gesturi romantice pentru că infantilizează femeile, pentru că le desconsideră, de fapt, şi cred că e necesar să le amăgească cu vorbe şi daruri ca pe nişte copii fără minte. Iar în privinţa discursului romantic, Sofia Nădejde este la fel de sceptică. De fapt, e o prefăcătorie fără margini, întrucât, ieri, ca în prezent, de altfel, dulcile cuvinte rostite în faţa femeilor sunt înlocuite de insulte teribile atunci când bărbaţii sunt între ei.

> Toate acestea nu pentru că o cred mai superioară lor, ci pentru că o numesc şi o cred un copil capriţios. Mai au şi maxima că copiii şi femeile se înşală cu jucării. Toate acestea numai pînă cînd sînt de faţă cu ele, dar în lipsa femeilor, atunci cînd sînt liberi, după cum zic ei, nicio insultă nu li se pare destul de grea, nicio glumă destul de trivială pentru femei[1].

Un capitol important în preocupările publicistice ale Sofiei Nădejde este legat de rezumarea şi prezentarea ideilor exprimate de John Stuart Mill în eseul publicat în 1869, *The Subjection of Women*[2]. Urmărind linia argumentativă a filosofului britanic, Sofia Nădejde militează pentru redefinirea rolurilor femeilor în societate, întrucât familia, aşa cum era ea constituită, era o şcoală a tiraniei şi, totodată, sursa eşecurilor sociale. Un argument cât

[1] Idem, „Emanciparea femeii," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, p. 367.
[2] John Stuart Mill, *The Subjection of Women*, Londra: Longman, Green, Reader, Dyer, 1869 (document disponibil online la https://www.marxists.org/reference/archive/mill-john-stuart/1869/subjection-women/ch01.htm).

Scanned with CamScanner

dezbrăcaţi de egoismul actual, care înconjoară lumea ca o manta de oţel"[1] – idee care revine şi în articolul *Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice*[2], în care Sofia Nădejde insistă că ceea ce trebuie schimbat este sistemul, întrucât, spune autoarea, iată, bărbaţii au drept de vot. Fac ei oare mai mult pentru semenii lor? Ceea ce incriminează autoarea este faptul că ascensiunea la putere, într-un sistem nedrept, nu poate asigura schimbarea sistemului. De altminteri, şi în trecut, cât şi în contemporaneitate, li se reproşează feministelor liberale faptul că doresc să fie părtaşele bărbaţilor într-un sistem exploatator. Este şi motivul pentru care Sofia Nădejde este foarte sceptică în privinţa posibilităţii ca femeile să reprezinte interesele mulţimii:

> Drepturile politice de care nu se vor folosi decît o mică minoritate, ori drepturile femeilor ca oameni, ca făcînd parte din aceeaşi societate, cu aceleaşi datorii şi cu aceleaşi drepturi? Din nefericire aceste drepturi lipsesc nu numai femeilor, ci şi bărbaţilor, aşa că mai bine le putem numi drepturile oamenilor. Cele care au înţeles, şi lucrează pentru această chestie, nu pot fi decît lăudate. Unele însă vor zice că vor drepturile politice pentru a putea lucra pentru celelalte, dar acesta nu este decît un pretext, căci bărbaţii au de mult drepturile politice şi societatea, în general, tot merge ca vai de ea, atît moral, cît şi economic. Sau pot femeile să fie aşa de îngîmfate încît să creadă că vor face, fiind în politică, mai mult decît bărbaţii? Îşi închipuie poate că, avînd ceva putere în mînă, vor face mai mult decît bărbaţii?[3]

Sofia Nădejde este foarte sceptică în privinţa unei „revoluţii din interior". Am putea spune că împărtăşeşte o viziune mai

[1] Ibidem, p. 370.

[2] Idem, „Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice?," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr.21, pp. 815-819.

[3] Ibidem, p. 815.

degrabă utopică. Ea consideră salvatoare doar schimbarea radicală a societăţii în care „oamenii vor fi dezbrăcaţi de egoismul care înconjoară lumea ca o manta"[1]. Aşadar, schimbarea din interior pe care ar oferi-o accesul femeilor în poziţii de putere nu ar schimba din temelii condiţiile de viaţă mizere ale populaţiei:

> (...) să se privească ce s-a făcut în Germania, unde au fost oameni devotaţi pentru popor care credeau cu tot dinadinsul că, amestecîndu-se în politică, vor face cine ştie ce pentru muncitori. Nu numai în Germania, dar în toate ţările, printre şarlatanii politici au fost şi oameni de bună credinţă, care credeau că vor face cine ştie ce îmbunătăţiri pentru popor; experienţa însă le-a dovedit că s-au înşălat. Aşadar, de ce se facă şi femeile aceleaşi greşeli pe care le-au făcut bărbaţii, de ce oare experienţa acestora să nu le slujească şi lor?[2]

Mai mult, Sofia Nădejde face din idealul politic un ideal de viaţă. Consideră că femeile nu trebuie să înceapă o competiţie a egoismului cu bărbaţii, manifestând o perspectivă conservatoare, cum de altfel o va face şi în alte situaţii. Totuşi conservatorismul ei nu este în slujba unei familii tradiţionale pe care o consideră, aşa cum era ea constituită atunci, „o şcoală a despotismului"[3]. Ea face apologia unei cetăţene angajate în slujba celorlalţi, fiind o aspră critică a obiceiurilor burgheze de petrecere a timpului liber:

> Iar femeia care crede că a fi emancipată înseamnă a fuma, a merge la baluri mai cu multă libertate decît acuma, a lua chiar obiceiurile rele ale bărbaţilor, pe care le ştim că

[1] Idem, „Emanciparea femeii," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, p. 370.

[2] Idem, „Trebuie să lucreze femeile pentru drepturile politice?," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr.21, p. 816.

[3] Idem, „Supunerea femeilor," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 7, p. 311.

Scanned with CamScanner

economică și cea politică, autoarea o preferă, fără urmă de îndoială, pe cea economică.

De ce a fost Sofia Nădejde o inamică a acestui tip de emancipare? Pentru că ea credea că dreptul de vot va fi doar un câștig formal care nu va duce la o ameliorare de profunzime a relațiilor dintre genuri, a mizeriei în care trăiesc masele. Vedem aici cum, din capul locului, avem două tipuri de feminism: feminismul femeilor din clasa privilegiată – militante pentru drepturi care ar fi conservat structura ierarhică, dar le-ar fi dat lor posibilitatea de avansare – și feminismul celor 99%[1], parafrazând o expresie la modă în zilele noastre, care ascunde desigur o perspectivă poate prea generală asupra femeilor care nu fac parte din clasele privilegiate. Sofia Nădejde îl anticipează, poate, pe Isaiah Berlin, care, în faimoasa lucrare *Patru eseuri despre libertate*, publicată în anul 1969, spunea:

> Este adevărat că a oferi unor oameni în zdrențe, analfabeți, subnutriți sau slăbiți de boală, drepturi politice sau garanții împotriva ingerinței statului în viața lor privată înseamnă a-ți bate joc de ei. Înainte de a înțelege semnificația unei sporiri a propriei libertăți și de a se bucura de folosirea ei, acești oameni au nevoie de îngrijiri medicale și de educație. Ce este libertatea pentru cei ce nu pot face uz de ea? Ce valorează ea, fără acele condiții indispensabile uzului ei?[2]

Este o continuă dezbatere inclusiv în contemporaneitate în ce măsură drepturile politice, separate de cele economice, pot constitui baza unei democrații reale. După cum vedem citatul anterior, care îi surprinde azi pe mulți apărători ai liberalismului, vine de la un clasic al acestui curent de gândire și susține ceea ce susținea și Sofia Nădejde cu aproape un secol în urmă:

[1] Cinzia Arruza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser, *Feminismul celor 99%*, Fractalia, 2019.

[2] Isaiah Berlin, *Patru eseuri despre libertate*, București: Humanitas, 1996, p.63.

> Mă numiți *emancipatoare*, desigur cu înțelesul că aș voi ca femeile să aibă drept de a vota etc. În sfîrșit, ca *La citoyenne*, pe cînd eu am arătat de atîtea ori că nu cred în asemenea emancipare, fiind sigură că aceasta nu va folosi decît cîtorva sute de femei, pe cînd celelalte vor suferi ca și acuma. Iată, în unele țări se află votul universal și mulțimea tot sufere; prin urmare, chiar dacă femeia va avea votul, tot va suferi; așa fiind că de obicei să numesc emancipatoare acele femei care strigă pentru voi, pe mine mă numiți pe nedrept cu acest nume.
>
> Eu nu *visez* acest fel de emancipare, ci cred în emanciparea omenirii întregi de mizerie și neștiință. Visez numai cînd dorm, dar se pare că *unii* visază chiar scriind[1].

Sofia Nădejde este de părere că dreptul de vot nu ar aduce o ameliorare semnificativă prin el însuși. Ea consideră că abia schimbarea din temelii a educației ar putea aduce un progres semnificativ:

> ...nu trebuie să ne oprim luarea aminte numai asupra cîtorva sute de femei, care sînt, cel puțin în aparență, ceva mai bine tratate, ci trebuie să observăm viața milioanelor. Altfel facem o crimă, sau mai bine sîntem niște egoiste rafinate, care ascundem privilegiile ce am dori sub numele pompos de *emanciparea femeii*[2].

Vedem aici cum Sofia Nădejde denunță preocupările egoiste cu privire la vot: ea consideră că femeile care duc această luptă se zbat egoist pentru propriile privilegii și le interesează mai puțin soarta semenelor lor, mai puțin avantajate.

„Repetăm că emanciparea adevărată va fi posibilă numai atunci cînd oamenii vor iubi mai mult dreptatea și vor fi

[1] Sofia Nădejde, „Un articol din Timpul," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882–1883, nr.1, p. 22.

[2] Idem, „Emanciparea femeii," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, p. 366.

ROMANIA
BIBLIOTECA
NATIONALA

Scanned with CamScanner

educației și luptei pentru drepturi politice, întrucât reflectă o alegere asumată politic în privința artei. Spirit cât se poate de realist, Sofia Nădejde va pleda, de pildă, pentru naturalism în literatură, continuând aceeași direcție de a pregăti oamenii pentru greutățile vieții pe care un curent ca romantismul le ascunde într-o perspectivă mistificatoare și chiar periculoasă.

În privința legilor, Sofia Nădejde o spune clar și răspicat: atât legile lumești, cât și cele creștinești conferă un statut de sclavă femeii. Acest tip de perspectivă face ca tirania din cadrul familiei să o oglindească pe cea din societate, în așa fel încât relația pe care tiranul o are față de supuși să fie asemănătoare cu cea pe care bărbatul o are față de femeie. Legea civilă – autoarea citează un articol de lege – este o dublură a celei religioase. Astfel aflăm din codul civil că „Bărbatul este dator protecțiune femeii, femeia, ascultare" și că femeia săruta mâna bărbatului la finalul cununiei la care, de regulă, preotul spunea că „femeia trebuie să se teamă de bărbat"[1]. Azi, ca și ieri, consecințele unor reglementări legislative insuficiente, lacunare sau discriminatorii consfințeau statutul de victimă perenă al femeii. Sofia Nădejde, spre deosebire de toate celelalte figuri feministe invocate până acum, aduce în discuție o temă foarte dureroasă: violența asupra femeii.

> Iar consecințele acestor prejudecăți, acestor ceremonii le vedem degrabă. Ele sînt cele mai triste, cele mai revoltătoare. Am văzut cu ochii mei femei muncitoare, chiar fără nicio vină (nu că recunosc în vreun caz bărbatului dreptul de a-și bate femeia), lovite pînă ce sîngele le năduși pe nas și pe gură. Și, oare, care din femeile de la țară n-au primit asemenea semne de protecție din partea bărbaților?[2]

Starea de supunere a femeii se va reflecta, în opinia Sofiei Nădejde asupra fiilor pe care îi va crește în spiritul supunerii și

[1] Idem, „Femeia și legea," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor, I. Nădejde, Anul I, 1881–1882, nr.3, p. 83.
[2] Ibidem, p. 84.

fricii. Vedem aici la lucru argumentul funcționalist în virtutea căruia protecția femeilor și progresul lor se justifică prin imperativele proiectului național de emancipare. Astfel, fiii crescuți în frică nu vor fi, spune autoarea, „cetățeni energici (...), ci bărbați care pentru un frac vor vinde și conștiință, și patrie"[1].

Un articol foarte important este legat de emanciparea femeii. Dacă ar fi să luăm un simplu citat rupt din context am putea lesne considera că Sofia Nădejde are o perspectivă retrogradă asupra luptei pentru emanciparea femeilor. Să oferim aceste citate care sigur vor incita la lectura explicațiilor și contextului în care au fost făcute:

> La noi ideea de emancipare s-a născut mai cu seamă, dacă nu mă înșel, din jurnalul *Femeia Română*, care trata chestiunea foarte superficial, încît în mințile femeilor de modă s-a născut ideea că a fi emancipată însămnă a avea votul. Vorba că trebuie să fim libere o au mereu pe buze. (...) Noi știm bine că femeia nu se va emancipa prin voturi, avem deja destule exemple cu alte fapte analoage. Aceasta ar folosi tot atîta chestiunii femeii, cît ar folosi o ciubotă nouă unui picior cangrenat[2].

Ceea ce vedem aici poate să ne revolte și să considerăm că Sofia Nădejde se opunea luptei de emancipare a femeilor și câștigarea dreptului de vot. Ar fi însă o privire superficială care ne-ar îndepărta de ceea ce susținea ea cu adevărat. Atunci, ca și acum, feminismul s-a concentrat adesea în zone foarte privilegiate ale societății. Dreptul de vot, dacă el ar fi fost acordat, tot ar fi fost condiționat de avere. Prin urmare, de dreptul de vot s-ar fi bucurat doar un minuscul procent dintre femei. Calea feminismului Sofiei Nădejde este lupta cu inegalitățile economice. Este foarte interesant de văzut că între emanciparea

[1] Ibidem, p. 85.
[2] Idem, „Emanciparea femeii," *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr. 9, p. 365.

Scanned with CamScanner

superioare nouă au putut şi pot să-şi dezvolte facultăţile intelectuale oricît de mult mai întinse decît ale noastre[1].

Argumentul funcţionalist în direcţia educării femeii depăşeşte statutul său de mamă, iar dinamica relaţiilor de cuplu va fi afectată din pricina diferenţelor intelectuale. Mai mult, Sofia Nădejde este foarte ataşată de ideea de educaţie ştiinţifică menită să scoată oamenii din obscurantismul religios. Tocmai de aceea aduce în discuţie cazul unui om de ştiinţă ce a fost înmormântat religios de soţia sa credincioasă, în ciuda faptului că nu şi-ar fi dorit acest lucru. Sofia Nădejde consideră că lipsa de educaţie a soţiei „a pătat finitul acestui mare om"[2].

Ceea ce Sofia Nădejde incriminează este faptul că educaţia femeii este făcută cu scopul de a obţine un ornament în plus care, odată ataşat la celelalte, îi va oferi o valoare mai mare pe piaţa măritişului. „Educaţia care s-a dat până acuma femeii a fost totdeauna dictată de modă, niciodată de raţiune, niciodată nu s-a căutat dacă educaţia care i se dădea, sau ce i se dă, îi va fi folositoare pentru fericirea ei; altele au fost totdeauna scopurile pe care le-a urmărit"[3]. Deşi va relua, în parte argumentul funcţionalist în privinţa educaţiei femeii, vedem că aici Sofia Nădejde este capabilă să articuleze un argument pertinent al educaţiei care trebuie puse pe baze raţionale şi pentru a-i servi fericirii femeii, nu altor scopuri, ceea ce este, în special comparativ cu opiniile exprimate în epocă, foarte curajos. Firește, educaţia fetelor la acea dată cuprindea instrucţiuni despre cum să fie frumoase, cursuri de franceză, dans şi gătit. Întrebările retorice pe care Sofia Nădejde şi le pune adaugă deja cunoscutului argument al femeii care trebuie să devină educatoare de cetăţeni şi ideea fericirii: „Va putea

[1] Sofia Nădejde, „Către femei," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr.1, p. 2.

[2] Idem, p.3.

[3] Sofia Nădejde, „Educaţia femeii," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul I, 1881-1882, nr.17, p. 604.

ea fi fericită sau nu cu această educaţie? Putea-va ea creşte copii cum trebuie? Contribui-va ea cu o părticică la fericirea acestui mare organism numit societatea omenească?"[1].

Bacalaureatul însuşi devine, în acest sens, un accesoriu, o investiţie pe care părinţii o fac pentru a se asigura că bunul pe care îl pun pe piaţa mariajului este unul vandabil. E interesant de văzut că Sofia Nădejde va reveni asupra ideilor exprimate cu privire la educaţie. Este acuzată că prezintă o perspectivă mult prea conservatoare şi că le îndeamnă pe femei să nu-şi ia bacalaureatul. Este, firește, o răstălmăcire a spuselor autoarei. În articolul *O rea înţelegere*[2], Sofia Nădejde se dezice de ideea potrivit căreia ar fi susţinut că femeile nu trebuie să îşi ia bacalaureatul, ci să revină la statutul de mame. Analiza şi intenţiile ei sunt mai profunde de atât. Ea demască lipsa de sistem şi fluctuaţiile programei şcolare. În plus, la fel de actual şi pentru zilele noastre, din păcate, ea demască lipsa oricărei educaţii a elevilor ca viitori părinţi. Citând din Spencer, autoarea aduce o critică actuală a învăţământului. Astfel, dacă cineva, peste ani şi ani, ar dezgropa programele şcolare, ar trage concluzia că au fost făcute pentru călugări care şi-ar fi petrecut viaţa în mănăstiri, nu pentru oameni ce urmează să aibă copii. Lipsa unei educaţii ştiinţifice temeinice le privează pe femei de accesul la informaţii minimale privind igiena şi bolile contagioase, fapt care are consecinţe fatale, în special dacă ne gândim la ratele foarte ridicate ale mortalităţii infantile din epocă.

Dorinţa de a milita pentru o educaţie cât mai apropiată de nevoile vieţii de adult şi mai puţin orientată spre erudiţia ineficientă se reflectă şi în opţiunile sale estetice. Am ales să plasăm articolul *Critica piesei Jidovul leşesc*[3] în acest capitol destinat

[1] Ibidem, p. 605.

[2] Idem, „O rea înţelegere," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1881-1882, nr. 19, pp. 690–695.

[3] Idem, „Critica piesei Jidovul leşesc," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882–1883, nr.10, pp. 368–371.

Scanned with CamScanner

ca manieră de expresie literară, deşi acest articol este mai puţin legat de tema militării pentru emancipare politică şi juridică.

A doua temă importantă, *Femeia şi rolul ei în societate – mamă, soţie, fiică, prostituată*, grupează articolele pe care Sofia Nădejde le-a publicat cu privire la aceste roluri sociale pe care societatea burgheză a secolului al XIX-lea le atribuia femeilor. Articolele din această categorie tratează tema căsătoriei, a diversităţii relaţiilor interumane în diferite culturi – poliantria, poligamia, monogamia –, a prostituţiei şi a cauzelor sale, a educaţiei oferite femeilor, cât şi a dinamicii relaţiilor dintre genuri. Aşa cum vom vedea pe parcursul analizei acestei secţiuni a antologiei de faţă, Sofia Nădejde îmbină unele viziuni progresiste cu puncte de vedere mai conservatoare, deşi se află totuşi la mare distanţă dată de ceea ce o personalitate precum Constanţa Dunca-Schiau, de pildă, afirma în prelegerile pe care le-am amintit.

A treia temă importantă este cea care s-a şi bucurat de cel mai larg răsunet în presa de după Revoluţia din 1989. Este vorba despre *Egalitatea de gen din perspectiva Sofiei Nădejde – problema greutăţii creierului*. E un subiect inedit, de interes jurnalistic, cel legat creierul femeii şi greutatea sa – având totodată valenţe anecdotice astăzi. Aceasta cu atât mai mult cu cât se leagă de argumentele celui celebrat drept intelectual de vază şi pus, în bunul stil al culturii noastre hagiografice, pe un piedestal suficient de înalt încât nici cea mai temerară privire critică să nu-l ajungă, Titu Maiorescu. Este important de notat că am încercat să aducem în atenţia cititorilor nu doar o sinteză a argumentelor Sofiei Nădejde, ci chiar articolele în care citează din Maiorescu şi alţi corifei conservatori dornici să-şi măsoare puterea intelectuală cu centimetrul şi cântarul, doar pentru a sfârşi prin a vedea că tocmai aceste instrumente le devin potrivnice la o analiză mai atentă.

În fine, a patra şi cea din urmă temă priveşte societatea capitalistă şi critica pe care Sofia Nădejde o propune. Aceasta critică, pe de o parte, sistemul de sănătate care face tratamentele accesibile în funcţie de bani, faptul că totul este o marfă,

inclusiv oamenii, şi că toate relaţiile interpersonale sunt atinse de acest spectru al mercantilismului; şi analizează, pe de alta, originea familiei şi a proprietăţii private (pe urmele lui Engels), cât şi modul în care creştinismul este o importantă piedică în calea emancipării femeii, critică destul de actuală şi astăzi, când biserica este în continuare o instituţie centrală în clasamentul încrederii conaţionalilor noştri.

În ceea ce priveşte drepturile politice şi sociale acestea pot fi, la rândul lor, grupate în câteva subteme: educaţia, dreptul de vot, dreptul de a munci, violenţa domestică şi egalitatea de gen. Educaţia a constituit o preocupare constantă pentru Sofia Nădejde. Ea nu este doar o adeptă înfocată a ideii de a oferi băieţilor şi fetelor acces la acelaşi tip de educaţie, dar şi o severă critică a educaţiei care se oferea femeilor şi bărbaţilor deopotrivă în epocă. Încă din articolul de debut *Către femei*, care va fi preluat şi de revista *Femeia română*, Sofia Nădejde deplânge faptul că educaţia era în continuare divizată pe sexe, lucru care dezavantaja femeile în mod evident. În plus, educaţia femeilor răspundea unor imperative sociale schimbătoare:

> În ce constă educaţia noastră? În a vorbi franţuzeşte, danţa, cînta, în a face oarecare întorsături de fraze comice dar fără niciun fond serios; poate pe lângă acestea, se mai adăugă câteva rudimente de matematică, ştiinţe naturale, istorie, geografie, dar aşa de confuz erau predate, aşa de fără sistemă, aşa de neclare în capul profesorului chiar, încît piereau din mintea noastră fără de întîrziere.
>
> În timp de fraţii, prietenii noştri de aceeaşi vîrstă se duceau în licee şi Universităţi cu profesori speciali, timp de 14 sau 15 ani încontinuu aplicaţi numai la studiu, educaţia noastră era finită în 7 sau 8 ani, din care jumătate la studiu, iar jumătate la lucru de mînă, muzică etică, ceea ce nu face mai mult decât o pătrime din timpul de studiu al bărbaţilor. Desigur că bărbaţii cu mijloace atît de

Scanned with CamScanner

Din lume pentru lume. Povestiri din popor[1] (1909) și traduce din autori străini precum Jules Verne, Henryk Sienkiewicz, Camille Flammarion, André Theuriet, Matilde Serao și M. Gorki.

După izbucnirea primului război mondial, familia se mută la Iași, împreună cu fiica lor Amelia, iar în 1923 Horia Nădejde moare din cauza operației nereușite de peritonită. Sofia Nădejde reușește să se reculeagă și să-și continue seria de publicații. Pe lângă *Arta*, *Comoara tinerimii*, *Revista noastră*, aceasta mai e prezentă și pe paginile revistelor *Gazeta săteanului*, *Antialcoolul* și *Revista scriitoarei*. Necazurile se țin lanț, iar pe 29 decembrie se stinge din viață și Ioan Nădejde.

În anul 1935, Sofia Nădejde, la 79 de ani, își reunește forțele pentru a publica câteva pagini de memorialistă despre mișcarea socialistă din Iași în ziarul *Adevărul*. În anul 1936 moare și fiica Elena, iar ultimii ani ai vieții îi petrece alături de cele două fiice ale sale, Amelia și Victoria. În 1946, în urma unui atac de cord, Sofia Nădejde își pierde viața.

Viața Sofiei Nădejde este redată foarte bine în fraza promovată de feminismul contemporan: „ceea ce e personal e politic", un slogan care se regăsește indirect formulat în toate articolele ei, în care alegerile personale pun în evidență o politică personală, dar și o dinamică socială mai justă, mai coerentă pentru trecut, cât și viitor.

În volumul de față am reunit mare parte dintre articolele militante pe care Sofia Nădejde le-a publicat la revista *Contemporanul* între 1881 și 1885. Prima observație care merită să fie făcută în legătură cu activitatea publicistică a Sofiei Nădejde este că ea demonstrează abilități argumentative, subtilități hermeneutice și perspective filosofice articulate, ceea ce o distanțează calitativ și cantitativ de celelalte figuri ale feminismului de secol al XIX-lea și început de secol al XX-lea. Mai mult, punctele ei de vedere sunt tranșante, radicale și clar asumate în slujba unui feminism marxist ce milita pentru drepturile economice

[1] Volum publicat la editura Biroului Universal Atanasie I. Nițeanu, București.

ale claselor asuprite. Este un feminism foarte curajos și aparte în epocă, întrucât Sofia Nădejde nu numai că nu face absolut nicio concesie bărbaților puternici ai zilei – politicieni, preoți, judecători –, dar este antimilitaristă, anticlericalistă, pledând totodată pentru justiție socială, nu pentru poliție și legislație punitivă, așa cum o arată, de pildă articolul *Poliția de moravuri*, dar și alte articole.

De asemenea, activitatea sa militantă în slujba emancipării femeilor s-a desfășurat pe parcursul a mai bine de jumătate de secol în care Sofia Nădejde a publicat peste 1.500 de pagini de literatură și sute de articole cu tematică socială și politică în reviste precum *Contemporanul*, *Femeia Română*, *Drepturile Omului*, *Munca* și altele. Volumul, constanța și profunzimea scrierilor o recomandă drept o gânditoare de prim rang a culturii române, pe care doar dubla marginalizare pricinuită de gen și de opțiuni politice a făcut-o să rămână cunoscută aproape exclusiv în cercurile feministe.

În ceea ce privește volumul de față am optat, așa cum spuneam, pentru o grupare tematică a articolelor angajate social și politic ale Sofiei Nădejde din *Contemporanul*. Prima temă privește femeile și drepturile lor politice. Este un capitol deosebit de important și inedit prin originalitatea și chiar vizionarismul ideilor dezvoltate de Sofia Nădejde la final de secol al XIX-lea. De altfel, dacă ar fi să facem o evaluare globală a acestora, sentimentul pe care ni-l lasă este că Sofia Nădejde este contemporana noastră! Lupta pentru emanciparea femeilor, argumentele malițioase aduse de misoginii cărora ea trebuie să le răspundă, dar și dezbaterile cu alte tipuri de feminism, par de foarte multe ori luate de pe rețelele sociale de azi. Cum spuneam, este un merit al ei, dar și o destul de tristă perspectivă asupra încetinelii cu care progresul social avansează. Așadar, prima temă vizează femeile și drepturile lor. Am introdus aici și o încercare de critică teatrală care ne-o arată pe Sofia Nădejde ca adeptă a naturalismului

Scanned with CamScanner

Congres, care a închegat dragostea frăţească între toţi membrii Partidului Social-Democrat[1].

Ideile politice de stânga (în special cele despre emanciparea femeii de la ţară şi drepturile ţăranilor sau despre legi în care sunt protejaţi muncitorii) apar transpuse în articolele Sofiei Nădejde şi, cu precădere, în operele ei literare. Ceea ce e important e că Sofia Nădejde punea accentul pe accesul la educaţie ca un drept universal şi nu doar pentru o anumită clasă socială, dar şi pe sublinierea faptului că femeia e o marfă, iar căsătoria „un negoţ": „După noi căsătoria nu e decît un negoţ în care marfa e femeia; şi într-adevăr nu numim noi marfă orice lucru care venind pe piaţa socială poate fi schimbat pentru un alt lucru, nu zicem numai decît pe bani, pentru a vorbi mai general. Tocmai astfel de lucru e şi căsătoria"[2].

Şi nu se opreşte aici, ci vorbeşte despre situaţia femeii în faţa căsătoriei, în care ea este pregătită de familie în ce mod ar trebui să „acţioneze" ca să aibă pe cineva care să-i asigure o viaţă materială bună. Aceasta este o idee teoretizată de feminismul materialist, în care genul e văzut ca o construcţie socială, în care rolurile sunt repartizate în funcţie de sex. Sofia Nădejde continuă în acelaşi articol să spună ce înseamnă să fii femeie pentru societate:

> Naşterea unei fete rareori aduce veselie pe faţa părinţilor, şi ca un fel de răzbunare îşi îndreaptă ei armele pentru a cuceri un băiat cu avere ori venituri. De are şi ea ceva avere, asta nu slujeşte decît ca o nadă mai mult. După cum am spus, toată educaţia n-are decît o singură ţintă. O fată nu trebuie să vorbească aşa ori aşa, că nu se mai mărită cît lumea; îmbrăcămintea, mersul, vorba, toate

[1] Ion Poescu-Puturi, Augustin Deac, *Documente din istoria mişcării muncitoreşti din România (1893-1900)*, vol. 3, Bucureşti: Editura Politică, 1969, p.517, citat în Victor Vişinescu, „Sofia Nădejde. Scrieri," *Junimea*, 1978.

[2] Sofia Nădejde, „Azi totul e marfă," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 1886–1887, nr.4, p. 467.

> sînt dictate de mai înainte. Ştii cu cît omenirea a propăşit mai mult din starea de sălbăticie, cu atît mai vădită s-a făcut deosebirea între bărbat şi femeie, unul s-a dresat pentru cîştig, iar altul, adică femeia, ca să poată fi părtaşă la acel cîştig, făcîndu-şi adesea chiar partea leului[1].

Căsătoria în articolele Sofiei Nădejde e descrisă ca o unione între femeie şi bărbat în care ambii să aibă drepturi egale: „Renaşterea morală a omenirii nu va începe cu tot dinadinsul decît atunci cînd relaţia socială cea mai de temelie va fi pusă pe picior de egalitate şi cînd membrii omenirii vor recunoaşte că fiinţa pentru care ei au cea mai mare simpatie trebuie să aibă aceleaşi drepturi şi aceeaşi lumină ca şi ei"[2].

În anul 1899, Ioan Nădejde se retrage din partid, lucru care a dezorganizat partidul până în anul 1910, când revoluţionarii I. C. Frimu, Ştefan Gheorghiu, Mihail Gh. Bujor, Alecu Constantinescu şi alţii au ajutat a reînfiinţarea lui. Într-un articol din *Lumea nouă*, din 1899, Ioan Nădejde explică motivele renunţării lui: „Aş putea să zic că mă retrag pentru că douăzeci de ani în slujba partidului îmi dau drept să dau şi altora sarcina grea de a conduce partidul în luptele de toate zilele"[3]. Sofia Nădejde îşi continuă seria de articole în care militează pentru drepturile ţăranilor, scrie despre familie, şcoală, societate, publică schiţe, povestiri şi piese de teatru, însă, de data aceasta, în ziarul *Albina*. În tot acest timp, începe şi o colaborare cu revista ieşeană *Arta*.

Din nefericire, o tragedie are loc în familia Nădejde. Băiatul Ioan moare de febră tifoidă în 1905. Urmează o perioadă în care Sofia Nădejde se dedică literaturii. Scrie volumul de proză scurtă

[1] Ibidem, p. 469.

[2] Idem, „Supunerea femeilor, Prescurtate din Stuart Mill (sfârşit)," *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul II, 1882-1883, nr. 12, p. 457.

[3] Citat din „Lumea nouă", 21 feb.1899, apărut în Vişinescu, *Op. Cit.*, p. CVI (Studiu introductiv).

Scanned with CamScanner

să zicem, indigene, punctează superioritatea civilizației europene. Astfel, Sofia Nădejde postulează superioritatea educației științifice specifice spațiului occidental prin opoziție cu educația primită de membrii popoarelor indigene, care, firește, trăiesc în societăți organizate diferit. Din perspectiva feminismului intersecțional, ar putea fi acuzată de derive rasiste întrucât preia discursul colonial care plasează popoarele indigene pe o treaptă inferioară. Deși, culmea, se declară vehement împotriva sclaviei pe care o denunță categoric, preia această idee a „civilizării sălbaticului". Este destul de problematic acest lucru, pentru că educația nu înseamnă doar ceva formal, organizat din cărți scrise de savanți, dar poate să însemne și cultură populară, oralitate și raportări felurite la viață.

Militarea pentru educație a Sofiei Nădejde îi permite să pună niște semne de întrebare și să plaseze sub privirile cititoarelor un evantai de posibilități, cu toate că argumentele ei par, mai degrabă, liberale decât socialiste la începutul intervenției ei în presa epocii. Ionela Băluță, în volumul *Du foyer au forum*, susține că în acele timpuri, prin aparițiile publicistice, deja se forma o „conștiință de gen" („conscience de genre"), dar și apariția unei mișcări feministe (p. 56). Autoarea susține că asociațiile caritabile, liceele de fete, reușitele literare și profesionale ale femeilor, ideologiile politice ale vremii, care însemnau un fel de deschidere spre egalitate în drepturi, implicau crearea unui cadru în care ideile și convingerile feministe erau posibile[1]. Printre articolele Sofiei Nădejde pe tema educației și rolul femeii în societate, se care se găsesc referințe la Herbert Spencer, Letourneau și John Stuart Mill, printre alții, făcând mereu comparații și intersectări de viziuni. Colaborează și la revista editată de Constantin Dobrogeanu Gherea, *Literatură și*

[1] Citatul original din cartea Ionelei Băluță, *Du foyer au forum*, este în limba franceză: „Les associations charitables, les écoles de filles, les réussites littéraires ou professionnelles des femmes, les idéologies politiques et les positions favorables des hommes ou des partis politiques sont des éléments essentiels dans la création des conditions de possibilité du féminisme, ou des féminismes", p.55, [trad. aut.].

știință, în care se promovau arta și literatura cu tendință socială. Vișinescu relatează că în publicația *Evenimentul literar*, în anul 1894, a avut loc o polemică între cei care militau pro arta pentru artă (Alexandru Vlahuță) și cei care considerau că arta ar trebui să fie politică, să aibă un caracter social, fiind împotriva faptului de a „reduce arta la un joc de senzații, la un formalism artificial și mort"[1]. Sofia Nădejde publică aici povestiri și schițe precum *Smărăndița*, *După despărțenie*, *Mînzul*, *Grindina*, *Ciubotele*.

În 1984, familia Nădejde se stabilește la București, iar Ioan Nădejde se înscrie la Facultatea de Drept și cei doi încep să aibă o activitate politică prin organizarea de conferințe și prelegeri pentru muncitori și țărani, în care promovau idei socialiste. Ambii soți se înscriu în Partidul Socialist Democrat al Muncitorilor din România, primul partid politic al clasei muncitoare. Ioan Nădejde are o colaborare cu ziarul *Munca*, iar Sofia Nădejde continuă să publice articole despre educația școlară în *Lumea nouă literară și științifică*. Însă în anul 1896, îi apare un articol cu influență poporanistă cu titlul *Poporanismul și socialismul* în *Lumea nouă*[2]. De aici urmează o serie de evenimente care o fac pe Sofia Nădejde să fie în centrul atenției în peisajul cultural. Organizează întâlniri publice cu femeile clasei muncitoare, iar în 1897, în cadrul Congresului al IV-lea al P.S.M.D.R, este aleasă președinte. Tema votului universal, problema țărănească și organizarea sindicatelor sunt punctele cheie în cadrul acestui congres. În volumul scris de Vișinescu apare o parte din discursul Sofiei Nădejde de la finalul întâlnirii:

> Acum, când Congresul și-a isprăvit lucrările sale, acum, când delegații Congresului al IV-lea pot zice cu fală că lucrările lor au fost spornice și dătătoare de lumină, acum, cu toții, trebuie să ne hotărâm a lupta cu bărbăție pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrilor acestui

[1] Victor Vișinescu, „Sofia Nădejde. Scrieri," *Junimea* 1978.

[2] *Lumea nouă*, an II, nr. 412, 21 ianuarie, pag.2.

Scanned with CamScanner

mediul şcolar, participarea la întruniri muncitoreşti"[1]. Totodată critica la adresa societăţii şi, implicit, a burgheziei era considerată o ofensă, aşadar trebuia pedepsită. Acest lucru se întâmplă, iar Ioan Nădejde este găsit vinovat şi este dat afară de la colegiul la care preda, iar Gheorghe este suspendat din funcţie. Însă lupta lor nu se opreşte aici, ci îşi găseşte răspunsul în broşura *Socialismul înaintea justiţiei*, în care cei doi fraţi împărtăşesc lumii că acea condamnare era cauzată de direcţia lor socialistă. În acelaşi an, pe 1 iulie, apare revista *Contemporanul*, în care Sofia Nădejde publică primul ei articol, *Către femei*, în care revendică drepturile şi libertăţile femeilor.

În 1882, se naşte primul băiat din familia Nădejde care primeşte numele Ioan (numit şi Iancuşor) – al patrulea copil, pentru că soţii Nădejde au mai avut o altă fetiţă, Vera, care murise la vârsta de doi ani. Nu se ştie foarte bine cauza morţii, însă este interesant articolul *Unirea face puterea*, în care Sofia Nădejde vorbeşte despre importanţa de a avea un sistem de sănătate eficient. Ea spune: „De ce nu avem şi noi 50.000 de lei şi am fi siguri că pe copiii noştri anghina nu ni i-ar înăduşi. Dar oare dacă nu-i avem fiecare în parte, guvernele găsesc milioane pentru fel de fel de lucruri ca: ghiulele, tunuri, manevre, decoraţii, încurajări pentru industria naţională cu milioane etc... nu putem noi punînd puţină osteneală să întruchipăm nenorocita sumă de 50.000 lei? Dacă mai marii zilei au un boţ de aur în loc de inimă, să le arătăm noi că nu ne-am dat sufletul banului, că sîntem în stare să sacrificăm orice pentru a îndeplini un lucru folositor nouă şi altora". Cu toate că medicina a evoluat, s-au găsit tratamente, sistemul de stat medical e la fel de precar şi în prezent. Bineînţeles, se poate vedea o creştere a clinicilor şi spitalelor private, un privilegiu pe care nu toţi îl pot avea; cei care nu dispun de resurse financiare nu au şanse să meargă acolo. Sofia Nădejde,

[1] Victor Vişinescu, „Sofia Nădejde. Scrieri," *Junimea*, 1978, p. XCIX (Studiu Introductiv).

prin acest articol, face apel la îmbunătăţirea sistemului public de sănătate şi la investiţii în sănătate.

În 1885, Sofia Nădejde începe colaborarea şi cu ziarul *Drepturile omului*, prin articolul *Femeea şi socialismul*[1], iar tot în acelaşi an naşte o altă fetiţă, Elena, care devine medic. Aceasta a lucrat ca asistentă la Facultatea de medicină din Iaşi. Despre dreptul la muncă al femeii, dar şi despre drepturile femeii la educaţie, Sofia Nădejde începe să scrie într-o serie de articole, în revista *Contemporanul*, pe care le numeşte *Supunerea Femeilor*, în care demonstrează că societatea ar avea de câştigat dacă femeile ar avea acelaşi drepturi ca bărbaţii. Este împotriva faptului că femeia trebuie să se supună bărbatului şi susţine: „Puţini vor fi pentru libertatea femeii cîtă vreme vor putea zice că ea nu se plînge. Prin aceasta, bărbatul păstrează mai mult timp un privilegiu nedrept". Aşadar, Sofia Nădejde consideră că bărbaţii sunt privilegiaţi în societate faţă de femei, iar acestea ar trebui să conştientizeze puterea pe care o au bărbaţii în a-şi păstra acest privilegiu. Ea mai spune în finalul unui articol din seria *Supunerea Femeilor*: „O femeie care ia parte la o mişcare pe care bărbatul său nu o încuviinţează, se face numai martiră fără a putea să fie apostol, căci bărbatul poate să pună capăt apostolatului. Nu se poate aştepta ca femeile să se sacrifice emancipării până ce bărbaţii, în număr îndestulător, nu se vor uni cu această mişcare". Ca o experienţă personală, şi ultima ei fiică, Amelia, născută în 1892, ajunge profesoară de limba engleză la Şcoala Comercială de Fete.

Cum se observă din biografia Sofiei Nădejde, fiicele ei au acces la educaţie. Bineînţeles, penultimul copil, Horia, născut în 1888, ajunge inginer cu studii la Birmingham. De aceea, pentru scriitoare, educaţia e o temă recurentă în articolele sale pentru că îmbină politicul cu personalul, lucruri care sunt importante în dezvoltarea socială a unei persoane. Cu toate acestea, observăm de-a lungul articolelor că, atunci când face comparaţie cu alte popoare,

[1] Articol apărut în *Unirea face puterea*, an II, nr.873, 5 februarie.

Scanned with CamScanner

SOFIA NĂDEJDE – O FIGURĂ APARTE A FEMINISMULUI ROMÂNESC

Urmând metodica și explicita lucrare a Ionelei Băluță am încercat să trasăm liniile unei imagini a feminismului românesc de secol al XIX-lea, pentru a putea să o plasăm pe Sofia Nădejde în acest context. Vom începe prin a face câteva considerații legate de biografia acestei excepționale figuri a feminismului românesc.

Așa cum afirmam anterior, cu toate că a fost o figură destul de vocală în peisajul cultural și politic al epocii în care a trăit, despre Sofia Nădejde s-a scris destul de puțin. În primul rând, i-au fost apreciate prea puțin calitățile literare, iar articolele politice și feministe i-au fost puse în valoare după anii 2000, atunci când se vorbea despre feminismul românesc. Chiar dacă avea idei și convingeri socialiste și marxiste, odată cu trecerea la comunism, ea nu a fost recuperată ca autoare demnă de luat în seamă nici de cei care, poate, împărtășeau aceleași idei. Bineînțeles, aici ar urma o discuție despre canonul cultural și cum se promovează autorii și autoarele, importanța operei lor, dar și puterea pe care o au în formarea discursurilor oficiale. Majoritatea sau chiar toți sunt bărbați-autori, chiar și în secolul al XXI-lea.

Sofia Nădejde este numele de căsătorie al Sofiei Băncilă, născută la Botoșani, pe 14 septembrie 1856. Provine dintr-o familie de răzeși, Profira și Vasile Băncilă, care aveau proprietatea lor, o casă și ceva pământ, cu toate că nu erau bogați. Despre biografia Sofiei Nădejde s-a scris destul de puțin, iar informațiile pe care le avem despre viața ei sunt datorate eforturilor lui Victor Vișinescu de a le sistematiza. Acest biograf îi face un portret cronologic în care prezintă detaliat fiecare etapă din viața autoarei, începând cu situația economică și socială a fiecărei familii – Băncilă și Nădejde –, dar și cea școlară (notele celor doi soți la materiile importante ale vremii), până la aspectele politice ale vremii și poziția pe care ei o aveau față de probleme sociale.

Așadar, aflăm că Sofia Nădejde a avut șansa să meargă la un pension pentru că tatăl ei, cu toate că nu dispunea de resurse financiare pentru a-i plăti școlarizarea, a vrut ca ea să aibă parte de educație. Cel care a sprijinit-o financiar pentru studii a fost unchiul ei, preotul Ioan Băncilă, iar Sofia Nădejde a studiat la Pensionul Glowanska, din Botoșani. L-a cunoscut pe cel care avea să-i devină soț, Ioan Nădejde (1859-1928), care urma cursurile Liceului Laurian din Botoșani. Cei doi își trimiteau scrisori, în limba italiană, în care vorbeau despre nedreptățile din sistemul politic românesc, dar și despre lecturile, ideile sau idealurile lor, care aveau să le unească destinele sentimentale și intelectuale. În anul 1874 se căsătoresc, curând, în 1876, se naște prima lor fetiță, Sofia (Sonia), iar în 1878 a doua, Victoria. După aceste experiențe, în 1879, Sofia Nădejde debutează în revista *Femeea română*, publicație feministă condusă de Maria Flechtenmacher. Recomandă această revistă chiar în articolul *Către femei*, publicat în *Contemporanul*, în care ea începe să scrie o serie de articole despre societatea din acea vreme: „Din pricina unor asemenea observări zilnice am început să privim mai serios poziția noastră, educația, menirea, rolul nostru în societate; am început să fim curioase să cunoaștem poziția femeilor din alte țări, cum lucrează ele pentru a-și ameliora starea. Cam în acest timp apare și jurnalul *Femeia Română*, care răspândește destul de mult ideea despre deșteptarea femeii". Tot în 1879 se înființează publicația *Basarabia*, care promovează ideile socialiste, iar în anul 1880 ieșenii socialiști pun bazele unei tipografii. În timpul acestor ani, se formează o dinamică a ideilor de stânga, însă în 1881, după cum menționează Victor Vișinescu, are loc procesul, intentat de o comisie a Universității din Iași, împotriva fraților Ioan și Gheorghe Nădejde, acuzați de: „propagarea ateismului, explicarea mizeriei prin inegalitate de rang social, definirea proprietății ca furt, considerarea familiei burgheze drept o «prostituțiune», nesocotirea autorității paterne, propagarea socialismului în

Scanned with CamScanner

ca în cazul altor inițiative, prima preocupare a fondatoarei se îndreaptă către plasarea acestui tip de inițiativă dincolo de suspiciunile bărbaților puternici, ceea ce necesita serioase eforturi diplomatice. Aceasta cu atât mai mult cu cât spiritul asociativ este unul foarte puțin prezent în societatea românească. Aș adăuga la factorii de natură economică – mare parte a societății fiind alcătuită din țărani săraci – invocați de Ionela Băluță, factorii de natură culturală, în special religioasă. Mișcările protestatare, asociative prin natura lor, favorizau un anumit tip de cooperare socială, mai greu de obținut într-un spațiu dominat de ortodoxie și de puternicul cler al acesteia. Mai mult, acceptarea prezenței femeilor în spațiul public era încă o excepție, nu o regulă și aceasta se adăuga la lista lungă de impedimente pe care fondatoarea acestei asociații caritabile le-a avut de înfruntat. Totuși, strategia Corneliei Emilian de a aduce de partea ei 40 de femei, soții ale celor mai puternici bărbați din Iași s-a dovedit a fi una de succes. De succesul acestei asociații s-au bucurat sute de tinere – mai bine de 500 așa cum arată un bilanț din 1894 –, dintre care multe au devenit la rândul lor profesoare, răspândind cunoașterea obținută în cadrul acestui generos proiect. În 1893, ministrul Theodor Rosetti susține inițiativa ca această asociație să devină o instituție publică întrucât corespunde interesului național. Cooptarea instituțională se face însă, ca în multe alte cazuri, și în scopul de a reduce potențialul subversiv a unei asemenea inițiative. Potențial care vine, așa cum arată cercetătoarea citată, din inițiativa unor membre ale acestei asociații care doresc, în anul 1984, să formeze o ligă a femeilor care să lupte pentru îmbunătățirea statutului juridic al femeilor. Este o inițiativă foarte interesantă și privește modul în care de la o inofensivă organizație caritabilă, „Reuniunea femeilor române pentru creșterea fetelor orfane", se ajunge la mișcări contestatare feministe. Istoria acestei mișcări, așa cum este ea prezentată de Ionela Băluță, ne-o dezvăluie pe Cornelia Emilian ca iscusită diplomată, capabilă să facă față jocurilor

de putere care vizau subminarea asociației pe care o formase. Astfel, se pare că bărbații care doreau slăbirea statutului acestei asociații plăteau cotizația pentru soțiile lor care ar fi votat cum ei le-ar fi dictat. Folosind moștenirea lăsată de tatăl ei, Cornelia Emilian face același tip de joc și reușește să-i învingă cu armele lor. Fără a-și permite declarații radicale, Cornelia Emilian remarcă, așa cum o face și Sofia Nădejde, că femeia, lipsită de mijloacele de a și procura singură traiul, se vede obligată să recurgă la seducție pentru a plăcea și a și asigura un mariaj cât mai profitabil. Femeile din clasa burgheză se interesează de modă, îngrijire, lucru manual și îndeletniciri domestice pentru că sunt silite să placă bărbaților pentru a putea supraviețui, dar și pentru că acestea sunt sferele dinafara politicii, finanțelor, sportului – adică acolo unde bărbații au monopolul. Ceea ce pare o aplicare naturală către frivolitate și superficialitate, în fapt, e o strategie de luptă pe o piață a mariajului ca unic mijloc de supraviețuire, precum și un mod de afirmare individuală.

Această asociație, deși destul de conformistă, este foarte importantă fiindcă ea a ajutat femeile să lucreze împreună, să se reunească în jurul unui obiectiv comun și conlucreze pentru atingerea acestuia. Abia în anul 1894 s-a constituit o organizație mai radicală, Liga femeilor din România, care va cere doi ani mai târziu scoaterea femeilor din statutul lor de minorat prin atacarea legilor care nu permiteau femeilor să-și administreze propria avere. O altă revendicare serioasă privea obligația ca tatăl să-și recunoască copilul natural. La doar cinci ani de la înființare, Liga femeilor române a fost desființată după serioase acuzații aduse împotriva Corneliei Emilian că ar fi deturnat fonduri. Amplu dezbătut în spațiul public, conflictul s-a soluționat de partea Corneliei Emilian, însă liga a fost desființată. În opinia Ionelei Băluță această organizație cu o scurtă perioadă de existență este prima și singura organizație explicit și asumat feministă.

Scanned with CamScanner

la publicul şi obiectivele acestei publicaţii este cât se poate de pertinentă: jurnalul avea să se adreseze unei pături privilegiate de femei alfabetizate din mediul urban, promovând idealul de femeie română religioasă, patrioată, bună soţie, mamă şi îngrijitoare a căminului. Era o expresie a unui ideal de iluminare a maselor, cel mult, în niciun caz de contestare a ierarhiilor sociale existente. Analiza atentă a evoluţiei luărilor de poziţie din *Femeia Română* ne arată că declaraţiile conformiste din primul an sunt, de fapt, o strategie de captare a atenţiei şi a publicului. Public destul de redus, altminteri. Revista nu reuşeşte în cei trei ani de funcţionare să depăşească un număr de 200 de abonaţi. Din al doilea an, editorialele semnate de Maria Flechtenmacher devin mai revendicative, pretinzând dreptul de a munci al femeilor care, lăsate fără un protector bărbat, tată, soţ, părinte, sunt silite să îngroaşe rândurile prostituatelor care nu au altă şansă de supravieţuire.

Revendicările şi tonul se apropie din ce în ce mai mult de feminism. Independenţa economică, dar şi educaţia sunt căi de a oferi femeilor şansa de a ieşi din condiţia de sclave. Propriul său parcurs intelectual – frecventarea cursurilor, deşi era orfană, accesul la educaţia teatrală, participarea la mişcări politice – o face pe Maria Flechtenmacher să înţeleagă mai bine decât oricine importanţa acestor revendicări care trebuie să ofere femeilor independenţa economică şi judiciară, dincolo de nevoile statului şi ale familiei. Nu ar trebui să ne mire, în acest caz, faptul că Sofia Nădejde, o socialistă asumată, devine o prezenţă în paginile revistei, clamând importanţa educaţiei, dar şi având temeritatea de a înfrunta o figură foarte puternică în plan politic şi cultural, Titu Maiorescu, un conservator dificil de urnit din concepţiile sale foarte rigide cu privire la locul şi rolul femeilor. Aşa cum vom vedea în scurta analiză a articolelor Sofiei Nădejde prezentate în această antologie, argumentele sale întrec mult în complexitate şi subtilitate iniţiativele similare din epocă. Aş aminti cu acest prilej, în chestiunea educaţiei, observaţia de mare fineţe că

bărbaţii incriminează adesea faptul că femeile sunt preocupate de lucruri superficiale ca aspectul exterior şi chestiuni frivole fără să îşi pună o secundă problema că această atitudine este rezultatul direct al tipului de educaţie la care majoritatea femeilor au fost expuse. În aceeaşi direcţie se înscrie şi ideea de a folosi maternitatea pentru a avansa emanciparea femeii. E nevoie de mame educate pentru a creşte fii utili naţiunii, dar, mai important decât orice, e nevoie de mame libere care să îndeplinească această misiune. Maria Flechtenmacher publică în 1880 un editorial în care respinge chiar ideea esenţialismului, susţinând că ceea ce face diferenţa între bărbaţi şi femei, înainte de toate, este educaţia primită.

Evoluţia mişcării feministe din secolul al XIX-lea şi a dezbaterilor din revista *Femeia română* nu trebuie separate de idealul de modernizare şi emancipare naţională. Ideea occidentului „civilizat" pe care conaţionalii noştri se străduiau din răsputeri să-l imite este una dominantă, astfel că, de exemplu, în paginile revistei menţionate, apar tot mai multe dezbateri pe teme feministe la nivel internaţional. Manifestările privind drepturile femeilor la nivel internaţional sunt aduse în paginile revistei în aşa fel încât publicul din România poate afla despre revendicările privind dreptul de vot din SUA, despre forţa de muncă salariată feminină din ţările occidentale sau despre mişcările de emancipare ale femeilor în general. Instrumentalizarea ingenioasă a conformismului românesc în raport cu Occidentul se reflectă astfel în prezentarea minuţioasă a izbânzilor mişcărilor feministe din SUA, Franţa sau Olanda cu scopul de a înscrie progresul femeilor din România în acest proiect mai larg de emancipare naţională conferindu-i astfel legitimitate.

Un capitol important al feminismului românesc de secol XIX este constituit de mişcările asociative. Ionela Băluţă se apleacă în special asupra celei înfiinţate la Iaşi în 1867 sub titulatura de „Reuniunea femeilor române pentru creşterea fetelor orfane", asociaţie condusă de Cornelia Emilian. La fel

Scanned with CamScanner

dreptul să spună că ea a fost cea care a introdus feminismul în România. Dar consideră, totodată, că e rolul ei să pună o stavilă feminismului radical și revoluționar care dorește să îndepărteze femeia de locul său natural care este familia, fiindcă locul unde femeia trebuie să domnească este camera copiilor. Așa cum vom vedea, într-o totală opoziție cu Sofia Nădejde, de pildă, Constanța Dunca-Schiau consideră că tendința tot mai crescândă ca femeile să muncească trebuie oprită. Nu se opune dreptului femeilor de a pretinde în instanță teste de paternitate, posibilitatea de administrare a zestrei sau alte drepturi menite să protejeze statutul femeii, dar, în ceea ce privește posibilitatea ca aceasta să părăsească definitiv căminul pentru o carieră publică, Constanța Dunca-Schiau este rezervată. Aceste puseuri conservatoare sunt întărite de conferința pe care avea să o susțină în 1906 despre educația copiilor, în care susține în continuare că femeia trebuie să rămână o soție și o mamă devotată, repudiind excesele feminismului radical. Este și o justificare a propriilor alegeri de viață care au împiedicat-o să ia calea militantismului și să devină o mamă model pentru o fiică model. Tragismul declarațiilor sale vine din faptul că alege să ilustreze educația aleasă pe care a dat-o fiicei sale cu portretul pe care presa i l-a făcut acesteia din urmă, la moartea ei prematură, la doar 21 de ani. Totuși aplombul moralizator nu rămâne lipsit de victime. Așa cum arată Ionela Băluță, documentele vremii ne-o arată pe inspectoarea Constanța Dunca-Schiau într-o cruciadă virtuoasă împotriva profesoarei Aneta Poenaru care locuiește singură și, uneori, organizează petrecereri la care participă bărbați. Cu cât autoritățile sunt mai indulgente, cu atât inspectoarea adună mai multe dovezi pentru imoralitatea profesoarei, lucru care ne arată limitele solidarității în feminismul românesc de secol al XIX-lea. Având o bogată activitate ca inspectoare, ca militantă pentru educația fetelor (e drept, educație non-mixtă pentru a le permite să devină bune soții și mame), conferințele publice și rapoartele întocmite pentru a fi prezentate forurilor decizionale fac din Constanța Dunca-Schiau o figură importantă a feminismului

românesc din secolul al XIX-lea, în ciuda derapajelor conservatoare și a mitizării specificului național în cheie triumfalistă.

O altă figură importantă a feminismului românesc din același secol este Maria Flechtenmacher (1838-188), de numele căreia se leagă prima publicație dedicată emancipării femeii – *Femeia română*, care a apărut relativ constant o dată sau de două ori pe săptămână, din anul 1878 până în anul 1881. Firește, presa vremii cuprindea și alte tipuri de publicații destinate femeilor – se pot numi strămoașele de azi ale revistelor de modă și *lifestyle*. Această revistă însă trata chestiuni legate de statutul femeii, alături de alte rubrici specifice presei vremii, constând în sfaturi cu privire la igienă, romane foileton și chiar subiecte legate de religie sau știință.

Maria Flechtenmacher este o figură feminină atipică. Părinții ei decedează când ea are doar șase ani și crește în condiții foarte grele. Nu are zestre și intră în teatru foarte devreme. Este silită să muncească pentru a-și câștiga existența. Când banii din actorie nu-i ajung, dă lecții de franceză pentru a-și completa veniturile. A scoate o revistă ca femeie era un lucru extraordinar în sine. Cum veniturile revistei depindeau de bărbați, revista nu a adoptat un ton militant radical insistând asupra rolului de soție și mamă al femeii. De altminteri, temerile sale nu erau lipsite de fundament. O revistă înființată de o femeie, da, vor spune domnii respectabili ai vremii, așa cum ea va mărturisi într-un articol retrospectiv cu privire la proiectul ei editorial, da, desigur, dar nu cumva să apară în paginile unei asemenea reviste idei de tipul emancipării femeii, pacifismului și abolirii războiului sau, vai, a prostituției. Se considera că nu a venit timpul pentru asemenea idei, altminteri frumoase, în România. Prin urmare, vedem cum forța contestatară nu se putea manifesta decât pe un ton foarte prudent, date fiind mentalitățile vremii. Promovarea ideilor religioase, de pildă, trebuie înțeleasă și ca rezultat al puterii și presiunii pe care clerul o exercita la acea vreme. Prin urmare, observația Ionelei Băluță cu privire

Scanned with CamScanner

antologii de texte[1] – importante pentru istoria feminismului românesc[2] –, care adună laolaltă tipuri diferite de texte care stau mărturie pentru evoluția statutului femeii la finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Astfel, antologiile de texte menționate reunesc fragmente de lege sau diverse decizii oficiale, discursuri ale bărbaților cu privire la rolul femeii în societate, fragmente literare, documente ale asociațiilor înființate de către femei. Printre figurile importante ale secolului al XIX-lea o avem pe Maria Flechtenmacher (1838-1888), jurnalistă, activistă și actriță, pe Adela Xenopol (1861-1939), sora cunoscutului istoric A.D. Xenopol, femeie cu o înaltă educație academică care a dobândit inclusiv funcția de deputată într-un guvern liberal, pe Maria Rosetti (1819-1893), de numele căreia se leagă o susținută activitate politică sau pe scriitoarea și militanta Constanța Dunca-Schiau (1843-1924). Fiecare dintre acestea, pe lângă alte figuri mai puțin cunoscute, au contribuit la mișcarea de emancipare a femeilor din România.

Astfel, Constanța Dunca-Schiau a studiat la Viena și Paris, unde a obținut brevetul de capacitate de la Universitatea Sorbona și certificatul de Înalte Studii Pedagogice de la Collège de France. A rămas cunoscută în istorie pentru faptul că în anul 1863 a prezentat în fața Camerei Deputaților și a lui Alexandru Ioan Cuza ceea ce astăzi am numi un raport privind educația. Memoriul său „Fiicele poporului. Proiect prezentat domnitorului și Camerei Deputaților asupra educațiunii populare a fetelor în România" era o cercetare privind curriculumul școlar, organizarea învățământului în mediul urban și cel rural, crearea de școli de arte și meserii pentru fete. Eforturile ei nu au rămas fără ecou. Astfel, un an mai târziu, în 1864, Alexandru Ioan Cuza a elaborat legea

[1] Ștefania Mihăilescu, *Emanciparea femeii române. Antologie de texte*, vol I, 1815-1918, București: ed. Ecumenică, 2001.

[2] Idem, *Din istoria feminismului românesc*, Antologie de texte 1838-1929, Iași: Polirom, 2002.

privind instrucțiunea publică ce prevedea accesul la educația primară a copiilor indiferent de gen, luând în considerare sugestiile Constanței Dunca-Schiau. Tot în 1863 apare, sub conducerea aceleiași Constanța Duca-Schiau, revista *Amicul familiei. Litere-știință-arte-pedagogie-industrie*, care va găzdui articolele sale privind statutul femeii din România, prin care atrage atenția asupra discriminării femeilor. Dincolo de activitatea sa jurnalistică și militantă pentru educația femeilor, Constanța Dunca-Schiau se remarcă printr-o serie de scrieri literare gustate de publicul vremii. Atrage atenția, cu ajutorul mijloacelor de expresie artistice, asupra legilor care le defavorizează pe femei și le împiedică să responsabilizeze tații copiilor pe care îi nasc. Dar, așa cum arată Ionela Băluță, cariera sa publică s-a încheiat brusc în anul 1871, când s-a căsătorit și a părăsit catedra de la Școala Normală. Pentru un istoric, o informație de acest tip ar fi fost un eveniment între altele, însă la o conferință din 1904 militanta feministă recunoaște că s-a oprit la mijlocul drumului pentru a deveni soție și mamă[1]. Așa cum afirmam anterior, mișcarea feministă nu s-a construit peste noapte cu afirmații radicale și program reformator vizionar. Constanța Dunca-Schiau este o pioneră în sensul că vorbește de la tribună în fața unei largi audiențe, aduce în discuție probleme legate de statutul femeii. Totuși, ea nu chestionează statutul femeii ca mamă și soție. Educația femeii este necesară pentru ca ea să devină o parteneră de dialog pentru soțul ei și, bineînțeles, o mamă capabilă să dea o educație potrivită copiilor ei. Femeia este văzută în continuare ca aparținând spațiului domestic. Constanța Dunca-Schiau revine în atenția publicului la o distanță de peste treizeci de ani de la momentul căsătoriei. Astfel, abia în 1904 se adresează din nou audiențelor prin conferința „Feminismul în România", prilej cu care afirmă că perioada sa de activitate publică de dinaintea claustrării domestice asumate în 1871 îi dau

[1] Ionela Băluță, *Du Foyer au Forum. Pour un sociogenèse du féminisme Roumain au XIXe siècle*, Editura Universității din București, 2014, p. 129.

Scanned with CamScanner

modului în care banii transformă totul, absolut totul, în marfă. E drept că, în foarte multe privinţe, Sofia Nădejde poate fi considerată, în termenii feminismului de astăzi, conservatoare. Astfel, în privinţa divertismentului, a prostituţiei, a rolului femeii pe care îl vede ca fiind acela de mamă, Sofia Nădejde ar putea trece, după criteriile de azi, o conservatoare. Totuşi ea este foarte radicală şi progresistă în multe altele, ceea ce o face foarte vie şi actuală chiar acum, în timpurile noastre. Lucru care ne spune multe şi despre spiritul ei pătrunzător şi vizionar, dar şi despre lentoarea cu care societatea a evoluat în privinţa emancipării femeii.

Sofia Nădejde şi feminismul de secol XIX în România

În cele ce urmează vom încerca să restrângem cadrul analizei tabloului mişcărilor feministe la ceea ce s-a petrecut în România pe parcursul secolului al XIX-lea, pentru a reuşi să o plasăm pe Sofia Nădejde în raport cu alte intelectuale care s-au manifestat ca luptătoare pentru drepturile femeilor în acea perioadă. Ghidul pe care îl vom utiliza în acest scop este lucrarea *Du foyer au forum...* a Ionelei Băluţă. Cercetarea întreprinsă de autoare este de un mare interes din mai multe puncte de vedere. Astfel, prezentarea mişcării feministe de secol XIX este făcută într-o manieră sistematică şi comprehensivă, lucru care permite atât o imagine de ansamblu asupra cercetărilor efectuate până în prezent, prin inventarierea minuţioasă a documentelor investigate, cât şi o analiză de substanţă a factorilor sociali, politici, economici şi culturali care au dus la naşterea mişcării feministe în România.

Aşa cum arată cercetătoarea, feminismul românesc de secol XIX nu s-a născut dintr-odată. La naşterea sa au contribuit mai multe elemente – femeile care au avut acces la educaţie, femeile care au început să participe la evenimente politice şi să vorbească

de la tribună, să câştige diplome de doctor şi să se implice în programe de educaţie publică, femeile care au început să scoată ziare în care să discute despre „chestiunea femeii" – ei bine, toate acestea au contribuit la naşterea mişcării feministe de secol XIX în România. Totuşi, cu notabila excepţie a autoarei citate, au existat foarte puţine priviri concentrate asupra naşterii acestei mişcări, fără ca asta să însemne că cercetările asupra acestei perioade au lipsit. Dar avem cercetări despre femeile secolului al XIX-lea, din perspectivă juridică, aplecări asupra dreptului sau mai degrabă a lipsei dreptului de a divorţa, asupra mariajului, asupra dreptului de proprietate, asupra modului în care femeile se prezentau în ochii străinilor. Venite din zona istoriei sau a ştiinţelor juridice, aceste cercetări se apleacă prea puţin asupra naşterii conştiinţei de clasă distinctă a femeilor, a modului în care de la iniţiative caritabile s-a ajuns la poziţii politice articulate, de la reviste despre maternitate, la pretenţii privind accesul la educaţie sau dreptul de vot. De asemenea, aceste cercetări erau axate în special pe detalii de ordin evenimenţial şi mai puţin pe modul în care, de pildă, odată cu anul 1859, când cele două principate româneşti s-au unit, idealul naţional a transformat maternitatea în datorie patriotică şi femeia în producătoarea şi educatoarea fiilor ţării. Idealul feminin construit la intersecţia dintre exigenţele naţionale şi cele specifice societăţii burgheze este puţin prezent în paginile cercetărilor despre această perioadă a naşterii mişcărilor de emancipare a femeilor din România.

Astfel, în ceea ce priveşte lucrările care s-au scris despre, ceea ce am putea numi cu un termen foarte generic, *condiţia femeii* în România secolului al XIX-lea, Ionela Băluţă face o foarte bună sistematizare a materialului prezentat cu o oarecare lipsă de metodă în cercetările anterioare. Lucrările sistematizate ca material documentar de către Ionela Băluţă sunt două

Scanned with CamScanner

relațiile ierarhice de la muncă – dominația pe care o exercita patronul asupra muncitorilor – își găsea o analogie convenabilă pentru mulți în dominația pe care soțul o exercita asupra familiei. Autoritatea pierdută în câmpul muncii era măcar menținută la domiciliu. Nu toți muncitorii bărbați erau fericiți cu ideea de a schimba natura acestor relații.

Totuși, în ciuda acestor impedimente, statele socialiste au adus schimbări pentru femei pe care democrațiile occidentale aveau să le vadă abia mai târziu. Ca simplu exemplu abia în anul 1948 le-a fost interzis patronilor britanici să dea femeile afară odată ce acestea se angajau[1]. Mai mult, abia în anul 1965 s-a adoptat prevedea legală care stipula că pentru muncă egală bărbații și femeile trebuie să fie plătiți egal. În plus, nici în actualitate, de pildă, într-o democrație ca SUA nu există concediu de maternitate plătit, iar problema plății inegale pentru bărbați și femei este pusă de multe ori pe seama femeilor care, chipurile, nu știu să negocieze.

E drept, în regimurile socialiste controlate de Uniunea Sovietică, feminismul a fost respins ca ideologie „burgheză", lucru care a permis, așa cum spuneam, relațiilor de dominație din sânul familiei să se reproducă și să rămână nechestionate vreme de decenii. Mai mult, totalitarismul nativist care a marcat unele state – România, de exemplu – a obținut un formidabil regres în privința emancipării femeii.

Nici feminismul liberal însă nu a reușit întru totul să ofere schimbări de substanță ale societății. Asta pentru că structura relațiilor familiale nu s-a schimbat. Femeile nu au posibilitatea să întemeieze familii mult schimbate, la modul profund și structural, dar au dreptul să nu le întemeieze deloc sau să plece din asemenea familii. Ceea ce și fac într-o proporție însemnată. Or, interesant este aici cum conservatorii ar dori oricând să sacrifice

[1] Marie Hicks, *Programmed Inequality, How Britain Discarded Women Technologists and Lost Its Edge in Computing*, MIT Press, 2017.

drepturile și libertățile femeilor atât de greu câștigate, fără să își pună o clipă problema că poate ar trebui schimbate relațiile familiale, modul în care este organizată familia, distribuția de sarcini între soți în munca domestică sau tipul de sprijin oferit pentru socializarea instituțională a creșterii copiilor.

Modele alternative de organizare a muncii și vieții de familie au existat mereu. Socialiștii utopici, urmași ai gânditorilor francezi Henri de Saint-Simon sau Charles Fourier, considerau că nu doar muncitorii trebuie să scape de relațiile de muncă opresive, ci și femeile de relațiile de familie, la fel de constrângătoare. Modelele comunitare de organizare a vieții la care ei aderau și pe care încercau să le pună în aplicare presupuneau o viziune comună, nu doar asupra muncii, ci și asupra sexualității și creșterii copiilor, prefigurând, cel puțin în parte, mișcările de poliamorie de azi, lucru care le-a atras, nu doar lor, ci marxiștilor, în general, eticheta de libertini sau de sexo-marxiști.

Acestea au fost doar câteva dintre mișcările programatice alternative de organizare a vieții pe baze comunitariene în toate aspectele sale. Ele au fost mai degrabă încercări izolate de a construi „societăți paralele". Cum spuneam, singura inițiativă statală asumată și de impact prin tipul de legislație, dar și de resurse implicate, îi aparține, cel puțin în perioada despre care discutăm, Alexandrei Kollontai.

Am încercat în aceste câteva pagini să schițăm tabloul schimbărilor sociale și politice specifice secolului al XIX-lea din perspectiva mișcărilor feministe. Asta pentru a putea să o plasăm pe Sofia Nădejde în contextul internațional al mișcărilor de emancipare a femeilor. Astfel, așa cum va reieși din analiza mai amănunțită pe care o vom face cu privire la textele publicate de ea în *Contemporanul*, Sofia Nădejde este, fără doar și poate, o feministă marxistă care s-a concentrat pe parcursul întregii sale cariere asupra exploatării femeilor în plan economic, asupra obscurantismului la care lipsa de educație și mizeria materială condamnă o bună parte a populației, asupra violenței domestice și asupra

Scanned with CamScanner

Deşi a fost iniţial susţinută de Lenin, începând cu anul 1926, multe dintre reformele propuse de ea au fost abandonate. Până în anii `30 ai secolului trecut, aceste reforme au dispărut cu totul în aşa fel încât, în societatea sovietică, femeile muncitoare câştigaseră o muncă în două schimburi: la serviciu şi acasă, lucru care s-a menţinut, din păcate, pe tot parcursul perioadei comuniste. Figura Alexandrei Kollontai este remarcabilă pentru că este pentru prima oară când patriarhatul este serios zguduit prin măsuri care şi azi par radicale. Din nefericire, aşa cum afirmam anterior, lupta cu patriarhatul s-a dovedit a fi mai dificilă decât lupta cu capitalismul. Dacă acesta din urmă a fost învins măcar pentru o perioadă de timp, patriarhatul a supravieţuit nestingherit până şi Revoluţiei Bolşevice.

Aşa cum arată Estelle Freedman, şi cazul Chinei este exemplar pentru modul în care au eşuat în a implementa ideile revoluţionare marxiste cu privire la familie şi statutul femeii în proiectele lor revoluţionare. Mişcările feministe chineze au militat, pe linia feminismului liberal, pentru dreptul de vot, dreptul de proprietate, şi, firește, împotriva practicii legării picioarelor[1]. Protestele pe linie liberală s-au încheiat odată cu venirea la putere a partidului comunist. Soluţia simplistă la problema femeilor a fost integrarea lor în câmpul muncii. Totuşi, în ciuda unei legislaţii care permitea divorţul începând cu 1950 şi a încercărilor de a susţine creşterea copiilor prin crearea de creşe şi grădiniţe, statutul femeii nu s-a îmbunătăţit din mai multe motive. În primul rând pentru că slujbele care erau disponibile pentru femei erau concentrate mai degrabă în domeniul agriculturii. În plus, divorţul rămânea destul de dificil de obţinut din pricina

[1] În societatea chineză s-a perpetuat secole de-a rândul obiceiul de a lega picioarele fetiţelor pentru a împiedica dezvoltarea normală a acestora. Picioarele mici erau simbolul privilegiului şi erau considerate foarte atrăgătoare. Realitatea este că aceasta era o modalitate foarte dureroasă de a deforma corpul fetiţelor care ducea la complicaţii serioase pentru sănătatea lor.

mentalităţilor încă retrograde şi a lipsei unui sprijin statal real pentru femeile care decideau să facă acest pas. E drept, statul oferea concediu de maternitate şi creşe, dar pentru că majoritatea personalului din aceste instituţii era feminin, acestea întăreau oarecum stereotipurile de gen, oferind slujbe mai înalt calificate şi mai bine plătite pentru bărbaţi.

Totuşi faţă de feminismul liberal care se plasa în special în opoziţie cu ordinea feudală, comparându-i pe bărbaţi cu tiranii, limbajul marxist este mai conectat la realităţile epocii, discutând despre munca nesalarizată a femeii şi despre dominaţia patriarhal-burgheză a bărbaţilor.

> Marx şi Engels au realizat faptul că femeile clasei muncitoare trebuie să înfrunte o dublă exploatare, atât în familie, cât şi la locul de muncă. Salariile mici ale femeilor le menţineau într-o stare de dependenţă faţă de soţi, lucru care le permitea acestora din urmă să le exploateze munca domestică. În timp ce feministele liberale comparau dominaţia soţilor cu tirania regilor, în metaforele lui Engels, soţii reprezentau burghezia şi femeile clasa muncitoare. Totuşi marxismul nu lua în considerare această muncă pe care femeile o făceau la domiciliu. De vreme ce munca domestică nu producea profit, nu conta ca muncă productivă. Doar ca muncitoare într-o revoluţie proletară împotriva exploatării de către capitalişti ar putea să le emancipeze pe femei[1].

Or, această perspectivă, în ciuda faptului că realiza dubla exploatare a femeii, o rezolva simplist prin introducerea ei în câmpul muncii. Bărbaţii nu erau tocmai încântaţi de asemenea iniţiative. Femeile au avut foarte mult de luptat chiar cu muncitorii sindicalizaţi bărbaţi, pentru că aceştia se temeau că ele le vor fura locurile de muncă şi le vor contesta autoritatea. Apoi,

[1] Estelle B. Freedman, *No Turning Back.The History of Feminism and the Future of Women*, Radom House Publishig Group, 2002, p. 59 [trad. aut.].

Scanned with CamScanner

Dar feminismul liberal nu a fost singura mişcare reprezentativă pentru drepturile femeilor. Firește, așa cum afirmam anterior, pentru societatea capitalistă, ideologia individualistă centrată pe drepturile politice părea foarte potrivită. Totuși secolul al XIX-lea a găzduit unele dintre cele mai remarcabile figuri intelectuale care au contestat sistemul capitalist și s-au concentrat pe un proiect emancipator mai radical, adresat în principal maselor și păturilor mai puțin privilegiate.

Secolul al XIX-lea a fost unul al unei crâncene exploatări. Pe măsură ce aglomerările urbane creșteau și tot mai mulți oameni erau angrenați în procesul de producție industrial, condițiile de muncă erau înfiorătoare – peste 14 ore de muncă, lipsa concediilor, boli profesionale, morți premature. Mai mult, în anul 1834, în Anglia, s-au înființat casele de muncă unde cei care nu puteau să își asigure existența erau angrenați într-un teribil regim de muncă silnică. În acest context, numeroase activiste socialiste tratau problema femeii din perspectiva de clasă și de gen. Estelle Freedman aduce în discuție câteva figuri importante în acest sens. Flora Tristan se revoltă, în Franța, împotriva statutului de sclave al femeilor care se văd silite să suporte abuzurile bărbaților și să le poarte copiii în pântece împotriva voinței lor. Accesul la educație al femeilor ca viitoare mame responsabile de creșterea unor copii adaptați la nevoile societății revine și în scrierile sale.

O figură foarte importantă în sfera socialismului marxist este germana Clara Zetkin. Una dintre cele mai ardente militante pentru independența economică a femeii, ea a susținut extinderea dreptului de vot la toate categoriile sociale și a îndemnat mișcarea socialistă să ia în considerare această direcție. De numele ei se leagă crearea Biroului Femeilor din cadrul Partidului Social Democrat German din anul 1890.

Dar una dintre cele mai progresiste figuri feministe ale sfârșitului de secol al XIX-lea și ale începutului de secol al XX-lea este rusoaica Alexandra Kollontai. Ideile sale puțin explorate în spațiul românesc, cu notabila excepție a articolului Carolinei

Vozian[1] însă, la fel ca și în cazul Sofiei Nădejde, este vital să fie readusă în discuție, pe de o parte pentru a vedea la ce nivel de sofisticare intelectuală și vizionarism ajunsese, dar și pentru a pune bazele unor mișcări de contestare care să depășească pericolul sectarismului identitar care pândește multe dintre inițiativele de stânga. Kollontai respinge cu fermitate „feminismul burghez" pe care îl consideră incapabil să trateze la modul serios problema femeilor muncitoare. Încă din 1908, ea scrie fraze care rezonează cu feministe celebre azi, cum ar fi Nancy Fraser: „pentru majoritatea femeilor care formează proletariatul, drepturi egale cu bărbații ar însemna o porție egală de inegalitate"[2]. Afirmăm că este o figură dintre cele mai vizionare pentru că ea a înțeles faptul că este vital pentru independența femeilor ca probleme de tipul planificării familiale, a divorțului și a facilităților publice de sprijin în creșterea copilului sunt indispensabile pentru câștigarea independenței femeilor. De asemenea, milita pentu iubirea liberă și pentru eliberarea femeilor din opresiva instituție a căsătoriei, așa cum arăta ea atunci. E foarte interesant că, după Revoluția Bolșevică din anul 1917, Alexandra Kollontai a reușit să implementeze multe dintre ideile revoluționare pe care gândirea sa progresistă i-au permis să le dezvolte. Astfel, ca membră în guvernul revoluționar, ea a decretat drept de muncă egal pentru bărbați și femei, îngrijire maternală gratuită. Tot ea a propus măsuri de socializare instituțională a creșterii copiilor cum ar fi creșe, grădinițe, care ar fi permis femeilor să iasă din oprimantul spațiu domestic. A fost considerată o libertină pentru că se opunea dublului standard și considera că și femeile au dreptul la relații extraconjugale, fiind totodată adepta accesului la întreruperile de sarcină și la divorț.

---

[1] Carolina Vozian, „Revoluția noastră va fi queer feministă sau nu va fi deloc," în *Gazeta de artă politică*, 01 decembrie 2017, http://artapolitica.ro/2017/12/01/revolutia-noastra-va-fi-queer-feminista-sau-nu-va-fi-deloc/.

[2] Estelle B. Freedman, *No Turning Back.The History of Feminism and the Future of Women*, Radom House Publishig Group, 2002. p 61, [trad. aut.].

Scanned with CamScanner

publica lucrarea *Enfranchisement of Women*, în care milita pentru îmbunătățirea statutului femeilor prin educație și drepturi politice. Din nefericire, Harriet Taylor s-a stins din viață în anul 1858, răpusă de tuberculoză. Soțul ei, cunoscutul filosof John Stuart Mill, avea să-i continue lupta atât în plan publicistic – în anul 1869 publică lucrarea din care sintetizează și Sofia Nădejde în paginile *Contemporanului*, *The Subjection of Women* –, cât și în plan politic. În anul 1865 a luptat pentru acordarea dreptului de vot femeilor în Camera Comunelor. El considera că femeile ar alege să rămână devotate căminului, chiar dacă li s-ar oferi acces la educație și drept de vot.

Mișcările feministe progresiste s-au făcut simțite, așa cum arată Estelle Freedman, și în America Latină, unde universitățile din Chile, Brazilia, Mexic sau Argentina începuseră să primească femei la universitate din anul 1800. Nici Japonia nu a făcut excepție de la această mișcare de eliberare și progres. Estelle Fridman se concentrează asupra figurii Kishidei Toshiko, o activistă care călătorea în întreaga țară, ținând discursuri despre compatibilitatea educației cu căsătoria. Un discurs prea îndrăzneț despre lărgirea universului femeilor i-a fost răsplătit cu o săptămână la închisoare pentru că aceste idei nu erau tocmai entuziast primite în societatea tradițională japoneză care se confruntă și azi cu stereotipuri de gen greu de depășit, lucru care a contribuit la numeroase statistici și texte alarmiste despre scăderea dramatică a natalității. E un caz asupra căruia vom reveni atunci când vom discuta despre opțiunea oarecum controversată a Sofiei Nădejde de a lupta nu pentru dreptul de vot, ci pentru schimbarea radicală a modului în care bărbații văd femeile.

Totuși, așa cum e lesne de remarcat, toate aceste mișcări pentru dreptul de vot, dreptul de proprietate sau de a fi activă în afara căminului sunt mai degrabă produsul feminismului liberal care exprima năzuințele unei categorii privilegiate de femei și ignora complet situația femeilor lipsite de proprietate, de privilegii financiare. Aceste mișcări nu au ajuns, cu puterea

lor persuasivă, în opinia Estellei Freedman, la masele largi ale populației care rămâneau convinse de rolurile pe care societatea tradițională le atribuia bărbaților și femeilor.

Mișcarea feministă liberală centrată pe drepturi individuale era foarte importantă pentru societatea capitalistă emergentă. Dar, așa cum arată Domenico Losurdo în *Contraistoria liberalismului*, această mișcare a conținut din capul locului o serie de contradicții a căror violență avea să irumpă un secol mai târziu. Să nu uităm că cei mai mari avocați ai libertății individuale din Statele Unite erau stăpâni de sclavi. Milioane de afro-americani au fost exploatați pe pământul american, iar libertatea individuală era clamată, într-un mod contradictoriu, tocmai de stăpânii lor. Domenico Losurdo avansează ipoteza că această contradicție nu e deloc întâmplătoare și că independența față Marea Britanie privea și acest aspect: libertatea de a dispune și a decide discreționar pe propria proprietate.

În acest context, relația dintre rasă și feminism este una foarte complicată. Blamarea victimelor pentru abuzurile sexuale ale stăpânilor de sclave s-a prelungit ca o prejudecată, dintre cele mai dăunătoare, în mentalul femeilor albe care asociau femeile de culoare cu promiscuitatea, lucru care a împiedicat multă vreme o solidarizare totală și lipsită de rezerve între femeile albe și cele de culoare, ceea ce a generat și continuă să genereze diviziuni, conflicte și resentimente foarte puternice. Având de înfruntat atât rasismul care, cel puțin la începutul secolului al XIX-lea, se manifesta în sudul Statelor Unite printr-o violență greu de imaginat – dacă ne gândim numai la practica linșării –, cât și prejudecățile legate de gen, femeile de culoare nu și-au găsit întotdeauna aliate în feministele albe centrate pe drepturile politice individuale. În acest sens, contradicțiile feminismului liberal de care Sofia Nădejde, așa cum vom vedea din scurta prezentare pe care o vom face textelor ei, dar și din articolele pe care le-am adus în atenția publicului în acest volum, vor continua să submineze eforturile de solidarizare viitoare, consolidând mai degrabă un caracter identitar sectar, mai puțin mișcări comune, articulate politic.

Scanned with CamScanner

una ambivalentă chiar cu privire la dreptul de vot. Diviziunea pe criterii de rasă, care nu o dată amenință să transforme mișcarea feministă într-o luptă în care nu se iau prizonieri, este dublată de diviziunea pe criterii de clasă. Între liberalismul lui John Stuart Mill, care clamează drepturi și libertăți individuale, și progresismul radical socialist al unei gânditoare precum Clara Zetkin nu e doar o diferență geografică. Revoluționarele din Rusia, Germania, Danemarca sau Franța mergeau în direcția progresului social prin măsuri radicale. În acea epocă, în unele privințe, la fel ca astăzi, feministele care s-au autodenumit radicale – deși acest termen a fost, ca mulți alții, folosit în atâtea contexte diferite încât a ajuns să fie confuz – au militat pentru schimbări profunde și de substanță ale societății, nu pentru drepturi individuale. Crezul lor nu se limita la a obține drepturi politice, ca, de pildă, dreptul de vot sau dreptul la proprietate. Schimbarea din temelii a sistemului opresiv economic era ceea ce le anima. Am putea spune că încă de atunci se prefigura, deși nu atât de evident, conflictul dintre feminismul axat pe reprezentare și feminismul axat pe lupta împotriva ordinii sociale și exploatării capitaliste.

Pentru a înțelege mai bine eforturile Sofiei Nădejde este necesar să facem, pe de o parte, o încadrare a ei în mișcarea feministă a secolului al XIX-lea la nivel global, pentru ca mai apoi să ne concentrăm pe contextul național și să o plasăm în raport cu alte figuri intelectuale feminine ale vremii. În acest efort vom folosi lucrarea extrem de comprehensivă și metodic scrisă de Estelle Freedman, respectiv cercetările întreprinse de Ionela Băluță cu privire la istoria mișcării feministe a secolului al XIX-lea.

Așa cum este deja știut ca fapt, altminteri cât se poate de intuitiv, modul în care oprimarea femeilor s-a realizat de-a lungul secolelor s-a bazat, în primul rând, pe negarea accesului la educație. În primul pas se clama că femeile nu au suflet, rațiune sau inteligență, în cel de-al doilea, ipoteza era „demonstrată" prin faptul că femeile – lipsite de educație – se aflau într-o postură deloc favorabilă. Un raționament circular – nu vă educăm pentru

că nu sunteți capabile, respectiv pentru că nu sunteți capabile, nu vă educăm – a funcționat perfect până în secolul al XVII-lea. Dintre primele cereri articulate și elaborate ale dreptului la educație Estelle Freedman citează două exemple notabile care datează din 1691, respectiv 1692. Maternitatea și ideea că mamele educate vor da patriei fii educați a fost calea prin care femeile au putut să clameze accesul la educație. În SUA acest argument al mamei educate, pe care îl preia din plin, așa cum vom vedea, și Sofia Nădejde în articolele ei, a căpătat denumirea de „maternitate republicană". Femeia este un incubator de cetățeni și fii ai națiunii. Este o paradigmă pe cât de constrângătoare, pe atât de des folosită, invocată și chiar utilizată ca sursă a reglementărilor legislative până în zilele noastre. În anul 1691 însă, ea era o bună strategie pentru a pretinde dreptul la educație oferit femeilor, astfel că Sor Juana Inés de la Cruz s-a exprimat cât se poate de articulat și convingător în direcție oferirii dreptului la educație femeilor. La doar un an, în 1692, Mary Astell a publicat o lucrare în care incrimina faptul că, pe de o parte, femeile erau considerate iraționale, pe de alta, că nici nu li se dădea șansa să demonstreze contrariul prin acces la educație. Un secol mai târziu, după ce femeile din clasa privilegiată încep să aibă acces la educație, după ce moda saloanelor și a amfitrioanelor cultivate care le organizează își atinge apogeul, femeile devin din ce în ce mai vocale în clamarea drepturilor politice și sociale. O figură importantă în acest sens este celebra Mary Wollstonecraft care, în anul 1792, în lucrarea *A Vindication of the Rights of Women*, a încercat să extindă elanul reformist revoluționar către femei, făcând o paralelă între tirania pe care regele o exercită asupra supușilor cu aceea pe care bărbații o exercită asupra femeilor. Dar până și această autoare radicală pentru vremea ei a rămas tributară ideii că principalul motiv pentru a educa femeile este statutul lor de mamă.

Cei care fac un pas mai departe sunt Harriet Taylor și soțul ei, John Stuart Mill. În 1851, anul în care Sojourner Truth se adresa convenției femeilor din Ohio, peste ocean Harriet Taylor

Scanned with CamScanner

revendicarea drepturilor omului, credo al Revoluției Franceze. Firește, ar fi o greșeală să ne imaginăm o mișcare de solidaritate totală între revoluționarii francezi, de pildă, acolo unde s-a scris *Declarația Drepturilor Omului*, și cauza femeilor. Deși mișcările feministe erau cât se poate de active, pretinzând drepturi politice, Napoleon, prin legea din anul 1804 le face pe femei dependente de bărbați, iar ele vor fi nevoite să aștepte anul 1944 pentru a obține, de pildă, dreptul de vot. Au existat autori importanți, cum este cazul lui John Stuart Mill, din care Sofia Nădejde traduce și sintetizează în paginile *Contemporanului*, care au susținut cu tărie cauza femeilor, dar au fost și autori ca Jean-Jacques Rousseau care vedeau rolul femeii exclusiv de soție și mamă.

Estelle Freedman, precum și Joan Scott sau Françoise Thébaud, e de părere că ideile socialiste au jucat un rol esențial în chestionarea ierarhiilor sociale, în general, și a celor patriarhale, în special. Fără forța lor contestatară, ar fi fost imposibil ca formarea unei conștiințe comune a femeilor să fie posibilă. Firește, studiul lui Engels[1] privind modul în care proprietatea privată a contribuit la înrobirea femeii este și el important în acest context. De notat că inclusiv Sofia Nădejde preia într-un articol[2] explicațiile lui Engels privind proprietatea privată și originea familiei așa cum o știm azi. Foarte popular până în zilele noaste, studiul lui Engels a fost chestionat în anul 1986, odată ce Gerda Lerner, în aceeași direcție cu Christine Delphy și Silvia Federici, a susținut că, de fapt, tocmai înrobirea femeilor a dus la posibilitatea acumulării de avuții și nu invers. Cert este că Sofia Nădejde a fost puternic influențată de perspectiva lui Engels în ceea ce privește statutul de sclavă al femeii în familia patriarhală, ceea ce, alături de antimilitarism, anticlericalism și devotamentul pentru

[1] K. Marx, F. Engels, „Originea familiei, a proprietății private și a statului," *Opere alese*, ediția a 3-a, vol. 2, Editura Politică, 1967, p. 154-304.

[2] Sofia Nădejde, „Robirea femeii și emanciparea ei," în *Contemporanul, Revistă Științifică și Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul V, 1886-1887, nr.1, pp. 19–25.

ideile de progres social o înscriu în rândul feministelor socialiste. Acest lucru nu i-a servit foarte mult nici în perioada vieții, ducând lupte temerare chiar cu Titu Maiorescu, unul dintre cei mai influenți critici literari și oameni politici ai vremii, dar nici în perioada comunistă în care, am putea spune, exagerând pentru forța sugestivă, patriarhatul capitalist a fost înlocuit cu patriarhatul socialist. Afirmația poate părea exagerată, dar, în fapt, ceea ce istoria a arătat este faptul că schimbarea relațiilor de producție n-a adus nici pe departe o transformare radicală, bruscă și ireversibilă a societății românești, în bună parte rurală și profund tributară unei mentalități ultra-conservatoare.

Mișcările de emancipare feminină din secolul al XIX-lea se caracterizează atât la nivelul țării noastre, cât și, în genere, la nivel european printr-un un model care se rupe încet și cu mare dificultate de tradiția conservatoare. Rolul de mamă al femeii, de pildă, este unul încă puțin chestionat. Ceea ce aduce în plus această perioadă este datoria de mamă a femeii cetățene, rolul ei față de națiune ca furnizoare de fii luptători și fiice reproductive ale patriei. Dar, în sine, rolul său de mamă nu este contestat în niciun fel. Este foarte greu de tratat unitar feminismul secolului al XIX-lea la nivel global, însă, încă de atunci, în cadrul gândirii unei emancipări feministe apar probleme care aveau să-i marcheze evoluția decenii mai târziu. Am în vedere pe de o parte feminismul femeilor din clasa privilegiată americană care lăsa pe dinafară o întreagă categorie de femei crunt exploatate, femeile de culoare. E important în acest sens discursul pe care Sojourner Truth, o femeie de culoare născută în sclavie, l-a rostit la convenția de la Akron, Ohio, în 1851. Discursul nu a avut inițial un nume, însă întrebarea retorică „Eu nu sunt femeie?" a devenit titlul acestei alocuțiuni care avea să prefigureze dezbaterile din anii 1980 despre feminismul claselor privilegiate care propun soluții pentru femeile care deja se plasează într-o postură favorizată. Așa cum vom vedea și la Sofia Nădejde, precum și la contemporanele ei germane sau franceze, poziția apărătoarelor drepturilor femeilor din secolul al XIX-lea este încă

Scanned with CamScanner

prezintă interes întrucât sunt tributare, cum e şi firesc, stadiului de dezvoltare al ştiinţei de la acea dată, motiv pentru care am decis să le omitem din prezenta antologie. Am menţinut totuşi asemenea încercări – cum este de pildă cazul articolului legat de vestimentaţie, *Găteala* –, pentru că ele ilustrează o înţelegere foarte subtilă şi progresistă a ceea ce azi am numi relativismul cultural al standardelor de frumuseţe. Ne-am oprit şi asupra articolului legat de dans şi la examinarea sa din perspectiva antropologiei culturale pentru a ajunge la o critică a societăţii burgheze şi a modurilor sale de divertisment decadent, firește, în perspectiva Sofiei Nădejde.

SOFIA NĂDEJDE ÎN CONTEXTUL MIŞCĂRILOR FEMINISTE LA NIVEL GLOBAL

Înainte de a trece însă la prezentarea propriu-zisă a textelor Sofiei Nădejde, vom încerca să facem o contextualizarea a acestor articole. Astfel, aşa cum remarcă Estelle Freedman[1], dar şi alte istorice ale mişcărilor feministe[2], secolul al XIX-lea a însemnat o transformare profundă a societăţii. Revoluţia industrială, revoluţiile de la mijlocul acelui secol, transformarea rapidă a relaţiilor de muncă, creşterea importanţei proletariatului, mutarea oamenilor de la sat la oraş – toate au reprezentat schimbări cu efecte majore asupra societăţii.

> Azi nu se mai poate îndoi nimeni că educaţia, chestiunea economică, gradul de moralitate şi de demnitate personală a femeii nu stau pe loc. Nu, azi în toată Europa, femeile, pare că lovite de un curent electric, se silesc să-şi ridice nivelul intelectual; dovadă avem liceele de

[1] Estelle B. Freedman, *No Turning Back.The History of Feminism and the Future of Women*, Radom House Publishig Group, 2002.

[2] Vezi Geneviève Fraisse, Michelle Perrot, Georges Duby, *Histoire des femmes en Occident: Le XIXe siècle*, ton 4, Perrin, 1991.

> fete înfiinţate mai în toate ţările, silinţele ce îşi dau ele, jertfind bani, timp, şi mai cu seamă, înlocuind în parte petrecerile vechi cu sîrguinţă la învăţătură. La noi, chiar dacă nu sîntem decît nişte orientali nemernici în privinţa ştiinţei şi dezvoltării intelectuale, femeile au luat un avînt destul de mulţumitor[1].

Nu doar în Europa, ci şi peste ocean, femeile începeau să îşi ceară drepturile şi să pretindă emanciparea. Să notăm aici doar celebra *Declaration of Sentiments*, din anul 1848, de la convenţia din Seneca Falls, din New York, text redactat iniţial de feminista Cady Stanton care clama oprimarea femeilor şi nevoia lor de progres. Sigur, privită astăzi, aşa cum arată şi Estelle Freedman, acea declaraţie propunea o perspectivă foarte simplistă asupra relaţiilor de gen departe de a avea o forţă explicativă reală în termenii definiri conceptului de „femeie" şi a explicării motivelor pentru care femeile nu s-au revoltat mai devreme. Analiza propusă de Freedman pentru a explica motivele pentru care în secolul al XIX-lea asistăm la creşterea în importanţă a mişcărilor feministe este una subtilă. Astfel, ea consideră că afirmaţiile lui Cady Stanton privind faptul că istoria este o istorie a tiraniei bărbaţilor exercitată asupra femeilor, nu explică lipsa unei rebeliuni prealabile. Ceea ce contribuie, în opinia autoarei, la apariţia acestor mişcări este faptul că ideea de egalitate şi chestionarea profundă a ierarhiilor sociale este tot mai prezentă, producând efecte ireversibile. Câtă vreme ordinea socială întemeiată pe ierarhii legitimate religios nu era pusă la îndoială, formarea unei conştiinţe politice a femeilor şi o mişcare a lor, ca o clasă distinctă, ar fi fost imposibilă, deşi grupări şi forme de revoltă feminină au existat şi în Evul Mediu. Tocmai de aceea, iniţiativele feministe care debutează în secolul al XVIII-lea şi se amplifică tot mai mult în secolul al XIX-lea se află în strânsă legătură cu

[1] Sofia Nădejde, „Şicane Bărbăteşti," în *Contemporanul, Revistă Ştiinţifică şi Literară*, Redactor I. Nădejde, Anul III, 1883-1884, nr. 8, p. 312.

Scanned with CamScanner

pentru a prezenta viaţa chinuită a ţăranilor cu mijloace specifice naturalismului, decadenţa societăţii burgheze, caracterul de clasă al armatei, denaturarea sentimentului matern la femeile din clasa superioară, adulterul şi meschinăria vieţii de familie burgheză, întemeiate exclusiv pe interese financiare, nu ca o dorinţă de a se apropia de „popor" şi, în niciun caz, ca o încercare sămănătoristă de a pune în opoziţie, într-un mod conservator, puritatea vieţii la ţară cu decadenţa vieţii de la oraş. Cum spuneam, orice analiză a textelor literare ale Sofiei Nădejde trebuie făcută în legătură cu principiile şi valorile pe care ea şi le asumă explicit în textele de opinie. Astfel, opţiunea pentru viaţa grea a ţăranilor are în vedere exemplificarea cu ajutorul mijloacelor artistice ale mizeriei, superstiţiilor religioase, lipsei de educaţie şi exploatării. Viaţa la ţară nu e în niciun caz idealizată, ci e prezentată mereu pornind de la ideea că mizeria prezentă a acestor clase defavorizate trebuie să conducă nu doar la compasiune, ci şi la revoltă, şi la dorinţa de a construi o societate mai justă. Cum era de aşteptat, ceea ce îi scapă lui Victor Vişinescu este faptul că ea aduce în prim-plan o galerie impresionantă de personaje feminine cu problemele lor specifice. Faptul că femeia săracă trebuie să alăpteze fetiţa femeii bogate care îşi neglijează copilul şi toate sentimentele de vinovăţie care o încearcă pe tânăra mamă săracă care trebuie să se împartă între propriul copil şi copilul care îi asigură supravieţuirea reprezintă pagini unice prin dramatismul şi actualitatea lor – dacă ne gândim la nenumăratele femei migrante în situaţii asemănătoare. La fel, paginile despre căsătorie care pun faţă în faţă două foste colege de pension, căderea în promiscuitate, o armată în care ierarhiile sociale dictează ierarhiile militare, toate acestea sunt expresie a unei decizii conştiente de a denunţa cu mijloace literare nedreptăţile sociale şi decadenţa societăţii burgheze.

Cum spuneam, Vişinescu întreprinde o minuţioasă analiză a temelor, a tipologiei personajelor, a receptării textelor artistice ale Sofiei Nădejde, dar el avertizează că în niciun caz aceasta nu trebuie tratată cu aceeaşi deferenţă cu care tratăm autori consacraţi

care au adus în prim-plan universul rural. Ar merita un studiu în sine încercarea de a explica faptul că la finele secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, Sofia Nădejde s-a bucurat de mai multă preţuire şi notorietate decât o face în contemporaneitate. Probabil că, pe termen lung, bătălia pe care soţii Nădejde au dat-o cu conservatorismul i-a afectat mai mult decât ar fi putut anticipa.

Nu avem mijloacele şi resursele pentru a restaura prestigiul autoarei pe terenul literar. Calea este deschisă pentru criticii literari care au aici suficient material pentru a impune măcar câteva dintre textele Sofiei Nădejde în manualele de limba şi literatura română. Putem însă să o aducem în atenţia cititorilor prin această antologie de texte pe teme politice şi sociale pe care luptătoarea pentru drepturile femeii, Sofia Nădejde, le-a publicat în revista *Contemporanul*, între anii 1881 şi 1885. De notat că ea a continuat să publice în paginile acestei reviste şi după 1885, dar interesul ei se deplasează din zona articolelor de presă către încercări literare. Aici îi apar unele dintre primele nuvele şi încercări dramatice. Am încercat să aducem la lumină aproape toate articolele pe care autoarea le-a publicat în această perioadă. Am omis însă câteva şi vom motiva această alegere. În primul rând, aşa cum se va putea observa şi din gruparea tematică a articolelor pe care am realizat-o în antologia de faţă, interesele Sofiei Nădejde se concentrează în jurul mai multor subiecte. Este vorba, în principal, despre un interes în „chestiunea femeii" – interes care, la rândul său, se manifestă în mai multe direcţii –, şi apoi, despre un interes legat de ştiinţă şi antropologie. Am omis articole legate de popularizarea ştiinţifică legate de antropofagie, de alcoolism, de hipnotism, cât şi de religii. Dintre cele 55 de articole pe teme sociale şi politice am adus în atenţia publicului, prin această antologie, 48 de texte semnate de Sofia Nădejde. Interesul major a fost acela de a evidenţia concepţiile ei legate de statutul femeii, de modul în care se raporta la educaţia femeilor, la drepturile lor politice, la emanciparea lor, la statutul de mamă, la prostituţie, monogamie, căsătorie sau... poliandrie. De multe ori, încercările de popularizare ştiinţifică nu

Scanned with CamScanner

rând, feministă asumată merită un studiu și o atenție sporită. Este un lucru cel puțin bizar că, până în acest moment, publicistica pe teme feministe a Sofiei Nădejde nu a fost antologată. Am putea, la o privire facilă, să expediem răspunsul la întrebarea firească – de ce o autoare de anvergura Sofiei Nădejde nu a căpătat încă atenția cuvenită – prin opțiunile ei ideologice. Astfel, am fi poate tentați să credem că ignorarea textelor sale este rezultatul faptului că mișcările feministe dominante în cercurile academice românești se apropie mai degrabă de feminismul liberal decât de cel marxist. Totuși, nici în perioada comunistă Sofia Nădejde nu s-a bucurat de atenția care ar fi trebuit să o propulseze în prim-planul autorilor socialiști demni de studiat. Mai mult, în anul 1978, Victor Vișinescu[1] face efortul temerar de a se apropia de scrierile autoarei și întocmește o utilă culegere a titlurilor și revistelor în care Sofia Nădejde a publicat. Este de mare importanță acest studiu, întrucât reunește cu acribie toate titlurile de articole de presă, nuvele, cronici, traduceri, de romane sau de piese de teatru pe care autoarea le-a publicat. În plus, conține informații prețioase și precise despre locul în care acestea au apărut. În cazul revistei *Contemporanul*, editată, printre alții, de soții Nădejde între 1881-1891, este cu atât mai important cu cât exemplarele care se găsesc în prezent atât la Biblioteca Academiei Române, cât și la Biblioteca Națională sau la Biblioteca Central Universitară au fost legate într-o manieră neprofesională, care nu mai permite identificarea numerelor revistelor. Cu alte cuvinte, paginile au fost adunate în volume pe anii de apariție fără a păstra paginile de titlu ale fiecărui număr care să ajute la identificarea acestora. Pentru volumul de față, am reconstituit, cu ajutorul bibliografiei oferite de Victor Vișinescu, aceste informații importante.

Volumul apărut în anul 1978 este totuși unul foarte modest ca tematică analizată și profunzime a studiului comparativ în raport cu imensa cantitate de scrieri ale Sofiei Nădejde. În plus, pe lângă

[1] Victor Vișinescu, „Sofia Nădejde. Scrieri," *Junimea*, 1978.

faptul că se concentrează exclusiv asupra scrierilor literare, ignorând complet publicistica pe teme politice și sociale, lucrarea lui Victor Vișinescu este tributară unor șabloane interpretative care au jalonat – și continuă să o facă și în prezent, din păcate – critica literară românească. Astfel, criteriile de evaluare ale operelor sunt strict estetice și, în ciuda faptului că ne aflam într-o perioadă în care, teoretic, „arta cu tendință" ar fi trebuit să se bucure de o atenție și prețuire sporite, Vișinescu nu încetează să o pună pe Sofia Nădejde „la locul ei". Astfel, deși el recunoaște faptul că nuvelele de inspirație rurală pe care le scrie Sofia Nădejde aduc în prim-plan personaje bine conturate, având un stil fluent și autentic, Vișinescu se grăbește să precizeze că în niciun caz proza Sofiei Nădejde nu poate rivaliza cu cea a autorilor bărbați contemporani ei. E interesant de precizat că, de pildă, romanul *Patimi*, publicat în întregime după ce apăruse fragmentar în paginile publicației *Universul*, a fost editat într-o ediție specială în anul 1903, când a fost desemnat câștigătorul premiului I al revistei și a unei sume de 1.800 de lei. Totuși, exegetul Sofiei Nădejde ne avertizează să nu ne lăsăm influențați de elogiile vremii și nici de cantitatea impresionantă de scrieri – cinci romane însumând peste 1.500 de pagini –, ci să o examinăm cu ochiul rece al analizei estetice (sic!). Este simptomatic pentru critica literară românească încercarea, iată, în plină perioadă comunistă, de a separa complet programul ideatic, în acest caz exprimat în numeroase articole, de mijloacele de expresie artistică. Deși Vișinescu întreprinde o minuțioasă analiză a personajelor, a mediilor de proveniență și a stilului literar, el ignoră aproape cu desăvârșire semnificația faptului că romanele Sofiei Nădejde sunt strâns legate de ideile despre maternitate, statutul femeii, lumea burgheză, decadența societății în care, ca să parafrazăm titlul unui articol semnat de ea „totul e marfă". Un element hermeneutic controversat care ia naștere din această opțiune vizează presupusele influențe poporaniste sau sămănătoriste în scrierile Sofiei Nădejde. Or, parcurgerea atentă a textelor de opinie ale autoarei ne arată că ea opta

Scanned with CamScanner

Introducere

Această necesară antologie de texte ale Sofiei Nădejde permite cititorilor, și mai ales cititoarelor, să intre în gândirea unei intelectuale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea românesc. Într-un context social, politic și cultural care nu era propice ideilor ei feministe și socialiste, aceasta s-a străduit din răsputeri să lupte cu mentalitățile conservatoare ale vremii. Chiar dacă nu a reușit, sau câteodată chiar a reprodus aceste mentalități, curajul și forța ei sunt exemplare.

Iulia Hașdeu

Mișcarea feministă din România postdecembristă s-a dezvoltat continuu. De la câteva personalități și catedre universitare a ajuns la programe de masterat, la cursuri universitare, la mișcări activiste, reviste feministe, teatru cu tematică feministă. De asemenea, este un fapt îmbucurător că istoria mișcărilor feministe și-a găsit reprezentante importante și în scrierile Ionelei Băluță, Ghizelei Cosma, Enikő Magyari-Vincze, Constanței Vintilă-Ghițulescu, Ștefaniei Mihăilescu, Lilianei Popescu sau ale Theodorei-Eliza Văcărescu, ca să le enumerăm pe doar câteva dintre feministele din România care s-au ocupat de istoria acestor curente în țara noastră.

Totuși, apropiindu-mă mai mult de istoria feminismului românesc, am constatat că Sofia Nădejde este o figură căreia i s-a acordat puțină atenție, atât în timpul perioadei comuniste, cât și după Revoluția din 1989. Așa cum remarcă și Ionela Băluță, această gânditoare, scriitoare, dramaturgă, nuvelistă și, nu în ultimul

Scanned with CamScanner